

Lietuvos socialinė raida

2024 Nr. 13

Įvairios visuomenės grupės
ir socialinė politika jų gerovei

LIETUVOS SOCIALINIŲ MOKSLŲ CENTRAS
SOCIOLOGIJOS INSTITUTAS
INSTITUTE OF SOCIOLOGY
AT THE LITHUANIAN CENTRE FOR SOCIAL SCIENCES

LIETUVOS SOCIALINĖ RAIDA SOCIAL DEVELOPMENT OF LITHUANIA

ĮVAIRIOS VISUOMENĖS GRUPĖS IR SOCIALINĖ POLITIKA JŲ GEROVEI
THE VARIOUS SOCIAL GROUPS AND SOCIAL POLICY FOR THEIR WELL-BEING

2024 Nr. 13

VILNIUS, 2024

Sudarytojos:

Monika Frėjutė-Rakauskienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Jolita Junevičienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Laimutė Žalimienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Redkolegija:

Māris Bērziņš, dr., Latvijos universitetas (Latvija)
Inga Blažienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Jakub Brdulak, prof. dr. habil., Varšuvos ekonomikos mokykla - SGH (Lenkija)
Viginta Ivaškaitė-Tamošiūnė, dr., Europos Komisijos Jungtinis mokslo centras (Ispanija)
Aiva Jasilionienė, dr., Makso Planko demografinių tyrimų institutas (Vokietija)
Dovilė Krupickaitė, dr., Vilniaus universitetas
Sandra Krutulienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Tadas Leončikas, dr., Eurofondas (Airija)
Andrius Marcinkevičius, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Aušra Maslauskaitė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Aurelija Novelskaitė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Vikinta Rosinaitė, dr., Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Laimutė Žalimienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Recenzantai:

Rima Tamošiūnienė, prof. dr., Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Donatas Burneika, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Apsvarstyta Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto leidybos komisijos posėdyje
2024 m. gruodžio 10 d. Sociologijos instituto leidybos komisijos protokolo Nr. A – 17.

Kalbos redaktorė: Dalia Žalienė

Maketuotojas: Rimantas Junevičius

TURINYS

PRATARMĖ.....	5
PRATARMĖ (anglų kalba).....	7
Monika Frėjutė-Rakauskienė POŽIŪRIS Į MIGRANTUS IŠ UKRAINOS, BALTARUSIJOS, RUSIJOS IR MIGRANTŲ INTEGRACIJOS PRIEMONES: LIETUVOS VISUOMENĖS NUOSTATŲ 2023 METAIS APKLAUSOS DUOMENYS.....	9
Andrius Marcinkevičius LIETUVOS ORTODOKSŲ (STAČIATIKIŲ) BENDRUOMENĖ KARO UKRAINOJE KONTEKSTE (2022–2024 M.): VIDAUS KONFLIKTO GENEZĖ IR PASEKMĖS	27
Daumantas Stumbrys, Gražina Rapolienė, Margarita Gedvilaitė-Kordušienė, Lina Šumskaitė BEVAIKYSTĖ IR FINANSINIS NEUŽTIKRINTUMAS: VYRŲ LŪKESČIAI IR PATIRTYS.....	47
Laimutė Žalimienė, Jolita Junevičienė ILGALAIKĖS PRIEŽIŪROS SEKTORIAUS PLĖTRA DARBO JĖGOS FEMINIZACIJOS PERSPEKTYVOJE.....	61
Laima Okunevičiūtė-Neveauskienė, Arūnas Pocius PADĖTIES DARBO RINKOJE DIFERENCIACIJA LIETUVOS REGIONUOSE IR JĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI.....	76
Arūnas Pocius, Boguslavas Gruževskis LAISVOS DARBO VIETOS IR STEBIMI POKYČIAI: LIETUVOS IR EUROPOS SAJUNGOS TENDENCIJOS.....	96

CONTENT

FOREWORD (in Lithuanian).....	5
FOREWORD	7
Monika Frėjutė-Rakauskienė ATTITUDES TOWARDS MIGRANTS FROM UKRAINE, BELARUS, RUSSIA AND THE INTEGRATION MEASURES: DATA FROM LITHUANIAN PUBLIC OPINION POLL 2023.....	9
Andrius Marcinkevičius THE LITHUANIAN ORTHODOX COMMUNITY IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE (2022–2024): GENESIS AND CONSEQUENCES OF INTERNAL CONFLICT	27
Daumantas Stumbrys, Gražina Rapolienė, Margarita Gedvilaitė-Kordušienė, Lina Šumskaitė CHILDLESSNESS AND FINANCIAL UNCERTAINTY: MEN’S EXPECTATIONS AND EXPERIENCES.....	47
Laimutė Žalimienė, Jolita Junevičienė THE DEVELOPMENT OF THE LONG-TERM CARE SECTOR FROM THE PERSPECTIVE OF WORKFORCE FEMINIZATION	61
Laima Okunevičiūtė-Neveauskienė, Arūnas Pocius THE DIFFERENTIATION OF THE LABOR MARKET SITUATION IN LITHUANIAN REGIONS AND THE FACTORS INFLUENCING IT.....	76
Arūnas Pocius, Boguslavas Gruževskis FILLING JOB VACANCIES AND OBSERVED CHANGES: TRENDS IN LITHUANIA AND THE EU	96

Skaitytojai supažindinami su tryliktuoju Lietuvos socialinių mokslų centro (LSMC) Sociologijos instituto leidžiamu kasmetiniu recenzuojamu mokslo leidiniu *Lietuvos socialinė raida* numeriu. Jis skirtas pristatyti instituto mokslininkų vykdomus tyrimus, kuriuose analizuojami aktualūs socialiniai, ekonominiai ir politiniai procesai Lietuvos visuomenėje, fiksuojama jų kaita ir ieškoma būdų įvairių socialinių grupių padėčiai gerinti. Šis leidinys parengtas įgyvendinant LSMC Sociologijos instituto ilgalaikę institucinę mokslinių tyrimų programą „Socialiniai iššūkiai gerovės visuomenei technologinės ir demografinės kaitos kontekste (2022–2026)“, kurios tikslas – tirti technologinės ir demografinės kaitos keliamus iššūkius gerovės visuomenės plėtrai Lietuvoje ir identifikuoti socialinės bei ekonominės politikos priemones, skatinančias gerovės visuomenės kūrimąsi.

2024 metų numerį *Įvairios visuomenės grupės ir socialinė politika jų gerovei* sudaro šeši straipsniai, kuriuose analizuojama įvairių visuomenės socialinių, religinių grupių (migrantų iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos; Lietuvos ortodoksų (stačiatikių); bevaikių vyrų; pagyvenusių asmenų; bedarbių) padėtis, įvairūs socialiniai procesai (visuomenės nuostatos; bevaikystė, prokreacinės nuostatos), susiję su atskiromis socialinės politikos sritimis (ilgalaikės priežiūros; darbo rinkos, migracijos politikos).

Straipsniuose nagrinėjamos ne tik įvardytos grupės ir socialiniai procesai bei sektoriai, bet ir ieškomi bei siūlomi socialinės politikos sprendimai visuomenės gerovei stiprinti.

Monika Frėjutė-Rakauskienė straipsnyje „Požiūris į migrantus iš Ukrainos, Baltarusijos, Rusijos ir migrantų integracijos priemonės: Lietuvos visuomenės nuostatų 2023 metais apklausos duomenys“ aptaria Lietuvos visuomenės nuostatas į tris didžiausias migrantų iš minėtų šalių grupes 2023 metais. Kartu apžvelgiamas ir požiūris į migrantų integracijos priemones ir visuomenės nuostatas į susijusias su migrantais grupes, t. y. lietuvių kalbos nemokančius asmenis, kitos rasės (odos spalvos) asmenis, kitos etninės grupės asmenis, kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptų tikėjimo atstovus, musulmonus bei įvairias kitas pabėgėlių grupes. Įvardijamos galimos susiformavusių nuostatų priežastys (ekonominės, kultūrinės ir psichologinės), taip pat svarstoma, ar Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, svarbūs socio-demografiniai veiksniai (pvz., amžius, lytis, išsilavinimas ir gyvenamoji vieta) lemia visuomenės nuostatas apie tam tikras socialines grupes.

Andrius Marcinkevičius straipsnyje „Lietuvos ortodoksų (stačiatikių) bendruomenė karo Ukrainoje kontekste (2022–2024 m.): vidaus konflikto genezė ir pasekmės“ analizuoja Rusijos karinės invazijos į Ukrainą kontekste kilusio Lietuvos ortodoksų (stačiatikių) dvasininkijos vidaus konfliktą ir šio konflikto poveikį Ortodoksų bažnyčios Lietuvoje institucinei raidai bei sąveikai su Lietuvos valstybe ir visuomene 2022–2024 m. Straipsnyje, pasitelkus publikacijų naujienų portaluose turinio analizę, į ortodoksų dvasininkijos konfliktą pažvelgiama tiek iš nušalintųjų dvasininkų pozicijos, tiek iš Lietuvos politikos ir visuomenės veikėjų perspektyvų. Pristatomos ir ortodoksų dvasininkijos konflikto politinės bei socialinės pasekmės.

Bendra autorių Daumanto Stumbrio, Gražinos Rapolienės, Margaritos Gedvilaitės-Kordušienės ir Linos Šumskaitės straipsnyje „Bevaikystė ir finansinis neužtikrintumas: vyrų lūkesčiai ir patirtys“ analizuojama vyrų bevaikystės tema, kuri itin retai patenka į sociologinių gimstamumo ir šeimos tyrimų lauką, tradiciškai priskiriamą moterims. Remiantis pirmą kartą Lietuvoje atlikto kokybinio tyrimo apie vyrų bevaikystę duomenimis, siekiama atskleisti subjektyvias vyrų bevaikystės patirtis ekonominių pokyčių ir finansinio neužtikrintumo kontekste. Tyrimo rezultatai pateikiami atsizvelgiant į galimus politinius sprendimus, nukreiptus į vyrų prokreacinę elgseną ir vienišų asmenų atskirties mažinimą.

Laimutės Žalimienės ir Jolitos Junevičienės straipsnyje „Ilgalaikės priežiūros sektoriaus plėtra darbo jėgos feminizacijos perspektyvoje“ kalbama apie moterų dominavimą ilgalaikės priežiūros sektoriuje tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse. Pasitelkus institucinio požiūrio prieigą ir P. Bourdieu lauko teorijos pagrindines sąvokas, tipologizuojami ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizaciją lemiantys veiksniai. Remiantis mokslinės literatūros ir anksčiau atliktų tyrimų apžvalga, aptariamos struktūrinės ilgalaikės priežiūros sektoriaus feminizacijos priežastys, darbo rinkos ir švietimo politikų veiksniai, ekonominiai veiksniai ir istorinių, kultūrinių normų bei lyčių stereotipų įtaka. Straipsnio pabaigoje pateikiamos autorių išvalgos apie galimybes kurti darbuotojų lyčių požiūriu labiau subalansuotą pagyvenusių žmonių ilgalaikės priežiūros sistemą.

Laimos Okunevičiūtės Neverauskienės ir Arūno Pociaus straipsnyje „Padėties darbo rinkoje diferenciacija Lietuvos regionuose ir ją lemiantys veiksniai“ vertinami nedarbo skirtumai Lietuvos apskrityse ir aptariami veiksniai, darantys įtaką nedarbiui, kadangi po pandemijos krizės situacija darbo rinkoje tapo vėl labiau komplikauta. Tyrimu siekiama įvertinti padėties darbo rinkoje diferenciaciją Lietuvos regionuose. Atsizvelgiant į gana įtemptą socialinę ir ekonominę situaciją, šiame darbe analizuojamos padėties darbo rinkoje tendencijos šalies apskrityse, prioritetą teikiant registruoto nedarbo rodiklių stebėsenai. Be to, detaliau nagrinėjami autorių išskirti situacijos darbo rinkoje Lietuvos regionuose diferenciaciją lemiantys veiksniai.

Baigiamajame straipsnyje – Arūno Pociaus ir Boguslavo Gruževskio „Laisvos darbo vietos ir stebimi pokyčiai: Lietuvos ir Europos Sąjungos tendencijos“ analizuojami Lietuvoje ir kitose ES šalyse po 2008–2009 metų krizės nuolat didėjantys darbo jėgos pasiūlos ir paklausos neatitikimai. Aptariama laisvų darbo vietų užimtumo diferenciacija pagal skirtingus požymius ir įvardijama laisvų darbo vietų užimtumą determinuojančių veiksnių įtaka.

Šis *Lietuvos socialinė raidos* leidinys, kaip ir ankstesnieji, skirtas ne tik akademinėi bendruomenei, aukštųjų mokyklų studentams, socialinės politikos formuotojams, kitų valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų atstovams, bet ir plačiajai visuomenei, besidominčiai socialinėmis aktualijomis. Sudarytojai ir autoriai tikisi, kad skaitytojai jame ras naudingos informacijos ir praplės savo žinias apie pastaraisiais metais šalyje vykstančius socialinius, ekonominius bei politinius pokyčius.

Autoriai būtų dėkingi už leidinio skaitytojų grįžtamąjį ryšį, kurio lauktų el. paštu institutas@lstc.lt.

FOREWORD

This is the thirteenth issue of the annual peer-reviewed scientific publication “*Social Development of Lithuania*” / “*Lietuvos socialinė raida*”, published by the Institute of Sociology of the Lithuanian Centre for Social Sciences (LCSS). The aim of the publication is to present the research conducted by the researchers of the Institute of Sociology of the LSMC, analysing the current social, economic and political processes in Lithuanian society, recording their changes and searching for ways to improve the situation of various social groups. This publication was prepared as part of the implementation of the long-term R&D programme of the Institute of Sociology of the LCSS “Social challenges for the welfare society in the context of technological and demographic change (2022–2026)”, the aim of which is to study the challenges posed by technological and demographic changes to the development of the welfare society in Lithuania and to identify social and economic policy measures that promote the creation of a welfare society.

The 2024 issue, entitled “*The various social groups and social policy for their well-being*”, consists of six articles analysing various social and religious groups of the society (migrants from Ukraine, Belarus and Russia; Lithuanian Orthodox; childless men; elderly; unemployed), various social processes (public attitudes; childlessness; procreative attitudes) affecting various areas of social policy (long-term care; labour market, migration policy). The articles analyse not only the named groups and social processes or sectors, but also seek and propose social policy solutions to increase / strengthen public welfare.

The first article of Monika Frėjutė-Rakauskienė “Attitudes towards migrants from Ukraine, Belarus, Russia and the integration measures: data from Lithuanian public opinion poll 2023” presents the attitudes of Lithuanian society towards the three largest groups of migrants from the aforementioned countries in 2023. At the same time, it examines the approach to migrant integration measures and public attitudes towards migrant-related groups, i.e. persons who do not speak the Lithuanian language, persons of another race (color), persons of another ethnic group, representatives of other (non-traditional) faiths of Christian origin, Muslims and various other groups of refugees. Possible reasons (economic, cultural and psychological) for the attitudes formed are identified. It is also considered whether and to what extent socio-demographic factors (such as age, gender, education and place of residence) determine public attitudes towards certain social groups in Lithuania.

The second article by Andrius Marcinkevičius, “The Lithuanian Orthodox community in the context of the war in Ukraine (2022–2024): genesis and consequences of internal conflict”, analyses the internal conflict of the Lithuanian Orthodox clergy, which arose in the context of the Russian military invasion of Ukraine. The consequences of this conflict for the Orthodox Church in Lithuania, for its institutional development, and for its interaction with the Lithuanian state and society in 2022–2024 is analysing in the article. Using content analysis of publications on news portals, the article examines the Orthodox clergy conflict both from the perspective of the deposed clergy and from the perspective of Lithuanian

politics and public figures. The political and social consequences of the Orthodox clergy conflict are also presented.

The third article “Childlessness and financial uncertainty: men’s expectations and experiences”, written by the team of authors (Daumantas Stumbrys, Gražina Rapolienė, Margarita Gedvilaitė-Kor-dušienė and Lina Šumskaitė), analyses the issue of male childlessness, which rarely falls within the scope of sociological research on fertility and family, traditionally assigned to women. The article aims to reveal the subjective experience of male childlessness in the context of economic changes and financial insecurity, using data from the first qualitative study of male childlessness in Lithuania. The results of the study are presented in the light of possible policy solutions aimed at influencing men's fertility behavior and reducing the marginalization of single people.

The fourth article by Laimutė Žalimienė and Jolita Junevičienė, “The development of the long-term care sector from the perspective of workforce feminization”, deals with the dominance of women in the long-term care sector both in Lithuania and abroad. The article typifies the determinants of the feminization of the workforce in the long-term care sector, using the institutional approach and the key concepts of Bourdieu's field theory. Based on a review of academic literature and previous research, structural causes of feminization in the care sector, labour market and educational policy factors, economic factors and the influence of historical, cultural norms and gender stereotypes are discussed. The article concludes with the authors' views on how to create a more gender-balanced system of long-term care for the elderly.

The fifth article by Laima Okunevičiūtė Neverauskienė and Arūnas Pocius, “The differentiation of the labour market situation in Lithuanian regions and the factors influencing it”, assesses the unemployment disparities in Lithuanian regions and discusses the factors influencing unemployment, as the pandemic crisis has complicated the situation in the Lithuanian labour market. The research aims to assess the differentiation of the labour market situation in the regions of Lithuania. The priority of monitoring the registered unemployment indicators is given in the article to examine the trends of the labour market situation in the districts. Besides, the article analyses in more detail the factors influencing the differentiation of the labour market situation in the regions identified by the authors.

The sixth, concluding article “Filling job vacancies and observed changes: trends in Lithuania and the EU”, written by Arūnas Pocius and Boguslavas Gruževskis, analyses the increasing discrepancies between labour supply and demand in Lithuania and other EU countries after the crisis of 2008-2009. The article discusses the differentiation of vacancy filling according to different characteristics and identifies the influence of factors determining vacancy filling.

This volume, as well as the previous volumes of *“Social Development of Lithuania”*, is addressed not only to the academic community, students, social policy makers, representatives of other governmental and non-governmental organisations, but also to the general public interested in social issues. The editors and authors hope that readers will find useful information in this publication and that it will broaden their knowledge of the social, economic and political changes that have taken place in the country in recent years.

The authors would be grateful for feedback from readers of this publication, which can be sent by e-mail to institutas@lstc.lt.

POŽIŪRIS Į MIGRANTUS IŠ UKRAINOS, BALTARUSIJOS, RUSIJOS IR MIGRANTŲ INTEGRACIJOS PRIEMONES: LIETUVOS VISUOMENĖS NUOSTATŲ 2023 METAIS APKLAUSOS DUOMENYS

Monika FRĖJUTĖ-RAKAUSKIENĖ | <https://orcid.org/0000-0002-9357-8201>

LSMC Sociologijos instituto

Etninių tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

monika@ces.lt

Santrauka. Nuo 2021 m. Lietuvoje sparčiai ėmė didėti migrantų iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos skaičius, tai buvo sąlygota geopolitinių pokyčių regione. Taigi straipsnyje pristatomos Lietuvos visuomenės nuostatos į tris didžiausias migrantų iš minėtų šalių grupes 2023-aisiais. Kartu bus apžvelgtas požiūris į migrantų integracijos priemones ir visuomenės nuostatas į susijusias su migrantais grupes, t. y. lietuvių kalbos nemokančius asmenis, kitos rasės (odos spalvos) asmenis, kitos etninės grupės asmenis, kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptų tikėjimo atstovus, musulmonus ir įvairias kitas pabėgėlių grupes. Analizuojamos įvardytos susijusiam teoriniame lauke susiformavusių nuostatų priežastys (ekonominės, kultūrinės ir psichologinės), taip pat svarstoma, ar Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, svarbūs sociodemografiniai veiksniai (amžius, lytis, išsilavinimas ir gyvenamoji vieta) lemia visuomenės nuostatas į tam tikras socialines grupes.

Raktažodžiai: Lietuvos visuomenės nuostatos, 2023 m., socialinė distancija, migrantai iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos.

Įvadas

A. Lukašenkos režimo vykdomos represijos Baltarusijoje (ypač po 2020 m. rugpjūčio mėn. prezidento rinkimų), Rusijos pradėtas didelio masto karas Ukrainoje – visi šie politiniai įvykiai sąlygojo geopolitinius pokyčius, tuopačiu migracijos pokyčius Rytų Europoje. Taigi nuo 2021 m. Lietuvoje sparčiai ėmė gausėti migrantų iš Baltarusijos, Ukrainos ir Rusijos. Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2023 m. pabaigoje Lietuvoje gyvenančių užsieniečių buvo per 200 tūkst. (MIGRIS, 2024 01 31), o 2024 m. liepos 1-osios duomenimis, Lietuvoje iš viso gyveno 221 tūkst. 285 užsieniečiai (Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, 2024 07 08). 2024 m. liepos 1 d. duomenimis, migrantai iš Ukrainos ir toliau išlieka pačia gausiausia (76,1 tūkst.) Lietuvoje migrantų grupe, daugiau kaip pusė šių užsieniečių (beveik 44 tūkst.) yra nuo Rusijos agresijos pasitraukę karo pabėgėliai, kuriems taikomas Europos Sąjungos įvestas ir neseniai vieneriems metams pratęstas laikinosios apsaugos mechanizmas. Antra pagal dydį yra migrantų iš Baltarusijos grupė – 62 tūkst. 535 asmenys. Tuo tarpu,

nepaisant nežymaus sumažėjimo minėtu laikotarpiu (2024 liepos 1 d.) šalyje gyveno 15 tūkst. 536 Rusijos piliečiai (Migracijos departamentas, 2024 07 08).

Daugiausia užsieniečių 2023 m. pradžioje gyveno apskrityse, kur yra didieji Lietuvos miestai, o didžioji dauguma Vilniaus aps. – 77 784, Kauno aps. – 28 529, Klaipėdos aps. – 25 192 ir Šiaulių aps. – 19 976 (EMN, 2023). Migracijos departamento duomenimis, beveik 50 proc. visų Lietuvoje esančių užsieniečių atvykimo į šalį pagrindinė priežastis yra darbas, daugiausia tai – tarptautinių tolimųjų reisų krovinių bei keleivių vežėjai, statybos ir kitų pramonės paslaugų sektorių darbuotojai. 2023 m. rugsėjo 1 d. duomenimis, mažiau kvalifikuoto darbo pagrindu leidimus laikinai gyventi Lietuvoje iš viso turėjo 97 925 užsieniečiai, o 6 258 jų dirbo aukštos kvalifikacijos darbą (MIGRIS, 2023 09 25).

Pagal 2024 m. Užimtumo tarnybos pateiktą informaciją, darbo rinkoje metų pradžioje daugiausia dalyvavo atvykusieji iš Baltarusijos (47,7 tūkst.), tuo tarpu dirbančių ukrainiečių daugėjo ir buvo 44,8 tūkst. (Užimtumo tarnyba, 2024 03 06).

Apibendrinant pateiktą statistiką, pastaraisiais metais migracijos mastai labai išaugo, tad galima daryti prielaidą, kad suvokiant didėjančią migraciją kaip keliančią problemų tam tikroms Lietuvos visuomenės sritims (ekonomikai, politikai, kultūrai, socialinei politikai etc.), galimai tai turėjo poveikį ir Lietuvos visuomenės nuostatoms (neigiamoms ar teigiamoms į atskiras migrantų grupes), jų pokyčiui (padidėjusi ar sumažėjusi socialinė distancija tam tikrų migrantų grupių atžvilgiu), taip pat požiūriui į valstybės taikomas tam tikras migrantų integracijos į priimančią visuomenę priemones. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į Eurobarometro, vykusio 2024 m. pavasarį (balandis–gegužė), duomenis, Europos šalių gyventojai migraciją suvokia kaip vieną iš problemų. Tačiau reikia pabrėžti, kad individualiu lygmeniu europiečiams už migraciją (panašiai kaip ir prieš tai buvusiais metais, 2024 m., tik 6 proc. Europos gyventojų atsakė, kad migracija jiems yra svarbiausias iššūkis) didesnę susirūpinimą kelia kylančios kainos, infliacija ir pragyvenimo kaštai (51 proc.) (Standard Eurobarometer 101, 18). Skirtingai nei individualiu lygmeniu, Europos arba šalies lygmenimis imigracija suvokiama kaip vienas iš pagrindinių patiriamų iššūkių. Atitinkamai šalies lygmeniu 16 proc. respondentų atsakė, kad imigracija yra vienas iš trijų svarbiausių (kartu su kylančiomis kainomis, infliacija ir pragyvenimo kaštais) šalies iššūkių (angl. *important issues*) (Standard Eurobarometer 101, 22), kai tuo tarpu Europos lygmeniu imigracija, kaip ir karas Ukrainoje, suvokiami kaip du svarbiausi iššūkiai, kylantys Europai (atitinkamai 24 ir 35 proc.) (Standard Eurobarometer 101, 27). Galime interpretuoti, kad šie duomenys yra nulemti geopolitinių pokyčių Europoje, Europos Sąjungos šalyse, ypač Rytų Europoje.

Atsižvelgiant į minėtas migracijos tendencijas, straipsnyje pristatomos 2023 m. Lietuvos visuomenės nuostatos į tris didžiausias migrantų, esančių Lietuvoje, grupes (iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos), kadangi jų integracija (kalbinė, socialinė, kultūrinė, ekonominė) Lietuvos visuomenėje, kaip rodo minėti atvykstančiųjų skaičiai, yra ir išliks aktualia tema. Kartu su požiūriu į minėtas migrantų grupes ir migrantų integracijos priemones bus apžvelgtos ir Lietuvos visuomenės nuostatos į susijusias su migracija grupes, t. y. požiūris į lietuvių kalbos nemokančius asmenis, kitos rasės (odos spalvos) asmenis, kitos etninės grupės asmenis, kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptų tikėjimo atstovus, musulmonus bei įvairias pabėgėlių grupes.

1. Lietuvoje ir užsienyje atliktų visuomenės nuostatų į migrantus ir migraciją apklausų apžvalga ir pagrindinės teorijos, kuriose aptariami šias nuostatas lemiantys veiksniai

Visuomenės nuostatų apklausos, matuojant socialinę distanciją įvairių etninių, religinių, kitų socialinių grupių, gyvenančių Lietuvoje, atžvilgiu, šalyje kasmet pradėtos vykdyti LSMC Sociologijos instituto Et-ninių tyrimų skyriaus nuo 2005 m. (www.lstc.lt), tad nenuostabu, kad daugiausia apie migracijos nuos-tatas ir požiūrį į migrantus rašė šio skyriaus mokslininkai (Blažytė, 2015; Blažytė, Pilinkaitė-Sotirovič ir Žibas, 2016; Frėjutė-Rakauskienė, 2012; Pilinkaitė-Sotirovič ir Žibas, 2011; Beresnevičiūtė, Leončikas ir Žibas, 2009).

Kita vertus, visuomenės nuostatos migracijos, jos politikos ir migrantų atžvilgiu yra labai svarbi so-ciologijos (ir ne tik) mokslinio diskurso dalis, todėl yra plačiai analizuojama mokslininkų tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje (Zavratnik, 2012; Holley, Larson, Adelman ir Treviño, 2008; Maddens, Billiet ir Beer-ten, 2000; Steele ir Abdelaaty, 2018). Panašaus pobūdžio sociologiniuose tyrimuose naudojama ir Ame-rikos sociologo Emorio S. Bogarduso skalė ir jos variacijos tirti požiūrius į protinę negalią turinčius asmenis, socialines deviacijas, rasines ir etnines grupes, neįgalumą etc. (Ives, Obenchain ir Oikonomi-doy, 2012, 335).

Mokslininkų darbuose, aiškinant visuomenės nuostatas į migraciją ir migrantus, dažniausiai naudoja-mos kelios teorijos, kuriose įvardijamos tam tikros neigiamų arba teigiamų nuostatų, nukreiptų į tam tikras migrantų grupes, integracijos priemonės ir vykdomą migracijos politiką, priežastys (Dennison ir Vrânceanu, 2022). Dažniausiai vienokios ar kitokios nuostatos paaiškinamos ekonominiais, socializaci-jos, psichologiniais, požiūrio įsitvirtinimo, konteksto ir kontaktų turėjimo veiksniais (Dennison ir Vrân-ceanu, 2022, 375–376). Kita vertus, teorijos, kuriose nagrinėjami šie minėti veiksniai, prieštarauja viena kitai ir aiškina tų veiksnių įtaką tiek teigiamoms, tiek neigiamoms nuostatomis į migraciją. Kituose tyri-muose pabrėžiami individualaus lygio veiksniai, tokie kaip amžius, lytis, išsilavinimas, pajamos, užimtu-mas, nedarbas, taip pat respondento etninė kilmė, gyvenvietės tipas (miesto, didmiesčio ar kaimo), ku-riame ji(s) gyvena, sąlygojantys tam tikras nuostatas į migraciją (Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 318). Reikia akcentuoti, kad tie patys ekonominiai ir kultūriniai veiksniai gali pasireikšti ir indivi-dualiu lygmeniu, nes ekonominių veiksnių įtakos aiškinimo teorijose tvirtinama, kad vietiniai gyventojai palankiau vertina migrantus, kurių gebėjimai skiriasi nuo jų pačių, o kultūrinių veiksnių įtakos aiškinimo teorijose pabrėžiama panašumo (kultūrinė prasme) svarba palankioms nuostatomis į tam tikras migrantų grupes formotis (Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 318–319).

Ekonominiai požiūriai yra susiję su keliais vertinimo aspektais: kaip žmogus vertina migracijos po-veikį jo asmeniniam ekonominiam statusui (egocentrinis vertinimas) ir kaip migracija palies šalies eko-nomiką (sociotropinis vertinimas). Pavyzdžiui, remiantis egocentrinio vertinimu, žemesnes pozicijas darbo rinkoje užimantys žmonės labiau priešinasi žemos kvalifikacijos darbuotojų atvykimui (konku-rencijos darbo rinkoje teorija) (Gerber et al., 2017; Margalit, 2019; Scheve ir Slaughter, 2001, cit. iš Dra-žanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 320), o didesnė konkurencija darbo rinkoje jaučiama, kai migrantai užima darbo pozicijas labiau konkuruodami su vietiniais gyventojais (Ford ir Mellon, 2019). Kita vertus, tyrimai rodo, kad baimė dėl tiesioginės ekonominės konkurencijos nėra pagrindinis prieš-priešos tarp migrantų ir priimančios visuomenės šaltinis, nes migracijos įtaka vietinei darbo rinkai aiškinama dvejopai: kaip daranti ribotą poveikį (Dustmann, Schonberg ir Stuhler, 2016; Card, 2012) arba visgi tokį poveikį turinti (Scheve ir Slaughter, 2001; Mayda, 2006, cit. iš Ford ir Mellon, 2019, 3).

Vadovaujantis sociotropiniu vertinimu, valstybė patiria finansinę naštą, susijusią su migrantų gausėjimu, o imigracija įsivaizduojama kaip kurianti papildomą spaudimą šalies gerovės sistemai, tokiu būdu vienodai neigiamai žiūrima tiek į žemos, tiek į aukštos kvalifikacijos darbuotojus (Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 320). Šiuo atveju migrantai, kurie turi potencialo ekonominėje sferoje, tokie kaip studentai, aukštos kvalifikacijos darbuotojai ir tie, kurie atvyksta dirbti darbo vietose, į kurias nerandama darbuotojų šalyje, vertinami pozityviau nei nekvalifikuoti darbininkai, pabėgėliai ir atvykusieji šeimos susijungimo pagrindu, nes mokesčių mokėtojai, manoma, patiria mažesnę finansinę naštą (Ford ir Mellon, 2019, 4).

Kultūriniai migracijos padarinių vertinimo veiksniai gali būti sukelti šalies kultūrinio vientisumo, vertybinių nuostatų sistemos, nacionalinio ir kultūrinio identiteto, kalbos grynumo praradimo baimės (Fetzer, 2000; Siderman, Hagendoorn ir Prior, 2004, cit. iš Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 320).

Kai kurie mokslininkai teigia, kad požiūris į migrantus ir migraciją yra nulemtas ne tik ekonominių ar kultūrinių, bet ir psichologinių priežasčių, tokių kaip asmenybės tipas, turimos vertybės ir identitetai (Dinesen et al., 2016). Teigiama ir tai, kad partijos, jų ideologija turi įtakos požiūriams į migraciją ir formuojant jų rinkėjų nuostatas apie migrantus (Brader ir Tucker, 2012), ši įtaka stipresnė labiau išsilavinusiems partijų sekėjams (Helwig ir Kweon, 2016; Vrânceanu ir Lachat, 2021, cit. iš Dennison ir Vrânceanu, 2022, 378).

Vienuose mokslininkų tyrimuose daroma išvada, kad vietiniai gyventojai palankiau vertina migrantus, kurie atstovauja etniškai ir kultūriškai artimoms šalims (Ford, 2011; Hagendoorn, 2001), ir nepalankiau žiūri į etniškai arba rasiškai skirtingus (Harrell et al., 2012, 2016, cit. iš Ford ir Mellon, 2019, 4). Vieni tyrėjai teigia, kad didesnis etninis visuomenės įvairumas siejasi su menku pabėgėlių palaikymu, nes palaikomas didesnis socialinis kontaktas sąlygoja tam tikras baimes apie grėsmę nacionaliniam identitetui arba dominuojančiam gyvenimo būdui dėl skirtingų kultūrinių praktikų ir vertybinių sistemų; kiti teigia priešingai, nes mano, kad didesnis bendravimas tarpusavyje skatina priimančios visuomenės narius įveikti turimus stereotipus (Steele ir Abdelaaty, 2018, 3). Kai kurie mokslininkai jungia šias dvi pagrindines teorines kryptis sakydami, kad migrantų bendruomenės didėjimas Europos šalyse didina ir suvokimą apie imigracijos ir migrantų keliamas grėsmes, taip pat ir migrantų bei priimančios visuomenės narių sąveiką ir skatina tiek teigiamas, tiek neigiamas nuostatas į migrantus (Schlueter ir Wagner, 2008; Schlueter ir Scheepers, 2010, cit. iš Steele ir Abdelaaty, 2018, 3; taip pat žr. Dennison ir Vrânceanu, 2022).

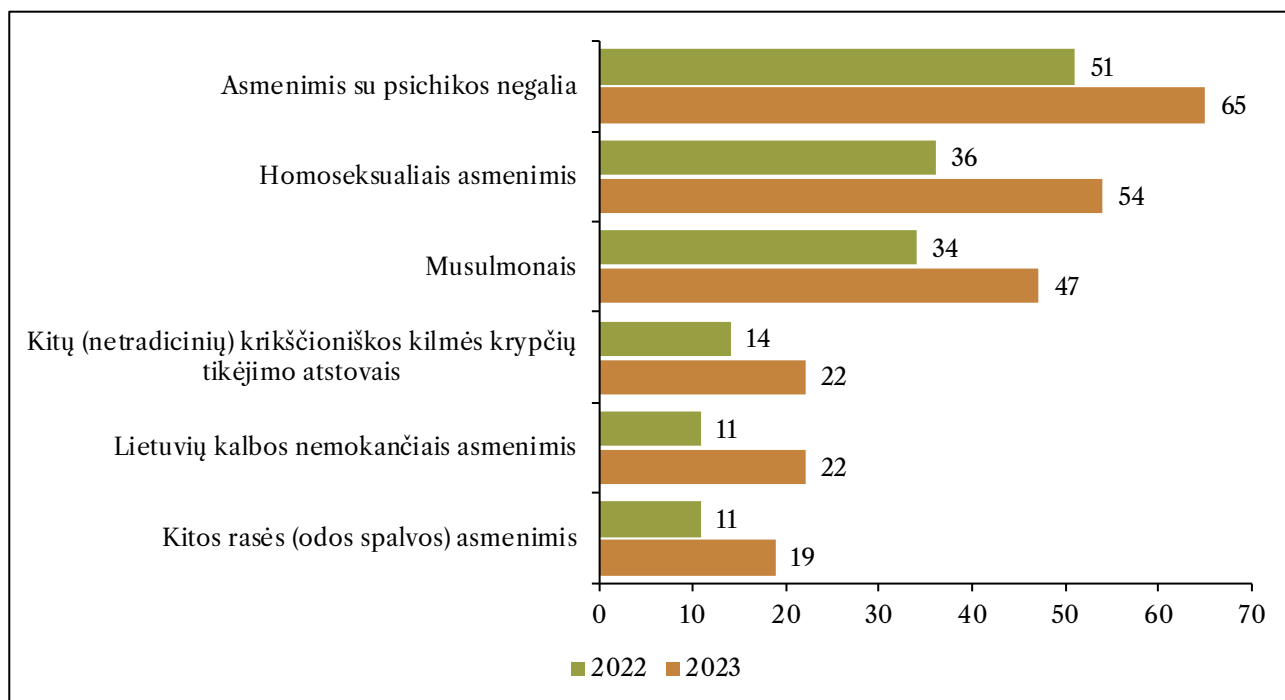
2. Lietuvos visuomenės nuomonės apklausos ir 2023 m. atliktos apklausos tyrimo apibūdinimas bei rezultatai

Visuomenės nuostatų apklausos LSMC Sociologijos instituto Etninių tyrimų skyriaus pradėtos vykdyti nuo 2005 m. (www.lstc.lt) ir jomis matuota socialinė distancija įvairių etninių, religinių, kitų socialinių grupių, gyvenančių Lietuvoje, atžvilgiu. Įvairiose apklausose įvardijamos grupės, į kurias matuojamas Lietuvos gyventojų požiūris, priklausomai nuo visuomenėje vykstančių politinių, ekonominių ir socialinių procesų ir su jais susijusių iššūkių, kito. Pavyzdžiui, nuo 2008 m., atsižvelgus į besivystančius migracijos procesus, buvo įtraukti klausimai ir apie migrantų grupes (darbo migrantus) bei integracijos priemones. Nuo 2009 m. klausimynu buvo vertinamos nuostatos 30 įvairių visuomenės grupių (negalios, etninių, rasės, religinių, kalbinių, kitų socialinių) atžvilgiu. Nuo 2015 m. klausta nuomonės apie įvairias pabėgėlių grupes bei integracijos priemones, o 2023 m., atsižvelgus į migracijos aktualijas, aiškintasi socialinė distancija požiūryje į migrantus iš Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos ir tik į tam tikras api-

bendrintas socialines grupes, t. y. asmenis su negalia, homoseksualius asmenis, kitos rasės (odos spalvos) asmenis, kitos etninės grupės asmenis, kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptių tikėjimo atstovus, musulmonus, lietuvių kalbos nemokančius asmenis. 2023 m. reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa buvo atlikta lapkričio 16–27 d., o jos metu buvo apklausta 1018 Lietuvos gyventojų (18 metų amžiaus ir vyresni). Apklausa vyko 109 atrankos taškuose (33 miestuose ir 42 kaimuose). Tyrimas buvo atliekamas individualių interviu būdu, o šios populiacijos amžiaus ribos pasirinktos atsižvelgus į Europos Sąjungos valstybėse taikomą gyventojų nuomonių tyrimų praktiką (ESOMAR) ir norint lyginti tyrimo duomenis su anksčiau darytomis apklausomis šia tema. Respondentai gyventojų apklausai buvo atrenkami taikant daugiapakopę stratifikuotą atsitiktinę atranką. Rezultatų paklaida šiame tyrime – ne didesnė nei $\pm 3,1$ proc. Apklausa buvo inicijuota ir sukurta Sociologijos instituto Etninių tyrimų skyriaus kartu su NVO „Diversity Development Group“, o ją atliko Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“.

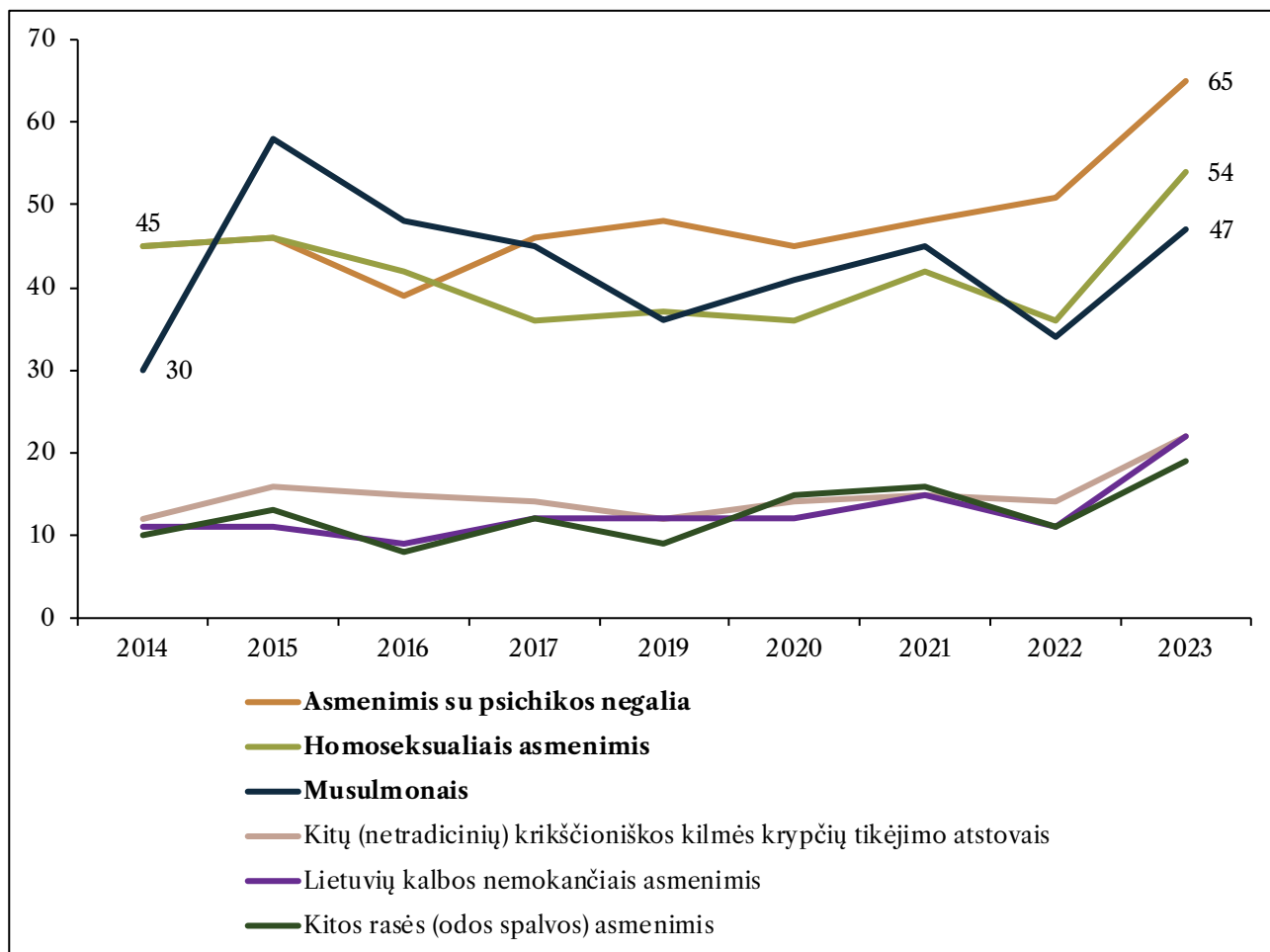
2.1. Ką rodo reprezentatyvūs duomenys? Nuostatos trijų migrantų iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos ir kitų susijusių su migracija grupių atžvilgiu

Kalbant apie 2023 m. gyventojų požiūrį į įvardytas tyrime grupes, reikia pasakyti, kad socialinė distancija (tiksliau nenoras gyventi kaimynystėje) ryškiausiai matoma keturių grupių atžvilgiu: asmenų su psichikos negalia bei homoseksualių asmenų, musulmonų ir migrantų iš Rusijos atžvilgiu. Šiek tiek mažesnė, bet vis tiek didelė distancija matoma likusių grupių (lietuvių kalbos nemokančių asmenų, kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptių tikėjimo atstovų, kitos rasės (odos spalvos) ir kitos etninės grupės asmenų) atžvilgiu (1 pav.). Mažiausia socialinė distancija matoma migrantų iš Ukrainos atžvilgiu. Kalbant apie tris aptariamąsias migrantų grupes iš Baltarusijos, Rusijos ir Ukrainos, gyventojų nuostatose atsispindi geopolitinis aspektas, kai į migrantus iš Rusijos žiūrima nepalankiausiai, kaip į šalies agresorės prieš Ukrainą atstovus. Lyginant 2023 m. duomenis su 2022 m. duomenimis, matoma, kad socialinė distancija smarkiai padidėjo visų grupių atžvilgiu (nuo + 8 iki + 14 proc.). Ypač socialinė distancija padidėjusi žmonių su psichikos negalia ir homoseksualių žmonių atžvilgiu (1 pav.).

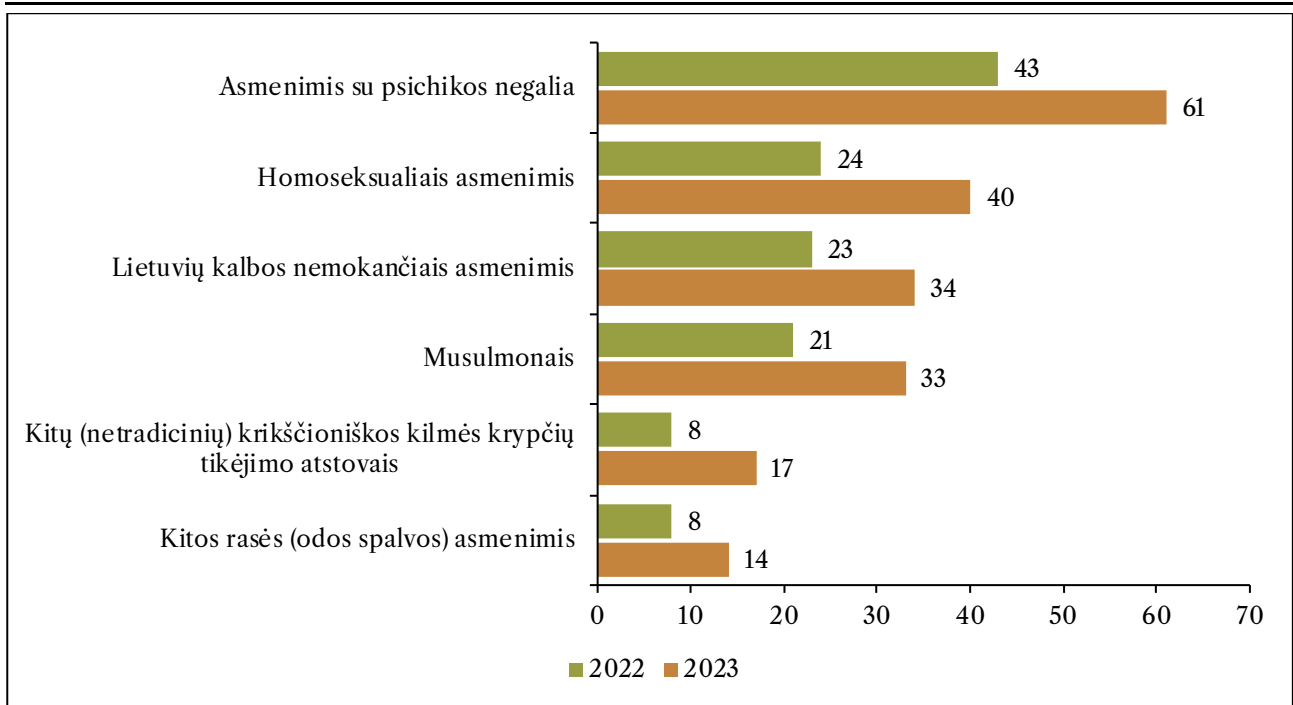
1 pav. Su kuo iš išvardytų žmonių grupių nenorėtumėte gyventi kaimynystėje? (2022–2023 m., proc.)

Jeigu palygintume, kaip nuomonės pakito per dešimtmetį (2014–2023 m.), matome (2 pav.), kad trys labiausiai kaip kaimynai nemėgstami iš pateiktų grafike grupių yra: asmenys su psichikos negalia, homoseksualūs asmenys ir musulmonai. Metams bėgant nuomonė svyruoja, bet nuo 2014 iki 2023 m. socialinė distancija homoseksualių žmonių atžvilgiu padidėjo nuo 45 iki 54 proc., musulmonų atžvilgiu – nuo 30 iki 47 proc. ir asmenų su psichikos negalia atžvilgiu – nuo 45 iki 65 proc. Kitų grupių atžvilgiu nuostatos šiek tiek palankesnės, nenorą gyventi kaimynystėje išsakė apie 20 proc. apklaustųjų.

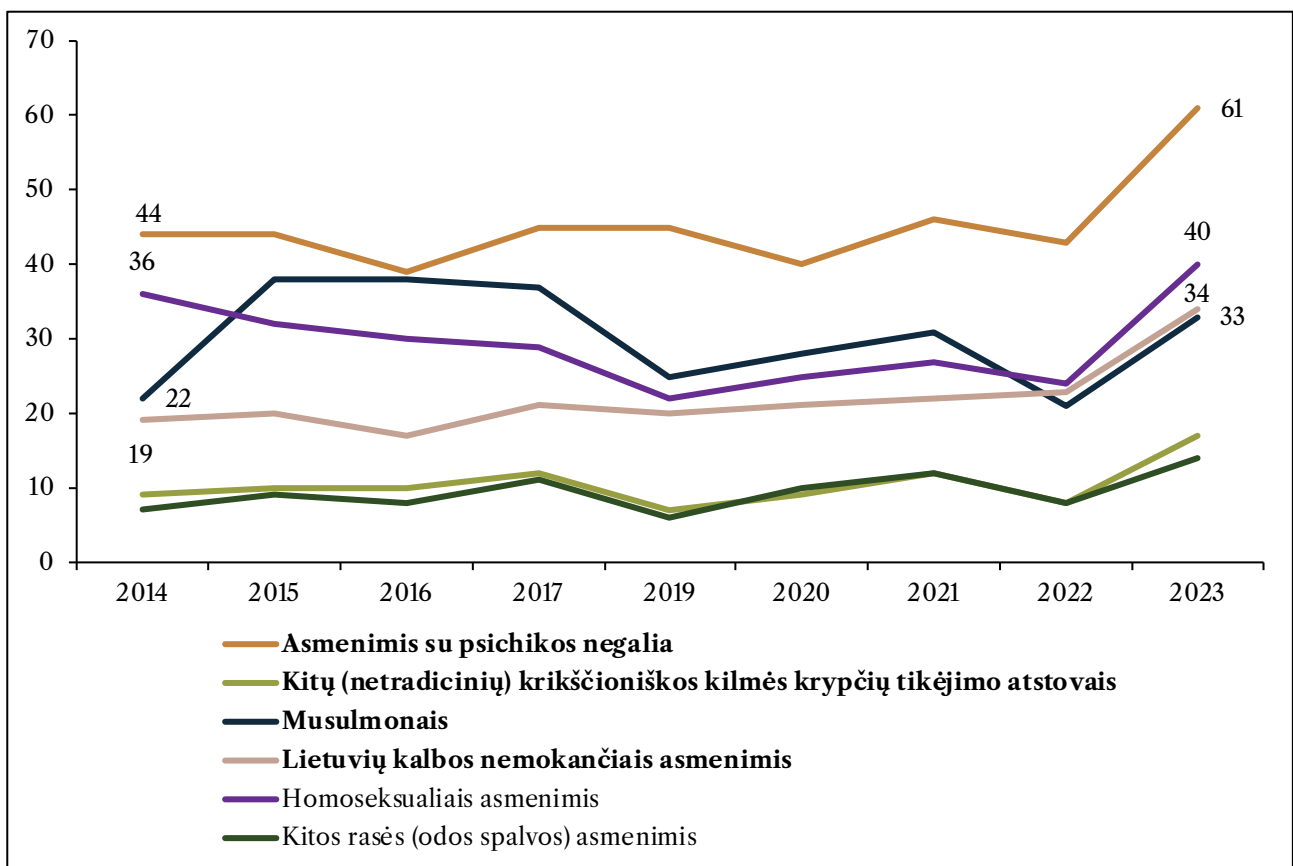
2 pav. Su kuo iš išvardytų žmonių grupių nenorėtumėte gyventi kaimynystėje? (2014–2023 m., proc.)

Lyginant nuostatą – nenorą gyventi kaimynystėje, kaip socialinės distancijos kintamąjį, nenorą kartu dirbti su tam tikrų grupių atstovais visada išreiškėdavo mažiau apklaustųjų. 3 pav. matome panašias tendencijas kaip ir 1 pav. apie nenorą gyventi kaimynystėje, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos gyventojai dirbti vienoje darbovietėje, nei gyventi kaimynystėje, labiau nenorėjo su lietuvių kalbos nemokančiais asmenimis. Palyginus 2023 m. duomenis su 2022 m. duomenimis, taip pat matoma, kad socialinė distancija (nenoras dirbti vienoje darbovietėje) tam tikrų žmonių grupių atžvilgiu 2023 m. yra žymiai padidėjusi beveik visų grupių atžvilgiu (nuo + 6 iki + 18 proc.), ypač asmenų su psichikos negalia (+ 18 proc.) ir homoseksualių asmenų (+ 16 proc.) atžvilgiu. Socialinė distancija 2023 m., lyginant su 2022 m. apklausos rezultatais, taip pat augo ir lietuvių kalbos nemokančių asmenų (nuo 23 iki 34 proc.), musulmonų (nuo 21 iki 33 proc.), kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptių tikėjimo atstovų (nuo 8 iki 17 proc.), kitos rasės (odos spalvos) asmenų (nuo 8 iki 14 proc.) atžvilgiu. Didėjanti socialinė distancija įvardytų grupių atžvilgiu gali būti aiškinama ir vis labiau ryškėjančiomis Vakarų Europos visuomenių radikalėjimo ir pilietinės visuomenės susiskaldymo tendencijomis (pvz., Kaya ir Bee, 2024).

3 pav. Su kuo iš išvardytų žmonių grupių nenorėtumėte dirbti vienoje darbovietėje? (2022–2023 m., proc.)

4 pav., atspindinčiame, kaip pasikeitė požiūris į bendradarbius nuo 2014 iki 2023 m., ryškiai matosi, kad tarp nemėgstamų grupių vietą „užsitikrino“ ir lietuvių kalba nekalbantys asmenys. Pokytis gana žymus, nes nenoras kartu dirbti su šios grupės atstovais nuo 2014 iki 2023 m. išaugo nuo 19 iki 34 proc. (+ 15 proc.). Labiausiai šiuo klausimu socialinė distancija padidėjo asmenų su psichikos negalia, homoseksualių asmenų, taip pat musulmonų atžvilgiu.

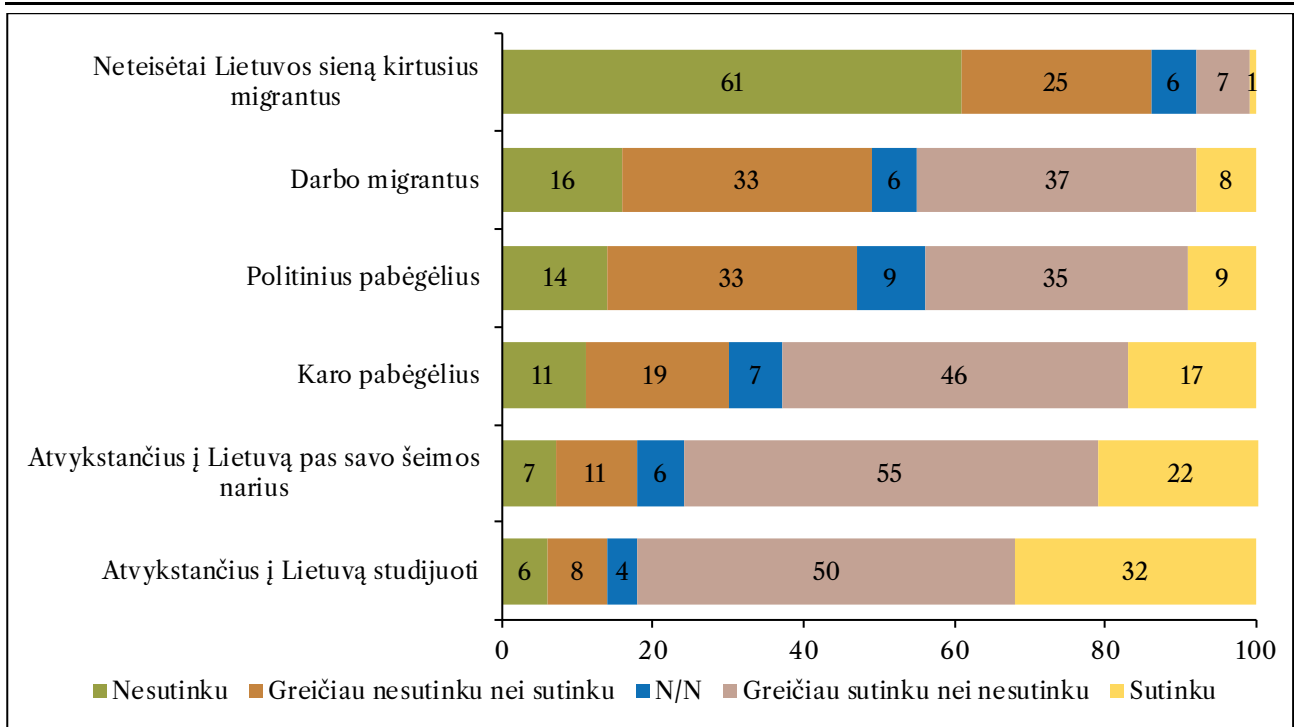
4 pav. Su kuo iš išvardytų žmonių grupių nenorėtumėte dirbti vienoje darbovietėje? (2014–2023 m., proc.)

Padidėjusias neigiamas nuostatas nekaltančiųjų lietuvių kalba (ypač bendradarbių) atžvilgiu galima susieti su vis dažniau viešumoje girdima rusų kalba ir Rusijos pradėtu karu Ukrainoje (jau nuo 2014 m.) bei vis labiau politikų ir žiniasklaidos priemonėse eskaluojama nuomone apie tam tikras Lietuvoje gyvenančias tautines grupes kaip grėsmę nacionaliniam saugumui (pvz., švietimo įstaigas ir ugdymą rusų kalba, 2024 m. paskelbtą žinią apie ketinimą atsisakyti ugdymo tautinių mažumų kalbomis (ypač rusų kalba) (pvz., BNS, 2024 01 10). Sociolingvistiniai tyrimai atskleidė (Brazauskienė, 2010, 2013), kad rusų kalbos prestižas visuomenėje sparčiai menksta, ypač dėl Rusijos pradėto karo Ukrainoje, vis daugiau viešumoje diskutuojama apie suintensyvėjusį rusų kalbos vartojimą viešojoje erdvėje, paslaugų sektoriuje (pvz., pavėžėjai), nes padidėjęs migrantų iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos skaičius lemia dažnesnį rusų kalbos, kaip atvykusių migrantų susikalbėjimo kalbos, vartojimą viešumoje, taip pat gyventojų požiūrio į rusų kalbos, kaip užsienio kalbos, mokymąsi mokyklose (pvz., Lavrinec, 2024 06 03; Murauskaitė, 2024 09 04).

Analizuojant klausimą, ar sutiktumėte arba nesutiktumėte, kad Lietuva priimtų gyventi asmenis (įvairiais pagrindais atvykusius migrantus) iš ne Europos Sąjungos šalių (5 pav.), palankiausiai žiūrima į atvykstančius į Lietuvą studijuoti, atvykstančius į Lietuvą šeimos susijungimo pagrindais bei karo pabėgėlius. Požiūris į politinius pabėgėlius skyla į maždaug vienodas grupes, kai vieni labiau pritaria, o kiti nepritaria tokių žmonių atvykimui, ši nuomonių įvairovė gali turėti sąsąją su migrantais iš Baltarusijos ir politiniais debatais viešojoje erdvėje apie politinių pabėgėlių iš Baltarusijos tariamai keliamą grėsmę nacionaliniam saugumui dėl galimai atstovaujama Baltarusijos nacionalinių struktūrų bei tikėtina vykdomų provokacijų (Migracijos departamentas, 2023 08 04; Vorobjovaitė, 2023 08 11). Labiausiai nemėgstamos migrantų grupės – nelegaliai sieną kertantys migrantai, tai tikėtina susiję su 2021 m. ir vėliau Baltarusijos vykdytomis vadinamosiomis „hibridinėmis atakomis“, kurios šiuo metu nevyksta, bet vis dar kelia žiniasklaidoje atspindimą susirūpinimą dėl grėsmės mūsų visuomenės atstovų saugumui (Gabrytė, 2021 12 22; Miškinis, 2022 03 22). Į darbo pabėgėlius žiūrima taip pat dviprasmiškai, vieni nori, kad tokie žmonės atvyktų, nes palaiko požiūrį apie galimybę užimti tuštėjančias darbo vietas, kiti prieštarauja jų atvykimui, galimai mąstydami apie konkurenciją dėl pigesnės darbo jėgos darbo rinkoje ir rusų kalbos įsigalėjimo paslaugų sektoriuje.

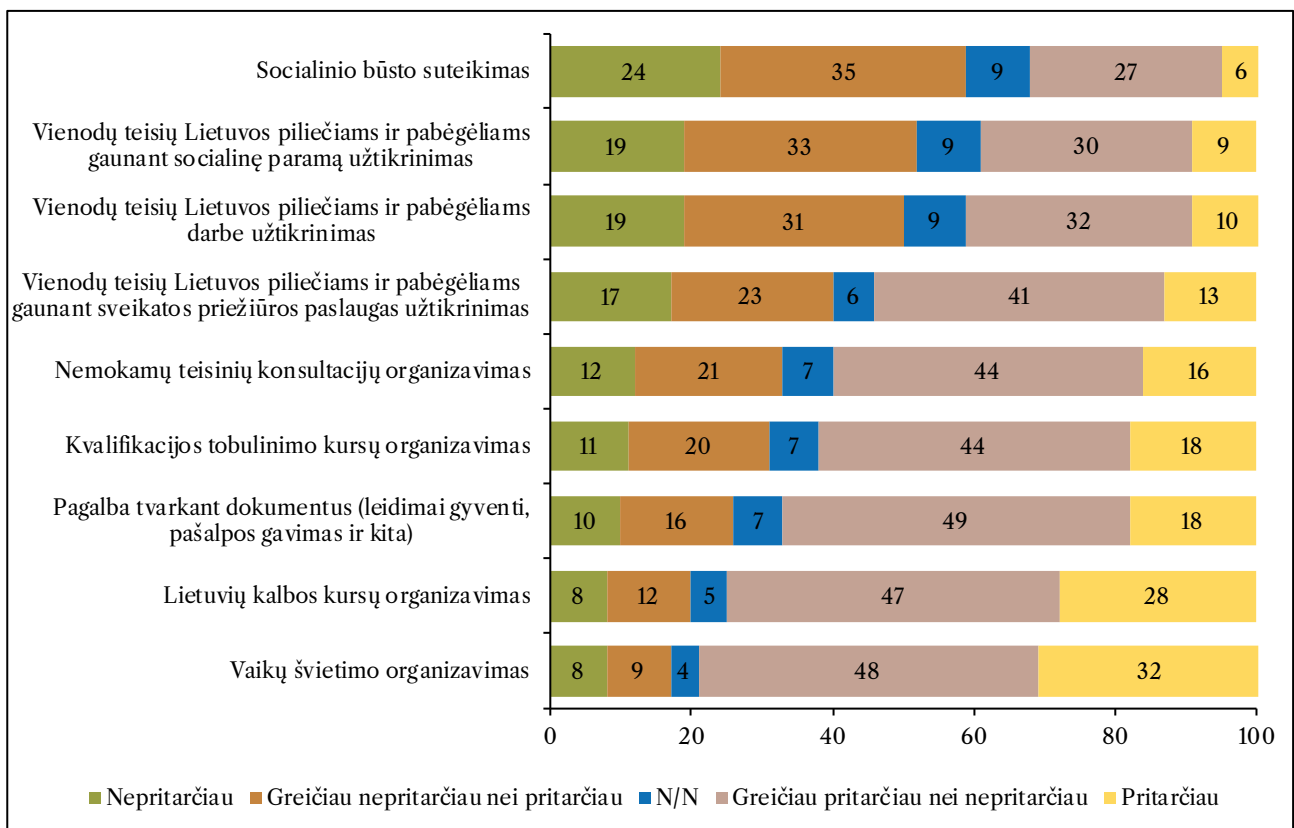
Minėtos politinės aktualijos ir politiniai debatai, susiję su rusų kalbos vartojimu viešumoje, tam tikrų etninių grupių tariamai keliamą grėsmę nacionaliniam saugumui, nelegalius migrantus Baltarusijos–Lietuvos pasienyje, „hibridines atakas“, vykdomas Baltarusijos stumiant per Lietuvos sieną migrantus iš trečiųjų šalių, buvo gausiai aprašyti žiniasklaidos priemonėse, tad ir žiniasklaida, joje reiškiamą nuomonę apie tam tikras migrantų grupes prisidėjo formuojant Lietuvos gyventojų nuostatas 2023 metais. Šį teiginį sustiprina ir tai, jog tos pačios visuomenės nuomonės apklausos duomenys atskleidžia, kad Lietuvoje gyvenantys žmonės apie įvairias migrantų grupes sužino daugiausia iš žiniasklaidos. Pavyzdžiui, net 70,3 proc. respondentų įvardijo, kad apie neteisėtai Lietuvos sieną kirtusius migrantus sužinojo iš žiniasklaidos. Apytiksliai ketvirtadalis respondentų (–čių) teigė, kad įvairias migruojančių žmonių grupes (darbo ar karo migrantus, atvykstančius pas šeimas ar studijuoti) yra arba matę ar sutikę gyvai, arba žino iš draugų ar kaimynų. Respondentai atsakė, kad su sieną neteisėtai kirtusiais migrantais ir politiniais pabėgėliais jiems teko susidurti gerokai mažiau, bet visgi su karo pabėgėliais iš Ukrainos turi glaudesnę ryšį, nes 9,9 proc. pasakė, kad juos pažįsta asmeniškai, kai tuo tarpu tik 0,3 proc. asmeniškai pažįsta neteisėtai Lietuvos sieną kirtusius migrantus, o su politiniais pabėgėliais asmeniškai yra susipažinę tik 0,8 proc. žmonių.

5 pav. Ar sutiktumėte arba nesutiktumėte, kad Lietuva priimtų gyventi asmenis iš ne Europos Sąjungos šalių? (2023 m., proc.)

2.2. Požiūris į socialinės integracijos priemones pabėgėliams

Kaip ir ankstesnių apklausų metu, 2023 m. svarbiausiomis integracijos priemonėmis tyrime įvardytos imigrantų vaikų švietimas, lietuvių kalbos kursų organizavimas, taip pat pagalba tvarkant dokumentus, kvalifikacijos tobulinimo kursų organizavimas bei nemokamos teisinės konsultacijos (6 pav.).

6 pav. Ar pritarumėte arba nepritarumėte tokioms integracijos priemonėms, kurios būtų taikomos Lietuvoje gyvenantiems ir į Lietuvą atvykstantiems pabėgėliams? (2023 m., proc.)

Tuo tarpu tokioms priemonėms, susijusioms su integracijos procesais, kaip būsto suteikimas, socialinė parama nepritariama (nepritariama, greičiau nepritariama, nei pritariama). Kai kalbama apie vienos paslaugų sveikatos srityje užtikrinimą, tiek vienos teisų darbe užtikrinimą, tai duomenys rodo, jog Lietuvos gyventojai supranta, kad tiek Lietuvos piliečiams, tiek pabėgėliams minėtos teisės ir paslaugos turi būti užtikrintos, tačiau palaiko privilegijas Lietuvos piliečiams šiose srityse. Interpretuojant šiuos duomenis, galima sakyti, kad jie iš dalies atspindi dabartinę situaciją, su kuria susiduria patys Lietuvos piliečiai sveikatos, socialinio būsto (ne)prieinamumo srityse, iššūkiams darbo rinkoje (atlygis, darbo sąlygos), didėjanti infliacija, ekonominiais nestabilumais, susijusiais su geopolitine situacija regione, todėl jaučia konkurenciją su atvykstančiais ir pateisina privilegijas piliečiams. Pavyzdžiui, tyrimu panašiai nustatyta, kad visuomenės nuostatos į etninių mažumų grupių ugdymąjoms skirtose mokyklose Flandrijoje dvejopas, viena vertus, respondentai mato potencialią naudą etninių mažumų vaikams mokytis savo gimtosios kalbos, tačiau tuo pačiu mano, kad šios mokyklos skatins segregaciją visuomenėje ir užkirs kelia etninių mažumų grupių integracijai, vadinasi, trukdys flamandų identiteto puoselėjimui, taigi turės neigiamų padarinių daugumos visuomenei (Steenwegen ir Meijers, 2024, 16). Be to, etninės grupės ir jų edukacinės iniciatyvos hierarchizuojamos, kai, pavyzdžiui, italų bendruomenės iniciatyvos palaikomos labiau nei Maroko bendruomenės atstovų, tokiu būdu italų kalbos mokymasis palaikomas kaip nekeliantis grėsmės labiau nei arabų (Steenwegen ir Meijers, 2024, 16).

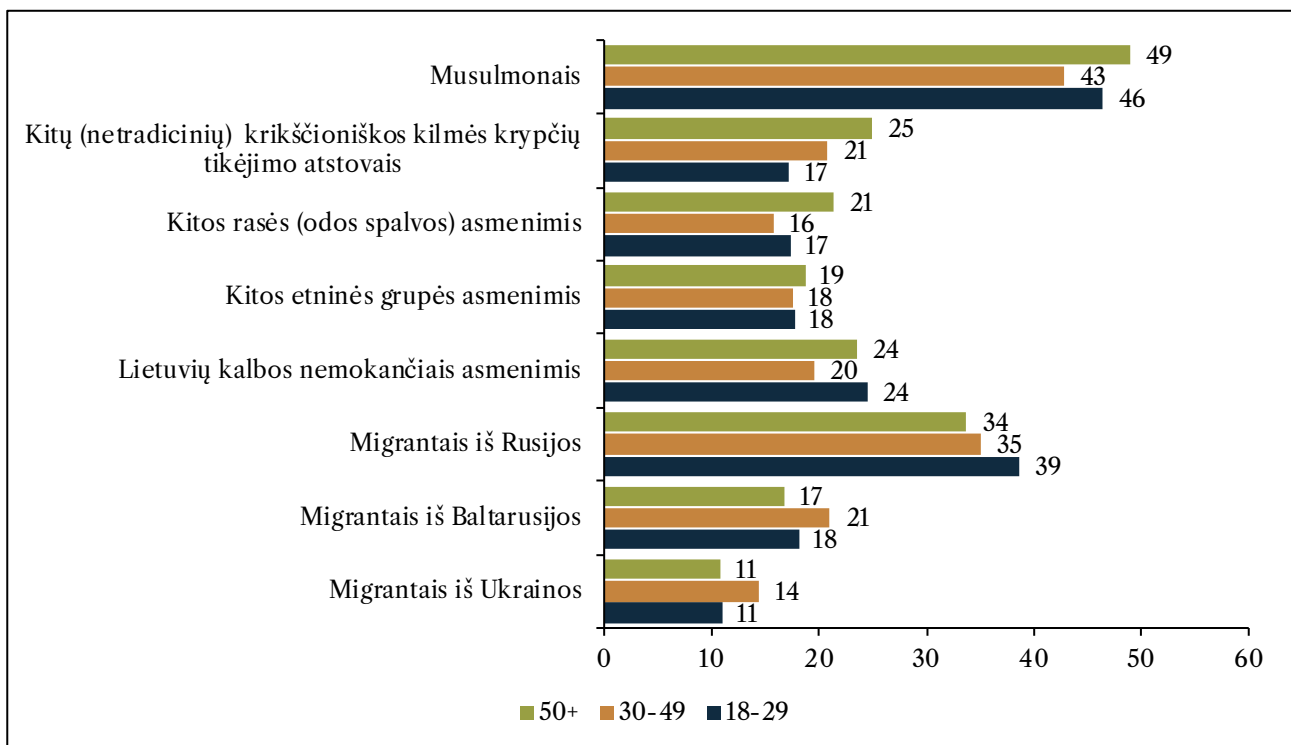
Aiškindamiesi 2023 m. Lietuvos gyventojų nuostatas, matome, kad pasitvirtina mokslininkų išskirti veiksniai (egocentriniai ir sociotropiniai), pasireiškiantys tiek baime dėl neigiamų pasekmių asmeniniame, tiek ir šalies gyvenime (Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024). Pavyzdžiui, didesnė socialinė distancija jaučiama vertinant etniškai, rasiškai ir kultūriškai skirtingus žmones (pvz., musulmonus, kitos rasės (odos spalvos), etninės, religinės ir kalbinės grupės atstovus), kita vertus, galime sakyti, kad šiuo atveju, turint omenyje Lietuvos visuomenės homogeniškumą etniniu ir rasiniu atžvilgiais, neigiamas nuostatas labiau veikia socialinio kontakto nebuvimas su migrantais nei daugiakultūrinėje visuomenėje kylančios integracijos problemos, apie kurias sužinoma daugiausia iš žiniasklaidos. Be to, kalbant apie ekonomines pasekmes ir požiūrį į darbo migrantus, pastebimas ir individualaus (kai kalbama apie darbo migrantus ir konkurenciją darbo rinkoje), ir valstybinio lygmens (kai kalbama apie valstybės teikiamas socialines paslaugas (būstas, vienos teisės gaunant socialinę paramą, darbe ir sveikatos priežiūros institucijose) ir vykdomas integracijos priemones) grėsmių įvertinimas. Tarp Lietuvos gyventojų matome tendenciją, paplitusią ir kitose šalyse, kad migrantai, kurie turi ekonominio potencialo, tokie kaip studentai, aukštos kvalifikacijos darbuotojai ir dirbantys darbus, kurių nedirba arba nenori dirbti vietiniai gyventojai, vertinami pozityviau nei nekvalifikuoti darbininkai, pabėgėliai ir šeimos susijungimo pagrindu atvykusieji, nes priimančios visuomenės nariai, mokesčių mokėtojai, manoma, patiria mažiau fiskalinės naštos (plg. Ford ir Mellon, 2019, 4).

Padidėjusi socialinė distancija lietuvių kalbos nemokančių asmenų atžvilgiu, atspindėta 2023 m. visuomenės nuostatose, gali būti aiškinama kultūriniais migracijos padariniais ir jų įvertinimu, o įprastas šalies kultūrinis vientisumas lemia baimę dėl vertybinių nuostatų sistemos, nacionalinio ir kultūrinio identiteto, kalbos grynumo suardymo (plg. Fetzer, 2000; Siderman, Hagendoorn ir Prior, 2004, cit. iš Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 320).

Šiuo atveju išsiskiria migrantų iš Rusijos vertinimas, kuris yra galimai susijęs ir su emociniu vertinimu bei požiūriu į Rusiją kaip į šalį agresorę, o į atvykstančius iš ten žmones kaip į šalies agresorės atstovus. Emocinis vertinimas bei psichologiniai veiksniai gali būti matomi ir labai pozityviame migrantų iš Ukrainos, kaip nukentėjusios šalies atstovų, vertinime.

2.3. Kaip visuomenės nuostatos į migrantus ir migraciją koreliuoja su sociodemografiniais veiksniais: amžiumi, lytimi, išsilavinimu ir gyvenamąja vieta?

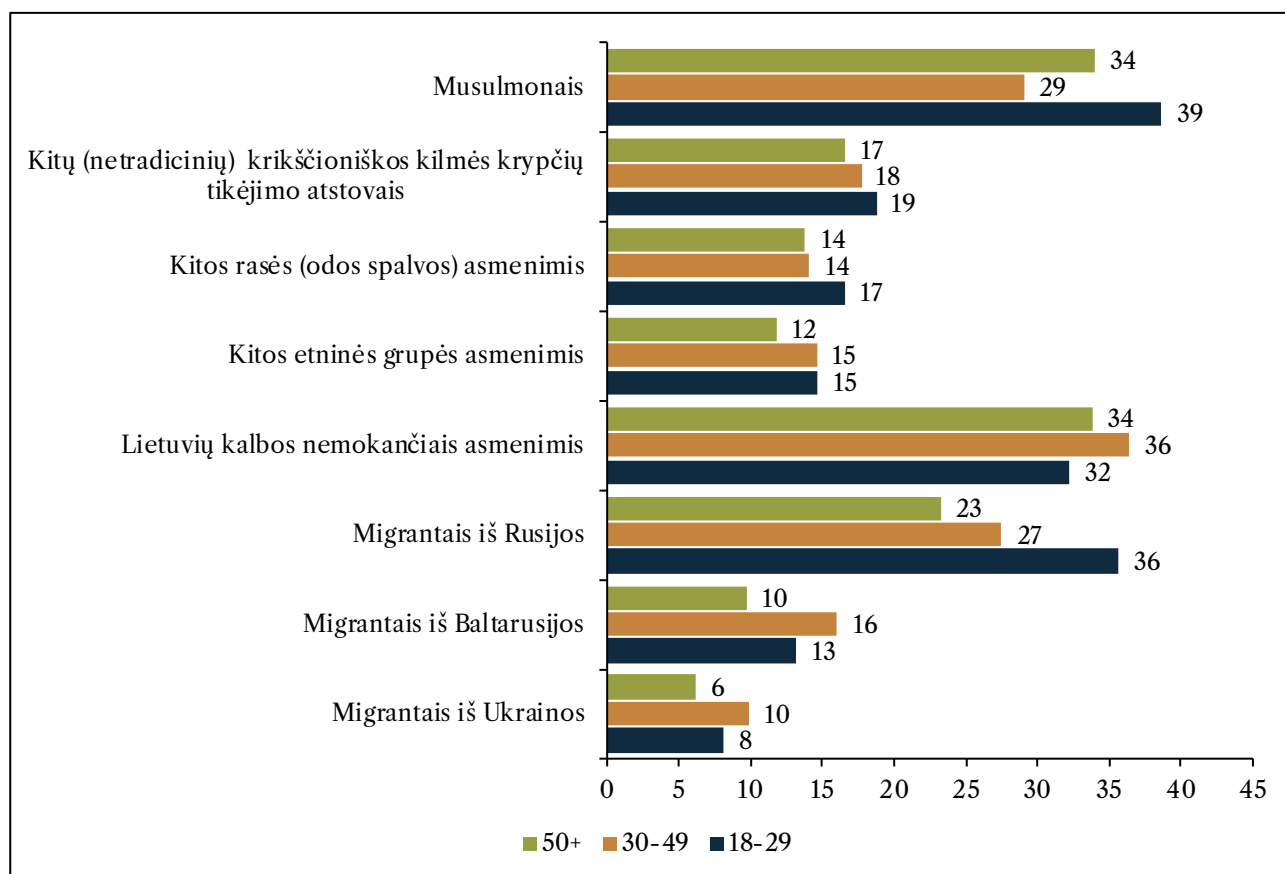
Mokslininkai, tyrinėjantys visuomenės nuostatas formuojančias priežastis ir veiksnius, atskleidė, kad tokie individualaus lygio veiksniai kaip amžius, lytis, išsilavinimas, pajamos, užimtumas ir nedarbas, taip pat respondentokilmė iš etninės mažumos grupės bei gyvenvietės tipas (didmiesčio ar kaimo) labiausiai turi įtakos gyventojų požiūriui į migraciją, nes aukštesnis išsilavinimas ir su tuo susijusios didesnės pajamos nuostatas veikia pozityviau, o vyresnis amžius – negatyviau (Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024). Miesto arba didmiesčio gyventojų palankesnis nei kaimo migracijos vertinamas siejamas su miestiečių turimais dažnesniais socialiniais kontaktais su migrantais ir daugiakultūriškesne miestų aplinka bei juose gausiau gyvenančiais išsilavinusiais, aukštos kvalifikacijos darbus dirbančiais ir geresnes pajamas turinčiais žmonėmis (Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 321). Kalbant apie lyties aspektą, tyrimai rodo, kad dėl savo labiau autoritarinių personalijų vyrai labiau nei moterys neigiamiau žiūri į migraciją (Adorno et al., 1950), kita vertus, moterys priimančioje visuomenėje gali turėti labiau neigiamą požiūrį į migrantus dėl grėsmės lyčių lygybei (Ponce, 2015, cit. iš Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 321).

7 pav. Su kuo iš išvardytų žmonių grupių nenorėtumėte gyventi kaimynystėje? (proc., amžiaus grupės)

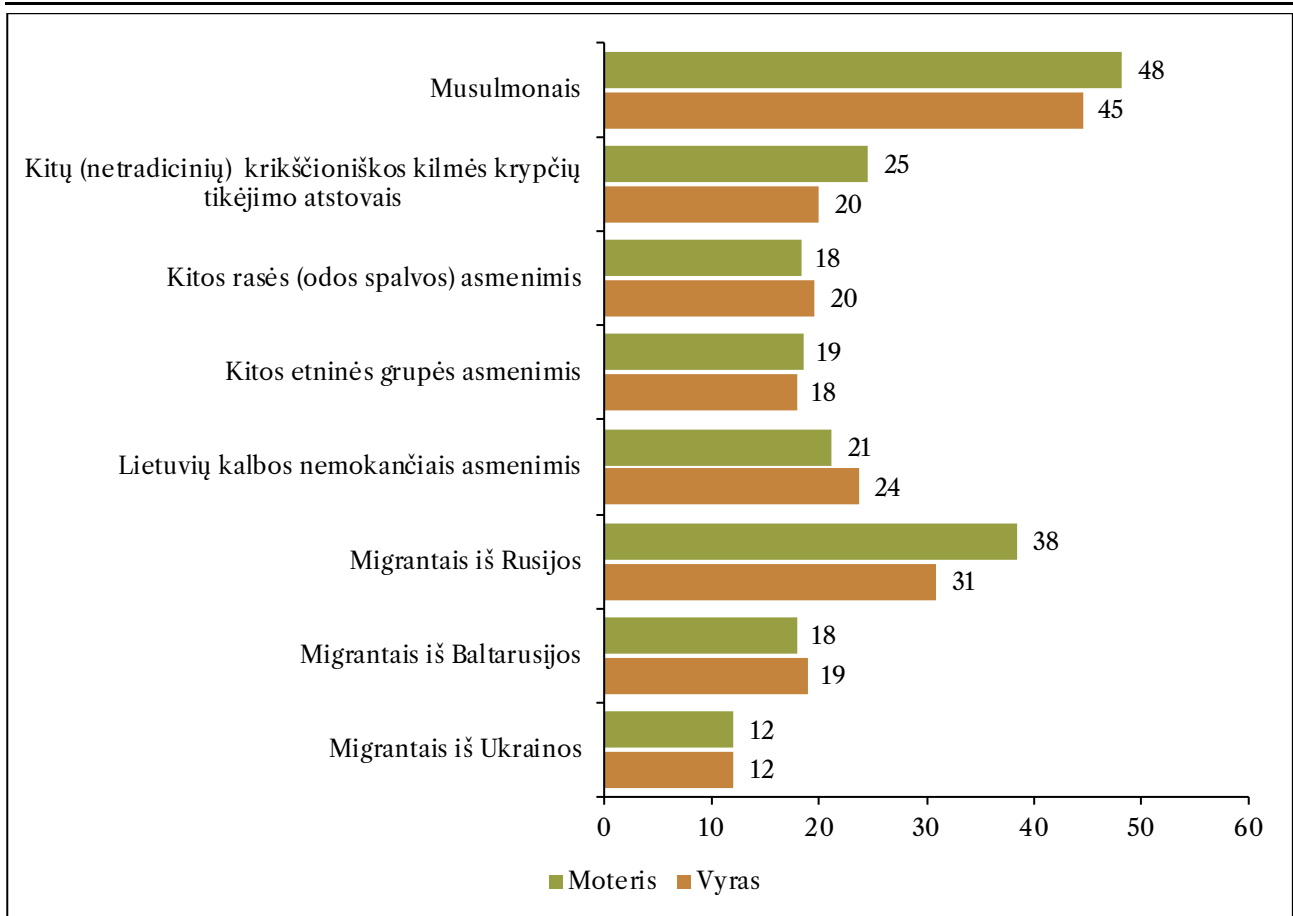
Taigi, atsižvelgdami į minėtų tyrimų rezultatus, panagrinėjome, kaip skiriasi visuomenės nuostatos į migrantus ir kitas socialines grupes Lietuvoje 2023 metais atliktame tyrime pagal apklaustųjų demografinę ir socialinę charakteristiką: amžių, lytį, išsilavinimą, gyvenamąją vietą (kaimas ar didmiestis). Paaanalizavę atskirais įvardytais pjūviais, galime konstatuoti, kad atsakymuose yra skirtumų, bet kai kurių grupių atžvilgiu – jie nežymūs. Pavyzdžiui, atsižvelgę į tyrime išskirtas amžiaus grupes (18–29; 30–49; 50+ metų amžiaus), matome, kad į klausimą – su kuo iš išvardytų žmonių grupių nenorėtumėte gyventi kaimynystėje? – jauniausios amžiaus grupės atstovai (18–29 metų amžiaus) turi šiek tiek teigiamesnes nuostatas, ypač kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptų tikėjimo atstovų ir musulmonų atžvil-

giu, nei vyresnių grupių atstovai, tačiau jos nelygiai skiriasi (atitinkamai požiūris skiriasi nuo 50+ metų amžiaus grupės atstovų 8 ir 6 proc.) (7 pav.). Kita vertus, kai klausiama apie nenorą dirbti vienoje darbovietėje, labiau išsiskiria požiūriai į musulmonus, kaip bendradarbius, nes jauniausia amžiaus grupė palankiau žiūri į darbą su jais nei vyresnių kitų dviejų amžiaus grupių atstovai, ypač vyriausios (50+ metų amžiaus), kurie žiūri į musulmonus neigiamiausiai (7 pav.). Reikšmingas skirtumas (13 proc.) matomas kalbant apie migrantus iš Rusijos, kaip bendradarbius, nes labiausiai su jais dirbti, palyginus su vyresniais, nenori jauniausios (19–29 metų amžiaus) grupės atstovai (36 proc. tokių respondentų) (8 pav.). Žvelgiant į visas kitas kategorijas, kaip minėta, reikšmingų skirtumų, turint omenyje apklausos paklaidą (ne didesnė nei $\pm 3,1$ proc.), nerasta.

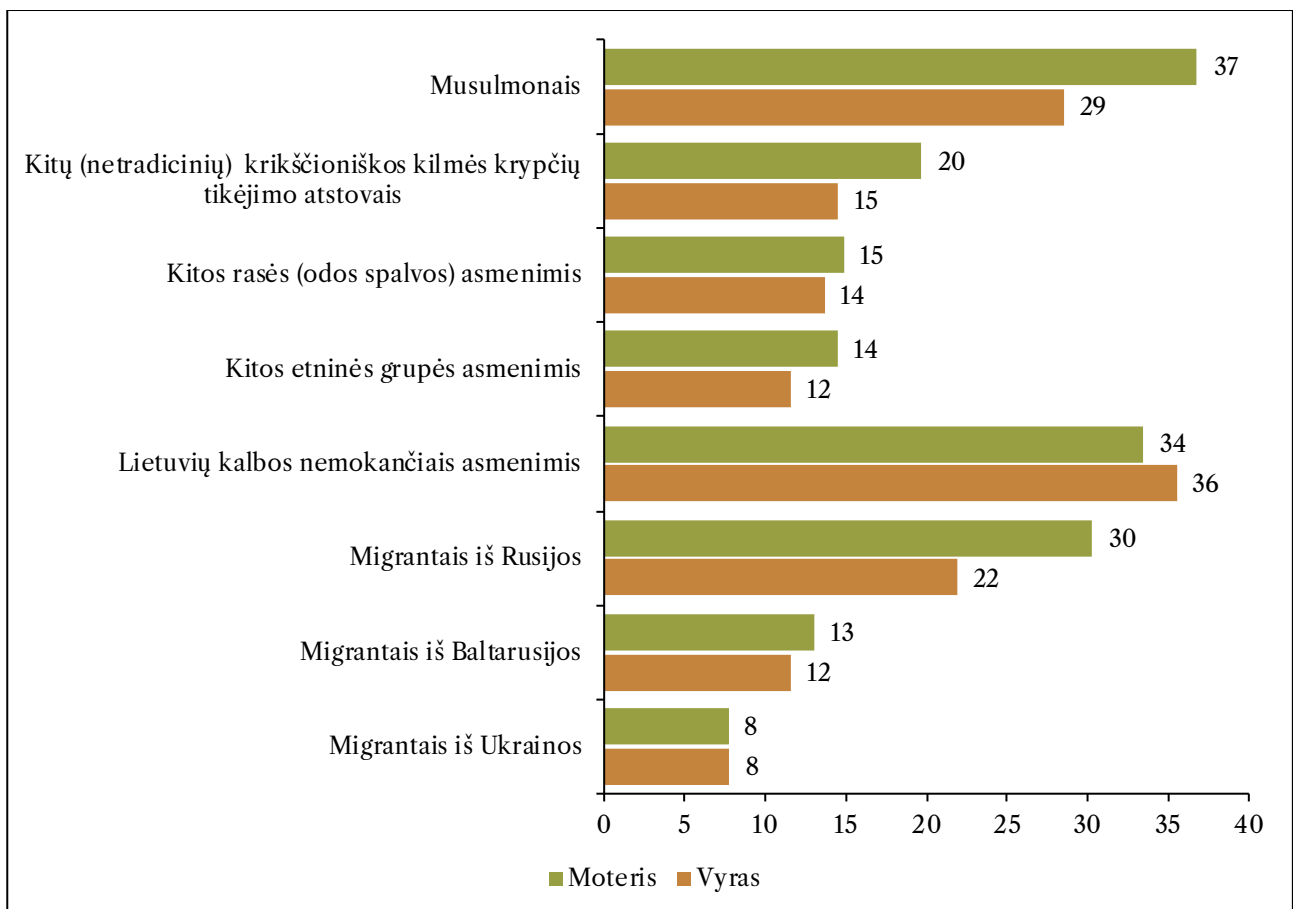

8 pav. Su kuo iš šių žmonių grupių nenorėtumėte dirbti vienoje darbovietėje? (proc., amžiaus grupės)

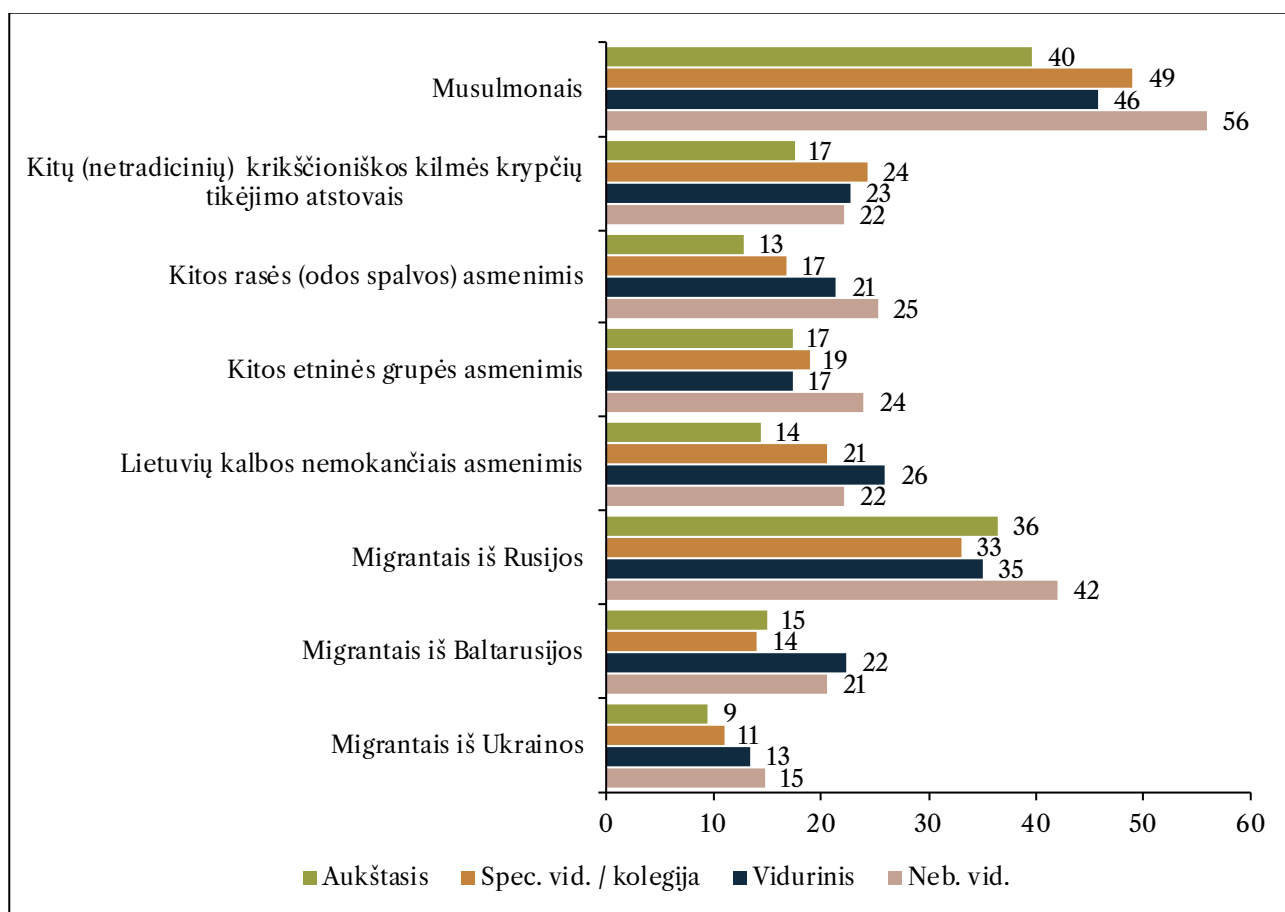
Lytis taip pat nėra labai reikšmingas rodiklis, atsakant į klausimus apie nenorą gyventi kaimynystėje ir dirbti vienoje darbovietėje su tam tikromis grupėmis. Analizuojant duomenis, reikšmingesni skirtumai matomi tik moterų grupėje, nes jos labiau nei vyrai nenori gyventi kaimynystėje su kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptų atstovais ir migrantais iš Rusijos (atitinkamai 5 ir 7 proc. nenori labiau) (9 pav.) bei dirbti vienoje darbovietėje su musulmonais ir migrantais iš Rusijos (atitinkamai 8 ir 8 proc. nenori labiau) (10 pav.). Nenoras gyventi su kitos rasės (odos spalvos) asmenimis ir dirbti su musulmonais gali būti aiškinamas tuo, kad, atsižvelgus į jau atliktus tyrimus, moterys dažniau turi labiau neigiamas nuostatas migrantų, ypač atstovaujančių kitoms kultūroms, atžvilgiu dėl grėsmės lyčių lygybei (Ponce, 2015, cit. iš Dražanova, Gonnot, Heidland ir Kruger, 2024, 321). O neigiamas požiūris į migrantus iš Rusijos gali būti aiškinamas didesnės empatijos veiksmu, darant prielaidą, kad moterys tikėtina emocingiau priima ir labiau tapatina migrantus iš Rusijos su Rusijos Federacijos vykdoma politika ir Rusijos pradėtu karu Ukrainoje.

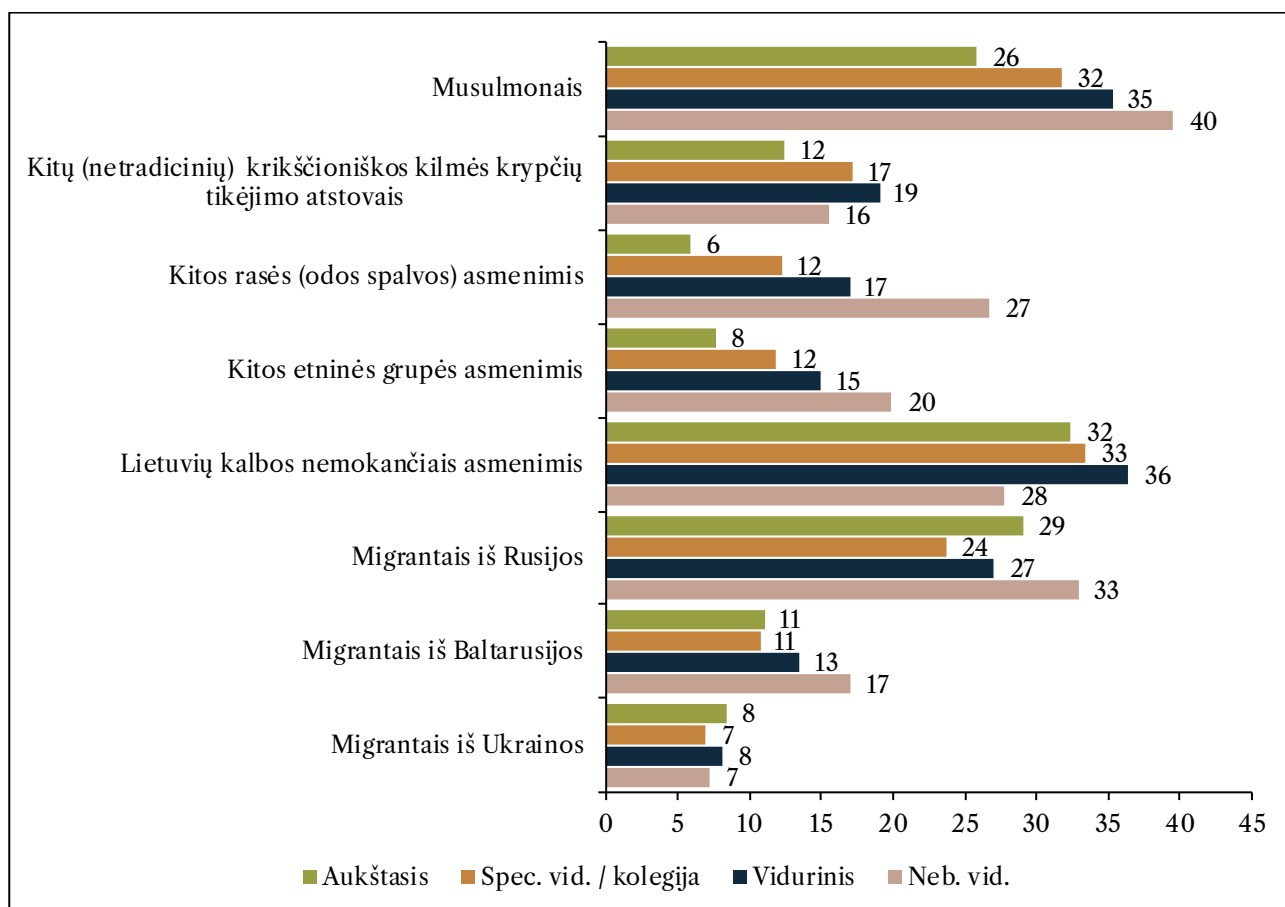
9 pav. Su kuo iš išvardytų žmonių grupių nenorėtumėte gyventi kaimynystėje? (proc., lytis)

10 pav. Su kuo iš šių žmonių grupių nenorėtumėte dirbti vienoje darbovietėje? (proc., lytis)

11 pav. Su kuo iš išvardytų žmonių grupių nenorėtumėte gyventi kaimynystėje? (proc., išsilavinimas)

12 pav. Su kuo iš šių žmonių grupių nenorėtumėte dirbti vienoje darbovietėje? (proc., išsilavinimas)

Kitas individualus rodiklis, veikiantis visuomenės nuostatas, – išsilavinimas, šiuo atveju yra svarbus ir lemia visuomenės nuostatas, nes kuo žemesnis išsilavinimas, tuo socialinė distancija didesnė, ypač tam tikrų grupių atžvilgiu (pvz., migrantų iš Rusijos, musulmonų, kitos rasės (odos spalvos) asmenų, kitos etninės grupės asmenų, tiek kalbant apie gyvenimą kaimynystėje, tiek kaip apie bendradarbius) (11, 12 pav.). Antra vertus, analizuojant duomenis pagal išsilavinimą, derėtų turėti omeny ir tai, kad skirtingos tautinės grupės Lietuvoje pasižymi skirtingu išsilavinimu, tai gali turėti įtakos nuostatomis apie atskiras migrantų grupes.

Jeigu nagrinėsime, ar skiriasi kaimo ir didmiesčių gyventojų socialinės distancijos rodikliai požiūriu į tam tikras grupes, matysime, kad tiek kaimynų, tiek bendradarbių atžvilgiu nuomonės svyruoja tik kalbant apie kelias grupes. Pavyzdžiui, nenoro gyventi kaimynystėje požiūriu didžiausias skirtumas tarp kaimo ir didmiesčio gyventojų yra kalbant apie homoseksualius asmenis ir lietuvių kalbos nemokančius asmenis (atitinkamai kaime ir didmiestyje: 61 ir 51 proc.; 32 ir 19 proc.). Kaimo žmonių nenoras dirbti vienoje darbovietėje daug didesnis nei didmiestyje gyvenančiųjų su homoseksualiais asmenimis, kitos rasės (odos spalvos) asmenimis bei kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptų tikėjimo atstovais (atitinkamai kaime ir didmiestyje: 48 ir 36 proc.; 21 ir 12 proc. bei 21 ir 15 proc.). Taigi galima daryti prielaidą, kad išsilavinimas, taip pat ir švietimas, kaip priemonė keisti visuomenės nuostatas vis dar yra svarbus ir aktualus šiuolaikinėje visuomenėje.

Išvados

2023 m. Lietuvos visuomenės nuostatų duomenys atspindi, kad Lietuvos gyventojų atsakymai ir požiūris į tris išskirtas migrantų iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos bei kitų pabėgėlių (neteisėtai valstybinę sieną kirtę, darbo migrantai, politiniai ir karo pabėgėliai, atvykusieji studijuoti ar pas šeimos narius) tiesiogiai paveikti ir yra susiję su nestabilia geopolitine situacija regione ir atliepia tam tikras vykstančias politines realijas, t. y. Baltarusijos režimo pastūmėtą neteisėtą Baltarusijos–Lietuvos sienos kirtimą migrantų iš trečiųjų šalių 2021 m., A. Lukašenkos vykdomas represijas šalyje (ypač po 2020 m. rugpjūčio mėn. prezidento rinkimų) ir ypač Rusijos pradėto didelio masto karo Ukrainoje 2022 m. vasario mėn., migracijos pasekmes (didelį skaičių migrantų ar politinių pabėgėlių iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos). Taigi su tuo susijusi ir duomenyse atspindėta jaučiama konkurencija darbo rinkoje, švietimo, sveikatos ir paslaugų sektoriuose ir didesnis nei įprastai nenoras toleruoti nekalbančius lietuvių kalba asmenis. Daroma išvada, kad, viena vertus, didėjanti migracija suvokiama kaip kelianti problemas tam tikroms Lietuvos visuomenės sritims (ekonomikai, politikai, kultūrai, socialinei politikai etc.), tai turėjo poveikį ir 2023 m. Lietuvos visuomenės nuostatomis (neigiamoms ir teigiamoms į atskiras migrantų grupes), jų pokyčiui (padidėjusi ar sumažėjusi socialinė distancija tam tikrų migrantų grupių atžvilgiu), taip pat požiūriui į valstybėse taikomas tam tikras migrantų integracijos į priimančią visuomenę priemonės. Kita vertus, galima konstatuoti, kad tai tik iš dalies turėjo poveikį visuomenės nuostatomis 2023 m., nes lyginant minėtų metų nuostatas su ankstesniais metais, pastebima, kad vyrauja panašios tendencijos tiek į minimas įvairias socialines grupes bei migrantų integracijos priemonės, išskyrus nuostatas į tam tikras jau minėtas migrantų iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos grupes. Atskleista, kad išskirti sociodemografiniai rodikliai, tokie kaip išsilavinimas, amžiaus grupė, lytis, kaip ir gyvenamoji vietovė (kaimas ar didmiestis), veikia visuomenės nuostatas (tam tikras – mažiau, kitas – daugiau). Pavyzdžiui, tokias kaip nenoras dirbti su musulmonais, kitų (netradicinių) krikščioniškos kilmės kryptų tikėjimo atstovais, kitos rasės (odos spalvos) ar etninės grupės asmenimis, atsižvelgiant į išsilavinimą bei lytį, skiriasi labiau.

Kita pažymėtina ir stebima stiprėjanti tendencija yra apskritai didėjanti socialinė distancija visų miminių grupių atžvilgiu, ryškus socialinės distancijos šuolis 2023 m. taip pat gali būti siejamas ne tik su intensyvėjančiu migracijos srautu (vis labiau pastebimu kasdienėje aplinkoje), bet ir atskleisti visuomenėse vyraujančią susiskaldymą ir radikalėjimo procesus, pastebimus ir aprašytus Vakarų šalių mokslininkų.

Literatūra

- Beresnevičiūtė, V., Leončikas, T. ir Žibas, K. (2009). Migrantų gyvenimas Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir migrantų patirtys, *Etniškumo studijos*, 2. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas / Eugrimas, 77–110.
- BNS. (2024 01 10). Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/tautiniu-mazumu-departamentas-paskelbe-nepritariantis-rusisku-mokyklu-uzdarymui-56-2173250nuorodos>.
- Blažytė, G. (2015). Visuomenės nuostatos imigracijos atžvilgiu ir jų atsiradimo prielaidos. *Etniškumo studijos: Darbo migrantai: gyvenimo ir darbo sąlygos Lietuvoje*, 1. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras / Vaibra, 107–134.
- Blažytė, G., Pilinkaitė-Sotirovič, V. ir Žibas, K. (2016). Visuomenės nuostatos apie socialines ir etnines grupes Lietuvoje: nepakantumo ir socialinės distancijos stebėseną (p. 109–124). In *Lietuvos gyventojų grupių socialinė kaita*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Dennison, J. ir Vrânceanu, A. (2022). Public Opinion and the Politics of Migration. In *Scholten, P.* (sud.). *Introduction to Migration Studies*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1007/978-3-030-92377-8_23.
- Dražanová, L., Gonnot, J., Heidland, T. ir Krüger, F. (2023). Which individual-level factors explain public attitudes toward immigration? a meta-analysis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(2), 317–340. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2265576>.
- EMN. (2023). Migracija skaičiais, kiek užsieniečių gyvena apskrityse? Prieiga per internetą: <https://123.emn.lt/>.
- Ford, R. ir Mellon, J. (2019). The skills premium and the ethnic premium: a cross-national experiment on European attitudes to immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(3), 512–532. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1550148>.
- Frėjūtė-Rakauskienė, M. (2012). Lietuvos spauda ir visuomenės nuostatos apie rusų, ukrainiečių ir baltarusių etnines grupes bei naujuosius imigrantus. *Etniškumo studijos*, 1–2. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras / In Flexum, 71–102.
- Gabrytė, E. (2021 12 22). Žinių radijas. Prieiga per internetą: <https://www.ziniuradijas.lt/laidos/svarbus-kiekvienas/-ar-gindamasi-nuo-hibridines-atakos-lietuva-nepazeidzia-zmogaus-teisiu?video=1>.
- Holley, L. C., Larson, N. C., Adelman, M. ir Treviño, J. (2008). Attitudes Among University Undergraduates Toward LGBT and Five Ethnic/Racial Groups. *Journal of LGBT Youth*, 5(1), 79–101. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1300/J524v05n01_07.
- Ives, B., Obenchain, K. M. ir Oikonomidou, E. (2012). *Ethnic Attitudes of Hungarian Students in Romania. Educational Studies*, 48(4), 331–346. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/00131946.2012.694826>.
- Maddens, B., Billiet, J. ir Beerten, R. (2000). National identity and the attitude towards foreigners in multi-national states: The case of Belgium. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26(1), 45–60. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/136918300115633>.
- Migracijos departamentas. (2024 07 08). Į Lietuvą atvykstantys užsieniečiai mūsų šalyje užsibūna ilgiau. Prieiga per internetą: <https://migracija.lrv.lt/lt/naujienos/i-lietuva-atvykstantys-uzsienieciai-musu-salyje-uzsibuna-ilgiau/>.
- Migracijos departamentas. (2023 08 04). Grėsme Lietuvos nacionaliniam saugumui pripažinti daugiau kaip 1 tūkst. baltarusių ir rusų. Prieiga per internetą: <https://migracija.lrv.lt/lt/naujienos/gresme-lietuvos-nacionaliniam-saugumui-pripazinti-daugiau-kaip-1-tukst-baltarusiu-ir-rusu/>.

- Migris. (2024 01 31). Elektroninės migracijos paslaugos. Per pusmetį Lietuvoje daugėjo užsieniečių ir prieglobsčio prašymų, mažėjo atvykusių karo pabėgėlių. Prieiga per internetą: <https://www.migracija.lt/-/per-pusmet%C4%AF-lietuvoje-daug%C4%97jo-u%C5%B3esienie%C4%8Di%C5%B3-ir-prieglobs%C4%8Dio-pra%C5%A1ym%C5%B3-ma%C5%BE%C4%97jo-atvykusi%C5%B3-karo-pab%C4%97g%C4%97li%C5%B3>.
- Migris. (2023 09 25). Elektroninės migracijos paslaugos. Lietuvoje gyvenančių užsieniečių skaičius perkopė 200 tūkstančių. Prieiga per internetą: <https://www.migracija.lt/-/lietuvoje-gyvenan%C4%8Di%C5%B3-u%C5%BE-sienie%C4%8Di%C5%B3-skai%C4%8Dius-perkop%C4%97-200-t%C5%ABkstan%C4%8Di%C5%B3-1>.
- Miškinis, V. (2022 03 22). Naujos hibridinės atakos iš Baltarusijos grėsmė: pasienyje – dar nematytos tendencijos. *Delfi.lt*. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/naujos-hibridines-atakos-is-baltarusijos-gresme-pasienyje-dar-nematytos-tendencijos-89756395>.
- Smirnovaitė, V. (2023 12 24). Gudzinskaitė palaikytų teisinės užsieniečių padėties Lietuvoje griežtinimą: jei norime būti saugūs, kam taisyti liūtą už ūsų? *LRT.lt*. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/-2157563/gudzinskaite-palaikytu-teisines-uzsienieciu-padeties-lietuvoje-grieztnima-jei-norime-buti-saugus-kam-taisyti-liuta-uz-usu>.
- Steele, L. G. ir Abdelaaty, L. (2018). Ethnic diversity and attitudes towards refugees. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(11), 1833–1856. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1513785>.
- Kaya, A. ir Bee, C. (2024). Introduction: social movements and radicalisation in Europe. *Journal of Contemporary European Studies*, 32(3), 599–609. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/14782804.2024.2332311>.
- Lavrinec, P. (2024 06 03). Rusų kalba – išsižadėti priešiškos valstybės kultūros ar pripažinti žinojimo vertę? *Vilniaus universitetas*. Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/rusu-kalba-issizadeti-priesiskos-valstybes-kulturos-ar-pripazinti-zinojimo-verte/>.
- Pilinkaitė-Sotirovič, V. ir Žibas, K. (2011). Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita. *Etniškumo studijos*, 1–2. LSTC / Eugrimas, 136–155.
- Standard Eurobarometer 101. (2024). Public Opinion in the European Union. Eurobarometer Report. April–May 2024. Prieiga per internetą: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3216>.
- Steele, L. G. ir Abdelaaty, L. (2018). Ethnic diversity and attitudes towards refugees. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(11), 1833–1856. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1513785>.
- Užimtumo tarnyba. (2024 03 06). Dirbančių užsieniečių gretas labiausiai augina baltarusiai. Prieiga per internetą: <https://uzt.lt/naujienos/8/dirbanciu-uzsienieciu-gretas-labiausiai-augina-baltarusiai:326>.
- Vorobjovaitė, M. (2023 08 11). Baltarusiams ir rusams parodytos durys kursto melagienas: ar tikrai išsiunčiami „visą gyvenimą Lietuvoje praleidę“? Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/baltarusiams-ir-rusams-parodytos-durys-kursto-melagienas-ar-tikrai-issiunciami-visa-gyvenima-lietuvoje-praleide-asmens-56-2094290>.
- Zavratnik, S. (2012). Images of Immigrants in Slovenia: Insights from Public Opinion Research. *Etniškumo studijos*, 1–2. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras / In Flexum, 204–223.

ATTITUDES TOWARDS MIGRANTS FROM UKRAINE, BELARUS, RUSSIA AND THE INTEGRATION MEASURES: DATA FROM LITHUANIAN PUBLIC OPINION POLL 2023

Monika FRĖJUTĖ-RAKAUSKIENĖ | <https://orcid.org/0000-0002-9357-8201>

Department of Ethnic Studies
at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
monika@ces.lt

Summary

As a result of geopolitical changes in the region, the number of migrants from Ukraine, Belarus, and Russia began to increase rapidly in Lithuania from 2021. Thus, the article presents the attitudes of Lithuanian society towards the three largest groups of migrants from the aforementioned countries in 2023. At the same time, the attitudes to migrant integration measures and migrant-related groups, i.e. persons who do not speak Lithuanian language, persons of other race (skin color), persons of other ethnic group, representatives of other (non-traditional) Christian faiths, Muslims and various groups of refugees are analysed in the article. The reasons of formation of the attitudes (economic, cultural and psychological) identified in the related theoretical field are analyzed, as well as whether and how important sociodemographic factors in other countries (such as age, gender, education and place of residence) determine public attitudes towards certain social groups in Lithuania.

The data on the attitudes of Lithuanian society in 2023 revealed that the attitudes of the Lithuanian population towards the three groups of migrants from Ukraine, Belarus and Russia, as well as other refugees (illegal, labor migrants, political and war refugees, those who came to study or visit family members) are directly affected and are related to the unstable geopolitical situation in the region and respond to certain political realities. For example, crossing of the Belarusian-Lithuanian border in 2021 by the illegal migrants – third country nationals pushed by A. Luykashenka's regime; the repressions carried out by Belarusian regime (especially after the presidential elections in August 2020) and full-scale war launched by Russia in Ukraine in 2022 February.

The data shows that the Lithuanian public is feeling the competition in the labor market, education, health and public service sectors and have a greater, comparing to previous public opinion polls, social distance towards persons who do not speak Lithuanian. It is concluded that, on the one hand, increasing migration is perceived as causing problems for certain areas of Lithuanian society and had an impact on Lithuanian society's attitudes in 2023 (negative and positive towards different groups of migrants), their change (increased or decreased social distance towards certain groups of migrants), as well as attitudes towards certain measures of integration of migrants into the host society.

On the other hand, it can be stated that comparing the data of 2023 and previous public opinion polls, there are the similarities in the attitudes towards some of mentioned social groups and migrant integration measures, with the exception of attitudes towards named groups of migrants from Ukraine, Belarus and Russia. Also, it was revealed that such socio-demographic indicators as education, age, gender and place of residence have an effect on public attitudes (toward some groups – minor, others – bigger).

Another noticeable trend increasing over the years - is the generally increasing social distance towards all mentioned groups, and this can be explained not only by increasing migration and integrational issues, but also by the prevailing radicalization processes in societies, observed and described by scientists in Western countries.

Keywords: attitudes of Lithuanian society; 2023; social distance; migrants from Ukraine, Belarus, and Russia.

LIETUVOS ORTODOKSŲ (STAČIATIKIŲ) BENDRUOMENĖ KARO UKRAINOJE KONTEKSTE (2022–2024 M.): VIDAUS KONFLIKTO GENEZĖ IR PASEKMĖS

Andrius MARCINKEVIČIUS | <https://orcid.org/0000-0001-5871-4311>

LSMC Sociologijos instituto
Etninių tyrimų skyrius
A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius
andrius@ces.lt

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas Rusijos karinės invazijos į Ukrainą kontekste kilęs Lietuvos krikščionių ortodoksų (stačiatikių) dvasininkijos vidaus konfliktas ir šio konflikto poveikis Ortodoksų bažnyčios Lietuvoje institucinei raidai bei sąveikai su Lietuvos valstybe ir visuomene 2022–2024 m. Teigiama, kad šis didelio rezonanso šalies viešajame diskurse sulaukęs konfliktas išryškino Lietuvos ortodoksų bendruomenės narių identiteto karo Ukrainoje kontekste skirtumus ir lėmė istoriškai reikšmingus šios religinės bendruomenės organizacinės struktūros pokyčius. Be to, atskleidžiama, kad šio konflikto genezei ir pasekmėms turėjo žymios įtakos dabartinėje geopolitinėje situacijoje aktualūs Lietuvos valstybei ir visuomenei politiniai ir socialiniai (nacionalinio saugumo stiprinimo, karo pabėgėlių iš Ukrainos ir politinių pabėgėlių iš Baltarusijos ir Rusijos imigracijos, žmogaus teisių apsaugos) aspektai. Straipsnis parengtas remiantis populiariausio Lietuvoje interneto dienraščio *delfi.lt* ir nacionalinio visuomeninio transliuotojo naujienų portalo *lrt.lt* publikacijų analize. Analizei atrinkti tekstai, apimantys laikotarpį nuo Rusijos karinės invazijos į Ukrainą pradžios 2022 m. vasario 24 d. iki alternatyvios Maskvos patriarchyto Vilniaus ir Lietuvos ortodoksų arkivyskupijai struktūros – Visuotinio (Konstantinopolio) patriarchyto egzarchyto Lietuvoje – juridinio pripažinimo 2024 m. vasario 7 d. Straipsnyje remiamasi Maskvai ir Konstantinopoliiui pavaldžių Lietuvos krikščionių ortodoksų bendruomenių oficialiose svetainėse ir socialiniuose tinkluose skelbiamais duomenimis.

Raktažodžiai: Ortodoksų bažnyčia Lietuvoje, Rusijos ortodoksų bažnyčia, kanoninė teritorija, Maskvos patriarchytas, Visuotinis (Konstantinopolio) patriarchytas, karas Ukrainoje.

Įvadas

2024 m. vasario 7 d. – reikšminga data tradicinėmis įvardijamų Lietuvos religinių bendruomenių istorijoje. Šią dieną į juridinių asmenų registrą buvo įtraukta antroji šalyje krikščionių ortodoksų (stačiatikių)¹ bažnytinė struktūra – Visuotinio (Konstantinopolio) patriarchyto egzarchytas. Prieš tai ortodoksus vie-nijo tik Maskvos patriarchytui pavaldi Vilniaus ir Lietuvos ortodoksų arkivyskupija (toliau – Lietuvos ortodoksų arkivyskupija), kuri buvo įkurta 1839 m., prijungus Rusijos imperijos valdymo laikotarpiu

¹ Ortodoksų, krikščionių ortodoksų ir stačiatikių, kitos su šios bendruomenės maldos namais ir religine praktika susijusios sąvokos moksliniame ir viešajame diskurse lietuvių kalba nėra iki šiol nusistovėjusios, todėl ir šiame straipsnyje vartojamos kaip sinonimai.

Unitų bažnyčią prie Rusijos ortodoksų bažnyčios (ROB) buvusiose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) ir Abiejų Tautų Respublikos (ATR) teritorijose (žr. Šenavičienė, 2005).

Žvelgiant iš septynių šimtmečių istorinės perspektyvos, ortodoksų religiją Lietuvoje išpažino dažniausiai Rytų slavų kilmės gyventojai, tačiau politinė konkurencija su Maskva (Rusija) ir šių gyventojų pilietinės integracijos į visuomenę poreikis skatino nuo XIV a. pradžios iki XVII a. pabaigos LDK ir ATR valdovus turėti Konstantinopoliui pavaldžią metropoliją (žr. Baronas, 2001). Pirmoji tokia metropolija buvo įkurta 1317 m. Naugarduke, o nuo 1458 m. jos centras persikėlė į Kijevo. Po 1596 m. Bresto bažnytinės unijos išlikę ATR krikščionių ortodoksų dvasiniai židiniai, įskaitant Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyną, taip pat buvo pavaldūs Konstantinopoliui. Kita vertus, po nesėkmingų ATR karų su Rusija 1686 m. visuotinis patriarchas Dionisijus IV pripažino Kijevo metropoliją Maskvos patriarchatui, kurio pastangomis LDK ortodoksų kultūrinis paveldas ir tapatybė buvo absorbuoti rusiškosios ortodoksų tradicijos (Baronas, 2001). Šios tradicijos sklaida Lietuvoje ypač susijusi su Rusijos imperijos laikotarpiu, kai stačiatikybė turėjo valstybinės religijos statusą. Pasak istorikų, dėl šios tradicijos svetimumo lietuviams iki XX a. pabaigos šalyje neatsirado židinių, galinčių formuoti kokią nors lietuvių ar lietuvių-rusų ortodoksų tapatybės raišką (Лаукайтите, 2018). Be to, Lietuvos valstybingumo atkūrimą parėmus metropolitas Chrizostomas per dialogo su valdžios institucijomis ir ekumeninių ryšių plėtotę padėjo pamatus sėkmingai krikščionių ortodoksų integracijai į visuomenę po 1990 m. Krikščionys ortodoksai buvo pripažinti viena iš devynių tradicinių šalies religinių bendruomenių ir įgijo teises į sovietmečiu nusavinto turto atgavimą (žr. Subačius, 2016; Marcinkevičius, 2022). 1997 m. apsilankęs Vilniuje Maskvos patriarchas Aleksijus II džiaugėsi Lietuvos vyriausybės sudarytomis sąlygomis skleisti Rusijos ortodoksų tradicijai (Жуков, 2019). Siekdama išlikti patrauklia įvairių tautybių žmonėms, Lietuvos ortodoksų arkivyskupija nuo 1990 m. viešai akcentavo ryšius su ROB formalų pobūdį, kurio nekvestionavo nei Lietuvos valdžios institucijos, nei didžioji visuomenės dalis (Marcinkevičius, 2023).

Su Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos jurisdikcija susiję klausimai tapo aktualūs šalies viešajame diskurse dėl smarkiai pakitusio po Krymo aneksijos 2014 m. ir Rusijos karinės invazijos į Ukrainą pradžios 2022 m. geopolitinio konteksto Rytų Europoje. Šiame kontekste Visuotinis patriarchatas atšaukė 1686 m. savo nutarimą dėl Kijevo metropolijos perdavimo Maskvos patriarchatui, suteikė 2019 m. autokefaliją Ukrainos ortodoksų bažnyčiai ir sudarė prielaidas tokiu būdu alternatyvios ROB struktūros po daugiau nei 300 metų pertraukos atsiradimui Lietuvoje. Juolab kad Maskvos patriarchui Kirilui parėmus Rusijos karinę invaziją į Ukrainą, kilo didelio atgarsio visuomenėje sulaukęs Lietuvos ortodoksų dvasininkų vidaus konfliktas. Be to, 2022 m. birželį bažnyčios teismo priimtas nutarimas pašalinti iš luomo dvasininkus, atsisakiusius minėti liturgijoje patriarcho Kirilo vardą, paskatino žiniasklaidoje diskusiją dėl arkivyskupijos atstovų lojalumo valstybei. 2023 m. publikuotoje Valstybės saugumo departamento (VSD) ataskaitoje pažymėta, kad „dalis su Rusija susijusių religinių bendruomenių dvasininkų ir Rusijos tėvynainių organizacijų lyderių Lietuvoje teigiamai vertina ir neviešai teisina Kremliaus agresiją prieš Ukrainą“ (*Grėsmių nacionaliniam*, 2023). Įtamos šiai diskusijai pridėjo Lietuvos vyriausybės išreikšta aktyvi parama nušalintų dvasininkų siekiui būti sugrąžintiems į tarnystę Visuotinio patriarchato jurisdikcijoje ir atitinkamai 2023 m. kovo 21 d. premjerės Ingridos Šimonytės bei visuotinio patriarcho Baltaramiejaus I pasirašytas susitarimas dėl egzarchato įkūrimo (*Lietuvos Respublikos Vyriausybės*, 2023; Ališauskienė, 2024). Diskusijos sudėtine dalimi tapo istorinio naratyvo peržiūra, traktuojant vienai konflikto pusei Visuotinio patriarchato sugrįžimą į Lietuvą istorinio teisingumo atkūrimu, kitai – kišimusi į ROB jurisdikciją. Viešų svarstymų aptariama tematika aktualumui įtakos turėjo ir nuo 2022 m.

pradžios išaugę karo pabėgėlių iš Ukrainos, politinių pabėgėlių iš Baltarusijos ir Rusijos imigracijos į Lietuvą srautai (2022 m. *migracijos metraštis*, 2022).

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti Rusijos karo prieš Ukrainą kontekste kilusį Lietuvos ortodoksų dvasininkijos vidaus konfliktą ir šio konflikto poveikį Ortodoksų bažnyčios Lietuvoje institucinei raidai bei sąveikai su Lietuvos valstybe ir visuomene 2022–2024 m. Siekiant numatyto tikslo didžiausias dėmesys skiriamas trimis aspektams: 1) Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos santykiui su ROB; 2) Maskvos patriarcho Kirilo požiūriui į Rusijos karą prieš Ukrainą įtakai Lietuvos ortodoksų dvasininkų nuostatoms; 3) šių dvasininkų vidaus konflikto politinėms ir socialinėms pasekmėms.

1. Tyrimo naujumas ir metodologija

Ortodoksų bažnyčių pavaldumo Maskvos patriarchatui klausimas buvo aktualus daugeliui Vidurio ir Rytų Europos valstybių dėl geopolitinių priežasčių ir nacionalinio saugumo interesų iki Antrojo pasaulinio karo pradžios ir įgijo vėl didelę reikšmę po SSRS žlugimo 1991 m. Tokios valstybės kaip Estija, Moldova ar Ukraina minėtais laikotarpiais puoselėjo siekį turėti nepriklausomas nuo ROB bažnyčias. Juolab kad šiose valstybėse daugumą arba žymią tikinčiųjų dalį sudaro tituliniai tautų atstovai. Bažnyčių kanoninio pavaldumo klausimas įgijo dar didesnę reikšmę aptariamame regione po Rusijos įvykdytos 2014 m. Krymo aneksijos ir 2022 m. pradėtos karinės invazijos į Ukrainą (Rohtmets ir Teraudkalns, 2024). Vakarų moksliniame diskurse ROB sąsajos su Rusijos politine valdžia ir Rusijos valstybine „Rusų pasaulio“ ideologija seniai nagrinėjamos gausiame spektre istorinių, politologinių ir sociologinių darbų bei vertinamos kaip ydingas reiškinys. Pažymima, kad „ROB prisistato rusų tautine bažnyčia ir rusų nacionalinio dvasingumo, kultūros ir valstybingumo saugotoja [...]“ (Filatov ir Lunkin, 2010), laiko stačiatikybę „transnacionaline religija“, o už Rusijos ribų gyvenančius rusus – pačios globojamo „Rusų pasaulio“ dalimi (Roudometof, 2019). Kaip rodo atliktų tyrimų duomenys, persidengia Rusijos politinės valdžios ir Maskvos patriarcho propaguojamų „Rusų pasaulio“ ir „Šventosios Rusios“ ideologijų geografinės sampratos, o ROB laiko save vienintele buvusias SSRS teritorijas vienijančia jėga (Suslov, 2014).

Sociologai stiprų ryšį tarp religijos, etniškumo ir tautinės tapatybės įvardija etnoreligiškumo, religinio nacionalizmo ir etnodoksijos (angl. *ethno-religiosity*, *religious nationalism*, *ethnodoxy*) sąvokomis bei įžvelgia tame prielaidas ekstremizmo ir ksenofobijos apraiškoms, kai kuriais atvejais – teroro aktams (Karpov et al., 2012). Vienas iš ryškiausių pavyzdžių – Ukrainos suverenumo ir ukrainiečių tautos neigimas bei Rusijos karinės invazijos į Ukrainą pateisinimas iš Maskvos patriarcho pusės (Kaminis, 2024). Ortodoksų teologai „bažnyčios ir rasės (tautos) supainiojimą, Bažnyčios asimiliaciją, o kartais net sutapatimą su tauta [...]“ (Papathomas, 2013) įvardija etnofiletizmo (angl. *ethno-phyletism*) sąvoka. Pagal ortodoksų doktriną, bažnyčia yra visuotinė ir veikia kaip nepriklausomų bažnyčių bendrija, kurioje garbės pirmumo titulą turi Visuotinis patriarchatas (plačiau žr. Sungaila, 2023). Tuo metu etnofiletizmas įvardijamas įtampų tarp atskirų bažnyčių ar skirtingų jurisdikcijų bendruomenių priežastimi ir atitinkamai didžiausiu iššūkiu Ortodoksų bažnyčios vienybei (Institute for Orthodox Unity, 2019; Shishkov, 2022 ir kt.). Pažymėtina, kad grupė autoritetingų teologų iš viso pasaulio pasmerkė „Rusų pasaulio“ ideologiją kaip ROB mokymo dalį JAV Fordhamo universiteto Ortodoksų krikščionių studijų centro ir Graikijos Volo Teologinių studijų akademijos parengtoje 2022 m. kovo 13 d. deklaracijoje (žr. Bacevičiūtė, 2019). Iš konfliktų buvusios SSRS teritorijoje, kai susikerta Maskvos ir Visuotinio patriarchatų požiūriai į religijos ir etniškumo santykį, minėtini Estijos ir Ukrainos atvejai (Letko, 2013; Lamoreaux ir Mabe, 2019).

Ortodoksų bažnyčios Lietuvoje raida, įskaitant pavaldumo, pilietinio ir etninio identiteto aspektus, daugiau yra nagrinėta istoriografijoje (Kalnius, 2005; Laukaitytė, 2003; Marcinkevičius, 2005; Subačius, 2016; Лаукайтите, 2018 ir kt.) nei sociologų darbuose. Istorikų tyrimai rodo, kad nuo XIX a. vidurio iki XX a. pabaigos rusakalbių dominuojama Lietuvos ortodoksų bendruomenė buvo glaudžiai susijusi su Rusijos ortodoksų tradicija, o lietuviškos parapijos įkūrimas 2005 m. prie Vilniaus Šv. Paraskevės cerkvės nebylojo apie radikalius šios bendruomenės vidaus raidos ar etninės tapatybės pokyčius. Iki XXI a. pradžios daugumai Lietuvos ortodoksų nebuvo aktualus atsiskyrimo nuo Maskvos patriarchyto klausimas (Лаукайтите, 2018). Sociologiniai tyrimai reikalingi, kad būtų geriau suvokiama vidaus procesų ir tapatybės kaita dabartinėje Lietuvos krikščionių ortodoksų bendruomenėje. Vieninteliame išsamiam šio pobūdžio tyrime, atliktame prieš Rusijos karinę invaziją į Ukrainą, analizuojama, kaip religija pasitelkiama rusų ir kitų etninių mažumų grupių atstovų, konstruojant etninę tapatybę Lietuvos visuomenėje, tokiuose socialiniuose kontekstuose kaip mokykla, religinė organizacija, vietos bendruomenė, žiniasklaida (Frėjutė-Rakauskienė, 2022; Marcinkevičius, 2022; Šliavaitė, 2022; Šliavaitė ir Frėjutė-Rakauskienė, 2022). Šis tyrimas atskleidė, kad sąsajos su Rusijos ortodoksų tradicija ir rusų kultūra išliko svarbios Lietuvos ortodoksams iki 2022 m., bet dėl įvairių šiuolaikinių socialinių procesų (kintančio rusų kalbos statuso visuomenėje, mokyklų rusų mokomąja kalba tinklo mažėjimo, asimiliacijos ir kt.) daliai šios bendruomenės narių tapo aktualūs lietuvių kalbos įtraukimo į religinę praktiką, ugdymo sekmadieninėse mokyklose procesų poreikiai (Frėjutė-Rakauskienė et al., 2022). Nustatyta, kad dalis ortodoksų buvo linkę tapatintis labiau su visuotine (Bizantijos) ir lokalia (LDK) nei su Rusijos tradicijomis (Frėjutė-Rakauskienė ir Marcinkevičius, 2024a, 2024b). Politikos mokslų srityje darytos prielaidos apie atskirų ortodoksų bendruomenės veikėjų sąsajas su „Rusų pasaulio“ ideologija per dalyvavimą Lietuvos rusų tėvynainių koordinavimo taryboje ir Ortodoksų bažnyčios Lietuvoje istorinio naratyvo konstravimą (Vareikis, 2019), tačiau plačiau šis klausimas moksliskai nenagrinėtas.

Šis straipsnis yra vienas iš pirmųjų bandymų įvertinti Lietuvos ortodoksų bendruomenę ištikusius pokyčius po Rusijos karinės invazijos į Ukrainą pradžios. Tam yra pasitelkiamos populiariausio Lietuvoje interneto dienraščio *delfi.lt* ir nacionalinio visuomeninio transliuotojo naujienų portalo *lrt.lt* publikacijos. Analizei atrinkti iš viso 144 straipsniai, apimantys laikotarpį nuo Rusijos karinės invazijos į Ukrainą pradžios 2022 m. vasario 24 d. iki Visuotinio patriarchyto egzarchyto Lietuvoje juridinio įregistavimo 2024 m. vasario 7 d. Nors ortodoksų dvasininkų konfliktą nušvietė ir kiti populiarūs šalies interneto dienraščiai, šiam tyrimui *delfi.lt* pasirinktas kaip didžiausią skaitytojų auditoriją turintis (pagal vidutinį dienos realių vartotojų skaičių), o *lrt.lt* kaip oficialų valdžios institucijų požiūrį į valstybėje vykstančius procesus atspindintis portalai. Vertinant aptariamo konflikto poveikį Ortodoksų bažnyčios Lietuvoje struktūrinei raidai, santykiui su šalies valdžios institucijomis ir visuomene, straipsnyje pasitelkti viešai prieinami duomenys iš Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos ir Visuotinio patriarchyto egzarchyto Lietuvoje oficialių svetainių, socialinių tinklų paskyrų.

2. Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos jurisdikcijos klausimas Rusijos karinės invazijos į Ukrainą išvakarėse

Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos, dažnai besivadinančios Lietuvos ortodoksų bažnyčia, tačiau neturinčios savarankiškos bažnyčios statuso, kanoninio pavaldumo klausimas aktyviau pradėtas kelti viešajame diskurse valstybės institucijų ir visuomenės veikėjų po 2014 m. Rusijos įvykdytos Krymo aneksijos ir karinės agresijos Rytų Ukrainoje. Antai 2016 m. paskelbtoje VSD ataskaitoje apie grėsmes naciona-

liniam saugumui arkivyskupija įvardijama ROB padaliniu, o ROB – Rusijos „minkštosios galios“ įrankiu (*Grėsmių nacionaliniam*, 2016). Iki 2022 m. populiariuose interneto dienraščiuose skelbtuose visuomenės veikėjų komentaruose Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos pavaldumas Maskvos patriarchatui taip pat buvo siejamas su palankumu Kremliaus vykdomai užsienio politikai ir „Rusų pasaulio“ ideologijai, žalingu poveikiu rusakalbių Lietuvos gyventojų tapatybei. Svarstyta, kada Lietuva paseks buvusios SSRS teritorijoje veikiančių ortodoksų bažnyčių (Ukrainos, Moldovos, Estijos) pavyzdžiu ir ims siekti didesnio savarankiškumo nuo ROB (Medalinskas, 2015). Visuotiniam patriarchatui 2019 m. suteikus au-tokefalią Ukrainos ortodoksų bažnyčiai, klausta retoriškai, ar Lietuvos ortodoksai „apsimes, kad nieko neįvyko ir tuo pačiu nusigręš nuo Konstantinopolio patriarcho, izoliuodamiesi drauge su Maskva nuo pasaulio stačiatikių, ar pasinaudos istorine galimybe ir tvarkysis pagal kanonų teisę kaip nepriklausomos valstybės bažnyčia“ (Bogdanas, 2018).

Panašūs svarstymai ne kartą sulaukė Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos dvasininkų kritikos dėl po-žiūrio į bažnyčią politizavimo. Vienu iš tokių atvejų kritikuotas interneto dienraštis, „kaltinantis Rusijos ortodoksų bažnyčią pataikavimu Putinui“, ir teigta, kad „kaip krikščionį ortodoksą jis [straipsnis] mane įžeidė, nes kursto įtarumą, esą ir Lietuvoje esantys ortodoksų dvasininkai bei tikintieji yra „Kremliaus koziris“ (Sungaila, 2014). Dėl jurisdikcijos pažymėta, kad tai ne politinis klausimas, o „demokratinėje visuomenėje kitatikiams yra visiškai nepriimtina kištis į stačiatikių religinės bendruomenės vidaus gyvenimą ir aiškinti, kas turi būti nepriklausomi, o kas – priklausomi“ (Sungaila, 2015). Kitu atveju pa-brėžta, kad „mes jokio santykio su Rusijos valdžia neturime, mes gyvename savo gyvenimą. Ortodoksų bažnyčioje vyskupas yra tiek savarankiškas, kad savo nuožiūra administraciškai valdo vyskupiją“ (Jaki-laitis, 2018). Likus penkioms dienoms iki Rusijos karinės invazijos į Ukrainą pradžios arkivyskupijos kancleris Vitalijus Mockus kalbėjo žiniasklaidai apie tikinčiųjų susitelkimą: „Žinot, nuo pat 2014 metų iki dabar mums pavyksta parapijose veikti taikdariaiškai, nepaisant mūsų skirtingų pažiūrų. <...> Mūsų parapijos nesubyra dėl to, kad ukrainietis ar rusas sako, kad aš neisiu į bažnyčią, nes ten va šitie mel-džiasi, o kitas neina, nes ten anie atėjo“ (Bendžius, 2022).

Reikia paminėti, kad ortodoksija Lietuvos viešajame diskurse dažnai įvardijama „rusiška“ religija dėl tikinčiųjų etninės sudėties ir kalbinės bei kultūrinės tapatybės. 2021 m. šalyje priskaičiuota 105,6 tūkst. ortodoksų, kurie sudaro 3,8 proc. visų jos gyventojų (*Lietuvos Respublikos 2021 m.*, 2021). 2011 m. sura-šymo duomenimis, su rusais tapatinosi 72,8 proc., o su kitomis etninėmis grupėmis ketvirtadalis šalyje gyvenančių ortodoksų, iš jų daugiausia su baltarusiais (9,3 proc.), ukrainiečiais (7,8 proc.) ir lietuviais (6,3 proc.). Svarbiausias veiksnys, neskaitant religijos, kuris jungė iki Rusijos karinės invazijos į Ukrainą pradžios skirtingos etninės kilmės ortodoksus į bendruomenę buvo kalba. Didžioji dalis pamaldų šalyje vyko bažnytine slavų kalba, o pagrindinė arkivyskupijos vidinės ir išorinės komunikacijos kalba buvo rusų. Šia kalba vyko visuotiniai dvasininkijos susirinkimai, bendri su visuomeninėmis organizacijomis kultūros, edukaciniai ir kiti renginiai. Be to, rusų kalba buvo pateikiama didžioji dalis informacijos arki-vyskupijos ir parapijų spaudoje, svetainėse, socialiniuose tinkluose ir pan. (Frėjutė-Rakauskienė, 2022; Marcinkevičius, 2022).

Kita vertus, sąsajos tarp religijos ir rusiško identiteto Lietuvos viešajame diskurse dažnai pernelyg sureikšminamos dėl nepakankamo įsigilinimo į vietinį kontekstą ir tikinčiųjų bendruomenės bruožus. Kaip rodo gyventojų surašymų duomenys, laikotarpiu tarp 1989 iki 2011 m. rusų nuošimtis šalyje suma-žėjo 3,5 proc. (nuo 9,3 iki 5,8 proc.), o skaičius – 48,7 proc. (nuo 344,5 tūkst. iki 176,9 tūkst.) (Marcin-kevičius ir Frėjutė-Rakauskienė, 2021). Be to, dauguma religingais save įvardijančių rusų tapatinasi su trimis krikščionių bažnyčiomis: ortodoksų (51,5 proc.), Romos katalikų (11,9 proc.) ir sentikių (11,8 proc.).

Tad ortodoksija yra svarbus, bet tik vienas iš keleto rusų religinės tapatybės dėmenų. Pažymėtina, kad rusai išsiskiria iš kitų etninių grupių didele nesitapatinančių su jokia religija dalimi (11,6 proc.) (Ambrozaitienė et al., 2013, 172–173). Be to, rusų ir ortodoksų tapatybė yra nevienalytė dėl imigracijos ir pragyvento laiko Lietuvoje, sąsajų su Rusija, sąveikos su lietuvių visuomene ir kitų socialinių bei kultūrinių skirtumų (Marcinkevičius, 2012).

Prasidėjus Rusijos karinei invazijai į Ukrainą susidarė prielaidos radikaliam kitų nei rusų tautybės ortodoksų skaičiui augti dėl gausios karo pabėgėlių iš Ukrainos ir politinių pabėgėlių iš Baltarusijos imigracijos į Lietuvą. Pavyzdžiui, 2022 m. šalyje buvo užregistruota daugiau kaip 83 tūkst. Ukrainos karo pabėgėlių (2023 m. *migracijos metraštis*, 2023). 2022 m. prašymų išduoti ar pakeisti leidimą laikinai gyventi Lietuvoje pateikusių Ukrainos piliečių skaičius siekė 76 tūkst., o Baltarusijos – 33 tūkst. Pridurtina, kad į šalį atvyko apie 5 tūkst. nepalaikančių V. Putino politikos imigrantų iš Rusijos (2022 m. *migracijos metraštis*, 2022, 39–40), kurių dalis irgi yra ortodoksai. Karas Ukrainoje, gausi priešiškos Rusijos ir ROBAT žvilgiu imigracijos banga į Lietuvą 2022–2024 m. tapo vienais iš svarbiausių veiksnių, prisidėjusių prie vidaus konflikto ir istorinio masto pokyčių ortodoksų bendruomenėje bei Lietuvos valdžios institucijų aktyvaus vaidmens šiuose procesuose.

3. Lietuvos ortodoksų dvasininkų vidaus konfliktas: interneto spaudos analizės duomenys

Atlikta interneto dienraščių publikacijų turinio analizė leidžia teigti, kad pirmąjį Rusijos karinės invazijos į Ukrainą mėnesį viešajame diskurse stigo ženklų apie galimą vidaus konfliktą Lietuvos ortodoksų bendruomenėje. 2022 m. vasario 25 d. arkivyskupijos kancleris V. Mockus savo pareiškime žiniasklaidai pasmerkė karą („Lietuvos ortodoksai“, 2022), o 2022 m. kovo 2 d. grupė dvasininkų, vadovaujamų Trakų vyskupo Amvrosijaus, kartu su kitų krikščioniškų bažnyčių atstovais dalyvavo Vilniaus katalikų vyskupijos surengtame Lukiškių aikštėje Maldos vakare už Ukrainą („Lietuvos stačiatikių bažnyčia“, 2022a). Palankaus atgarsio visuomenėje sulaukė 2022 m. kovo 17 d. paskelbtas metropolito Inokentijaus kreipimasis į ortodoksų bendruomenę, kuriame jis ne tik pasmerkė karą, bet atsiribojo nuo patriarcho Kirilo teiginių esą „išorės pajėgos“ siekia suskaldyti Rusijos ir Ukrainos tautas, o Rusijos priešininkams Ukrainoje atstovauja prieš „Rusijos vienybę“ kovojančios „blogio jėgos“. Kreipimesi minėta, kad „mudu su Patriarchu Kirilu turime skirtingą požiūrį į Rusijos vykdomą politiką ir skirtingai interpretuojame pastaruosius įvykius. Patriarcho pasisakymai apie karą Ukrainoje – tai jo asmeninė nuomonė, tačiau mes Lietuvoje su juo nesutinkame“ („Lietuvos stačiatikių bažnyčia“, 2022b).

Kita vertus, arkivyskupijos vadovybei atsisakius įpareigoti savo dvasininkus nustoti pamaldose minėti patriarcho Kirilo kaip „didžiojo pono ir mūsų tėvo“ vardą, susidarė prielaidos vidaus konfliktui. Šv. Paraskevės parapijos šventikams Vitaliui Dauparui ir Gintarui Sungailai paprašius metropolito dėl šios priežasties išleisti juos laikinai į atsargą, šis 2022 m. balandžio 15 d. nušalino juos apskritai nuo tarnystės Maskvos patriarchato jurisdikcijoje. Be to, buvo atleistas iš visų užimamų pareigų, grindžiant esą iš anksto planuotais administraciniais pokyčiais, arkivyskupijos kancleris ir atstovas spaudai, Vilniaus dekanas ir Vilniaus Skaisčiausios Dievo Motinos katedros klebonas V. Mockus („Dėl kritikos“, 2022). Metropolitas Inokentijus perdavė tris kritikavusius viešai patriarchą Kirilą dvasininkus bažnyčios teismui, o pasibaigus jų bylų nagrinėjimui, 2022 m. birželį savo dekretais pašalino juos iš luomo, sudarydamas prielaidas vidaus konfliktui įgyti didelį atgarsį žiniasklaidoje („Sungaila pašalintas“, 2022; Andrukaitytė ir Skėrytė, 2022). Šį atgarsį sustiprino žinia apie Vladimiro Seliavko iš Vilniaus ir Georgijaus Ananjevo

iš Klaipėdos apsisprendimą pasitraukti iš tarnystės solidarizuojantis su G. Sungaila, V. Dauparu ir V. Mockumi (Andrukaitytė ir Skėrytė, 2022).

Į tyrimą patekusiųose interneto dienraščiuose informuota apie tai, kad tarpininkaujant Lietuvos vyriausybei, nušalinti dvasininkai įteikė apeliacijas Visuotiniam patriarchatui, siekdami tokiu būdu atgauti ganytojų statusą ir tapti šios metropolijos dalimi. Pavyzdžiui, skelbta, kad 2022 m. gegužės 18 d. Lietuvos ambasadorius Turkijoje R. Degutis įteikė Visuotinio patriarchato atstovams premjerės I. Šimonytės laišką, remiantį dvasininkų kreipimąsi ir reiškiantį pasirengimą aptarti galimą vyriausybės vaidmenį atkuriant Visuotiniam patriarchatui pavaldžios bažnyčios veiklą Lietuvoje (Skėrytė, 2022a; Jačauskas, 2022a). Žinia apie tai, kad 2023 m. vasario 16 d. Šventasis Sinodas, apsvarstęs apeliacijas, sugrąžino į luomą patriarchą Kirilą kritikavusius dvasininkus, buvo pristatyta žiniasklaidoje kaip smūgis Maskvos patriarchatui („Smūgis Maskvai“, 2023). Kita vertus, plačiai buvo aptariamas 2023 m. kovo 20–22 d. įvykęs patriarcho Baltramiejaus I istorinis vizitas į Vilnių ir pasirašyta su premjere I. Šimonyte sutartis dėl Visuotinio patriarchato jurisdikcijos atkūrimo Lietuvoje (Stankevičius, 2023). Dvejų metų aptariamoms tematikoms naujienų srautą žiniasklaidoje vainikavo žinia, kad 2024 m. vasario 7 d. į Juridinių asmenų registrą buvo įrašytas ir įgijo teisinį pripažinimą Visuotinio patriarchato egzarchatas Lietuvoje („Teisingumo ministerija“, 2024).

3.1. Nušalintų dvasininkų pozicija

Nušalinti dvasininkai žiniasklaidai pasitraukimą iš Maskvos patriarchato jurisdikcijos grindė sąžinės konfliktu (Špokas, 2022a). Cituoti jų teiginiai, kad arkivyskupijos vadovybei uždraudus viešai kalbėti apie karą ir situaciją Ukrainoje, jie pirmiausia parengė kreipimąsi į 2022 m. kovą vykusio Visuotinio Lietuvos ortodoksų dvasininkų susirinkimo dalyvius, kuriame konstatavo, kad dėl patriarcho Kirilo paramos karui „negalime vadinti jo savo vyriausiuoju, savo tėvu. Ir jei bus liepiama jį tokiu vadinti, mes išeisime“ (Bakaitė ir Zverko, 2022). Pasak vieno iš kreipimosi autorių, iš pradžių metropolitas Inokentijus buvo linkęs ieškoti kompromiso, bet vėliau situacija pakito „dramatiškai“ (Špokas, 2022a). Nušalinti dvasininkai interviu žiniasklaidai atmetė vadovybės kaltinimus politikavimu. Pasak V. Mockaus, tapo per maža kalbėti abstrakčiai apie karą: „man tai yra moralinis klausimas, nes žmonės kenčia, ateina pasimelsti už savo nužudytus artimuosius, kuriuos nužudė karo metu, ir kaip tu gali žiūrėti jiems į akis ir palaikyti patriarchą, kuris taip kalba“ (Špokas, 2022a). G. Sungaila savo paties ir keturių bendraminčių pašalinimą iš luomo įvardijo „represijomis“, o tai legalizavusį bažnyčios teismą – politiniu, šališku ir procedūrinių pažeidimų kupinu procesu (Gaidamavičius, 2022).

Interviu cituotos nušalintų dvasininkų mintys apie daugumos jų buvusių kolegų aktyvų ar nebylų palankumą patriarcho Kirilo pozicijai. Anot G. Sungailos, „ne visi palaikė metropolito pareiškimą. Maždaug 10 žmonių palaikė, tačiau buvodaugtokių, kurie piktinosi, kaip tai įmanoma“ (Špokas, 2022a). Jis teigė sulaukęs klausimų, ar laiko didvyrių ukrainiečių nacionalinio išsivadavimo lyderį Stepaną Banderą, ir kaltinimų esą renginyje Lukiškių aikštėje prisisekęs ženkliuką su Ukrainos vėliava išreiškė palaišumą „banderavcams“. V. Dauparas irgi apgailestavo: „Deja, tokių yra dauguma, kurie palaiko Kirilą – ir ne tik Kirilą, bet ir Putiną“ (Špokas, 2022a). Cituotas nušalintų dvasininkų pusę palaikiusio diakono Viktoro Minioto liudijimas, kad prasidėjus Rusijos invazijai į Ukrainą, Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyne buvo skaitomos maldos apie esą Ukrainoje vykstantį pilietinį karą: „Aš suplėšiau tą maldą, išmečiau, pasakiau kunigui: jei neturime kitos, liturgijoje nesakysime visiškai nieko“, bet „yra tokių, kurie tyli, bijo [...]“ (Bakaitė, 2022a). Pašnekovo teigimu, iki karo pradžios tarp dvasininkų nebuvo planų atsiskirti nuo ROB: „Mes galvojome, kad viskas praeis, nusiramins, Kirilas mirs, gal bus kitas patriarchas, Maskvoje pasikeis valdžia, bus galbūt Aleksejus Navalnas, viskas bus gerai“ (Bakaitė, 2022a).

Ypač atvirai dvasininkų konflikto metu savo mintis žiniasklaidai dėstė V. Seliavko, akcentavęs Lietuvos gyvenančių rusakalbių, kurių „vieni emociškai yra Rusijos ir „specialiosios operacijos“ pusėje, kiti šiame kare įžvelgia grėsmę laisvei ir sveikam protui“, pasidalijimą (Seliavko, 2022). Jo teigimu, prie patriarcho Kirilo ROB beveik susiliejo su valstybe ir tapo patogiu kanalu ideologijos sklaidai, pradedant maldomis „už taiką“ ar „už tradicines vertybes“ ir baigiant dvasininkų rengimu (Seliavko, 2022). V. Seliavko tvirtinimu, Maskvos patriarchatui ir Kremlui Lietuva yra jų kanoninė teritorija arba „išvertus į paprastą kalbą, tai yra „Rusų pasaulio“ (Neosovietų Sąjungos) ir jo ideologijos įtakos zona, o su visais nesutinkančiais greitai ir griežtai susidorojama“. Pasak šio dvasininko, nenorintiems tapatinantis su naujuoju „raudonuoju maru“ ortodoksams lygiagrečios Maskvai jurisdikcijos atkūrimas Lietuvoje tapo neatidėliotinu poreikiu (Seliavko, 2022). Žiniasklaida citavo ir diakono Georgijaus Cyburevkinio iš Visagino žodžius, jog „nėra taip, kad Lietuvos stačiatikių bendruomenėje visi palaiko karą. Bet justai skilimas. Žmonės įpratę klausyti kunigų, patriarchų, tad jei karą palaiko patriarchas, jį palaiko ir kiti“ (Murauskaitė, 2022).

Nušalinti dvasininkai pabrėžė siekį sugrįžti į tarnystę Visuotinio patriarchato reglamentuotų procedūrų keliu. G. Sungaila sakė žurnalistams: „Pirmasis žingsnis mums su pasauliečiais ir tikinčiais <...> yra parodyti Konstantinopolio patriarchui, kad čia ne šiaip keistuoliai sukilėliai“ (Bakaitė, 2022b). Jo teigimu: „Skirtingos Ortodoksų Bažnyčios jurisdikcijos vienoje valstybėje yra normali tikrovė daugelyje pasaulio šalių <...> neagituojame ir nenorime patraukti kitaip mąstančių žmonių, o tik vadovaujamės tos tikinčiųjų grupės dalimi, kuri dėl sąžinės konflikto negali pasilikti Maskvos patriarchato jurisdikcijoje“ (Bakaitė, 2022b). Šis dvasininkas neigė prielaidas esą jis pasinaudojo dvasininkijos vidaus konfliktu Visuotinio patriarchato pakvietimui į Lietuvą: „Žinojau, kad ukrainiečių, graikų, baltarusių bendruomenės nori prisijungti prie Konstantinopolio patriarchato, ir kaip šiuos dalykus suprantantis žmogus, norėjau joms padėti savo žiniomis, savo kontaktais. Pats abejojau, prisijungti ar ne, man buvo svarbiau mano parapijiečiai, ir tai mane sulaukė“ (Bakaitė ir Zverko, 2022). Kalbėdamas apie metropolito Inokentijaus poziciją karo Ukrainoje ir patriarcho Kirilo atžvilgiu, G. Sungaila sakė: „Aš jį labai gerbiu, todėl man atrodo, kad tai labiau yra išorinis spaudimas, nes jis visada buvo labai adekvatus. Bet, deja, bažnyčios tikrovėje taip nėra“ (Bakaitė ir Zverko, 2022).

3.2. Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos nuostatos

Nušalinti dvasininkai buvo kaltinami kitos konflikto pusės priesaikos sulaužymu ir kanoniniu normų pažeidimu, sąmokslu ir esą seniai kurtais planais pereiti į kitą jurisdikciją. Pavyzdžiui, cituotas metropolito Inokentijaus pareiškimas, kad jie „yra pasiskelbę didvyriais ir kankiniais, tačiau iš tiesų tėra sunkiai nusidėję Dievui Bažnyčios skaldytojai“, bandantys sugundyti kitus dvasininkus ir tikinčiuosius („Lietuvos stačiatikių vadovas“, 2022). Anot metropolito, „pažeidę kanonines ir procedūrinės normas, jie pasuko bažnyčios skaldymo keliu, vykdė įžeidžiančius ir šmeižikiškus išpuolius prieš Šventąją Rusios Ortodoksų Bažnyčią, prieš Lietuvos Ortodoksų Bažnyčią, jos vadovus, klaidino valstybės valdžios atstovus ir visuomenines organizacijas, dangstydamiesi prieškarine retorika“ („Lietuvos ortodoksų bažnyčios“, 2022). Vyskupas Amvrosijus nušalintų dvasininkų teiginius apie persekiojimą vadino žiniasklaidoje „vienu atviriausių melų“, nes „atskilusių kunigų ir pačios bažnyčios pažiūros dėl karo sutampa“, bei teigė, kad visi jie būtų priimti atgal į bažnyčią, jei atgailautų už savo nusižengimus (Bakaitė, 2022c).

Arkivyskupijos atstovai vadino šmeižtu jiems viešajame diskurse metamus kaltinimus remiant Rusijos karinę invaziją į Ukrainą. Vyskupo Amvrosijaus įsitikinimu, nušalinti dvasininkai pasinaudojo žmonių išgąščiu dėl karo Ukrainoje ir galimo šio karo išsiplėtimo į Lietuvą: „Tas momentas ir buvo panau-

dotas: kad visa visuomenė pradėtų varyti ant mūsų Bažnyčios, manyti, kad mūsų Bažnyčia yra už karą. <...> Norint pereiti į kitą patriarchatą, reikia turėti parapijiečių, nes nepereisi su 7 kunigais. O kad tai padarytum, reikia apjuodinti mūsų Bažnyčią [...]“ (Bakaitė, 2022c). Dvasininkai iš Kauno interviu žurnalistas teigė patyrę visuomenės priešišumą ir kratėsi Kremliaus ruporų etikečių, taip pat skundėsi, kad nėra išklausomi taip, kaip nušalinti dvasininkai (Bakaitė, 2022c). Spauldoje buvo skirta dėmesio arkivyskupijos surengtai 2022 m. balandžio 30 d. kelių šimtų žmonių procesijai už Lietuvos ortodoksų vienybę ir karo Ukrainoje stabdymą (Andrukaitytė, 2022) ir 7 tūkst. tikinčiųjų vardu 2022 m. liepą prezidentui G. Nausėdai įteiktam kreipimuisi, kuriame reikštas susirūpinimas dėl nepagrįstų išpuolių prieš bažnyčią ir jos skaldymo. 2022 m. birželį publikuotas arkivyskupijos pareiškimas, kuriame išreikšta viltis, kad valdžios atstovai palaikys dialogą su 61 dvasininko paramą turinčiais metropolitu Inokentijumi ir vyskupu Amvrosijumi, o ne „keliais atskilusiais dvasininkais, kurie nusidėjo prieš Dievą ir gundė savo artimus“ („Palankumu Rusijai“, 2022).

Prieštarų atgarsių žiniasklaidoje susilaukė vyskupo Amvrosijaus neapibrėžta reakcija į ROB sprendimą pripažinti Rusijos įvykdytą Ukrainos sričių aneksiją ir pertvarkyti savo administracinę struktūrą pagal naująją politinę realybę, taip pat aptakus šio bažnyčios hierarcho atsakymas į klausimą, ar jis pripažįsta Ukrainos suverenitetą ir teritorinį vientisumą – „blogai mokiausi mokykloje geografiją, atleiskite“ („Lietuvos stačiatikių vyskupas“, 2022). Kita vertus, paskelbta informacija apie tai, kad praėjus metams nuo Rusijos invazijos į Ukrainą pradžios, cerkvėse vyks „intencinės pamaldos prašant karo Ukrainoje pabaigos ir taikos įsiviešpatavimo karo iškankintoje Ukrainos žemėje“ („Lietuvos stačiatikiai“, 2023). Be to, cituoti metropolito Inokentijaus žodžiai apie karo pabėgėlių antplūdį iš Ukrainos į Europą ir tai, kad „Daugelis šių pabėgėlių prisijungė prie mūsų parapijų, todėl skiriame ir skirsime itin daug dėmesiosielovadai žmonių, praradusių stogą virš galvos, patyrusių giminių bei kitų artimųjų kančią ir mirtį“ („Lietuvos stačiatikiai“, 2023). Atsakydamas į dažnai pasikartojančius klausimus dėl arkivyskupijos pozicijos karo atžvilgiu jis konstatavo, kad karas buvo nekartą pasmerktas vadovybės, klero, pasauliečių ir visuotinio susirinkimo lygmeniu, todėl „Mūsų pozicija lieka nepakitusi – mes ryžtingai smerkiame karą ir meldžiamės, kad Ukrainos žemėje įsiviešpatautų taika“ („Lietuvos stačiatikiai“, 2023).

Žiniasklaidoje konflikto metu buvo nušviečiama arkivyskupijos pozicija dėl jurisdikcijos keitimo Ortodoksų bažnyčioje. Vyskupas Amvrosijus kaltino nušalintus dvasininkus esą klaidingų interpretacijų sklaida: „Jie bando aiškinti, kad pakeisti jurisdikciją yra panašiai, kaip mes vaikščiojome pirkti pieno į „Maximą“, o dabar į „Iki“ vaikščiosime. <...> Bet jei įsigilinsite į kanonus, suprasite, kad atėjimas į kitos autokefalinės bažnyčios teritoriją, jis taip nėra daromas. Tai ką jie daro – kanoninis nusizengimas.“ Pasak vyskupo, tokiam perėjimui būtinas tarpbažnytinis susitarimas: „Tai įmanoma, bet tikrai ne revoliucijos tvarka. Ir tikrai tai nėra bendravimo objektas ir tema su atskalūnais.“ 2022 m. gegužę visuomenė buvo informuota apie tai, kad metropolitas Inokentijus kreipėsi į ROB su prašymu suteikti Lietuvos ortodoksų arkivyskupijai savarankiškos bažnyčios statusą („Staćiatikių bažnyčia Lietuvoje“, 2022) ir gavo žinių, kad ROB Švenčiausiojo Sinodo sudaryta komisija sutiko išnagrinėti šį prašymą („Pradėtas nagrinėti“, 2022; Jačauskas ir Stankevičius, 2022). 2022 m. pabaigoje skelbta apie tai, kad Vilniuje įvykęs Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos visuotinis susirinkimas nutarė imtis priemonių pagreitinti procesą dėl didesnės nepriklausomybės nuo Maskvos patriarchato (Jačauskas, 2022b; „Lietuvos Stačiatikių bažnyčios susirinkimas“, 2022).

2023 m. vasarį pasklidus žiniai apie Visuotinio patriarchato nutarimą sugrąžinti į tarnystę penkis nušalintus dvasininkus iš Lietuvos, metropolitas Inokentijus pareiškė žiniasklaidai šio nutarimo nepripažinti (Smirnovaitė, 2023b; Smirnovaitė, 2023c). Kita vertus, 2023 m. kovą buvo pranešta apie tai, kad

arkivyskupijos vadovybė parodė tam tikrą lankstumą ir leido Vilniaus Šv. Paraskevės parapijoje rengti pamaldas karo pabėgėliams iš Ukrainos, kuriose nebūtų minimas patriarcho Kirilo vardas. Visgi svarbu pabrėžti, kad visose kitose pamaldose šio vardo minėjimas nebuvo atšauktas, įvardijant tai Ortodoksų bažnyčios Lietuvoje kanonine pareiga (Jaruševičiūtė-Mockuvienė, 2022).

3.3. Konfliktas iš Lietuvos politikos ir visuomenės veikėjų perspektyvos

Vykstant konfliktui, interneto dienraščiuose skelbti Lietuvos valdžios institucijų ir visuomenės veikėjų pasisakymai ar komentarai buvo dažniausiai kritiški arkivyskupijos vadovybės ir palankūs nušalintų dvasininkų nuostatomis. Pavyzdžiui, publikuotas Seimo nario Armino Lydekos tekstas, raginantis metropolitą Inokentijų „atsiskirti nuo Maskvos“ (Lydeka, 2022), ir cituotas prieštaringas Vilniaus mero Remigijaus Šimašiaus pareiškimas esą „Man kaip Lietuvos piliečiui yra apmaudu, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus menančios cerkvės priklauso, neteisėtai gal net galėčiau pasakyti priklauso, organizacijai, kuri inicijuoja karą ir taikių gyventojų žudymą“ (Voveriūnaitė, 2022). Atgarsio sulaukė R. Šimašiaus įrašas socialiniame tinkle, kad savivaldybės rengiamoje Katedros aikštėje ortodoksų Kalėdų šventėje nepageidaujami ortodoksai, paklūstantys „Maskvos blogio vyskupui Kirilui“ (Smirnovaitė, 2023a). Politikos apžvalgininkas Ramūnas Bogdanas viename iš savo komentarų svarstė, kad „1686 m. rašto paskelbimas negaliojančiu atveria „apsisprendimo“ kelią ne tik Ukrainos, bet ir Lietuvos stačiatikių bažnyčiai, nes senasis Dionisijaus sprendimas lietuvių tuometinę Kijevo Lietuvos metropoliją“ (Bogdanas, 2022). Jis atkreipė skaitytojų dėmesį į tai, kad metropolitas Inokentijus studijavo KGB agentų rengimu garsėjusiam Maskvos tarptautinių santykių institute, o už darbą ROB pavaldžiose Vakarų Europos parapijose bei už draugystės tarp Rusijos ir Lietuvos stiprinimą buvo apdovanotas prezidento V. Putino ordinais (Bogdanas, 2022). Santūresnė buvo premjerė I. Šimonytė, teigusi, kad vieša patriarcho Kirilo parama Rusijos karui prieš Ukrainą daliai Lietuvos ortodoksų nėra priimtina, todėl „natūralu ir žmogiška, kad Lietuvos stačiatikiai turi teisę išpažinti savo tikėjimą be konflikto su sąžine“ (Skerytė, 2022b).

2023 m. kovą, vykstant istoriniam visuotinio patriarcho Baltramiejaus I vizitui į Lietuvą, premjerė I. Šimonytė kalbėjo žiniasklaidai, kad Vyriausybė nesikiš į ortodoksų bažnyčių vidaus reikalus, bet „padarys viską“, kad užtikrintų Konstitucijoje įtvirtintą tikėjimo, sąžinės ir religijos laisvę: „Valstybė ir jos pareigūnai negali kištis ar bandyti daryti įtaką kanoniniams bažnyčių sprendimams, visgi, kai jie priimami, būtų veidmainiška apsimesti, kad nesuprantame jų svarbos“ (Stankevičius, 2023). Be to, cituota Seimo pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nilsen, kuri nušalintų dvasininkų priėmimą į Visuotinio patriarchato globą vadino „atkurtu istoriniu teisingumu“ ir vilties suteikimu ne tik jiems patiems, bet visiems tikintiesiems ir nuo karo pabėgusiems ukrainiečiams. Pasak šios politikės, „Stačiatikių bendruomenė Lietuvoje augina ir nuo represijų pabėgę baltarusiai ar net Vilniuje prieglobstį nuo Kremliaus represijų radę rusai“, o „kalbant apie tarpreliginį ir tarpkultūrinį dialogą, Vilnius yra ypatinga vieta, jis garsėja kaip religinės tolerancijos miestas“ (Skerytė, 2023). Žiniasklaida citavo prezidentą G. Nausėdą, kuris dėkojo patriarchui Baltaramiejui I, pasmerkusiam „ne tik žiaurų karą pradėjusią politinę Rusijos Federacijos vadovybę, bet ir Maskvos patriarchą Kirilą, parėmusį karinę agresiją prieš Ukrainą“. G. Nausėda pridūrė, kad Lietuva priėmė daugiau nei 70 tūkstančių karo pabėgėlių iš Ukrainos, ir sakė, kad svarbi „ne tik materialinė pagalba nuo tėvynės atplėšties ukrainiečiams, bet ir moralinė parama jiems, jų dvasinių poreikių patenkinimas“ (Stankevičius, 2023).

Žiniasklaidos kalbintas užsienio reikalų viceministras Mantas Adomėnas pabrėžė Visuotinio patriarchato kaip demokratinės bažnyčios, nekuriančios geopolitinių planų, o atsiliepiantį į tikinčiųjų porei-

kį, pobūdį. Tokiu pavyzdžiu jis įvardijo Ukrainą, kurioje „2018–2019 metais priimti sprendimai, kai buvo suteikta autonomija, irgi atsirado tik tada, kai Ukrainos tikintieji ir bažnyčia labai stipriai pareiškė tą norą“ (Jaruševičiūtė-Mockuvienė, 2023). Paklaustas, ar Maskvos patriarchatui pavaldi Lietuvos ortodoksų arkivyskupija kelia grėsmę šalies saugumui, jis vengė tiesaus atsakymo, primindamas, kad tai teisėta religinė bendruomenė, o žmonės „gal nori labai paprastų dalykų – garbinti pagal savo tradiciją ir papročius“ (Jaruševičiūtė-Mockuvienė, 2023). M. Adomėno vertinimu, alternatyvios Maskvos patriarchatui struktūros atsiradimas būtų naudingas tuo, kad leistų atimti galimybę naudotis religija kaip įrankiu indoktrinuoti žmones, o „Lietuvos ortodoksai vėl įsijungtų į globalų tinklą. <...> Nes su Maskvos patriarchatu visa tai žvelgia tik į Rusiją ir čia šiuo atveju jie taptų dalimi organizacijos, kuri iš tiesų yra globali ir didžioji jos dalis yra laisvosiose pasaulio šalyse“ (Jaruševičiūtė-Mockuvienė, 2023).

Kita svarbi Lietuvos politikų ir visuomenės veikėjų žiniasklaidoje skambėjusi mintis – Maskvos patriarchato suteiktų autonomijų ortodoksų bažnyčioms fiktyvumas. Pasak M. Adomėno: „Vis tiek intencija yra kontroliuoti. Kadangi bažnytinė veikla yra traktuojama kaip tokios politinės veiklos tęsinys, tai paleisti ir suteikti tikrą autonomiją – ten intencijos tikrai nėra. <...> Taigi, aš iš tikrųjų patarčiau neapsigauti ir to viešųjų ryšių veiksmo, kad suteiksime autonomiją, netraktuoti kaip kažkokio realaus atsiskyrimo nuo Maskvos patriarchato“ (Jaruševičiūtė-Mockuvienė, 2023). Skeptišką nuomonę apie Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos didesnės autonomijos nuo Maskvos patriarchato siekį dėstė žiniasklaidos kalbinti ekspertai. Antai cituota bažnyčių istorijos tyrinėtojo Pauliaus Subačiaus mintis, kad bažnyčios savivalda nereiškia nepriklausomybės: „Kai geros valios nėra, tai sprendimą priima tas, kas jį priima. Šiuo atveju, būtų greičiau iškaba, gestas Lietuvos visuomenei, bet tai vargiai keistų ką praktiškai“ (Špokas, 2022b). Patriarcho Baltramiejaus I intenciją įkurti Lietuvoje Konstantinopoliui pavaldų egzarchatą jis vertino kaip dalies ortodoksų bendruomenės lūkesčius viršijusį veiksma. Pasak P. Subačiaus, „tarsi kažkas laikrodį pasuko greituoju režimu, nes paprastai tokie procesai tradicinėse senosiose krikščionių bažnyčiose vykdavo dešimtmečius“ (Špokas, 2022b).

4. Ortodoksų dvasininkijos vidaus konflikto politinės ir socialinės pasekmės

Svarbiausia ortodoksų dvasininkijos konflikto pasekmė yra Visuotiniam patriarchatui pavaldžios bendruomenės (egzarchato) ir jos veiklą reglamentuojančių teisinių principų susiformavimas. Penki nušalinti dvasininkai, kol neturėjo teisės aukoti liturgijos ir teikti sakramentų bei laukė atsakymo į pateiktą apeliaciją, 2022 m. rugpjūtį įsteigė Všį Krikščionių ortodoksų iniciatyvų centrą (KOIC). Be to, dalis jų susibūrė į maldos ir Šv. Rašto skaitymo grupę, kuri iki 2023 m. vasario sekmadieniais rinkdavosi į susitikimus su bendraminčiais Vilniuje esančiuose Tautinių bendrijų namuose ir Ukrainos namuose, palaikė ryšius su analogiška Klaipėdos grupe („Pasaulio ortodoksų naujienos“, 2022a). Šių grupių nariai turėjo galimybę dalyvauti liturgijoje su retkarčiais Lietuvą lankiusiu autokefalinės Ukrainos ortodoksų bažnyčios dvasininku Heorhijumi Kovalenko (pvz., 2022 m. spalį Ukrainos gynėjų dienos proga Vilniuje, o 2023 m. sausį Kalėdų proga Vilniuje, Klaipėdoje ir Anykščiuose). Į šias lietuvių ir ukrainiečių kalbomis vykusias pamaldas KOIC kvietė apibrėžtą tikinčiųjų grupę – ukrainiečių, baltarusių ir rusų diasporos atstovus bei Lietuvos ortodoksus, nenorėjusius lankyti Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos cerkvių („Pasaulio ortodoksų naujienos“, 2023a).

Egzarchato veiklą reglamentuoja 2023 m. gruodžio 19 d. Visuotinio patriarchato Šventojo Sinodo patvirtinti įstatai („Visuotinio patriarchato“, 2024), o egzarcho pareigas atlieka 2023 m. rugpjūtį paskirtas ir 2024 m. sausį atvykęs į Lietuvą tarnystei Estijos apaštališkosios ortodoksų bažnyčios dvasininkas

Justinas Kiviloo (Dabrovolskas, 2024). 2023 m. vasarą į egzarchato klerą buvo priimti dvasininkai iš Baltarusijos Georgijus Rojus ir Aliaksandras Kuchta, pasmerkę 2020 m. prezidento Aleksandro Lukašenkos režimo smurtą prieš taikius protestuotojus ir organizavę jiems pagalbą. Prie jų prisijungė diakonas Joanas Ovčnikovas iš Rusijos, pasirašęs 2022 m. kolektyvinį Maskvos patriarchato dvasininkų laišką, raginantį nutraukti karą Ukrainoje, ir dalyvavęs antikariniam judėjime („Pasaulio ortodoksų naujienos“, 2023b; Белоусова, 2024). 2024 m. liepą egzarchato klerą papildė žinomas Rusijos dvasininkas, misionierius, filosofas ir teologas Andrejus Kurajevas, išmestas iš luomo ir paskelbtas „užsienio agentu“. Istoriniu įvykiu įvardytinas 2024 m. balandžio 13 d. pirmą kartą sušauktas Visuotinio patriarchato egzarchato Lietuvoje dvasininkų ir pasauliečių susirinkimas (asamblėja). 2024 m. spalį egzarchatas vienijo iš viso 10 bendruomenių (parapijų) ir 11 dvasininkų.

Vienas didžiausių iššūkių naujai bendruomenei – nuosavų maldos namų ir kitos infrastruktūros stoka, nes esančiu nekilnojamuoju turtu disponuoja ROB pavaldi Lietuvos ortodoksų arkivyskupija. Paramos iš savivaldybių ir kitų krikščioniškų bendruomenių dėka Vilniuje ortodoksų pamaldos vyksta Lukiškių kalėjimo Šv. Mikalojaus koplyčioje, katalikų Švč. Trejybės (Trinapolio), evangelikų-reformatų ir evangelikų-liuteronų bažnyčiose, Kaune – Mažojoje Kristaus Prisikėlimo bažnyčioje, Klaipėdoje – universiteto ekumeninėje koplyčioje, Anykščiuose – A. Baranausko ir A. Vienuolio muziejaus patalpose. 2024 m. balandį į asamblėją susirinkę dvasininkai ir pasauliečiai nutarė steigti fondą ir rinkti lėšas nuosavų maldos namų statyboms (Stankevičius, 2024a). 2024 m. gegužę Lietuvos vyriausybė perdavė egzarchatui patalpas multifunkciniam centrui kurti Vilniaus Antakalnio rajone. Pasak dvasininko G. Sungailos, šiame centre įsikurs egzarcho rezidencija, kanceliarija, nedidelė koplyčia, susirinkimų, edukacinių ir kultūrinių renginių erdvė (Stankevičius, 2024b).

Juridinis pripažinimas suteikė galimybes naujai bendruomenei gauti finansinę paramą iš valstybės biudžeto. 2024 m. vasarį vyriausybė, nežiūrint į skirtingas dvasininkų proporcijas, nutarė skirti Lietuvos ortodoksų arkivyskupijai ir Visuotinio patriarchato egzarchatui Lietuvoje po lygiai – po 77,6 tūkst. eurų (Jakučionis, 2024a). Finansų ministerija žiniasklaidai šį sprendimą grindė atvykusiais į šalį 84 tūkst. Ukrainos piliečių, kartu paminėdama, kad „duomenys apie nuo karo į Lietuvą pabėgusių Ukrainos piliečių išpažįstamą tikėjimą nėra renkami, tačiau ortodoksų (stačiatikių) tikėjimas – dominuojantis Ukrainoje“ (Jakučionis, 2024a). Be to, cituotas Finansų ministerijos atstovo komentaras, kad nesant jokių paneigiančių objektyvių duomenų, buvo remtasi prielaida, kad dėl Rusijos invazijos pasitraukę į Lietuvą Ukrainos piliečiai savo tikėjimą yra linkę išpažinti karą smerkiančio Visuotinio patriarchato, o ne Maskvos patriarchato bendruomenėse. Grindžiant aptariamą sprendimą pridurta, kad 2022–2023 m. į Lietuvą taip pat atvyko daugiau kaip 23 tūkst. Baltarusijos piliečių, „kurių reikšminga dalis išpažįsta ortodoksų (stačiatikių) tikėjimą“ (Jakučionis, 2024a).

Kita reikšminga aptariamo konflikto pasekmė, atspindinti valdžios institucijų požiūrio į Ortodoksų bažnyčią kaitą, – Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos eliminavimas faktiškai iš viešojo diskurso. Pavyzdžiui, į 2023 ir 2024 m. Seime vykusius oficialius renginius (malda už Ukrainos ir Baltarusijos didvyrius, Advento ekumeninis susitikimas, Laisvės gynėjų, Gedulo ir vilties bei Okupacijos ir genocido dienų minėjimai) atstovauti krikščionims ortodoksams buvo pakviesti tik egzarchato atstovai. 2024 m. gegužę, Seimo pirmininkės sekretoriato tvirtinimu, „dėl visiems suprantamų priežasčių – dėl jo požiūrio į karą Ukrainoje“ metropolitas Inokentijus nebuvo pakviestas į prezidento G. Nausėdos inauguracijos iškilmes Seime (Jakučionis, 2024b). Reikia paminėti, kad arkivyskupijos vadovybė panašius komentarus vadino neobjektyviais ir reiškė nusistebėjimą dėl ignoravimo oficialiuose renginiuose, „nors esame antra pagal dydį religinė bendruomenė, kurios absoliuti dauguma yra Lietuvos piliečiai – tai yra ne vienas tūkstantis

žmonių, iš kurių daugelis balsavo už dabartinį prezidentą“ („Maskvos patriarchato“, 2024). Viena iš Prezidentūros išplatintų pareiškimų šiuo klausimu konstatuota, kad „prezidentūros neįtikina Maskvos patriarchatui pavaldžių dvasininkų viešai reiškiami teiginiai, esą jie yra atsiriboję nuo savo aukščiausios vadovybės ir nesutinka su jos nuostatomis dėl karo Ukrainoje“, tuo metu „Vienintelis būdas atsiriboti yra nebepriklausyti Maskvos patriarchatui“ (Smirnovaitė, 2024).

Apibendrinant, dera konstatuoti, kad Visuotiniam patriarchatui pavaldžios Lietuvos ortodoksų bendruomenės, jos veiklos principai ir kultūrinė tradicija formuojasi iki šiol, tad galima daryti prielaidą, kad šiame straipsnyje pateikiamos įžvalgos yra tik žingsnis link išsamesnės aptariamų tematikų analizės ateityje.

Išvados

Atlikta žiniasklaidos ir kitų šaltinių duomenų analizė leidžia teigti, kad Lietuvos ortodoksų dvasininkų vidaus konfliktą ir didelį jo rezonansą šalies viešajame diskurse lėmė Rusijos karinės invazijos į Ukrainą sąlygotas geopolitinis kontekstas, ypač politiškai angažuotas šiame kontekste Maskvos patriarchato vaidmuo. Skirtingi požiūriai į Maskvos patriarchato glaudžias sąsajas su Rusijos politine valdžia ir „Rusų pasaulio“ ideologija, patriarcho Kirilo paramą karui yra įvardytini svarbiausiomis takoskyros tarp ortodoksų dvasininkų priežastimis. Po 2022 m. vasario 24 d. susiklosčiusi tarptautinė politinė konjunkštūra buvo palanki santykinai greitam pašalintų iš tarnystės Lietuvos ortodoksų arkivyskupijoje dvasininkų apeliacijų apsvarstymui Visuotiniame patriarchate ir istorinės reikšmės sprendimų priėmimui – Konstantinopolio patriarchato jurisdikcijos Lietuvoje atkūrimui po daugiau nei 300 metų pertraukos.

Atlikto tyrimo metu taip pat prieita prie išvados, kad nušalintų dvasininkų nuostatos konflikto fone atliepė Lietuvos valdžios institucijų ir didžiosios dalies visuomenės lūkesčius. Iš pastarųjų pusės Visuotinio patriarchato jurisdikcijos atkūrimas Lietuvoje viešajame diskurse buvo interpretuojamas kaip galimybė ortodoksų bendruomenei ištrūkti iš politiškai itin angažuoto ir Lietuvą savo kanonine teritorija laikancio Maskvos patriarchato jurisdikcijos ir išvengti tikinčiųjų indoktrinacijos. Akivaizdu, kad šalies vyriausybės paramą naujai bendruomenei atsirasti paskatino išaugę karų pabėgėlių iš Ukrainos ir politinių pabėgėlių iš Baltarusijos bei Rusijos srautai.

Svarbu, kad Lietuvos ortodoksų dvasininkijos vidaus konfliktas neįgavo etninio atspalvio, nes abiems konflikto pusėms atstovavo įvairios etninės kilmės asmenys, bet darytina prielaida, kad Visuotinio patriarchato egzistavimas Lietuvoje įkūrimas žymi atviresnės kalbinei ir kultūrinei įvairovei ortodoksų tradicijos formavimąsi ir sklaidą. Į religinę praktiką lygiomis teisėmis įtraukiamos bažnytinė slavų, rusų, lietuvių, ukrainiečių, baltarusių, graikų ir kitos kalbos, o šių kalbų ir etninių kultūrų pagrindu telkiasi tikinčiųjų bendruomenės Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Anykščiuose, Šiauliuose, Panevėžyje ir kituose miestuose. Be to, didelis postūmis suteiktas ortodoksų religinės literatūros ir religinių praktikų lietuvių kalba plėtotei. Tikėtina, kad pavaldumas Visuotiniam patriarchatui turės teigiamos įtakos egzistavimui ryšių plėtotei su šia metropolijai priklausančiomis bendruomenėmis įvairiose Europos ir pasaulio šalyse, o tikinčiųjų skaičius priklausys nuo karo Ukrainoje ir politinių procesų Baltarusijoje bei Rusijoje pobūdžio.

Maskvos patriarchatui pavaldi Lietuvos ortodoksų arkivyskupija toliau išlieka viena iš tradicinių Lietuvos religinių bendruomenių, disponuojančia faktiškai visa ortodoksų bažnytine nuosavybe. Konfliktas, ypač šio konflikto rezonansas žiniasklaidoje, viešajame diskurse suformavo vaizdinį, kad ši religinė bendruomenė mėgina balansuoti tarp istoriškai ir kultūriškai jai artimos Rusijos ortodoksų tradicijos ir

lojalumo Lietuvos valstybei. Atliktos interneto dienraščių turinio analizės duomenys leidžia teigti, kad per pastaruosius kelerius metus dėl minėtos nuostatos pastebimas šios bendruomenės atstovų eliminavimas iš viešojo diskurso. Vienas iš ryškiausių pavyzdžių – Lietuvos valdžios institucijų atsakymas kviesti Lietuvos ortodoksų arkivyskupijos atstovus į oficialius valstybės renginius ir valstybinių švenčių minėjimus. Darytina prielaida, kad šios bendruomenės statusas Lietuvos visuomenėje ir toliau labai priklausys nuo geopolitinio konteksto ir karo Ukrainoje eigos.

Literatūra

- Ališauskienė, M. (2024). Religijos laisvė. In E. Leonaitė (red.). *2023 m. žmogaus teisių padėties Lietuvoje stebėsenos ataskaita*. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga. Prieiga per internetą: https://www.lrski.lt/wp-content/uploads/2024/09/ZmogausTeises_2024_web-new.pdf.
- Bacevičiūtė, D. (2019). Religijos sugrįžimas ir radikalaus blogio problema: Rusijos karo Ukrainoje atvejo analizė. *Religija ir kultūra*, 24–25, 19–36. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/Relig.2019.12>.
- Baronas, D. (2001). Stačiatikiai (p. 674–689). In V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas ir E. Raila (red.). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*. Vilnius: Aidai.
- Filatov, S. ir Lunkin, R. (2010). 'My Father's House has Many Mansions': Ethnic Minorities in the Russian Orthodox Church. *Religion, State & Society*, 38(4), 361–378. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/09637494.2010.525319>.
- Frėjūtė-Rakauskienė, M. (2022). Etninis ir religinis identiteto dėmuo ir jų sąsajos lenkų ir rusų religinių organizacijų veikloje (p. 171–210). In M. Frėjūtė-Rakauskienė, A. Marcinkevičius, K. Šliavaitė, *Etniškumo ir religijos sąveika kintančiuose istoriniuose ir socialiniuose kontekstuose: Lietuvos lenkai ir rusai*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas.
- Frėjūtė-Rakauskienė, M., Marcinkevičius, A. ir Šliavaitė, K. (2022). *Etniškumo ir religijos sąveika kintančiuose istoriniuose ir socialiniuose kontekstuose: Lietuvos lenkai ir rusai*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas.
- Frėjūtė-Rakauskienė, M. ir Marcinkevičius, A. (2024a). Ortodoksų bažnyčia Lietuvoje: tikinčiųjų identitetai ir kintantis geopolitinis kontekstas. *Filosofija. Sociologija*, 35(2), 205–215. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.6001/fil-soc.2024.35.2.7>.
- Frėjūtė-Rakauskienė, M. ir Marcinkevičius, A. (2024b). Orthodox Christians in Lithuania: Ethnicity, Language and Ethno-religious identity. *Journal of Religion in Europe*, 17(3), 341–367. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1163/18748929-bja10106>.
- Kalnus, P. (2005). Stačiatikybės protegavimas Vilniaus gubernijoje XIX a. kaip etninių procesų veiksnys. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 19, 587–611.
- Kaminis, I. (2024). The Russian World: A Version of Aggressive Ethnophyletism. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44(5), 1–17. Prieiga per internetą: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol44/iss5/2/>.
- Karpov, V., Lisovskaya, E. ir Barry, D. (2012). Ethnodoxy: How Popular Ideologies Fuse Religious and Ethnic Identities. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 51(4), 638–655. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2012.01678.x>.
- Lamoreaux, J. W. ir Mabe, M. (2019). The Kremlin strategy vis-à-vis the Baltic States: a role for Orthodoxy. *International Journal for the Study of the Christian Church*, 19(4), 286–301. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1474225X.2019.1678374>.
- Laukaitytė, R. (2003). *Stačiatikių bažnyčia Lietuvoje XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Letko, P. (2013). Zaangażowanie Patriarchatu Moskiewskiego w Estonii w kontekście rozbitcia estońskiego prawosławia. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, IV, 171–190.

- Marcinkevičius, A. (2005). Vilniaus Šv. Kotrynos stačiatikių parapija 1925–1936 metais: opozicijos Varšuvos bažnytinei vadovybei židinys. *Lietuvos istorijos studijos*, 14, 60–71.
- Marcinkevičius, A. (2012). Etninių grupių konstravimas Sovietų Sąjungos gyventojų surašymuose: rusų vaizdinio Lietuvoje aspektai. *Etniškumo studijos*, 1, 51–70.
- Marcinkevičius, A. (2022). Etniškumas, pasirinkimai ir atmintis spaudos konstruojamuose pasakojimuose: Lietuvos rusai ir lenkai (p. 67–116). In M. Frėjutė-Rakauskienė, A. Marcinkevičius ir K. Šliavaitė. *Etniškumo ir religijos sąveika kintančiuose istoriniuose ir socialiniuose kontekstuose: Lietuvos lenkai ir rusai*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas.
- Marcinkevičius, A. ir Frėjutė-Rakauskienė, M. (2021). Rusų emigracijos iš Lietuvos priežastys: tyrimų apžvalga, spaudos ir interviu duomenų analizė. *Informacijos mokslai*, 91, 59–82. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/Im.2021.91.52>.
- Papathomas, G. D. (2013). Ethno-Phyletism and the [So-called] Ecclesial „Diaspora“. *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 57(3–4), 431–450.
- Rohtmets, P. ir Teraudkalns, V. (2024). The Estonian and Latvian Orthodox Churches of the Moscow Patriarchate before and after the Russian war in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44(1), 1–34. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2486>.
- Roudometof, V. (2019). Church, State, and Political Culture in Orthodox Christianity. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.743>.
- Shishkov, A. (2022). Some Reflections on the Declaration on the “Russian World” Teaching. *Public Orthodoxy*. Prieiga per internetą: <https://publicorthodoxy.org/2022/04/13/some-reflections-on-the-declaration-on-the-russian-world-teaching/>.
- Subačius, P. (2016). *Dvidešimt penkeri religinės laisvės metai, 1988–2013: krikščionys Lietuvos visuomenėje po Atgimimo*, t. 1. Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija.
- Sungaila, G. (2023). *Krikščionys ortodoksai ir karas Ukrainoje: refleksijos ir apmąstymai*. Vilnius: Krikščionių ortodoksų iniciatyvų centras.
- Suslov, M. D. (2014). “Holy Rus”: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church. *Russian Politics & Law*, 52(3), 67–86. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.2753/RUP1061-1940520303>.
- Šenavičienė, I. (2005). Unitų Bažnyčios valdymas Rusijos imperijoje 1796–1839 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 26, 255–270.
- Šliavaitė, K. (2022). „Lenkai – katalikai, rusai – stačiatikiai?“ Etniškumo ir religijos sąsajos bendrojo ugdymo mokyklose lenkų ir rusų mokomąja kalba (p. 135–170). In M. Frėjutė-Rakauskienė, A. Marcinkevičius ir K. Šliavaitė. *Etniškumo ir religijos sąveika kintančiuose istoriniuose ir socialiniuose kontekstuose: Lietuvos lenkai ir rusai*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas.
- Šliavaitė, K. ir Frėjutė-Rakauskienė, M. (2022). Kintančių bendrumo ribų kontūrai: etniškumo ir religijos sąsajos tyrimo dalyvių požiūriu (p. 95–134). In M. Frėjutė-Rakauskienė, A. Marcinkevičius ir K. Šliavaitė. *Etniškumo ir religijos sąveika kintančiuose istoriniuose ir socialiniuose kontekstuose: Lietuvos lenkai ir rusai*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas.
- Vareikis, V. (2019). Istorijos interpretacija pagal Rusų pasaulį, arba vienas informacinio karo epizodas? *Kultūros barai*, 1–2, 90–92.
- 2022 m. migracijos metraštis. (2022). Vilnius: Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos.
- 2023 m. migracijos metraštis. (2023). Vilnius: Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos.
- Лаукайтите, Р. (2018). «Этническая черта» православия в Литве в XIX–XX вв. (p. 181–203). In И. Пярт (ред.). *Православие в Прибалтике: религия, политика, образование 1840-е–1930-е гг.* Тарту: Изд-во Тартусского университета.

Šaltiniai

- Ambrozaitienė, D., Balandienė, R., Nikiforova, N., Norušienė, E., Onichovska, E., Vaitiekūnienė, V., Važnevičiūtė, J. ir Vildžiūnienė, A. (red.). (2013). *Lietuvos Respublikos 2011 metų gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas.
- Andrukaitytė, M. (2022). Vilniuje stačiatikiai dalyvavo procesijoje dėl karo stabdymo, 2022 04 30. *delfi.lt*, balandžio 30 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vilniuje-staciatikiai-dalyva-vo-procesijoje-del-karo-stabdymo.d?id=90105317>.
- Andrukaitytė, M. ir Skėrytė, J. (2022). Iš ortodoksų kunigų luomo pašalinti dar keturi atsiskyrimo siekė kunigai *delfi.lt*, birželio 29 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/is-ortodoksu-kunigu-luomo-pasalinti-dar-keturi-atsiskyrimo-sieke-kunigai.d?id=90619451>.
- Bakaitė, J. (2022a). Maskvos patriarchatą kritikuojantis diakonas – apie tylūs dvasininkų karus, „Rusų pasaulio“ citadelę Vilniuje ir galimą FSB ranką iš Maskvos. *lrt.lt*, balandžio 28 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1678819/maskvos-patriarchata-kritikuojantis-diakonas-apie-tylius-dvasininku-karus-rusu-pasaulio-citadele-vilniuje-ir-galima-fsb-ranka-is-maskvos>.
- Bakaitė, J. (2022b). Rengiamas stačiatikių kreipimasis į Konstantinopolio patriarchą dėl prisijungimo: „sąžinė neleidžia užmerkti akių“. *lrt.lt*, balandžio 20 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1677311/rengiamas-staciatikiu-kreipimasis-i-konstantinopolio-patriarcha-del-prisijungimo-sazine-neleidzia-uzmerkti-akiu>.
- Bakaitė, J. (2022c). Skandalų sukuryje atsidūręs stačiatikių vyskupas Amvrosijus: kodėl iš mūsų nuolat reikalaujama smerkti karą? *lrt.lt*, gegužės 13 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1691026/skandalu-sukuryje-atsidures-staciatikiu-vyskupas-amvrosijus-kodel-is-musu-nuolat-reikalaujama-smerkti-kara>.
- Bakaitė, J. ir Zverko, N. (2022). Atleistas stačiatikių kunigas: mums buvo pasakyta nekalbėti apie karą ir apie Ukrainą apskritai. *lrt.lt*, balandžio 15 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1674565/-atleistas-staciatikiu-kunigas-mums-buvo-pasakyta-nekalbeti-apie-kara-ir-apie-ukraina-apskritai>.
- Bendžius, S. (2022). Ortodoksų kunigas V. Mockus: kiekvieną dieną meldžiamės už taiką Ukrainoje. *bernardinai.lt*, vasario 19 d. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/ortodoksu-kunigas-v-mockus-kiekviena-diena-meldziames-uz-taika-ukrainoje/>.
- Bogdanas, R. (2018). Konstantinopolis davė ženklą ir Lietuvos stačiatikiams. *delfi.lt*, 2018 10 15. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/ramunas-bogdanas-konstantinopolis-dave-zenkla-ir-lietuvos-staciatikiams.d?id=79314031>.
- Bogdanas, R. (2022). Karas Ukrainoje ir Lietuvos stačiatikių bažnyčia. *delfi.lt*, balandžio 21 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/ramunas-bogdanas-karas-ukrainoje-ir-lietuvos-staciatikiu-baznycia.d?id=90012709>.
- Dobrovolskas, I. (2024). Vilniuje pirmąsias mišias laikė Konstantinopolio egzarchas: tai Lietuvoje įvyko po 300 metų. *lrt.lt*, sausio 6 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2164929/vilniuje-pirma-sias-misias-laike-konstantinopolio-egzarchas-tai-lietuvoje-ivyko-po-300-metu>.
- Dėl kritikos Rusijos veiksams Ukrainoje iš pareigų atleisti Lietuvos stačiatikių kunigai: tai yra moralinis klausimas. (2022). *delfi.lt*, balandžio 25 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/del-kritikos-rusijos-veiksams-ukrainoje-is-pareigu-atleisti-lietuvos-staciatikiu-kunigai-tai-yra-moralinis-klausimas.d?id=89990371>.
- Gaidamavičius, G. (2022). Iš ortodoksų kunigų luomo pašalintas kunigas: bažnytinio teismo sprendimas yra politinis. *lrt.lt*, birželio 29 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1729942/is-ortodoksu-kunigu-luomo-pasalintas-kunigas-baznytinio-teismo-sprendimas-yra-politinis>.
- Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*. (2016). Vilnius. Prieiga per internetą: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2017/03/bendras-2015-gresmiu-vertinimas.pdf>.
- Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas*. (2023). Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2023/03/Gresmiu-nacionaliniam-saugumui-vertinimas-2023_LT_atsisiuntimu_i.pdf.

- Institute for Orthodox Unity. (2019). Patriarch Bartholomew and ethnophyletism. Prieiga per internetą: <https://orthodoxsynaxis.org/2019/09/23/patriarch-bartholomew-and-ethnophyletism/>.
- Jačauskas, I. (2022a). Šimonytė: Vyriausybė nepriims jokių sprendimų už Konstantinopolio patriarchatą. *delfi.lt*, gegužės 24 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simonyte-vyriausybe-nepriims-jokiu-sprendimu-uz-konstantinopolio-patriarchata.d?id=90300435>.
- Jačauskas, I. (2022b). Lietuvos stačiatikių autonomijos siekis stringa Maskvai delsiant priimti sprendimus. *delfi.lt*, spalio 15 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuvos-staciatikiu-autonomijos-siekis-stringa-maskvai-delsiant-priimti-sprendimus.d?id=91501563>.
- Jačauskas, I. ir Stankevičius, A. (2022). Lietuvos stačiatikių vyskupas: Maskvos atsakymas – pozityvus. *delfi.lt*, liepos 26 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuvos-staciatikiu-vyskupas-maskvos-atsakymas-pozityvus.d?id=90822617>.
- Jakilaitis, E. (2018). Imperijos griūtis: Ukrainos bažnyčia skaldo Putino kuriamą slavų pasaulį. *delfi.lt*, 2018 10 22. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/imperijos-griutis-ukrainos-baznycia-skaldo-putino-kuriama-slavu-pasauli.d?id=79382501>.
- Jakučionis, S. (2024a). Lietuva skyrė po vienodai lėšų Konstantinopolio ir Maskvos ortodoksams – 77,6 tūkst. eurų. *lrt.lt*, vasario 20 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2199364/lietuva-skyre-po-vienodai-lesu-konstantinopolio-ir-maskvos-ortodoksams-77-6-tukst-euru>.
- Jakučionis, S. (2024b). Maskvos patriarchatui pavaldūs stačiatikiai liko nepakviesti į Nausėdos inauguraciją. *lrt.lt*, liepos 12 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2317547/maskvos-patriarchatui-pavaldus-staciatikiai-liko-nepakviesti-i-nausedos-inauguracija>.
- Jaruševičiūtė-Mockuvienė, G. (2022). Lietuvos stačiatikių vyskupija: Šv. Paraskevės ukrainiečių parapija galės neminėti patriarcho Kirilo vardo, tačiau kitose ši pareiga išlieka. *delfi.lt*, kovo 30 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuvos-staciatikiu-vyskupija-sv-paraskevės-ukrainieciu-parapija-gales-nemineti-patriarcho-kirilo-vardo-taciau-kitose-si-pareiga-islieka.d?id=92946151>.
- Jaruševičiūtė-Mockuvienė, G. (2023). Adomėnas: Konstantinopolio patriarchatui pavaldžios bažnyčios įkūrimo galima tikėtis artimiausiais mėnesiais. *lrt.lt*, kovo 25 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1946826/adomenas-konstantinopolio-patriarchatui-pavaldzios-baznycios-ikurimo-galima-tiketis-artimiausiais-menesiais>.
- Lietuvos ortodoksai pasmerkė Rusiją ir jos politinį elitą dėl karinių veiksmų prieš Ukrainą (2022). *lrt.lt*, vasario 25 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1626424/lietuvos-ortodoksai-pasmerke-rusija-ir-jos-politini-elita-del-kariniu-veksmu-pries-ukraina>.
- Lietuvos ortodoksų bažnyčios metropolitas už priesaikos sulaužymą suspendavo penkis atskilusius kunigus (2022). *lrt.lt*, gegužės 10 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1691647/lietuvos-ortodoksu-baznycios-metropolitas-uz-priesaikos-sulauzyma-suspendavo-penkis-atskilusius-kunigus>.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Visuotinio patriarchato susitarimas dėl bendradarbiavimo* (2023). Prieiga per internetą: <https://www.ortodoksas.lt/2023/03/sutartisLTOEC.html>.
- Lietuvos Respublikos 2021 m. gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. (2021). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/2021-gyventoju-ir-bustu-surasymo-rezultatai/tautybe-gimtoji-kalba-ir-tikyba>.
- Lietuvos stačiatikiai praneša apie intencines pamaldas karo metinių dieną: melsis už karo Ukrainoje pabaigą. (2023). *lrt.lt*, vasario 23 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1921414/lietuvos-staciatikiai-pranesa-apie-intencines-pamaldas-karo-metiniu-diena-melsis-uz-karo-ukrainoje-pabaiga>.
- Lietuvos stačiatikių bažnyčia: smerkiame karą prieš Ukrainą (2022a). *lrt.lt*, kovo 3 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1634208/lietuvos-staciatikiu-baznycia-smerkiame-kara-pries-ukraina>.
- Lietuvos stačiatikių bažnyčia pasmerkė Rusijos karą prieš Ukrainą (2022b). *delfi.lt*, kovo 18 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuvos-staciatikiu-baznycia-pasmerke-rusijos-kara-pries-ukraina.d?id=89732439>.

- Lietuvos Stačiatikių bažnyčios susirinkimas pasmerkė karą Ukrainoje, nori nepriklausomybės (2022). *delfi.lt*, gruodžio 27 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuvos-staciatikiu-baznycios-susirinkimas-pasmerke-kara-ukrainoje-nori-nepriklausomybes.d?id=92135555>.
- Lietuvos stačiatikių vadovas neigia palaikantis karą, kunigus kaltina šamokslu. *lrt.lt*, balandžio 19 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1675883/lietuvos-staciatikiu-vadovas-neigia-palaikantis-kara-kunigus-kaltina-samokslu>.
- Lietuvos stačiatikių vyskupas vengia pozicijos dėl okupacijos ir Putino atsakomybės: dėl karo Ukrainoje kalta mūsų žmonija (2022). *lrt.lt*, spalio 15 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1801707/-lietuvos-staciatikiu-vyskupas-vengia-pozicijos-del-okupacijos-ir-putino-atsakomybes-del-karo-ukrainoje-kalta-musu-zmonija>.
- Lydeka, A. (2022). Arminas Lydeka. Metropolite Inokentijau, padovanokite tikintiesiems Šv. Velykas – atsiskirkite nuo Maskvos! *lrt.lt*, balandžio 19 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/1675826/-arminas-lydeka-metropolite-inokentijau-padovanokite-tikintiesiems-sv-velykas-atsiskirkite-nuo-maskvos>.
- Maskvos patriarchato stačiatikiai keistu vadina sprendimą jų nepakviesti į inauguraciją (2024). *lrt.lt*, liepos 13 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2317952/maskvos-patriarchato-staciatikiai-keistu-vadina-sprendima-ju-nepakviesti-i-inauguracija>.
- Medalinskas, A. (2015). Ar Lietuvos stačiatikiai paseks kitų Baltijos šalių pavyzdžiu? *lrytas.lt*, sausio 8 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2022/03/25/news/buves-kauno-savivaldybes-administracijos-vadovas-v-siliauskas-lieka-suimtas-itaria-kad-laisveje-sleptusi-nuo-pareigunu-22839725>.
- Murauskaitė, A. (2022). Stačiatikių diakonas Georgijus: „Karas – tai moralės klausimas. Ar Jėzus palaikytų smurtą? Aišku, kad nepalaikytų“. *lrt.lt*, balandžio 24 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1678785/staciatikiu-diakonas-georgijus-karas-tai-morales-klausimas-ar-jezus-palaikytu-smurta-aisku-kad-nepalaikytu>.
- Palankumu Rusijai apkaltinta Lietuvos stačiatikių valdžia: mus remia dauguma dvasininkų. (2022). *lrt.lt*, birželio 14 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1718337/palankumu-rusijai-apkaltinta-lietuvos-staciatikiu-valdzia-mus-remia-dauguma-dvasininku>.
- Pasaulio ortodoksų naujienos. (2022). Savaitės apžvalga (gruodžio 14 d.). Prieiga per internetą: https://www.ortodoksas.lt/2022/12/pasaulio-ortodoksu-naujienos-savaites_14.html.
- Pasaulio ortodoksų naujienos. (2023a). Savaitės apžvalga (sausio 14 d.). Prieiga per internetą: https://www.ortodoksas.lt/2023/01/pasaulio-ortodoksu-naujienos-savaites_14.html.
- Pasaulio ortodoksų naujienos. (2023b). Savaitės apžvalga (balandžio 14 d.). Prieiga per internetą: https://www.ortodoksas.lt/2023/04/pasaulio-ortodoksu-naujienos-savaites_14.html.
- Pradėtas nagrinėti Vilniaus stačiatikių vyskupijos prašymas suteikti Bažnyčios statusą. (2022). *delfi.lt*, liepos 11 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pradetas-nagrineti-vilniaus-staciatikiu-vyskupijos-prasymas-suteikti-baznycios-statusa.d?id=90705131>.
- Seliavko, V. (2022). Vladimiras Seliavko: kam Lietuvai reikalinga Konstantinopolio patriarchato jurisdikcija? *delfi.lt*, rugpjūčio 1 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vladimiras-seliavko-kam-lietuvai-reikalinga-konstantinopolio-patriarchato-jurisdikcija.d?id=90867375>.
- Skerytė, J. (2022a). Konstantinopolio patriarchui – Šimonytės laiškas. *delfi.lt*, gegužės 23 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/konstantinopolio-patriarchui-simonytes-laiskas.d?id=90291891>.
- Skerytė, J. (2022b). Laiške Konstantinopolio patriarchui Šimonytė parėmė kunigų siekį atsiskirti nuo Maskvos. *lrt.lt*, gegužės 23 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1700526/laiske-konstantinopolio-patriarchui-simonyte-pareme-kunigu-sieki-atsiskirti-nuo-maskvos>.
- Skerytė, J. (2023). Seimo vadovė: ukrainiečiai negali melstis Bažnyčioje, kuriai vadovauja karą palaikantis Kirilas. *lrt.lt*, kovo 22 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1944125/seimo-vadove-ukrainieciai-negali-melstis-baznycioje-kuriai-vadovauja-kara-palaikantis-kirilas>.

- Smirnovaitė, V. (2023a). Stačiatikių Kalėdų išvakarėse tikinčiuosius papiktino Šimašiaus pasisakymas. *delfi.lt*, sausio 16 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/staciatikiu-kaledu-ismvakarese-tikin-ciuosius-papiktino-simasiaus-pasisakymas.d?id=92219503>.
- Smirnovaitė, V. (2023b). Lietuvos stačiatikiai sureagavo į žinią apie nušalintiems kunigams gražinamą bažnytinį statusą: nepripažįstame šio sprendimo. *delfi.lt*, vasario 17 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuvas-staciatikiai-sureagavo-i-zinia-apie-nusalintiems-kunigams-grazinama-baznytini-statusa-nepripazistame-sio-sprendimo.d?id=92583999>.
- Smirnovaitė, V. (2023c). Vyskupas Ambrosijus: kunigai buvo nušalinti dėl nusikaltimų bažnyčiai, o ne dėl pasisakymų prieš karą Ukrainoje. *delfi.lt*, vasario 28 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vyskupas-ambrosijus-kunigai-buvo-nusalinti-del-nusikaltimu-baznyciai-o-ne-del-pasisakymu-pries-kara-ukrainoje.d?id=92585881>.
- Smirnovaitė, V. (2024). Prezidentūra sureagavo į Lietuvos stačiatikių arkivyskupijos priekaištus. *delfi.lt*, liepos 15 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/politics/prezidentura-sureagavo-i-lietuvas-staciatikiu-arkivyskupijos-priekaiistus-120036501>.
- Smūgis Maskvai ir patriarchui Kirilui: penkis lietuvių dvasininkus apgynė Konstantinopolio Sinodas. (2023). *delfi.lt*, vasario 17 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/smugis-maskvai-ir-patriarchui-kirilui-penkis-lietuviu-dvasininkus-apgyne-konstantinopolio-sinodas.d?id=92582773>.
- Sungaila pašalintas iš kunigystės luomo. (2022). *delfi.lt*, birželio 23 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/sungaila-pasalintas-is-kunigystes-luomo.d?id=90573213>.
- Stačiatikių bažnyčia Lietuvoje Maskvos patriarchato prašo savarankiškos bažnyčios statuso. (2022). *delfi.lt*, gegužės 28 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/staciatikiu-baznycia-lietuvoje-maskvos-patriarchato-praso-savarankiskos-baznycios-statuso.d?id=90341681>.
- Stankevičius, A. (2023). Konstantinopolio patriarchas: Lietuvoje randasi galimybė sukurti bažnytinę struktūrą. *lrt.lt*, kovo 21 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1943102/konstantinopolio-patriarchas-lietuvoje-randasi-galimybė-sukurti-baznytine-struktura>.
- Stankevičius, A. (2024a). Vilniuje – pirmasis Konstantinopolio stačiatikių dvasininkų ir pasauliečių susirinkimas. *lrt.lt*, balandžio 13 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2248973/vilniuje-pirmasis-konstantinopolio-staciatikiu-dvasininku-ir-pasaulieciu-susirinkimas>.
- Stankevičius, A. (2024b). Konstantinopolio stačiatikiams Vyriausybė 10-čiai metų perdavė patalpas Vilniuje. *lrt.lt*, gegužės 3 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2264089/konstantinopolio-staciatikiams-vyriausybe-10-ciai-metu-perdave-patalpas-vilniuje>.
- Sungaila, G. (2014). Rusijos Ortodoksų Bažnyčia nėra Putino koziris. *bernardinai.lt*, kovo 16 d. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2014-03-16-gintaras-sungaila-rusijos-ortodoksu-baznycia-nera-putino-koziris/>.
- Sungaila, G. (2015). Kodėl Lietuvos Stačiatikių bažnyčia nėra savarankiška? *lrytas.lt*, sausio 17 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/bendraukime/man-rupi/2015/01/12/news/kodel-lietuvas-staciatikiu-baznycia-nera-savarankiska--4261115>.
- Špokas, E. (2022a). Už „politikavimą“ atleistas stačiatikių kunigas: „Čia moralės klausimas, kai žūsta žmonės, kokia čia politika?“ *lrt.lt*, balandžio 16 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1674919/uz-politikavima-atleistas-staciatikiu-kunigas-cia-morales-klausimas-kai-zusta-zmones-kokia-cia-politika>.
- Špokas, E. (2022b). Po patriarcho vizito kai kurie stačiatikių kunigai tikisi, kad šiemet Lietuvoje atsiras nuo Maskvos nepriklausoma bažnyčia. *lrt.lt*, kovo 22 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1944594/po-patriarcho-vizito-kai-kurie-staciatikiu-kunigai-tikisi-kad-siemet-lietuvoje-atsiras-nuo-maskvos-nepriklausoma-baznycia>.
- Teisingumo ministerija Konstantinopolio stačiatikiams suteikė teisinį pripažinimą. (2024). *lrt.lt*, vasario 7 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2189800/teisingumo-ministerija-konstantinopolio-staciatikiams-suteike-teisini-pripazinima>.

- Voveriūnaitė, S. (2022). Šimašius: šiuo metu Vilniaus cerkvės neteisėtai priklauso organizacijai, kuri inicijuoja karą ir taikių gyventojų žudymą. *delfi.lt*, balandžio 20 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/-lithuania/simasius-siuo-metu-vilniaus-cerkves-neteisetai-priklauso-organizacijai-kuri-inicijuoja-kara-ir-taikiu-gyventoju-zudyma.d?id=90015815>.
- Visuotinio patriarchyto egzarchyto Lietuvoje įstatai. Prieiga per internetą: <https://www.ortodoksas.lt/2023/12/-egzarchytoistatai.html>.
- Zverko, N. (2022). Kunigas Gintaras Sungaila pakomentavo atleidimą: bene vienintelė išeitis – kreiptis į Konstantinopolio patriarchą. *lrt.lt*, balandžio 15 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/-1674810/kunigas-gintaras-sungaila-pakomentavo-atleidima-bene-vienintele-iseitis-kreiptis-i-konstantinopolio-patriarcha>.
- Белюсова, А. (2024). „У меня к Богу было очень много вопросов.“ Священник-диссидент из Беларуси – о нравственном выборе, прихожанах-доносчиках, эмиграции, церковном расколе и своем месте силы в Литве. *ru.delfi.lt*, gegužės 5 d. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/ru/news/live/u-menya-k-bogu-bylo-ochen-mnogo-voprosov-svyashchennik-dissident-iz-belarusi-o-nravstvennom-vybore-prihozhanah-donoschikah-emigracii-cerkovnom-raskole-i-svoem-meste-sily-v-litve-96449749>.
- Жуков, Н. (2019). Визит Святейшего Патриарха в Литву. *Литовский курьер*, 29 декабря. Prieiga per internetą: <https://www.kurier.lt/vizit-svyatejshego-patriarxa-v-litvu/>.

THE LITHUANIAN ORTHODOX COMMUNITY IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE (2022–2024): GENESIS AND CONSEQUENCES OF INTERNAL CONFLICT

Andrius MARCINKEVIČIUS | <https://orcid.org/0000-0001-5871-4311>

Department of Ethnic Studies
at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
andrius@ces.lt

Summary

The article analyses the internal conflict of the Lithuanian Orthodox clergy in the context of Russia's military invasion of Ukraine and the impact of this conflict on the institutional development of the Orthodox Church in Lithuania and its interaction with the Lithuanian state and society in the period 2022–2024. It is argued that this conflict highlighted the differences in values and identity of members of the Lithuanian Orthodox community and led to radical and historically significant changes in the organisational structure of this religious community. It also reveals that the development and consequences of the conflict were significantly influenced by political and social aspects (aspects of national security, immigration of war refugees from Ukraine and political refugees from Belarus and Russia, human rights protection) that are relevant for the Lithuanian state and society in the current geopolitical situation. The article is based on an analysis of the publications from the most popular Lithuanian daily newspaper (*delfi.lt* and *lrt.lt*). The texts selected for analysis cover the period from the beginning of Russia's military invasion of Ukraine on 24 February 2022 to the legal recognition of the Exarchate of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople in Lithuania on 7 February 2024. The article also draws on data published on the official websites and social media accounts of the Lithuanian Orthodox communities under the Moscow and Ecumenical Patriarchates.

Keywords: Orthodox Church in Lithuania; canonical jurisdiction; Russian Orthodox Church; Moscow Patriarchate; Ecumenical Patriarchate of Constantinople.

BEVAIKYSTĖ IR FINANSINIS NEUŽTIKRINTUMAS: VYRŲ LŪKESČIAI IR PATIRTYS

Daumantas STUMBRYŠ | <https://orcid.org/0000-0002-1324-5758>

Gražina RAPOLIENĖ | <https://orcid.org/0000-0003-0125-3328>

Margarita GEDVILAITĖ-KORDUŠIENĖ | <https://orcid.org/0000-0001-7691-1490>

Lina ŠUMSKAITĖ | <https://orcid.org/0000-0001-5067-4394>

LSMC Sociologijos instituto

Demografinių ir šeimos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

daumantas.stumbrys@lcss.lt, grazina.rapoliene@lcss.lt,

margarita.gedvilaite@lcss.lt, lina.sumskaite@lsc.vu.lt

Santrauka. Vyrų bevaikystės tema itin retai patenka į sociologinių gimstamumo ir šeimos tyrimų lauką, tradiciškai sutelktą apie moteris. Ši tendencija stebima tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių mokslininkų darbuose. Lietuvoje atlikti keli kokybiniai tyrimai vyrų prokreacinės elgsenos ir tėvystės tapatumo tema, skirti nagrinėti atskirus šio lauko aspektus. Ypač trūksta tyrimų apie vyrų bevaikystės priežastis ir motyvus. Anksčiau atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad vyrų bevaikystės rodikliai didesni tarp mažesnes pajamas gaunančių gyventojų grupių, tačiau mažai žinoma, kaip finansinis neužtikrintumas veikia vyrų prokreacinę elgseną. Šio tyrimo tikslas – atskleisti subjektyvias vyrų bevaikystės patirtis ekonominių pokyčių ir finansinio neužtikrintumo kontekste. Čia naudojami pirmą kartą Lietuvoje atlikto kokybinio tyrimo apie vyrų bevaikystę duomenys. Atskleista, kad vaikų neturintys vyrai susidūrė su finansiniu neužtikrintumu, kuris veikė jų sprendimą susilaukti vaikų. Vyrai reflektavo finansinius iššūkius, kurie lėmė jų sprendimus dėl darbo ir asmeninio gyvenimo derinimo, būsto įsigijimo, pagalbinių apvaisinimo paslaugų. Tyrimo rezultatai svarbūs priimant gyventojų politikos sprendimus, nukreiptus į vyrų prokreacinę elgseną ir vienišų asmenų atskirties mažinimą.

Raktažodžiai: vyrų bevaikystė, prokreacinė elgsena, finansinis neužtikrintumas.

Įvadas

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos šalių, jau kurį laiką vyksta esminiai pokyčiai demografinės elgsenos gimstamumo ir šeimos formavimo srityse – mažėja gimstamumo rodikliai, pirmo vaiko susilaukimas atidedamas vis vėlesniam amžiui, auga bevaikystės mastai (Stankūnienė et al., 2013; Galdauskaitė, 2024; Oertelė, 2024). Šie demografiniai procesai siejami su antruoju demografiniu perėjimu, kuris Vakarų Europos šalyse prasidėjo septintajame dešimtmetyje (Van de Kaa, 1987), o Lietuvoje – beveik dviem dešimtmečiais vėliau (Stankūnienė et al., 2013). Gimstamumo rodiklių mažėjimas siejamas su moterų emancipacija, didesnėmis savirealizacijos galimybėmis, kintančiais moterų vaidmenimis, aktyvesniu moterų dalyvavimu darbo rinkoje, kontracepcijos prieinamumo didėjimu (Stankūnienė et al., 2013; Gal-

dauskaitė, 2024). Nors moterų dalyvavimas darbo rinkoje Lietuvoje buvo aktyvus ir sovietmečiu, tačiau jis nebuvo supriešinamas su motinystės pareigomis, vyravo dirbančios motinos modelis (Žvinklienė, 2009). Atkūrus Nepriklausomybę, moterys buvo skatinamos *grįžti į šeimą* (Žvinklienė, 2009), o viešajame diskurse bevaikystės klausimas buvo beveik nesvarstomas iki 2017 m. (Šumskaitė ir Rapolienė, 2019).

Iki šiol į mokslinių tyrimų akiratį moterų reprodukcinės praktikos ir prokreacinės nuostatos patekdavo daug dažniau negu vyrų. Daugumoje tyrimų, kurių tema – Lietuvos gyventojų prokreacinė elgsena ar bevaikystė, nagrinėjamos moterų reprodukcinės praktikos ir nuostatos. Retais atvejais, kai pateikiami vyrų prokreaciniai rodikliai, analizėje vis dėlto labiau akcentuojama moterų prokreacinė elgsena (Stankūnienė et al., 2013; Stankūnienė ir Baublytė, 2009), nes sutariama, jog sprendimas susilaukti vaikų daugiau priklauso nuo moters. Iki šiol Lietuvoje atliktuose bevaikystės tyrimuose analizuotas moterų subjektyvių bevaikystės patirčių reikšmių spektras (Šumskaitė et al., 2019; Gedvilaitė et al., 2020), nustatyta bevaikystės stigmos įveikos strategijos (Šumskaitė et al., 2019), subjektyvių bevaikystės patirčių kompleksškumas (Tretjakova et al., 2020). Taip pat analizuota bevaikystės sociokultūrinių diskursų kaita (Šumskaitė ir Rapolienė, 2019; Rapolienė ir Šumskaitė, 2019), atlikta bevaikystės tendencijų Lietuvoje (Gedvilaitė-Kordušienė et al., 2019) analizė.

Lietuvoje keliuose tyrimuose nagrinėti skirtingų vyrų grupių prokreaciniai lūkesčiai ir tėvystės vizijos (Tretjakova et al., 2014; Tereškinas, 2014; Šėporaitytė-Vismantė, 2015; Šumskaitė, 2014a). Nustatyta, kad jauni vyrai savo prokreacinius lūkesčius derina prie dabartinės finansinės padėties ir numanomų ateities pajamų, nepaisant to, ar jie palaiko vyro kaip šeimos maitintojo normą, ar stengiasi ją modifikuoti, papildydami aktyviu dalyvavimu vaiko priežiūroje (Tretjakova et al., 2014). Norminė tėvystės raiška pastebima ir skirtingo socialinio statuso vyrų tėvystės praktikose (Šumskaitė, 2014b). Vyrai susiduria ne tik su paskatomis įsitraukti į vaikų priežiūrą, bet ir su kultūrinėmis bei sisteminėmis kliūtimis, tokiomis kaip feminizuoti diskursai, susiję su vaikų priežiūra, vaikų priežiūros atostogų sistemos nelankstumas, skatinantis daugiau uždirbančius tėvus ieškoti būdų, kaip dalį pajamų nukelti į ateitį, trumpinti buvimą vaiko priežiūros atostogose arba apskritai atsisakyti minties jų išeiti. Ankstyvų ir lanksčių vaikų priežiūros paslaugų trūkumas taip pat kelia sunkumų derinant vaikų priežiūros atsakomybes su partnere (Pilinkaitė-Sotirovič ir Kontvainė, 2020). Svarbu paminėti, kad finansinio stabilumo poreikis, planuojant susilaukti vaikų, kartojasi tiek vyrų, tiek moterų požiūriuose (Ražauskienė ir Šumskaitė, 2021).

Kiekybiniai tyrimai atskleidžia, kad didesnis bevaikystės lygis yra tarp vyrų, kurie neturi partnerių arba yra nesusituokę (Kreyenfeld ir Konietzka, 2017). Nustatyta, kad partnerystė ir santuoka yra susijusi tiek su teigiamais prokreaciniais lūkesčiais, tiek su tų lūkesčių išpildymu (Rybinska ir Morgan, 2019). Vis dėlto ketinimai ir jų įgyvendinimas turėtų būti analizuojami kitų gyvenimo įvykių kontekste, o šių įvykių poveikį sudėtinga apčiuopti taikant makrosocialinio lygmens perspektyvą. Ne visų vaikų susilaukiama planuotai, o prokreacinės intencijos per gyvenimą keičiasi priklausomai nuo daugelio aplinkybių. Europos šalyse atlikto tyrimo (Sturm et al., 2023) rezultatai rodo, kad partnerystės statusas prokreaciniam lūkesčiui turi reikšmės tik iki tam tikro amžiaus, dažniausiai iki 40 metų. Vėliau partnerio neturintys asmenys dažnai išreiškia didesnę norą įgyvendinti prokreacinius lūkesčius nei turintys porą (Sturm et al., 2023). Nustatyta, kad Lietuvoje partnerystės statusas neturėjo didelės reikšmės 40 metų amžiaus ir vyresnių vyrų prokreaciniam lūkesčiui (Sturm et al., 2023).

Pajamos, išsilavinimas ir ekonominio aktyvumo statusas taip pat turi reikšmės sprendimui susilaukti vaikų (Kreyenfeld ir Konietzka, 2017). Anksčiau atlikti tyrimai rodo, kad mažiausiai uždirbantys vyrai yra mažiau patrauklūs *jaunikių rinkoje* (Bridges ir Boyd, 2016). Nustatyta, kad žemesnis išsilavinimas ir bedarbystė irgi susijusi su vyrų sprendimu atidėti vaikų susilaukimą arba iš viso neturėti vaikų (Knijn et

al., 2006). Vis dėlto išsilavinimo lygis turi skirtingą poveikį vyrų ir moterų sprendimams neturėti vaikų. Kaip rodo JAV atliktas tyrimas, apimantis tik savanorišką bevaikystę, aukštesnio išsilavinimo moterys dažniau nusprendžia neturėti vaikų, tačiau vyrų sprendimams išsilavinimas neturi didelės reikšmės (Waren ir Pals, 2013). Suomijoje atlikto tyrimo, kuriame nagrinėtas vyrų bevaikystės lygis, nepriklausomai nuo jų noro turėti vaikų, rezultatai rodo, kad didesnis bevaikystės lygis būdingas žemesnį išsilavinimą turintiems vyrams (Rotkirch ir Miettinen, 2017).

Tėvų noras užsitikrinti finansinį saugumą, prieš susilaukiant vaikų, yra viena iš pagrindinių tėvystės atidėjimo priežasčių (Mills et al., 2015). Finansinis stabilumas yra vienas iš esminių veiksnių, lemiančių apsisprendimą turėti vaikų, galintis paveikti tiek patį norą susilaukti vaikų, tiek kuriantis tam palankias aplinkybes. Vyrai, gaunantys stabilias ir didesnes pajamas, paprastai dažniau tampa tėvais, nes finansinis saugumas mažina su vaikų auginimu susijusią riziką ir našta (Becker, 1991; Keizer et al., 2010). Finansinio aprūpinimo vaidmuo vis dar traktuojamas kaip svarbus tėvystės tapatumo komponentas ir esminė forma, kaip vyrai prisideda prie šeiminių įsipareigojimų (Keizer et al., 2010). Ankstesnių tyrimų rezultatai atskleidžia, kad tėvai vyrai turi didesnes pajamas ir dirba daugiau valandų, palyginti su bevaikiais vyrais (Eggebeen ir Knoester, 2001; Bielenksi et al., 2002; Keizer et al., 2010). Partnerystės modeliai, kuriuos dažnai veikia ir ekonominis stabilumas, taip pat susiję su bevaikyste. Perelli-Harris ir Lyons-Amos (2015) tyrimo rezultatai rodo, kad stabilūs santykiai, paprastai labiau paplitę tarp finansinį stabilumą užsitikrinsusių asmenų, yra esminė tėvystės sąlyga. Svarbu paminėti ir tai, kad socialiniai lūkesčiai ir normos dažnai sustiprina spaudimą vyrams pasiekti tam tikrą finansinę sėkmę prieš svarstant tėvystės klausimą (Connell, 2005).

Taigi mūsų tyrimas siekia užpildyti žinojimo apie vyrų prokreacinius iššūkius ir bevaikystės patirtis nišą. Šio tyrimo tikslas – atskleisti subjektyvias Lietuvos vyrų bevaikystės patirtis finansinio neužtikrintumo kontekste. Įgyvendinant šį tikslą išskelti trys uždaviniai: 1) atskleisti, kaip finansinis neužtikrintumas siejamas su vyrų prokreaciniais lūkesčiais ir praktikomis; 2) atskleisti, kaip tinkamas būstas siejamas su sprendimu kurti šeimą, susilaukti vaikų; 3) atskleisti, kaip reprodukcinės sveikatos paslaugų prieinamumas siejamas su bevaikyste.

1. Tyrimo duomenys, metodai, etika

Tyrimas atliktas taikant kokybinę sociologinių tyrimų metodiką: surinkta 30 pusiau struktūruotų interviu su vaikų neturinčiais 45 metų amžiaus ir vyresniais vyrais Lietuvoje. Interviu atlikti 2022–2023 metais. Informantų paieška buvo vykdoma taikant patogiosios atrankos metodą. Dauguma interviu buvo atlikti gyvai, likusi dalis – nuotoliniu būdu. Interviu buvo įrašyti, o vėliau transkribuoti. Informantų socialinės demografinės charakteristikos pateiktos 1 priede.

Tyrimas atliktas laikantis visų Lietuvoje galiojančių teisės aktų, reglamentuojančių asmens duomenų privatumą ir mokslinių tyrimų etiką, bei vadovaujantis Lietuvos socialinių mokslų centro Atitikties mokslinių tyrimų etikai komiteto 2022 m. rugsėjo 22 d. leidimu Nr. 1G–117. Prieš interviu visi informantai buvo supažindinti su tyrimo tikslais ir gautas jų sutikimas įrašyti ir panaudoti surinktus duomenis. Informantams buvo pristatyti anonimiškumo, konfidencialumo ir privatumo principai, duomenų nuasmeninimas prieš juos publikuojant, taip pat teisė neatsakyti į klausimus, jei jie pasirodo pernelyg asmeniškai, arba iš viso nutraukti interviu dėl potencialios žalos sau – bet kuriame jo etape.

Tyrimo metu atlikta indukcinė teminė duomenų analizė. Kokybinei analizei pasitelktas tekstinės analizės programinis paketas „MAXQDA Analytics Pro“ (24.4.0). Tyrimo vykdytojas skaitė interviu iš-

rašus ir juos kodavo, teksto ištraukoms priskirdamas temą atitinkančius kodus. Vėliau su tuo pačiu tekstu tą patį atliko kitas projekto vykdytojas. Koduotos temos buvo aptartos projekto vykdytojų ir sugrupuotos pagal bendresnes kategorijas. Iš viso buvo koduota 1191 teksto ištrauka. Šiam straipsniui panaudotos interviu ištraukos iš kodų *subjektyvios bevaikystės priežastys* ir *sąlygos vaikams auginti* bei subkodų *finansinis neapibrėžtumas* ir *būstas*.

2. Pagrindiniai rezultatai

Viena iš bevaikystės priežasčių – santuokos ir vaiko susilaukimo nukėlimas, kol nebepavyksta jo susilaukti, kitaip tariant – aplinkybių nulemta bevaikystė. Nors vyrų reprodukcinis amžius neturi aiškios ribos, statistiniai duomenys ir empiriniai tyrimai rodo, kad po 50 metų ribos vyrai Europos šalyse itin retai susilaukia vaikų (Hadley, 2015). Svarbų vaidmenį čia atlieka užsitęsęs jaunų vyrų finansinis nestabilumas, darbo sąlygų neužtikrintumas, būsto trūkumas, ypač turint galvoje tradicinį instrumentinį vyro kaip šeimos aprūpintojo vaidmenį. Šiame skyriuje pristatytos trys galimos bevaikystės priežastys – finansinis neužtikrintumas, būsto neprieinamumas ir sveikatos paslaugų neprieinamumas, kurios atsiskleidė vyrų pasakojimuose apie bevaikystę. Šis neužtikrintumas buvo susijęs tiek su mikrosocialiniu, tiek su makrosocialiniu lygmeniu.

2.1. Finansinis neužtikrintumas

Tyrimo dalyvavusių vyrų gyvenimo istorijose išryškėjo sudėtinga savarankiško gyvenimo pradžia, kuri neleido sukurti tvirto ekonominio pagrindo santuokai ir vaikams auginti. Jie akcentavo finansinius sunkumus, kuriuos teko patirti. Sovietiniais metais kaime gyvenęs Povilas (86 metų) teigė, kad „biednoki laikai buvo“, maistu pasirūpindavo patys savo ūkyje, tačiau pinigų uždirbdavo labai mažai. Su dideliais darbo rinkos iššūkiais susidūrė ta vyrų karta, kurių karjeros pradžia sutapo su perėjimo iš planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m.:

Aišku, kažkurioj tai vietoj sunkiai klostėsi pati gyvenimo pradžia baigus universitetą, nes kai buvau pirmame kurse, nu tai yra tas laikotarpis, kai paskelbta Nepriklausomybė, nu tai mes buvom ta karta, kuri išėjo kaip tik po to, netrukus buvo visos blokados ekonominės, visi šitie dalykai žlugo, viskas bankrutavo... > Vienu žodžiu, aš, mes buvom ta karta, kurias, galima sakyti, išleido mūsų dėstytojai, vos ne, mes net nežino-me, ką jums patarti – į Gariūnus eikit, nes sistemos, kurioje dar kažką tai turėjo, nebeliko. Eik, kur nori eik, daryk beleką, tai va toks–toks ir gavos. Ir man buvo labai labai sunkus, sunki ta–ta–ta dalis (Donatas, 51).

Vyrai teigė, kad didelis finansinis iššūkis buvo pradėti savarankišką gyvenimą, išeiti iš tėvų namų. Su šia problema susidūrė tie, kurie buvo kilę iš šeimų, priklausiusių žemesniam socialiniam ekonominiam sluoksniui, kurių šeimos negalėjo suteikti pradinio finansinio kapitalo savarankiško gyvenimo pradžiai. Jie viską turėjo užsidirbti patys:

Mano šeima gyveno pakankamai vargingai, aš pakankamai sunkiai pats viską užsidirbau. Labai daug dirbau ir toliau labai sunkiai dirbu (Sakalas, 51).

Gera finansinė padėtis kai kurių pasakojimuose buvo įvardyta kaip būtina sąlyga užmegzti partnerystę, sukurti šeimą, susilaukti vaikų. Pirmia, kai kurie vyrai teigė, kad norėdami išgyventi, turėjo daug laiko ir energijos skirti darbui, jog užsidirbtų pragyvenimui, todėl nelikdavo laiko ir finansų partnerystės paieškoms. Kita vertus, pasakojimuose jaučiamas nerimas, baimė, nepasitikėjimas savimi. Neturėdami stabilaus finansinio pagrindo, vyrai jautėsi nekonkurencingi jaunikų rinkoje:

Ir ten aš niekad net normaliai nuo tėvų negalėjau atitrūkti, nes aš visiškai, atsiprašant, skylėje, galim kitą žodį pavartoti, bet toks vaizdelis, ir aišku, ta labai neužtikrinta būseną tokia visiškai ir ypač ta patirtis, kada mano ta neužtikrinta būseną, manau, pabaigė pirmuosius santykius, nu kai akivaizdžiai mergina sulaukė, kol baigsiu. <...> Manau, kad labai didele dalimi lėmė būtent mano tas, pirma patirtis, kad mane metė aiškiai suvokus, kad mano finansinės galios yra nevykusios, ir aš po to labai bijojau iš tikrųjų kažkokių tai reikalų (Donatas, 51).

Menka finansinė galia išryškėjo kaip vyro tapatumo dalis, tam tikras trūkumas, ypač vedybų rinkoje. Finansinis materialinis pagrindas vyrų gyvenimo istorijose buvo įvardytas kaip būtina prielaida rimtiems santykiams ir vedyboms.

Vis tiek aš įsivaizduoju, kad moterims, merginoms reikia kažkokių aiškumų. Ir dėl vaiku, ir dėl tų santykių įforminimo. O čia ant rankų turi tik bakalaurą filosofijos. Ką su tuo gali daryti? Kokia to finansinė grąža? Koks to ekonominis pagrindas? (Linas, 45).

Aš kaip ir nesukaupęs, ką galėčiau duoti rimtiems santykiams. Nei aš ten kažkokių turtų sukaukęs, nei ten kažką. Nu kad būtų tas finansinis pagrindas, ten šeimai kažkokiai tai... (Jūras, 51).

Negalėdami sukurti pakankamo finansinio ir materialinio pagrindo šeimai, vyrai jautėsi menkaverčiai. Frustracija kilo suvokiant, kad yra darbo rinkos sričių, profesijų, kuriose atlyginimai ženkliai didesni. Taigi jie jautė tam tikrą psichologinį stresą, kuris kilo dėl profesijos santykinai žemo ekonominio statuso. Tai ypač buvo juntama pasakojimuose tų vyrų, kurie savo profesinę veiklą pradėjo didelių pokyčius patyrusiosiose profesinėse srityse. Čia darbo sąlygos buvo sunkios, atlyginimai maži, pozityvūs pokyčiai nevyko arba vyko labai lėtai, todėl profesinis ir finansinis neužtikrintumas užsitęsė ypač ilgai. Viena iš tokių sričių buvo akademija. Universitete dirbantis Linas teigė:

Aš manau, kad [finansai yra] vienas esminių [aspektų]. Taip. Vienas esminių dalykų. Nes tam, kad sukurti vieną vienetą, socialinį, vadinkim, tau reikia gyvenamosios vietos, reikia išlaikymo lėšų. O iš kur tų lėšų? Reikia užsidirbt. O mūsų kely tas užsidirbimas yra sudėtingesnis. Dabar gal paprasčiau. Projektų daugiau, ar ne? Visokių variantų, kur tu gali kažkokius pinigėlius pasidaryti (Linas, 45).

Dauguma vyrų finansinį kapitalą įvardijo kaip pagrindinį, siekiant sukurti stabilius santykius. Vis dėlto kai kurie jų aiškino, kad kultūrinis kapitalas ne mažiau svarbus, norint sukurti šeimą. Jūras teigė, kad aukštasis išsilavinimas taip pat yra labai svarbus veiksnys, siekiant sukurti šeimą ir įsitvirtinti gyvenime:

Nu, nesakyčiau, kad aš toks nusisekęs žmogus. Ta prasme, kad nebaigiau nors vieno aukštojo. Neįsitvirtinau gyvenime (Jūras, 51).

Citatoje atsispindi gana kritiškas informanto požiūris į save, savo gebėjimus ir pasiekimus. Iš jos galima spręsti, kad Jūras suvokia išsilavinimo svarbą. Pasak jo, išsilavinimas suteikia galimybę įsitvirtinti gyvenime. Lietuva patenka tarp šalių, kurioje aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalis yra viena didžiausių Europoje (Eurostat, 2024). Be to, moterų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis yra gerokai didesnė negu vyrų. Taigi Lietuvos kultūrinis kontekstas su gana didele universitetinį išsilavinimą pasiekusių žmonių dalimi tarsi užprogramuoja žemesnį socialinį ir kultūrinį statusą, prastesnę poziciją jaunikių rinkoje tiems vyrams, kurie nėra įgiję aukštojo išsilavinimo, nes moterys ieško tokiopaties arba aukštesnio socialinio ekonominio statuso partnerių (Martín-García et al., 2017).

Darbo ir pajamų nestabilumas – svarbus veiksnys, siekiant išlaikyti ilgalaikius santykius ar sukurti šeimą. Ovidijaus (50 metų amžiaus) pasakojimas atskleidžia, kad vyras norėtų prisiimti atsakomybę ne tik už vaiku, bet ir už žmonos išlaikymą, tačiau finansinis neapibrėžtumas, susijęs su jo darbo specifika, tapo svarbia viengungystės ir bevaikystės priežastimi:

Plius mano visi tie darbai tokie neapibrėžti. Tai aš net nežinau, dėl to finansinio saugumo gal labiau pergyvenau. Kad nei vaikam, nei tai žmonai nesuteikčiau tų jau gerų gyvenimo sąlygų, kokias aš jas įsivaizduoju, kad būtų. Ir butis normali, ir išsilavinimą vaikai gerą turėtų. Nes mano tie darbai visą laiką – individuali veikla, autorinės sutartys. Tai jų yra, tai nėra. Tai vat kažkaip nebuvo to finansinio stabilumo ir kažkokių gerų finansinių perspektyvų, tai galbūt dėl to irgi viena iš tokių priežasčių, dėl ko aš labai rimtai apie šeimą negalvoju (Ovidijus, 50).

Dalis vyrų, kurie turėjo partnerę ar buvo susituokę, teigė, kad dabartinė jų finansinė padėtis nėra tinkama susilaukti vaikų. Vyrų pasakojimuose buvo juntamas vaikų susilaukimo atidėjimo ateičiai motyvas. Jie jautėsi atsakingi už būsimų vaikų finansinę gerovę: stabilias pajamas arba pakankamas santaupas, susilaukus vaiko, galimybę sumokėti už kokybišką vaikų išsilavinimą. Kai kurie vyrai prieš vaikų planavimą, kurdami šeimą, akcentavo norą su partnere *susikurti karjeras*, tapti materialiai nepriklausomais nuo tėvų:

Aš kažkaip akcentuodavau, kad turim pirma susikurti karjeras. Ir tų pinigų, materialinio gerbūvio buvo nepakankamai, iš tėvų stengėmės neimti, ir kažkaip galvodavau, kad turim ant kojų atsistoti patys (Steponas, 47).

Taigi finansinis neužtikrintumas buvo svarbus motyvas visų pirma atidėti partnerės paieškas ar santuoką, o turint partnerę – nukelti sprendimą susilaukti vaikų ateičiai. Finansiškai neužtikrinti vyrai jautė nerimą dėl savo ir savo šeimos ateities, menkavertiškumą dėl santykinai žemo profesinio ar socialinio statuso, negalėjimo tinkamai atlikti vyro kaip šeimos maitintojo vaidmens.

2.2. Būsto prieinamumas

Interviu metu informantams buvo užduotas klausimas apie būsto svarbą, siekiant kurti šeimą ir susilaukti vaikų. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad tarp vyrų nebuvo vieningos nuomonės šiuo klausimu. Dalis jų teigė, kad būstas nėra pats svarbiausias veiksnys, dėl kurio reikėtų atidėti sprendimą susilaukti vaikų:

Bet tai tikrai ne jokia tragedija, jeigu ten kokie jauni žmonės, kokie studentai gyvena bendrabučio tipo kambarėlyje. Kad to vaiko susilaukia. Nemanau, kad tai yra kažkokia baisinė tragedija. Gal kai vaikui tam bus 5–6 metai, gal jie persikels kažkur kitur. Tai tikrai nėra kažkokia kliūtis (Tauras, 45).

Kita dalis informantų akcentavo nuosavo arba pakankamai erdvaus būsto svarbą, kuriant šeimą: „būstas vėlgi labai svarbus dalykas“ (Anupras, 48 metų). Kai kurie informantai užsiminė apie būstą tik paklausti, o jų atsakymai buvo gana neutralūs: „mano galva, kad [būstas] tai irgi neprivalomas niuansas, kad vaikas augtų“ (Sakalas, 51 metų). Vis dėlto dalis jų akcentavo, kad atskiras nuo tėvų būstas buvo būtina sąlyga vaikui susilaukti:

Aš iš tų, kuris sakydavo, pirma mes susikurkim gerovę ir tada leiskim vaikus į pasaulį. Va todėl aš ir sakiau, kad kai tiktai mano... Po armijos kur mes susipažinom, mes, sakau, ką mes turim? Buto neturim, nieko neturim. Kur gyventi neturim (Tautrimas, 52).

Konradas (71 metų amžiaus) teigė, kad pagrindinė priežastis, kodėl nesusituokė ir nesusilaukė vaikų su savo ilgamete partnere, buvo tai, kad kiekvienas jų gyveno su savo tėvais. Laikui bėgant, jie turėjo rūpintis pagyvenusiais tėvais, tik tėvams mirus, tapo savarankiškai gyvenančiais suaugusiais:

Turi vaikai gyvent atskirai nuo tėvų. Tokia mano nuomonė. Jau kai yra kartu tėvai, tai jau kažkaip tas visas reikalas ir... Nusikelia tolyn. <...> Nu reikia butą turėti, aišku. Gyvenamą plotą. Jeigu ten gyvensi kokiam tai nuomojamam butely, tai ten... Ne kažką. (Konradas, 71).

Gyvenimo sąlygos, reikalingos šeimai kurti, minimalūs kokybiško gyvenimo standartai šiuolaikinėje visuomenėje gerokai išaugo, lyginant su ankstesnėmis kartomis. Pasikeitusios normos padidino lūkesčius ir vyrams, save suvokiantiems kaip pagrindinius šeimos maitintojus:

Buitis, butis. Aš pats augau su broliu, kol jis į kariuomenę neišėjo, vienoj lovoj gyvenom. Nu tai tais laikais tai buvo kaip ir įprasta. Niekas ten labai po atskirą kambarį neturėdavo. Bet ten gyvendavo jau savuose namuose. O čia jau norėtusi, kad vaikai turėtų kažkokią tai savo erdvę. Nes turbūt yra reikalinga. Nu tai ta butis tokia minimali turi būti. Kad visi nebūtų susispaudę dviejuose kambariuose. Nu aišku, tai gal nėra visiška esmė, bet pageidavimas toks būtų, jei turėčiau šeimą. Atskiros erdvės. Kad nesimaišytume vieni kitiems (Ovidijus, 50).

Iš informantų pasakojimų buvo atskleistos būsto ir bevaikystės sąsajos. Nors būstas ir nebuvo būtina sąlyga vaikui susilaukti, tačiau dalis vyrų teigė, kad nuosavas būstas, galimybė turėti atskirą vaiko kambarį yra svarbi sąlyga, priimant sprendimą susilaukti vaikų.

2.3. Sveikatos paslaugų prieinamumas

Dalis vyrų, kurie susidūrė su nevaisingumu, atkreipė dėmesį į sveikatos paslaugų prieinamumo problemą. Pijus, kuriam interviu metu buvo 53-eji, pasakojo, kad dėl partnerės persileidimų kreipėsi į gydytojus. Aktyvios pastangos susilaukti vaiko truko apie 10 metų. Vyras teigė, kad dalis paslaugų Lietuvoje nebuvo teikiamos, todėl jiems teko važiuoti į kitą šalį:

Praeitais visos įmanomos įstaigos. Tiek čia, tiek į Vokietiją važiuota. Ir vaistų prisileista visokių. Ir dietos. Ir viskas, ką kas siūlė ir ką rekomendavo. Ir dirbtinis apvaisinimas, ir taip toliau (Pijus, 53).

Vyrai, kurių partnerėms nepavyko pastoti ar susilaukti vaikų, teigė, kad pagalbinis apvaisinimas yra ilgas, sudėtingas ir daug finansinių išteklių reikalaujantis procesas. Germanas pasakojo, kad pagalbinių apvaisinimo procedūroms išleido apie 10 tūkstančių litų:

Tada kreipėmės į gydytojus. Tada bandėm dirbtinį apvaisinimą porą kartų. Jis atima daug ir fiziologinių jėgų ir psichologinių jėgų. Ir kainavo nemažai, nes tada nieko dar nekompensodavom. <...> Nu tai buvo dideli pinigai, bet nebuvo, kad ten paskutinius surinktume ar pasiskolintume. Tai to nebuvo. Iš santaupų tą darėm. Bet kuriuo atveju, kažkada pasijautė ir finansine prasme, kad tai yra daug (Germanas, 48).

Taigi susidūrę su nevaisingumu, vyrai akcentavo sveikatos paslaugų Lietuvoje prieinamumo problemą. Nevaisingumo gydymo procedūros pareikalavo didelių finansinių išteklių, reikiamų reprodukcinės sveikatos paslaugų buvo vykstama į kitas šalis. Nuo 2017 m. pagalbinių apvaisinimo procedūros tapo kompensuojamos valstybės ir labiau prieinamos su nevaisingumu susiduriančioms poroms.

Diskusija ir išvados

Interviu su vaikų neturinčiais vyrais atskleidė, kaip jie sieja vaikų neturėjimą su savo gyvenimo biografijomis, asmeninėmis savybėmis, istoriniais kontekstais ir kaip finansinis neužtikrintumas buvo susijęs su jų prokreaciniais lūkesčiais bei praktikomis. Finansinis neužtikrintumas straipsnyje analizuotas kaip svarbus motyvas tiek atidėti partnerės paieškas ar santuoką, tiek nukelti sprendimą susilaukti vaikų jau turint partnerę. Neužtikrintumas – gana dažnai pasikartojantis žodis vyrų interviu, kuriuose akcentuotos finansinės jų bevaikystės priežastys. Be to, finansinio nesaugumo svarstymai akivaizdžiai atskleidė makrosocialinio lygmens pokyčių – pereinant iš planinės į rinkos ekonomiką – pasekmes gyvenimo kelio pasirinkimams.

Nepaisant to, kad Lietuvoje dominuoja dviejų maitintojų šeimos modelis, panašu, kad kai kurie vyrai linkę prisiimti visą atsakomybę už šeimos finansinį saugumą. Tėvystės ir vyriškumo tyrinėtojai pabrėžia, kad lyčių lygybę skatinantys politiniai sprendimai padeda tėvams aktyviau įsitraukti į vaikų auginimą, todėl aktyvios tėvystės praktikos tampa vis labiau paplitusios (Bowls et al., 2022). Ankstyvas ir stiprus tėvo ryšys su vaiku yra susijęs su gera vyrų emocine sveikata bei ilgesne gyvenimo trukme (Macht, 2022). Vis dėlto vaikų priežiūra tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos šalyse vis dar lieka moterų atsakomybe (Steinbach ir Maslauskaitė, 2022), o iš vyrų dažniau tikimasi finansinio šeimos aprūpinimo. Taigi vyrai, gaunantys mažesnes pajamas ar ilgą laiką neturintys nuolatinio darbo, dažniau susiduria su viengungyste ir bevaikyste (Stumbrys et al., 2024; Tereškinas, 2014).

Makrosocialinio lygmens procesai taip pat siejami su sprendimu atidėti vaikų susilaukimą arba iš viso jų neturėti. Anksčiau atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad darbo rinkos neužtikrintumas, susijęs su 2008–2009 m. globalia finansine krize, neigiamai paveikė Europos šalių gimstamumo rodiklius (Ayllón, 2019). Pokriziniu laikotarpiu sumažėjęs gimstamumas siejamas su vaikų susilaukimo atidėjimu arba norimo vaikų skaičiaus mažėjimu. Ši tendencija pastebėta tose gyventojų grupėse, kurios susidūrė su ne-užtikrintumu dėl darbo: užsitęsęs bedarbystės laikotarpiai arba darbu ne visu etatu (Ayllón, 2019).

Finansinis neužtikrintumas ar mažos pajamos gali būti svarbus veiksnys, norint susilaukti vaikų nevaisingoms poroms. Lietuvoje pagalbinių apvaisinimo įstatymas priimtas tik 2016 m., o juo numatytas pagalbinių apvaisinimo paslaugų kompensavimas yra tik dalinis (Mikelėnas ir Mikelėnaitė, 2018). Iki šio įstatymo priėmimo poros, susidūrusios su vaisingumo problemomis, už pagalbinių apvaisinimo paslaugas turėjo mokėti iš savo lėšų. Tai atsiskleidė ir mūsų tyrimo dalyvių pasakojimuose. Nors vaisingumo gydymo paslaugos tapo prieinamesnės, tačiau apribojimai išlieka nesusituokusioms poroms, vienišiams žmonėms ir tos pačios lyties poroms (Mikelėnas ir Mikelėnaitė, 2018). Svarbu paminėti, kad Lietuvos visuomenėje dar visai neseniai vyravo neigiamos nuostatos pagalbinių apvaisinimo atžvilgiu (Sušinskaitė, 2015; Šumskaitė et al., 2019). Be to, anksčiau atlikti tyrimų rezultatai parodė, kad nevaisingumo gydymas yra emociškai sudėtingas procesas, todėl dalis porų nutraukia gydymą nesusilaukę vaikų (Gameiro et al., 2012). Naujausi tyrimai atskleidžia, kad labai svarbu teikti paslaugas, padedančias nevaisingumo gydymą derinti su darbo įsipareigojimais, taip siekiant sumažinti psichologinę įtampą (Paynne et al., 2019).

Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad norint sumažinti finansines kliūtis tėvystei, reikalingi viešosios politikos pokyčiai, kuriais būtų sprendžiamas ekonominis nesaugumas, mažas būsto prieinamumas, nevaisingumo gydymo paslaugų prieinamumo ribojimai. Į visuomenės gerovę nukreipta valstybės politika gali veiksmingai sušvelninti rizikas, susijusias su vaikų auginimu (McDonald, 2000). Pavyzdžiui, finansinė kompensacija už vaikų priežiūrą ir priežiūros paslaugų teikimas, socialinės apsaugos priemonės, netekus darbo ar susidūrus su sveikatos problemomis. Būsto politika Lietuvoje – mažai išvystyta sritis, nes būsto rinka palikta privačiam sektoriui. Visuomenė dar visai neseniai susidūrė su būsto rinkos transformacija ir liberalėjimu, būsto trūkumu ir išaugusiomis kainomis. Įsigydamos būstą 1970–1984 m. gimusiųjų kartos klio vėsi tėvų ir giminaičių parama, nes valstybės parama ir būsto paskolų rinka nebuvo išvystytos. Dalis jaunimo nuosavo būsto įsigijimo problemas sprendė likdami ilgiau gyventi kartu su tėvais (Indriliūnaitė, 2020). Nors šiandien būstui įsigyti yra prieinamos banko paskolos, valstybės parama vis dar lieka minimali, o būsto rinka mažai reguliuojama valstybės. Anksčiau atliktas tyrimas rodo, kad jaunimas susiduria su sunkumais apsirūpinti būstu, ypač daug problemų kyla žemesnio išsilavinimo gyventojams ir tiems, kurie gyvena atokesnėse vietovėse (Brazienė ir Mikutavičienė, 2018).

Šio tyrimo rezultatai iš dalies patvirtino, kad išsilavinimas yra svarbus veiksnys, siekiant visuotinai priimtų sėkmingo gyvenimo tikslų: gauti gerai apmokamą darbą ir sukurti šeimą. Tyrimai rodo, kad aukš-

tą išsilavinimą įgijusios moterys yra linkusios rinktis partnerius tokio paties ar aukštesnio išsilavinimo, nes aukštasis išsilavinimas siejamas su stabilium kultūrinium pagrindu ir didesnėmis galimybėmis darbo rinkoje (Martín-García et al., 2017). Be to, žemesnio išsilavinimo ir nedirbantys vyrai dažniau lieka nevedę (Katus et al., 2007). Skyrybos taip pat dažnesnės tarp žemesnio išsilavinimo porų tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos šalyse (Maslauskaitė, 2019; Maslauskaitė et al., 2015; Perelli-Harris ir Lyons-Amos, 2016).

Mūsų tyrimas ribotas keliais aspektais, kuriuos svarbu aptarti šioje diskusijoje. Pirma, kokybinio tyrimo imties socialinė demografinė struktūra ir vaikų neturinčių vyrų populiacijos Lietuvoje socialinė demografinė struktūra skyrėsi. Anksčiau atlikti kiekybiniai tyrimai rodo, kad didesnis bevaikystės lygis yra tarp mažesnes pajamas gaunančių, mažiau išsilavinusių, kaimo vietovėse gyvenančių vyrų (Stumbrys et al., 2024; Rotkirch ir Miettinen, 2017). Didėnis kaimiškose vietovėse gyvenančių vyrų bevaikystės lygis gali būti susijęs su kaimo gyventojų demografinės struktūros ypatumais. Tarp 20–39 metų amžiaus kaimo gyventojų vyrų yra daugiau negu moterų, o tarp miesto gyventojų šiose amžiaus grupėse vyrų ir moterų skaičius yra labai panašus (Valstybės duomenų agentūra, 2024). Taigi Lietuvos kaime gyvenantiems reproduktyvaus amžiaus vyrams yra mažiau galimybių rasti partnerę dėl specifinės populiacijos struktūros. Panašūs vyrų ir moterų populiacijos skirtumai kaimo vietovėse buvo ir prieš porą dešimtmečių, kai informantai priklausė reproduktyvaus amžiaus vyrų grupei. Į mūsų imtį pateko gana daug aukštą išsilavinimą turinčių, didžiuosiuose Lietuvos miestuose gyvenančių vyrų. Taigi tyrimo imtis galėjo tik iš dalies atskleisti vaikų neturinčių vyrų patirtis Lietuvoje. Vis dėlto šis tyrimas yra kokybinis ir nepretenduoja būti reprezentatyvus. Tyrimo imties dydis (30 interviu) gana įprastas panašioms kokybiniam tyrimams. Svarbu paminėti, kad nepaisant imties ribotumų, tyrimo rezultatai gana išsamiai atskleidė, kaip vyrų pasakojimuose finansinis neužtikrintumas siejamas su jų prokreaciniais lūkesčiais ir praktikomis. Taigi galima daryti prielaidą, kad nepaisant to, jog imtyje dominavo aukštesnio socialinio ekonominio sluoksnio vyrai, finansinis neužtikrintumas jų pasakojimuose vaidino svarbų vaidmenį, reflektuojant tinkamas sąlygas susilaukti vaikų.

Antra, vyrų reprodukcinis amžius neturi aiškios ribos, todėl į mūsų imtį galėjo patekti tokie, kurie dar gali susilaukti vaikų. Nors moterų reprodukcinis amžius irgi neturi labai konkrečios biologinės ribos, vis dėlto moterų, kurios susilaukia vaikų būdamos vyresnės nei 49 metų, yra labai mažai. Pavyzdžiui, 2001–2023 m. Lietuvoje iš viso gimė 651 254 vaikai, iš kurių tik 10 vaikų pagimdė moterys, sulaukusios 50 metų ir vyresnės (Valstybės duomenų agentūra, 2024). Taigi skaičiuojant moterų gimstamumo rodiklius, dažniausiai yra naudojama 49 metų amžiaus riba. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tik labai nedidelė dalis 45 metų amžiaus ir vyresnių moterų susilaukia vaikų (Dudel ir Klüsener, 2019), todėl ši riba galėtų būti dar žemesnė. Tik 0,17 proc. visų Lietuvoje 2023 m. gimusių vaikų pagimdė 45 metų amžiaus ir vyresnės moterys (Valstybės duomenų agentūra, 2024). Kadangi vyrų reprodukcinio amžiaus biologinė riba nėra tokia aiški, kai kurie mokslininkai siūlo kalbėti apie socialinę ribą. Socialinė riba, iki kada vyrams yra priimtina susilaukti vaikų, dar vadinama socialiniu laikrodžiu. Tiek užsienyje (Hadley, 2015), tiek Lietuvoje (Šumskaitė et al., 2024) atlikti tyrimai rodo, kad socialiai priimtina tapimo tėvu riba yra laikoma apie 50 metų. Vyresni nei 50 metų vyrai pradeda svarstyti, ar būdami tokio amžiaus jie dar sugebės tinkamai atlikti tėvo vaidmenį, ar turės pakankamai finansinių išteklių, ar tėvystė bus suderinama su jų fizine ir emocine sveikata (Šumskaitė et al., 2024).

Taigi mūsų tyrimas atskleidė, kad vaikų neturintys vyrai susidūrė su finansiniu neužtikrintumu, kuris neigiamai veikė jų sprendimą susilaukti vaikų. Vyrai reflektavo finansinius iššūkius, kurie lėmė jų sprendimus, susijusius su darbo ir asmeninio gyvenimo derinimu, būsto įsigijimu, pagalbinių apvaisinimo paslaugų prieinamumu. Tyrimo rezultatai svarbūs priimant gyventojų politikos sprendimus, nukreiptus į

vyrų prokreacinę elgseną ir vieno asmens namų ūkyje gyvenančių asmenų atskirties mažinimą. Svarbu paminėti, kad kokybinio tyrimo rezultatai neleidžia daryti apibendrintų išvadų apie finansinio neužtikrintumo įtaką prokreacinėms vyrų praktikoms visoje Lietuvoje. Vis dėlto ankstesnių kiekybinių tyrimų fone aptartos vyrų gyvenimo istorijos leidžia geriau suprasti, kaip vyrai sieja vaikų neturėjimą su jų biografijos faktais, gyvenimiškais patirtimis, asmeninėmis savybėmis ir istoriniais kontekstais.

Padėka

Šis straipsnis parengtas remiantis Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto vykdomo mokslinio tyrimo „(Ne)tapti tėvu: Lietuvos vyrų prokreacinė elgsena ir bevaikystės patirtys“ rezultatais. Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S–MIP–22–24.

Literatūra

- Ayllón, S. (2019). Job insecurity and fertility in Europe. *Review of Economics of the Household*, 17(4), 1321–1347.
- Becker, G. S. (1991). *A Treatise on the Family*, 2nd edn. Boston, MA: Harvard University Press.
- Bielenksi, H., Bosch, G. ir Wagner, A. (2002). *Working Time Preferences in Sixteen European Countries*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Condit.
- Bowles, H. R., Kotelchuck, M. ir Grau, M. G. (2022). Reducing barriers to engaged fatherhood: three principles for promoting gender equity in parenting (p. 299). In *Engaged fatherhood for men, families and gender equality*.
- Brazenė, R. ir Mikutavičienė, I. (2018). Būsto politikos vertinimas Lietuvoje: jaunimo grupės požiūris. *Viešoji Politika ir Administravimas*, 17(3), 470–483.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles.
- Dudel, C. ir Klüsener, S. (2021). Male–female fertility differentials across 17 high–income countries: Insights from a new data resource. *European Journal of Population*, 37(2), 417–441.
- Eggebeen, D. J. ir Knoester, C. (2001). Does Fatherhood Matter for Men? *Journal of Marriage and Family*, 63, 381–393.
- Galdauskaitė, D. (2024). Gimstamumas (p. 215–250). In A. Maslauskaitė (sud.). *Lietuvos gyventojų demografinių struktūrų ir procesų kaita*. Vilnius: LSMC.
- Gameiro, S., Boivin, J., Peronace, L. ir Verhaak, C. M. (2012). Why do patients discontinue fertility treatment? A systematic review of reasons and predictors of discontinuation in fertility treatment. *Human reproduction update*, 18(6), 652–669.
- Gedvilaitė-Kordušienė, M., Tretjakova, V. ir Ubarevičienė, R. (2019). Bevaikystė Lietuvoje: tendencijos, normos ir regioninė diferenciacija. *STEPP. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 18, 96–111.
- Gedvilaitė-Kordušienė, M., Tretjakova, V. ir Krzyżowski, Ł. (2020). Women’s Feelings about Childlessness in Two Pro–Natalist Countries. *Polish Sociology Review*, 2(210), 229–244.
- Hadley, R. A. (2015). *Life without fatherhood: a qualitative study of older involuntarily childless men*. Keele University.
- Indriliūnaitė, R. (2020). Vidurinio kartos (gimusiųjų 1970–1984 m.) apsirūpinimo būstu galimybės Lietuvoje. *Public Policy and Administration*, 19(3), 63–75.
- Katus, K., Puur, A., Pöldma, A. ir Sakkeus, L. (2007). First union formation in Estonia, Latvia, and Lithuania: Patterns across countries and gender. *Demographic Research*, 17, 247–300.
- Keizer, R., Dykstra, P. A. ir Poortman, A. R. (2010). Life outcomes of childless men and fathers. *European Sociological Review*, 26(1), 1–15.
- Knijn, T., Ostner, I. ir Schmitt, C. (2006). Men and (their) families: Comparative perspectives on men’s roles and attitudes towards family formation (p. 179–198). In J. Bradshaw ir A. Hatland (Eds.). *Social policy, employment and family change in comparative perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

- Kreyenfeld, M. ir Konietzka, D. (2017). *Childlessness in Europe: Contexts, causes, and consequences*. Springer Nature, 367.
- Macht, A. (2022). The role of love and children's agency in improving fathers' wellbeing (p. 279). In *Engaged Fatherhood for Men, Families and Gender Equality*.
- Martín-García, T., Seiz, M. ir Castro-Martín, T. (2017). Women's and men's education and partnership formation: Does the field of education matter? *European Sociological Review*, 33(3), 393–409.
- Maslauskaitė, A. (2019). Family change and inequality in Lithuania. *Lituanus: The Lithuanian Quarterly*, 65, 2, 28.
- Maslauskaite, A., Jasilioniene, A., Jasilionis, D., Stankuniene, V. ir Shkolnikov, V. M. (2015). Socio-economic determinants of divorce in Lithuania: Evidence from register-based census-linked data. *Demographic research*, 33, 871–908.
- McDonald, P. (2000). Gender equality, social institutions and the future of fertility. *Journal of Population Research*, 17(1), 1–16.
- Mikelėnas, V. ir Mikelėnaitė, R. (2018). Is the battle over? The new Lithuanian law on assisted reproduction. *Russian Law Journal*, 6(1), 119–132.
- Mills, M., Tanturri, M., Rotkirch, A., Sobotka, T., Takacs, J., Miettinen, A., Faludi, C., Kantsa, V. ir Nasiri, D. (2015). State-of-the-art report childlessness in Europe. *Families and Societies*, 32.
- Oertele, Ž. (2024). Bevaikystė (p. 251–276). In A. Maslauskaitė (sud.). *Lietuvos gyventojų demografinių struktūrų ir procesų kaita*. Vilnius: LSMC.
- Payne, N., Seenan, S. ir Akker, O. van den. (2019). Experiences and psychological distress of fertility treatment and employment. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 40(2), 156–165.
- Perelli-Harris, B. ir Lyons-Amos, M. (2016). Partnership patterns in the United States and across Europe: The role of education and country context. *Social Forces*, 95(1), 251–282.
- Perelli-Harris, B. ir Lyons-Amos, M. (2015). Changes in partnership patterns across the life course: An examination of 14 countries in Europe and the United States. *Demographic Research*, 33, 145–178.
- Peterson, H. (2014). Absent Non-Fathers: Gendered representations of voluntary childlessness in Swedish newspapers. *Feminist Media Studies*, 14, 1, 22–37.
- Pilinkaitė-Sotirovič, V. ir Kontvainė, V. (2020). Šiuolaikiniai vyrai ir lyčių lygybė: paskatos ir kliūtys vyrams įsitraukti į vaiko priežiūrą. Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/05/siuolaikiniai_vyrai_ir_lyciu_lygybe.pdf.
- Rapolienė, G. ir Šumskaitė, L. (2019). Depiction of Childlessness in Lithuanian Mass Media from 2011–2016: A Catalysator of Modernization. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 21(3), 19–36.
- Ražauskienė, V. ir Šumskaitė, L. (2021). Procreational Desires and Their Realization: A Study of Target Groups with Parents. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 23, 41–53.
- Rybińska, A. ir Morgan, S. P. (2019). Childless expectations and childlessness over the life course. *Social Forces*, 97(4), 1571–1602.
- Rotkirch, A. ir Miettinen, A. (2017). Childlessness in Finland (p. 139–158). In M. Kreyenfeld ir D. Konietzka (red.). *Childlessness in Europe: Contexts, causes, and consequences*. Cham, Switzerland: Springer.
- Stankūnienė, V. ir Baublytė, M. (2009). Gimstamumo ir prokreacinės elgsenos kaita (p. 99–100). In V. Stankūnienė ir A. Maslauskaitė (red.). *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Stankūnienė, V., Maslauskaitė A. ir Baublytė M. (2013). *Ar Lietuvos šeimos bus gausesnės?* Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Steinbach, A. ir Maslauskaitė, A. (2022). Childcare in Lithuania and Belarus: How gendered is parenting in Eastern European countries? *Journal of Family Studies*, 28(3), 1181–1197.

- Stumbrys, D., Rapolienė, G., Gedvilaitė-Kordušienė, M. ir Šumskaitė, L. (2024). Socioeconomic disparities in childlessness among men and women with completed fertility: findings from Estonia and Lithuania. *SAGE Open*. Under review.
- Sušinskaitė, N. (2015). Pagalbinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo įstatymu Lietuvoje būtinumas. *Teisė*, 96, 225–237.
- Šėporaitytė-Vismantė, D. (2015). Judėjimo negalią turinčių jaunų vyrų prokreaciniai lūkesčiai ir tėvystės vizijos. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 10, 68–94.
- Šumskaitė, L. (2014a). Jaunų homoseksualių ir biseksualių vyrų prokreaciniai lūkesčiai Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė | Culture and Society*, 5(2).
- Šumskaitė, L. (2014b). Norminis vyriškumas tėvystės praktikose. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika (8) | Social theory, empirics, policy and practice*, 8, 33–50.
- Šumskaitė, L., Gedvilaitė-Kordušienė, M., Rapolienė, G. ir Stumbrys, D. (2024). Childless Men Negotiating Reproductive Age Limits: a Qualitative Study from Lithuania. *NORMA*. Priimtas spaudai.
- Šumskaitė, L. ir Rapolienė, G. (2019). Motinystės diskurso parašėse: bevaikystė 1991–1996 m. Lietuvos moterims skirtuose žurnaluose. *Informacijos mokslai*, 86, 133–156.
- Šumskaitė, L., Rapolienė, G. ir Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2019). Bevaikystės pozicionavimas: reproduktyvaus amžiaus ir vyresnių moterų refleksijos. *Filosofija. Sociologija* 30(4), 388–346.
- Tereskinas, A. (2014). Masculinity Scripts, Good Life and Familial Intentions: the Case of Young Lithuanian Men. *Social sciences* 4(86), 44–53.
- Tereškinas, A. (2014). Jaunų bedarbių vyrų vyriškumas, (ne)pripažinimas, socialinė atskirtis. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 3, 91–108.
- Tretjakova, V., Šumskaitė, L. ir Šėporaitytė-Vismantė, D. (2014). Fertility desires and visions of fatherhood: individual preferences of young heterosexual men in Lithuania. *Filosofija. Sociologija*, 25(4), 300–307.
- Tretjakova, V., Gedvilaitė-Kordušienė, M. ir Rapolienė, G. (2020). Women's Pathways to Childlessness in Lithuania. *Social Sciences Bulletin*, 2(31), 7–21.
- Valstybės duomenų agentūra. (2024). Oficialiosios statistikos portalas. *Rodiklių duomenų bazė*. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.
- Van de Kaa, D. J. (2004). Is the Second Demographic Transition a useful research concept Questions and answers. *Vienna yearbook of population research*, 2, 4–10.
- Žvinklienė, A. (2009). Lyčių atotrūkis ir patriarchyto raiška Baltijos valstybėse. Lietuvos ypatumai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1(24), 99–118.

Priedai

1 priedas. Kokybinio tyrimo informantų sociodemografinės charakteristikos

Eil. Nr.	Slapyvardis	Amžius	Išsilavinimas	Gyvenamoji vieta	Ekonominis aktyvumas	Santuokinė padėtis	Partnerystės padėtis
1.	Germanas	48	Aukštasis	Kaimas	Dirba	Susituokęs	Turi, gyvena kartu
2.	Anupras	48	Aukštasis	Didmiestis / užsienis	Dirba	Susituokęs	Turi, gyvena kartu
3.	Steponas	47	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Išsiskyres	Turi, gyvena atskirai
4.	Ovidijus	50	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
5.	Sakalas	51	Vidurinis	Didmiestis	Dirba	Išsiskyres	Neturi
6.	Pijus	53	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Susituokęs	Turi, gyvena kartu
7.	Tauras	45	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Turi, gyvena kartu
8.	Tautvydas	52	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Neturi

1 priedo tęsinys. Kokybinio tyrimo informantų sociodemografinės charakteristikos

Eil. Nr.	Slapyvardis	Amžius	Išsilavinimas	Gyvenamoji vieta	Ekonominis aktyvumas	Santuokinė padėtis	Partnerystės padėtis
9.	Rimantas	51	Vidurinis	Didmiestis / užsienis	Dirba	Nesusituokęs	Turi, gyvena atskirai
10.	Mindaugas	49	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
11.	Arūnas	59	Vidurinis	Miestas	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
12.	Konradas	71	Žemesnis nei vidurinis	Miestas	Neaktyvus	Nesusituokęs	Turi, gyvena atskirai
13.	Mantas	45	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Turi, gyvena kartu
14.	Kajus	45	Vidurinis	Kaimas	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
15.	Motiejus	63	Vidurinis	Kaimas	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
16.	Valentinas	53	Vidurinis	Didmiestis	Dirba	Išsiskyres	Neturi
17.	Povilas	86	Žemesnis nei vidurinis	Kaimas	Neaktyvus	Susituokęs	Turi, gyvena kartu
18.	Saulius	77	Vidurinis	Kaimas	Neaktyvus	Nesusituokęs	Neturi
19.	Julijus	46	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Išsiskyres	Neturi
20.	Tautrimas	52	Aukštasis	Kaimas	Dirba	Nesusituokęs	Turi, gyvena atskirai
21.	Alan	93	Vidurinis	Didmiestis	Neaktyvus	Našlys	Neturi
22.	Tomas	55	Vidurinis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Turi, gyvena atskirai
23.	Jokūbas	64	Vidurinis	Kaimas	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
24.	Linas	45	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
25.	Jonas	45	Žemesnis nei vidurinis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
26.	Vladas	52	Vidurinis	Didmiestis	Dirba	Išsiskyres	Neturi
27.	Pranas	52	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Turi, gyvena kartu
28.	Jūras	51	Vidurinis	Didmiestis	Neaktyvus	Nesusituokęs	Neturi
29.	Vytautas	51	Aukštasis	Didmiestis	Dirba	Nesusituokęs	Neturi
30.	Donatas	51	Aukštasis	Didmiestis	Neaktyvus	Nesusituokęs	Neturi

CHILDLESSNESS AND FINANCIAL UNCERTAINTY: MEN'S EXPECTATIONS AND EXPERIENCES

Daumantas STUMBRYŠ | <https://orcid.org/0000-0002-1324-5758>

Gražina RAPOLIENĖ | <https://orcid.org/0000-0003-0125-3328>

Margarita GEDVILAITĖ-KORDUŠIENĖ | <https://orcid.org/0000-0001-7691-1490>

Lina ŠUMSKAITĖ | <https://orcid.org/0000-0001-5067-4394>

Department of Demographic and Family Research

at the LCSS Institute of Sociology

A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania

daumantas.stumbrys@lcss.lt, grazina.rapoliene@lcss.lt,

margarita.gedvilaite@lcss.lt, lina.sumskaite@lsc.vu.lt

Summary

The topic of male childlessness rarely falls into the sociological field of fertility and family research, which traditionally focuses on women. This trend is observed in both Lithuanian and international studies. In Lithuania, several qualitative studies have explored men's procreative behavior and paternal identity, but these have typically focused on narrow aspects of the field. Specifically, there is a lack of research into the reasons and motivations behind male childlessness. Previous studies indicate higher rates of childlessness among men from lower-income groups, yet little is known about how financial challenges affect men's decisions regarding parenthood. This study aims to uncover men's subjective experiences and reasons for childlessness within the context of economic chal-

lenges and financial insecurity. Drawing on data from the first qualitative study on male childlessness in Lithuania, the research reveals that financial insecurity significantly influences men's decisions regarding parenthood. Participants reflected on financial challenges impacting decisions related to work–life balance, housing, and access to assisted reproduction services. The findings of this study have implications for population policy decisions aimed at promoting men's procreative behavior and reducing exclusion of single individuals. The practical relevance of these results is particularly significant in the development of pronatalist policies targeted at men. This research project is supported by the Research Council of Lithuania (LMTLT), under agreement No. P–MIP–22–24.

Keywords: men childlessness; procreative behaviour; financial uncertainty.

ILGALAIKĖS PRIEŽIŪROS SEKTORIAUS PLĖTRA DARBO JĖGOS FEMINIZACIJOS PERSPEKTYVOJE

Laimutė ŽALIMIENĖ | <https://orcid.org/0000-0003-0445-4643>

Jolita JUNEVIČIENĖ | <https://orcid.org/0000-0002-8472-5863>

LSMC Sociologijos instituto

Socialinės politikos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

laimazali@gmail.com, jolita.juneviciene@lstc.lt

Santrauka. Moterų dominavimo ilgalaikės priežiūros sektoriuje klausimas tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse sulaukia daug tyrėjų dėmesio. Senėjant visuomenėms ir daugelyje šalių ilgalaikės priežiūros sektoriui susiduriant su darbo jėgos trūkumu, vyriškos darbo jėgos pritraukimas pradedamas vertinti kaip viena iš potencialių galimybių spręsti šią problemą. Be to, darbuotojai vyrai yra svarbūs tiek kalbant apie lyčių pusiausvyrą kaip darbuotojų gerovės prielaidą organizacijose, tiek kaip paslaugų teikėjų lūkesčių atliepimas, kai pageidaujama tos pačios lyties darbuotojo diskretiškai pagalbai suteikti. Kita vertus, ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizacijos tema analizuojama ir kaip moterų „įkalinimo“ šiame sektoriuje problema tiek dėl institucinių, struktūrinių sąlygų, tiek dėl kultūrinių normų, lyčių stereotipų dominavimo. Straipsnyje, pasitelkiant institucinio požiūrio prieigą ir P. Bourdieu lauko teorijos pagrindines sąvokas, tipologizuojami ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizaciją lemiantys veiksniai. Ši veiksmų analizė atskleidžia, kad darbo jėgos feminizacija ilgalaikės priežiūros sektoriuje yra daugialypis reiškinys. Greiti pokyčiai nėra įmanomi, ypač reikalingos kompleksinės priemonės, bandant keisti šią situaciją.

Raktažodžiai: ilgalaikė priežiūra, pagyvenę asmenys, darbo jėga, feminizacija, institucinės priemonės, lyčių stereotipai.

Įvadas

Ilgalaikės priežiūros pertvarka pastaruju metu yra viena iš socialinės ir sveikatos apsaugos politikų lauke dominuojančių temų tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos Sąjungos (toliau – ES) šalyse (European Commission, 2021). Ilgalaikės priežiūros fenomeno moksliniai tyrimai sveikatos priežiūros ir socialinėje politikoje ypač intensyviai buvo pradėti plėtoti XX a. pab. – XXI a. pr., kai daugelyje Europos valstybių, JAV, Australijoje ir kitose šalyse pradėta diskutuoti apie intensyvias visuomenės senėjimo tendencijas ir jų pasekmes. Jeigu pradžioje daugiausia dėmesio buvo skiriama ilgalaikės priežiūros paslaugų sampratai, konceptualizavimui, pagalbos ir paslaugų poreikio masto prognozavimui ar valstybių finansavimo naštai, tai vėliau atsirado dar viena svarbi tema – darbo jėgos, reikalingos šiam sektoriui plėtoti, klausimai (Gatz et al., 1984; Kane ir Kane, 1987; Evandrou, 1997; Stone, 2000; Lundsgaard, 2005; Huber et al., 2009; Colombo et al., 2011; Fine, 2012). Darbo jėgos trūkumo ilgalaikės priežiūros sektoriuje klausimas

yra aktualus daugelyje šalių, nes ilgėjant gyvenimo trukmei, keičiantis šeimos struktūroms, daugėja ir asmenų, kuriems reikia ilgalaikės priežiūros paslaugų.

Lietuva yra tarp šalių, kuriose yra vienas mažiausių ilgalaikės priežiūros darbuotojų² skaičius ES – tik vienas darbuotojas šimtui vyresnių nei 65 metų amžiaus gyventojų 2019 metais. ES šio rodiklio vidurkis siekė 4,1 darbuotojo šimtui vyresnių nei 65 metų amžiaus asmenų. Paminėtina, kad Lietuva, kaip ir kitos Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) šalys, iki 2040 m. privalės žymiai padidinti ilgalaikės priežiūros darbuotojų skaičių, siekdama užtikrinti tinkamą senstančios populiacijos priežiūrą. Norint išlaikyti esamą globėjų ir vyresnio amžiaus žmonių santykį, Lietuva iki 2040 m. turėtų padidinti ilgalaikės priežiūros darbuotojų skaičių 20 proc. (OECD, 2022).

Remiantis 2019 m. ES-22 duomenimis, vidutiniškai 31 proc. privačiuose namų ūkiuose gyvenančių 65-erių ir vyresnių asmenų reikėjo ilgalaikės priežiūros (kalbama apie asmenis, kurie susidūrė su bent vienu sunkumu asmeninės priežiūros ir (arba) namų ūkio veiklos srityje). Atitinkamai Lietuvoje 65 metų amžiaus ir vyresnių gyventojų, kuriems reikėjo ilgalaikės priežiūros, dalis buvo 35 proc. (European Commission and Social Protection Committee, 2021; European Commission..., 2021). Augantis ilgalaikės priežiūros paslaugų poreikis reiškia ir didesnį darbo jėgos poreikį šioje srityje. Nors artimųjų, šeimos narių teikiamos globos paslaugos, t. y. neformali globa, išlieka prioritetine globos forma (pvz., net 67 proc. 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojų nurodo, kad jeigu jiems reikėtų globos paslaugų senatvėje, jie pasirinktų artimiausius šeimos narius (Žalimienė et al., 2019), tačiau daugėja tyrimais grįstų įrodymų, kad daliai žmonių visgi yra priimtinesnė formali globa. Pavyzdžiui, Kanadoje atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad 42 proc. tyrime dalyvavusių vyresnio amžiaus asmenų, kurie tuo metu buvo nepriklausomi nuo jokių globėjų (nei formalių, nei neformalių), rinkęsi formalius globos teikėjus. Tuo tarpu kaip prioritetinę globos formą neformalius globėjus rinkęsi 19 proc. tyrimo dalyvių (Lee et al., 2022).

Ne paslaptis, kad tiek neformalus, tiek formalus globos paslaugų sektorius – tai veikla, kurioje dirba daugiausia moterys. EBPO šalyse moterų dalis tarp 50 metų amžiaus ir vyresnių neformalių globėjų sudaro 62 proc. (ši dalis įvairuoja nuo 53 proc. Austrijoje iki 76 proc. Ispanijoje) (Wilmoth et al., 2023). Valstybės duomenų agentūros duomenimis (2024d), 2023 m. III ketv. žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo sferoje Lietuvoje dirbo apie 110 tūkst. gyventojų, iš kurių net 86 proc. sudarė moterys. Remiantis Eurostato duomenimis, 2022 m. ES-27 šalyse moterų, dirbančių žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonominėje veikloje, dalis sudarė apie 79 proc.³ Moterų darbuotojų dominavimas⁴ tiek formalių, tiek neformalių globos paslaugų sektoriuje yra būdingas įvairiems regionams ir šalims, nepriklausomai nuo pajamų lygio (Wilmoth et al., 2023). Visgi atkreiptinas dėmesys, kad padidėjęs moterų mobilumas, ilginamas pensinis amžius ir augantis moterų užimtumo lygis (ES moterų užimtumo lygis padidėjo nuo 67,8 proc. 2010 m. iki 73,1 proc. 2019 m.) reiškia, kad mažiau moterų galės teikti neformalias ilgalaikės priežiūros paslaugas. Vadinasi, siekiant patenkinti senėjančios visuomenės globos poreikius, reikės dar daugiau didinti formalios ilgalaikės priežiūros apimtį (European Commission and Social Protection Committee, 2021).

² Šiame straipsnyje, kalbant apie ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbuotojus, vadovaujamas Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO, angl. OECD) apibrėžimu. Remiantis EBPO (2023), ilgalaikės priežiūros darbuotojais yra laikomi apmokami darbuotojai, kurie teikia globos paslaugas namuose arba įstaigose (ne ligoninėse). Jiems priskiriami kvalifikuoti slaugytojai ir asmeninės slaugos darbuotojai, teikiantys pagalbą atliekant kasdienio gyvenimo veiklas ir kitą asmeninę pagalbą. Slaugytojai gali būti tiek profesionalūs, tiek asocijuoti profesionalūs slaugytojai. Asmeninės priežiūros darbuotojai – tai įvairių kategorijų darbuotojai, kurie įvairiose šalyse gali būti vadinami skirtingais pavadinimais.

³ Autorių apskaičiuota, remiantis Eurostato duomenimis Employment by sex, age and economic activity (from 2008 onwards, NACE Rev. 2), – 1 000.

⁴ Šiame straipsnyje, kalbant apie moterų dominavimą ilgalaikės priežiūros sektoriuje, turima omenyje, kad ilgalaikės priežiūros srityje dirba daug daugiau moterų nei vyrų. Dominavimas skaičiumi, kaip pastebi Hicksas (2015), remdamasis McPhailu (2004), nereiškia, kad moterys ilgalaikės priežiūros sektoriuje turi daugiau galios, tačiau moterų ir vyrų galių pozicijos klausimas nėra giliau analizuojamas mūsų straipsnyje.

Motery dominavimo ilgalaikės priežiūros sektoriuje klausimas sulaukia nemažai užsienio šalių tyrėjų dėmesio. Tokį domėjimąsi iš dalies būtų galima susieti su poreikiu į šį sektorių pritraukti daugiau darbo jėgos, akcentuojant vyrų kaip potencialių globos sektoriaus darbuotojų pritraukimą. Mat ilgalaikės priežiūros sektoriui susiduriant su darbo jėgos trūkumu, vyrus pradėta vertinti kaip potencialią šio sektoriaus darbo jėgą (Moskos ir Isherwood, 2019). Taigi užsienio literatūroje ieškoma atsakymų į klausimus, kas atgraso vyrus nuo darbų, kuriuose dominuoja moterys (Fagan ir Norman, 2013), kaip vyrai renkasi „moteriškas“ profesijas (Lupton, 2006), kaip veikia socialinių paslaugų įstaigos, kuriose dirba vienodas vyrų ir moterų skaičius (Fahlgren, 2013), kaip lyčių pusiausvyrą prisideda prie sėkmingos socialinių paslaugų organizacijos veiklos (Froese, 2017) ir darbo sąlygų šiame sektoriuje gerinimo (Pease, 2011). Lietuvoje vyrų darbinės patirtis socialinių paslaugų sektoriuje tyrė N. Mažeikienė ir A. Dorelaitienė (2011), A. Zigmantavičius ir D. Daugėlienė (2021). Be to, siekiant išlaikyti augantį moterų užimtumo lygį, bet kartu neprarasti moterų kaip neformalių globėjų, daug dėmesio pastaruoju metu skiriama tyrimams ir socialinėms politikos priemonėms, kuriomis siekiama padėti suderinti apmokamo darbo ir globos (šeiminių) įsipareigojimus (Yeandle, 2020; Medeiros et al., 2022; Kuhlmeij ir Budnick, 2023).

Nors ilgalaikės priežiūros sektorius tradiciškai matomas kaip moterų veiklos sritis, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais šiame sektoriuje vykstantys struktūriniai pokyčiai, pavyzdžiui, socialinių paslaugų privatizavimas, išaugęs piniginių išmokų naudojimas ir perėjimas prie ilgalaikės priežiūros paslaugų teikimo asmens namuose, anot S. Husseino ir kt. (2016), sukuria naujas užimtumo galimybes ne tik moterims, bet ir vyrams. Visgi bent jau kol kas naujausia statistika nerodo, kad vyrai veržtųsi į veiklas, susijusias su socialinių paslaugų teikimu. Priešingai, pastebima, kad, pavyzdžiui, JAV po COVID-19 pandemijos ėmė dar labiau mažėti socialinių darbuotojų vyrų (WIBM, 2024). Todėl neabejotina, kad moterų dominavimas ilgalaikės priežiūros sektoriuje yra sudėtingas, kompleksinis reiškinys, daugybės veiksnių rezultatas, norint ieškoti naujų būdų, kaip pritraukti daugiau vyrų į socialinių paslaugų sektorių, svarbu ir toliau plėtoti tyrimus, šios problemos analizę.

Ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizacijos klausimas ypač įdomus ir vertas dėmesio dar dėl to, kad šios paslaugos integruoja dvi skirtingas veiklos sritis – socialines paslaugas ir sveikatos priežiūros paslaugas, kur abiem sritims būdinga darbo jėgos struktūros lyčių požiūriu problema. Individualios priežiūros, socialinio darbo ar slaugos, slaugos pagalbos srityse dažniausiai dirba moterys. Galima netgi sakyti, kad ilgalaikės priežiūros sektorius patiria dvigubos feminizacijos problemą, nes čia susijungia dvi ypač feminizuotos darbo jėgos veiklos sritys.

Taigi šio straipsnio analizuojama problema – ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizaciją lemiantys veiksniai.

Straipsnio tikslas – susisteminti mokslinėje literatūroje išskiriamus veiksniai, lemiančius ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizaciją, ir pateikti įžvalgas apie galimybes kurti labiau subalansuotą darbuotojų lyčių požiūriu ilgalaikės priežiūros sistemą.

1. Teoriniai rėmai problemos analizei

Ilgalaikės priežiūros samprata. Beveik prieš penkiolika metų F. Bettio ir A. Verashchagina (2010) konstatavo, kad Europoje nėra vieningo sutarimo, ką ši sritis apima. Šiandien apibendrinant atskirų ES šalių pateiktas ataskaitas apie ilgalaikės priežiūros paslaugų sistemas (European Commission, 2021), atkreiptinas dėmesys, kad ilgalaikės priežiūros samprata gana įvairuoja ES valstybėse narėse, todėl gali būti išskiriami net šeši modeliai. Taigi netgi darbo jėgos, sektoriaus feminizacijos aplinkybių lyginimas tarp atskirų šalių gali būti komplikuoatas, atsižvelgiant į ilgalaikės priežiūros sampratos skirtumus.

Ilgalaikė priežiūra konceptualizuojama priklausomai nuo konteksto, tačiau apskritai tai reiškia įvairias paslaugas, skirtas patenkinti asmeninės priežiūros ir sveikatos poreikius asmenims, kurie dėl lėtinių ligų, negalios ar senatvės praktiškai negali atlikti kasdinių veiklų. Socialinės politikos kontekste ilgalaikė priežiūra dažnai konceptualizuojama kaip integruoto paslaugų teikimo modelis, kai turi bendradarbiauti ir koordinuoti veiklą sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų sistemos (Kodner ir Spreeuwenberg, 2002). Ilgalaikė priežiūra gali būti konceptualizuojama ir kaip formalios bei neformalios globos paslaugų sistema, kurioje sąveikauja formalūs, registruoti paslaugų teikėjai, darbuotojai ir neformalūs paslaugų teikėjai, tokie kaip šeimos, artimieji, draugai ar kiti neregistruoti, neprofesionalūs paslaugų teikėjai (Colombo et al., 2011).

Lietuvos socialinės politikos tyrimų lauke terminas ilgalaikė priežiūra (angl. *long-term care*) ilgą laiką nebuvo populiarus. Kalbant apie pagalbą tenkinti pagyvenusių ir neįgalių asmenų poreikius, buvo vartojami tokie terminai kaip pagyvenusių asmenų socialinė globa arba socialinės paslaugos pagyvenusiems ar neįgaliems asmenims (Guogis ir Gudelis, 2005; Indrašienė ir Katkonienė, 2011; Skučienė et al., 2015). Netgi po 2007 m., kai ilgalaikės priežiūros samprata buvo institucionalizuota praktikoje, Lietuvos teisės aktuose apibrėžiant ją kaip „slaugos ir socialinių paslaugų visumą, kurias teikiant asmeniui tenkinami slaugos ir socialinių paslaugų poreikiai, teikiama nuolatinė kompleksinė specialistų pagalba ir priežiūra“ (Žin., 2007, Nr. 76-3029), mokslinių tyrimų diskurse šis terminas neįsitvirtino. Tuo tarpu praktikoje, socialinėje bei sveikatos priežiūros politikoje terminas ilgalaikė priežiūra pamažu skynėsi kelią, pradedant mokslo populiarinimo leidiniais (pvz., Kučikienė, 2015), Europos investicijų fondo remiamais projektais (pvz., „Ilgalaikės priežiūros dienos centrų įrengimas, mobilių komandų aprūpinimas įranga ir transporto priemonėmis“) ar savivaldybių iniciatyvomis (*Kauno diena*, 2022). 2023 m. institucionalizuojama jau daug platesnė ilgalaikės priežiūros samprata, nes teisės aktuose ši priežiūra apibūdinama kaip „pagalba savarankiškumą praradusiems asmenims, skirta asmens sveikatos priežiūros ir socialiniams poreikiams kasdieninėje veikloje tenkinti“. Pabrėžiama, kad tuo siekiama kuo ilgiau išlaikyti ir stiprinti asmens organizmo funkcinius gebėjimus, užtikrinti ligų, sveikatos sutrikimų ir socialinės atskirties prevenciją, stiprinti ir didinti asmens socialinius gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, kuo ilgiau gyventi savarankiškai ir visavertiškai. Taip pat pabrėžiama, jog svarbu didinti prižiūrinčių asmenų galimybes derinti asmeninį gyvenimą, pailsėti nuo asmens priežiūros, dalyvauti darbo rinkoje ir socialiniame gyvenime (TAR, 2023-07-21, Nr. 14982). Taigi naujajame ilgalaikės priežiūros apibrėžime atkreipiamas dėmesys ir į prižiūrinčius asmenis, kitaip tariant, neformalius globėjus. Ilgalaikės priežiūros sektoriui nuolat susiduriant su darbo jėgos trūkumu, neformalūs globėjai vaidina labai svarbų vaidmenį, tenkinant negalią turinčių asmenų ir pagyvenusių asmenų globos poreikius. 2023 m. Lietuvoje patvirtintas Ilgalaikės priežiūros paslaugų teikimo tvarkos aprašas (TAR, 2023-07-21, Nr. 14982) yra svarbus ne tik tuo, kad jame įtvirtinta prižiūrinčio asmens sąvoka, taip bent jau iš dalies formaliai pripažįstant neformalių globėjų statusą, bet ir tuo, kad šiuo teisės aktu siekiama integruoti (sujungti) slaugos ir socialines paslaugas, pasiūlant gyventojams visapusišką priežiūrą bei užtikrinant ilgalaikę tokios pagalbos viziją.

Apibendrinant ilgalaikės priežiūros sampratą, galima teigti, kad ji reiškia dviejų skirtingų tipų paslaugas (sveikatos priežiūros ir socialinės globos), taigi ir skirtingų profesijų darbo jėgos poreikį. Taip pat ši samprata apima ir neformalią globą, kurią teikia neprofesionalai. Šie aspektai yra svarbūs gilinantis į ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizacijos prielaidas.

P. Bourdieu lauko teorija yra bendra metodologinė prieiga aiškinant, kaip struktūrinės jėgos, kultūrinės normos ir galios santykiai veikia darbo jėgos ilgalaikės priežiūros sektoriuje formavimąsi pagal

lytį. Remiantis Bourdieu (1998), visuomenę galime matyti kaip įvairių „socialinių laukų“ struktūrą, kur kiekvienas veikia kaip santykinai autonomiška erdvė su savais veikimo įstatymais, galios santykiais ir taisyklėmis, o lauke veikiantys veikėjai turi skirtingas galias pagal savo disponuojamą ekonominį, socialinį, kultūrinį ir simbolinį kapitalą. *Habitus* veikia kaip vidinė struktūra, kuri turi įtakos žmogaus veiksams, supratimui ar požiūriams. Kita vertus, tai nereiškia, kad *habitus* visiškai determinuoja žmogaus veiksmus, nors riboja tam tikrų elgesio formų galimybes priklausomai nuo socialinio konteksto (Bourdieu, 2013). Taigi ilgalaikės priežiūros sektoriaus veikėjai, kaip socialinio lauko dalyviai, disponuojantys skirtingais kapitalais, turi skirtingas galias, pozicijas, nulemiančias jų elgesį ar pasirinkimus. Į ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizaciją galime žvelgti kaip į reiškinį, kurį formuoja ne tik įstatymai, politikos, programos ar pačių paslaugų infrastruktūra, bet ir neformalios normos, kultūrinės vertybės, kurios veikia darbo jėgos struktūrą pagal lytį, t. y. dažnesnius moterų pasirinkimus tapti šio sektoriaus darbuotojomis.

Institucinio požiūrio prieiga (angl. *institutional approach*) šiame straipsnyje pasitelkiama gilinant į ilgalaikės priežiūros sektoriaus ypatumus, nes svarbu atskleisti, kaip institucijos formuoja elgesį, kaip sektoriaus veikėjų elgesys yra sąlygojamas išorinės institucinės aplinkos (Lawrence et al., 2009). Šios aplinkybės yra svarbios siekiant suprasti istorinių, kultūrinių ir struktūrinių sąlygų įtaką moterų kaip darbo jėgos dominavimui ilgalaikės priežiūros sektoriuje. Institucinis požiūris leidžia gilintis į socialines struktūras, normas, taisykles (Scott, 2001), kas padeda suprasti ne tik, kaip formuojasi ilgalaikės priežiūros sistema apskritai, bet ir viena iš jos dalių – darbo jėgos struktūra. Formalios institucijos apima įstatymus bei kitus reguliavimus, kurie reglamentuoja organizacijų veiklą (Helmke ir Levitsky, 2004, p. 727). O štai neformalios institucijos remiasi socialiniais susitarimais, paprastai nerašytomis taisyklėmis, kurios atsiranda ir funkcionuoja visuomenės kasdienėje praktikoje ir yra neatsiejamoms nuo bendrų lūkesčių bei socialinės tvarkos. G. Helmke ir S. Levitsky (2004) atkreipia dėmesį į neformalių institucijų ryšį su kultūra, pabrėždami skirtumą tarp bendrų lūkesčių ir vertybių. Autoriai teigia, kad neformalios institucijos dažniausiai grindžiamos bendrais lūkesčiais, tačiau šie nebūtinai atspindi platesnes visuomenės vertybes.

Toliau straipsnyje, remiantis moksline literatūra, analizuojami darbo jėgos ilgalaikės priežiūros sektoriuje ypatumai pagal lytį ir pateikiama feminizacijos priežasčių šiame sektoriuje tipologija.

2. Darbo jėgos ilgalaikės priežiūros sektoriuje feminizacija: nuo struktūrinių priežasčių iki kultūrinių normų ir lyčių stereotipų poveikio

Gilinant į darbo jėgos ilgalaikės priežiūros sektoriuje feminizacijos priežastis ir aplinkybes, kurios analizuojamos mokslinėje literatūroje, galima jas tipologizuoti į tokias grupes: struktūrinės priežastys, susijusios su šio sektoriaus infrastruktūros bei pačio darbo ypatumais; darbo rinkos politika; ekonominiai veiksniai; istorinės, kultūrinės normos ir lyčių stereotipai; švietimo politikos veiksniai; globalizacija. Toliau aptarsime kiekvieną iš paminėtų aspektų, kokiu būdu jie prisideda (palaiko) globos sektoriaus darbo jėgos feminizavimą.

Analizuojant darbo jėgos ilgalaikės priežiūros sektoriuje ypatumus svarbu aptarti ir šio sektoriaus institucinę struktūrą, nes pastaroji gali turėti įtakos pasirinkti darbo vietą. *Struktūrinės priežastys* gali būti siejamos su ilgalaikės priežiūros sektoriaus infrastruktūros ypatumais ir ilgalaikės priežiūros paslaugų organizavimo modeliais.

Darbo vietos ilgalaikės priežiūros paslaugų sektoriuje gali būti socialinių paslaugų įstaigose, tokiose kaip senelių namai, dienos centrai, sveikatos priežiūros įstaigose, tokiose kaip slaugos namai, paliatyvios pagalbos įstaigos, arba gali būti teikiamos pagalbos namuose arba slaugos namuose paslaugos. Darbo santykių prasme galima išskirti tris ilgalaikės priežiūros paslaugų organizacinius modelius (trišalis paslaugų kontraktas, dvišaliai darbo santykiai ir neformalaus įdarbinimo modelis), kurie charakterizuoja skirtingas darbo sąlygas, nevienodą darbo vietos kokybę (Blažienė ir Žalimienė, 2017). Šiame sektoriuje galima rinktis darbą ir dirbant pagal individualios veiklos liudijimą, kas reiškia mažai reglamentuotą darbo aplinką, kai kurių socialinių garantijų, kokias turi darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, neturėjimą. Vėlgi tyrimai rodo, kad ilgalaikės priežiūros sektoriuje šios aplinkybės generuoja didesnę tikimybę, kad tokias darbo vietas rinksis moterys. Be to, remiantis OECD (2023), iš analizuotų 19 Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalių apie 60 proc. vyresnio amžiaus žmonių nurodė gaunantys tik neformalią priežiūrą. Tuo tarpu, Eurocares (2021) duomenimis, net apie 80 proc. globos Europos Sąjungoje yra teikiama neformalių globėjų. Tyrimai Lietuvoje taip pat leidžia teigti, kad neformali pagyvenusių asmenų globa yra paplitusi ir ateityje išliks svarbiu ilgalaikės priežiūros paslaugų teikėju (Žalimienė, Blažienė ir Junevičienė, 2020).

Ilgalaikės priežiūros paslaugos teikiamos stacionarios globos (angl. *residential care*) įstaigose, kurių pagrindiniai tipai tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse yra senelių namai ir slaugos namai. Valstybės duomenų agentūros duomenimis (2024), Lietuvoje 2023 m. veikė 150 globos įstaigų seniems žmonėms, iš kurių 62 buvo įsteigtos valstybės (apskričių) bei savivaldybių ir 88 – visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių steigėjų. Kalbant apie globos įstaigas suaugusiems neįgaliesiems, tai Lietuvoje 2023 m. veikė 73 tokio tipo įstaigos, iš kurių 32 buvo įsteigtos valstybės (apskričių) ir savivaldybių, 3 – visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių steigėjų ir 38 įstaigos buvo grupinio gyvenimo namai suaugusiems asmenims su negalia (Valstybės duomenų agentūra, 2024). M. Riedelis ir kt. (2016) pastebi, kad pastaruju metu, kalbant apie ilgalaikės priežiūros sistemos reformas įvairiose šalyse, daug diskutuojama dėl to, kiek globos paslaugų turėtų būti teikiama viešajame sektoriuje, o kiek – privačiame (pelno nesiekiančiame ir pelno siekiančiame). Pavyzdžiui, Švedijoje, 2012 m. duomenimis, tik 23 proc. globos paslaugų namuose ir 21 proc. institucinės globos paslaugų buvo teikiama privačių kompanijų, kai Vokietijos globos sektoriuje, tiek kalbant apie paslaugas namuose, tiek apie institucinę globą, dominuoja privatūs teikėjai (Riedel et al., 2016).

2018 m. pagyvenusių asmenų, gaunančių stacionarias globos paslaugas, dalis nuo visų per 65 metų amžiaus gyventojų sudarė 1,3 proc. Pagal šį rodiklį Lietuva atsilieka ne tik nuo Šiaurės Europos šalių, bet ir nuo kai kurių Pietų Europos šalių. Pavyzdžiui, Norvegijoje jau 2010 m. stacionarią globą gavo apie 12 proc. vyresnių nei 65 metų amžiaus gyventojų, o Ispanijoje – 3 proc. (Junevičienė, 2020). EBPO ekspertai (OECD, 2022) nustatė, kad institucinės priežiūros lygis Lietuvoje yra žemas, palyginti su tarptautiniais standartais. Sudėjus socialinės priežiūros sektoriaus ir slaugos ligoninių lovų skaičių, Lietuva 2019 m. turėjo 20 lovų 1 000 vyresnio amžiaus gyventojų, kai tuo tarpu EBPO šalių vidurkis – 47 lovas 1 000 gyventojų (OECD, 2022).

Pagalbos namuose paslaugos ir socialinė globa namuose yra ilgalaikės priežiūros paslaugų tipas, kuris darbo vietos kokybės požiūriu gali būti traktuojamas kaip mažiau kokybiškas, nes darbo vieta kliento namuose kelia papildomas rizikas darbuotojui. Kita vertus, būtent ši aplinkybė sukuria sąlygas lankstesniam paslaugų organizavimui, kas ypač svarbu moterims, derinant darbo ir šeimos įsipareigojimus. 2021 m. Lietuvoje 20,9 tūkst. asmenų gavo socialines paslaugas asmens namuose, dauguma jų (81,3 proc.) buvo senatvės pensijos amžiaus, 13 proc. – darbingo amžiaus asmenys su negalia, 5,7 proc. – vaikai su

negalia. Socialines paslaugas namuose gavusių senatvės pensijos amžiaus asmenų, palyginti su 2020 m., padaugėjo 4,6 proc. 2021 m. 309 senatvės pensijos amžiaus ir (ar) su negalia asmenys gavo pagalbos pinigų ir patys pasirūpino socialinių paslaugų teikimu namuose. Šios išmokos gavėjų, palyginti su 2020 m., padaugėjo beveik trečdaliu. Socialinių paslaugų asmens namuose gavėjų dalis, palyginti su 65 metų amžiaus ir vyresniais gyventojais, 2021 m. siekė 3,8 proc. (2010 m. šis rodiklis buvo 2,4 proc.) (Informacinis pranešimas, 2022). Anot Junevičienės (2020), socialinių paslaugų asmens namuose gavėjų pokytis gali būti siejamas su socialinės politikos formuotojų prioriteto teikimu deinstitucionalizacijos procesui socialinės globos sektoriuje ir su tuo glaudžiai susijusia namuose teikiamos integralios pagalbos, kuri apima socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas, plėtra šalyje.

Remiantis Europos gyventojų sveikatos tyrimo (šio tyrimo antroje bangoje, įgyvendintoje 2013–2015 m., dalyvavo ir Lietuva) duomenimis, 2014 m. pagalbos namuose paslaugomis (sveikatos priežiūros ir socialinėmis paslaugomis) pasinaudojusių 65 metų amžiaus ir vyresnių Lietuvos gyventojų dalis buvo 5,2 proc., tuo tarpu ES-28 vidurkis siekė 10,6 proc. Pagal šį rodiklį Lietuva buvo artima Švedijai (5,4 proc.), tačiau net 5,4 procentiniais punktais nutolusi nuo Italijos (10,6 proc.).

Pagalbos pinigų (angl. *cash-for-care*) instrumento įsivertinimas Europos šalių socialinėje politikoje (Žalimienė ir Dunajevs, 2015) kelia riziką, kad gali būti kuriamos mažesnės kokybės darbo vietos (pvz., įsidarbinant pagal verslo liudijimus pagalbos namuose paslaugoms teikti, nes tokiu atveju paslauga mažiau kainuos pagyvenusiam asmeniui, arba netgi atsiras asmenų, teikiančių šias paslaugas nedeklaruojamo darbo forma). Tai vėlgi didina tikimybę, kad šis sektorius bus toliau feminizuojamas, nes vyrai renkasi geriau apmokamas darbo vietas. Šių išmokų kaip socialinės politikos instrumento įtvirtinimas šalių socialinių paslaugų sistemose atnešė pokyčių ilgalaikės priežiūros darbo santykių modeliuose, nes atsirado galimybė plėstis dviejų subjektų įdarbinimo sutartims (Blažienė ir Žalimienė, 2017).

Kalbant apie pagalbos pinigų formas kitose Europos šalyse, atkreiptinas dėmesys, kad piniginių išmokų schemas, dominuojančios kitose valstybėse, skiriasi įvairiais aspektais – teisių į išmokas kriterijais, išmokų dydžiu, finansavimo šaltiniais ir pan. Lietuvoje, kalbant apie ilgalaikės priežiūros paslaugų sektorių, taikomos dviejų tipų pagalbos pinigų išmokos – slaugos išlaidų tikslinė kompensacija ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinė kompensacija. Jų dydis priklauso nuo pagalbos asmeniui nustatyto poreikių lygio: I poreikių lygis – 429 Eur, II poreikių lygis – 313,50 Eur, III poreikių lygis – 181,50 Eur ir IV poreikių lygis – 165 Eur. 2018 m. socialinės apsaugos išlaidos šioms globos išmokoms sudarė 35,5 mln. Eur, o 2022 m. (išankstiniais duomenimis) – 55,7 mln. Eur (Valstybės duomenų agentūra, 2024c). Pačių pinigų panaudojimas nėra griežtai reglamentuojamas, tad juos gaunantis asmuo gali pirkti paslaugas ne tik iš socialinių paslaugų organizacijų, bet ir iš fizinių asmenų, šią savo veiklą formalizavusių arba ne. Tuo tarpu Prancūzijoje yra įtvirtinta griežtai reguliuojama piniginių išmokų schema, kuri sukurta taip, kad užtikrintų globėjų socialines teises, teisę į apmokamas atostogas ir pan. O Italijai būdinga nereguluojama piniginių išmokų schema, kai globos gavėjai, gaunantys šias išmokas, nėra kontroliuojami siekiant išsiaiškinti, kaip ir kam jie šias išmokas išleidžia (Junevičienė, 2020, pgl. Ungerson, 2005).

Mokslinėje literatūroje aptariama ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizacija neretai siejama ir su *darborinkos politika*. Ilgalaikės priežiūros sektorius neretai siūlo lankstesnes darbo sąlygas, kurios sudaro galimybes moterims derinti profesinę veiklą su kitomis socialinėmis ar šeimos pareigomis, pavyzdžiui, vaikų priežiūra. Tai ypač aktualu toms moterims, kurios dirba ne visą darbo dieną arba ieško papildomo uždarbio šalia pagrindinių įsipareigojimų šeimoje (Carr et al., 2018). Darbdavių vaidmuo šiuo atveju taip pat reikšmingas: darbdaviai ilgalaikės priežiūros sektoriuje gali vadovautis iš-

ankstinėmis nuostatomis, teikdami pirmenybę moterims dėl tariamųjų „tinkamesnių“ savybių ir įgūdžių, atitinkančių šios srities reikalavimus. M. Charles ir D. B. Grusky (2005) teigia, kad ilgalaikės priežiūros sektorius yra feminizuojamas ir laikomas menkiau vertinamu darbu, nes darbo rinkos segmentacija grindžiama lyčių normomis ir stereotipais.

Mokslinėje literatūroje plačiai nagrinėjami ir *ekonominiai veiksniai*, prisidedantys prie ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizacijos. Ilgalaikė priežiūra, kaip jau minėta, apima sveikatos priežiūros ir socialines paslaugas, todėl Lietuvoje lėšos šiai priežiūrai ateina iš dviejų tipų paslaugų sistemų – sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos biudžetų. Žvelgdami į bendrą šio sektoriaus finansavimo lygį, galime matyti, kad pastarųjų penkerių metų laikotarpiu finansavimo lygis Lietuvoje išlieka beveik tris kartus mažesnis negu ES vidurkis ir beveik nesikeitė nei socialinei, nei sveikatos daliai. 1 lentelėje pateikiama statistika, kaip kito išlaidos ilgalaikiai priežiūrai (tiek sveikatos priežiūros, tiek socialinei jos daliai) Lietuvoje ir ES-27. Kaip matome, ilgalaikiai priežiūrai Lietuvoje skiriama kelis kartus mažesnė dalis lėšų nuo bendrojo vidaus produkto negu vidutiniškai 27 ES šalyse.

1 lentelė. Išlaidos ilgalaikiai priežiūrai (sveikatos priežiūra ir socialinės paslaugos pagyvenusiems asmenims) Lietuvoje ir ES-27, proc. nuo BVP

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sveikatos priežiūros dalis								
Lietuva	0,54	0,56	0,55	0,54	0,53	0,53	0,58	0,52
ES-27	1,54	1,52	1,54	1,59	1,60	1,62	1,80	1,74
Socialinių paslaugų dalis								
Lietuva	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,3	0,3
ES-27	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6

Šaltinis: Eurostat, 2024.

Kalbant detaliau apie ekonominius veiksnius, kurie gali paveikti tiek apsirūpinimą darbo jėga, tiek jos struktūrą, yra mažas darbo užmokestis, kuris šiam sektoriui būdingas. Pasak B. Müller (2019) bei R. Perkins ir J. Repper (2021), mažą darbo užmokestį socialinės globos paslaugų sektoriuje lemia tai, kad globos darbas dažnai nėra pripažįstamas kaip kvalifikuota profesija, o visuomenėje jis nuvertinamas. Be to, socialinės globos sektoriams skiriamas nepakankamas finansavimas. Müller (2019) pabrėžia, kad šis visuomenės nuvertinimas yra esminis mažesnių atlyginimų ir prastų darbo sąlygų pateisinimo mechanizmas, su kuriuo susiduria globos sektoriaus darbuotojai. P. Prowse ir kt. (2017) taip pat mini, kad globos sektorius dažniausiai remiasi viešuoju finansavimu, o tai riboja finansinių išteklių kiekį, skiriamą darbuotojų atlyginimams. S. Himmelweitas (2007) pabrėžia, kad nors globos sektorius veikia rinkos ekonomikos sąlygomis, jis turi viešųjų gėrybių požymių, nes globos paslaugos yra būtinos visuomenės nariams. Tačiau šių paslaugų teikimas nepritraukia privačių investuotojų ir negeneruoja didelio pelno, todėl atlyginimai šiame sektoriuje išlieka maži.

Maži atlyginimai tarp asmeninės priežiūros darbuotojų ilgą laiką įvardijami kaip pagrindinė problema, trukdanti pritraukti ir išlaikyti darbuotojus šiame sektoriuje. 2018 metais 28-iose EBPO šalyse (tarp kurių ir Lietuva) tiek priežiūros darbuotojai, dirbantys įstaigose, tiek tie, kurie asmens namuose, uždirbo žymiai mažiau nei vidutinis darbo užmokestis. Įstaigų darbuotojai uždirbo tik 71 proc. vidutinio bruto valandinio darbo užmokesčio, o namuose dirbantys priežiūros darbuotojai – tik 67 proc. vidutinio bruto valandinio darbo užmokesčio (OECD, 2023).

Globalizacija, kurią lydi tokie reiškiniai, kaip tarptautinė *migracija*, taip pat yra siejama su darbo jėgos ilgalaikės priežiūros sektoriuje feminizacija. Tyrimais įrodyta, kad migrantės moterys, atvykusios iš žemo išsivystymo šalių, dažnai tampa globos darbuotojomis, nes šis darbas dėl visuomenės senėjimo

yra labai paklausus ir šalys sudaro galimybes tokiai migracijai. Be to, migracijos modeliai, darbo rinkos segmentacija apriboja moterų migrančių galimybes gauti geriau apmokamą darbą kituose sektoriuose (Parrenas, 2001; Joshi et al., 2024). Tokiu būdu moterų iš žemo išsivystymo šalių imigracija į išsivysčiusias šalis palaiko šio sektoriaus feminizacijos kryptį.

Gilinantį į kitas darbo jėgos ilgalaikės priežiūros sektoriuje feminizacijos priežastis, daug dėmesio yra skiriama *istorinėms, kultūrinėms normoms ir lyčių stereotipams, susijusiems su darbo specifika*. Daugelyje visuomenių moterims ilgą laiką buvo priskirtos pareigos rūpintis vaikais, ligoniais ir vyresnio amžiaus šeimos nariais. Istorinėje perspektyvoje slaugytojomis ir globėjomis buvo moterys ir ši kultūrinė patirtis dar atgaminama ir šiuolaikinėse moderniose visuomenėse (Witz, 1992). Anot P. England (2005), šie kultūriniai lūkesčiai perkeliama ir į darbo rinką, kur moterims priskiriamos „natūralių globėjų“ funkcijos. Globos darbas pagal savo specifiką yra siejamas su emociniu darbu, pabrėžiant, kad moterims iš prigimties yra būdingi įgūdžiai teikti emocinę paramą (Hochschild, 1983). Nors, reikia pripažinti, ši nuomonė kitų autorių yra kvestionuojama (pvz., Guy ir Newman, 2004; Guy ir Azhar, 2018).

Kad globėjų lyties aspektas yra svarbus teikiant globos paslaugas, patvirtina ir 2015–2016 m. Lietuvoje atliktas tyrimas. Atlikus reprezentatyvią 50–65 metų amžiaus gyventojų apklausą, paaiškėjo, kad beveik 60 proc. respondentų labai svarbu arba greičiau svarbu, kad prireikus globos paslaugų, šias paslaugas teiktų moteris. Kad paslaugas teiktų vyras, labai svarbu arba greičiau svarbu buvo kiek mažiau nei 40 proc. respondentų (Žalimienė et al., 2019). 2021 m. atlikus dirbančiųjų pagyvenusių žmonių globos sektoriuje kokybinį tyrimą ir pasiteiravus informantų, kodėl darbą šiame sektoriuje renkasi tiek mažai vyrų, dominavo atsakymai, kad moterys iš prigimties yra labiau tinkamos šiam darbui dėl savo gebėjimo užjausti, kad vyrams šis darbas atrodo nevyriškas, kad tokius darbus kaip grindų plovimas, maisto gaminimas geriau atlieka moterys nei vyrai ir pan. (LSMC, 2021). Visuomenėje vyraujančius lyčių stereotipus, kaip barjerą vyrams rinktis su globa susijusias profesijas, pabrėžia C. Faganas ir H. Normanas (2013). Autoriai teigia, kad berniukai ir mergaitės nuo mažens susiduria su lyčių stereotipais, o tai padeda įtvirtinti lyčių segregaciją švietimo ir mokymo srityse. Net ikimokyklinio amžiaus vaikai stereotipiškai įsivaizduoja, kokius darbus dirba vyrai ir moterys, ir tai susiaurina vaikų profesijų spektrą nuo pat mažens (Fagan ir Norman, 2013, p. 211). A. Zigmantavičius ir D. Daugėlienė (2021) taip pat pabrėžia tvirtos socialinės normos, kad vaikinai turi studijuoti tik „vyriškas“ studijų programas, o merginos – „moteriškas“, įtaką pasirenkant studijų kryptį. Anot C. Fagano ir H. Normano (2013), tokie lyčių stereotipai ir globos darbo siejimas su „emociniu darbu“, kurį geriau atlieka moterys, nes joms tai būdinga iš prigimties, kursto vyrų diskriminaciją, nes vyrai gali būti laikomi netinkami darbui, susijusiam su vaikų ar pagyvenusiujų priežiūra, su slauga ir kt.

Darbo jėgos feminizacijos ilgalaikės priežiūros sektoriuje kontekste analizuojami ir *švietimo politikos veiksniai*. V. Pilinkaitė-Sotirovič (2018) siekė atskleisti, kaip lyčių lygybės diskursai formuoja vaikinų galimybes rinktis globos srities profesijas, atlikdama profesinio orientavimo metodinių priemonių turinio analizę. Tyrimo rezultatai parodė, kad karjeros ugdymo medžiagoje dominuoja lyties požiūriu neutralūs bei lyčių skirtumus akcentuojantys diskursai, kurie reprodukuoja tradicines kultūrinės nuostatas apie merginų ir vaikinų profesinius pasirinkimus, motyvaciją bei jų reprezentaciją. Anot V. Pilinkaitės-Sotirovič (2018), tokie diskursai palaiko horizontalios lyčių segregacijos reiškinių, merginas dažniau siejant su globos sritimi, o vaikus – su „vyriškomis“ profesijomis, tokiomis kaip aukštųjų technologijų, transporto ir panašios sritys. C. V. Browne ir K. L. Braun (2008) taip pat pripažįsta, kad švietimo politika prisideda prie ilgalaikės priežiūros sektoriaus feminizacijos, nes lemia mokymų prieina-

mumą, kultūrinę kompetenciją bei įdarbinimo strategijas, kurios galiausiai veikia darbo jėgos sudėtį ir priežiūros paslaugų kokybę.

Detalizuojant, kaip švietimo politika prisideda prie ilgalaikės priežiūros sektoriaus feminizacijos, remiantis tyrimais, galima išskirti dar keletą veiksnių. Pirma, lyčių stereotipais grindžiami švietimo keliai. Švietimo sistemos dažnai nukreipia moteris į globos profesijas, mokymo programas, kurios pabrėžia tradiciškai „moteriškus“ vaidmenis, tokius kaip slauga ar socialinė priežiūra. Pavyzdžiui, S. Himmelweitas (2008) aptaria, kaip su globa susijusi švietimo politika stiprina profesinę segregaciją pagal lytį. Kitas veiksnys – mažesnės kliūtys moterims patekti į globos sektorių per įvairias trumpalaikes mokymo programas. Politika, siekiant padidinti globos (priežiūros) profesijų prieinamumą, dažnai orientuojasi į moterų kvalifikacijos kėlimą per trumpalaikes ar modulinės formos mokymo programas. Šie metodai labiau atitinka moterų poreikius, atsižvelgiant į jų turimas šeimos globos atsakomybes, taip skatinama sektoriaus feminizacija. C. Gori ir kt. (2016) apžvelgia, kaip tokios strategijos neproporcingai pritraukia moteris į globos sektorių. Švietimo politika neretai numato mažų sąnaudų, pagrindinio lygio mokymo programas LTC darbo vietoms, kurios atitinka suvokimą apie globą kaip mažai kvalifikacijos reikalaujantį darbą. Toks globos vaidmenų neįvertinimas dar labiau įtvirtina lyčių disbalansą. Pavyzdžiui, G. Lamura ir kt. (2004) pabrėžia, kaip ši dinamika formuoja LTC darbo rinką Italijoje ir kitose Europos šalyse. Dar vienas svarbus veiksnys – švietimo iniciatyvos, remiančios neformalių globėjų perėjimą į formalius globėjus, plėtojant globos paslaugų rinką. Švietimo iniciatyvos, skirtos paremti neformalius globėjus, kad jie pereitų į formalias priežiūros profesijas, neproporcingai paveikia moteris, kaip detalčiai aptaria Rumery (2021). Visi aptarti veiksniai (aplinkybės) leidžia geriau suprasti, kaip, sąveikaujant su platesnėmis socialinėmis ir ekonominėmis struktūromis, švietimo politika prisideda prie ilgalaikės priežiūros sektoriaus feminizacijos.

Išvados

Atlikta mokslinės literatūros apžvalga patvirtina straipsnio pradžioje suformuluotą tezę, kad ilgalaikės priežiūros sektoriaus feminizacija yra daugialypis ir kompleksinis reiškinys, kurį lemia struktūriniai ir kultūriniai veiksniai.

Ypač reikšmingą vaidmenį šio sektoriaus feminizacijos procese atlieka neformalios taisyklės, t. y. socialiai ir kultūriškai įsitvirtinusios normos apie lyčių vaidmenis. Moterims nuo mažens per socializacijos procesą perteikiamos vertybės, kai akcentuojamas rūpestingumas, empatija ir atsakomybė, ypač šeimos kontekste. Šios vertybės formuoja specifinį „rūpestingumo *habitus*“, tai moteris natūraliai orientuoja į profesijas, susijusias su globos ir priežiūros darbais.

Be to, formalios institucijos, tokios kaip švietimo sistema ir darbo rinka, taip pat turi reikšmingą įtaką šiam procesui. Ugdymo įstaigų veiksmai neretai skatina mergaites rinktis „globėjiškas profesijas“, tuo tarpu berniukus – tokių profesijų vengti. Darbo rinkos bei socialinės politikos priemonės, kuriomis siekiama pritraukti daugiau aukštos kvalifikacijos nereikalaujančios darbo jėgos į ilgalaikės priežiūros sektorių, sukuria sąlygas, kad būtent moterys stumiamos dirbti individualios priežiūros darbuotojomis, slaugytojų padėjėjomis. Dėl mažesnio darbo rinkos šiame sektoriuje reguliavimo darbas globos sektoriuje tampa labiau patrauklus moterims, nes tai leidžia lengviau derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus.

Ekonominiai veiksniai taip pat vaidina svarbų vaidmenį ilgalaikės priežiūros sektoriaus feminizacijoje. Šiame sektoriuje darbai dažnai yra menkai apmokami ir menkai vertinami, todėl jie tampa mažiau patrauklūs vyrams, kurie įprastai siekia geriau apmokamų ir aukštesnio prestižo darbų.

Dėl struktūrinės darbo rinkos diskriminacijos ir ribotų galimybių gauti gerai apmokamus darbus kitose srityse, moterys dažniau renkasi darbą priežiūros sektoriuje. Ilgalaikės priežiūros sektoriuje dažnai trūksta ekonominio kapitalo, o mažas atlyginimas atspindi tai, kad šie darbai laikomi „natūraliais“ moterų darbais, kurių ekonominė vertė nėra tinkamai pripažįstama. Be to, šiame sektoriuje trūksta simbolinio kapitalo – prestižo ir socialinio pripažinimo, kas dar labiau mažina šių profesijų patrauklumą vyrams, kurie dažniau siekia profesijų, turinčių aukštesnį socialinį statusą. Moterims, kurioms socializacija perteikia rūpestingumo ir atsakomybės už kitus vertybes, šios profesijos lieka patrauklios, nepaisant jų menkesnio simbolinio kapitalo.

Globalizacijos procesai, paskatinę žemesnio išsivystymo šalių darbuotojų migraciją į ekonomiškai išsivysčiusias šalis, sukuria palankias sąlygas ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėgos feminizacijai palaikyti.

Minėti veiksniai leidžia manyti, kad pagrindinė ilgalaikės priežiūros sektoriaus darbo jėga ir ateityje išliks būtent moterys, nepaisant daugelyje Vakarų visuomenių deklaruojamo siekio keisti šio sektoriaus darbo jėgos struktūrą, pritraukti daugiau vyriškos darbo jėgos globos darbai atlikti.

Literatūra

- Bettio, F. ir Verashchagina, A. (2010). Long-term care for the elderly. Provisions and providers in 33 European countries. European Commission. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/elderly_care_en.pdf.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason—On the Theory of Action*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2013). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press. 28th printing.
- Colombo, F., Llena-Nozal, A., Mercier, J. ir Tjadens, F. (2011). *Help Wanted?: Providing and Paying for Long-Term Care*. OECD Health Policy Studies. Paris: OECD Publishing. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1787/9789264097759-en>.
- Browne, C. V. ir Braun, K. L. (2008). Globalization, women's migration, and the long-term-care workforce. *The Gerontologist*, 48(1), 16–24. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/geront/48.1.16>.
- Charles, M. ir Grusky, D. B. (2005). *Occupational ghettos: The worldwide segregation of women and men* (Vol. 200). Stanford, CA: Stanford University Press.
- England, P. (2005). Emerging theories of care work. *Annu. Rev. Sociol.*, 31(1), 381–399. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.31.041304.122317>.
- Eurocarers. (2021). The gender dimension of informal care. *Eurocarers' Position Paper December 2021*. Prieiga per internetą: <https://eurocarers.org/publications/the-gender-dimension-of-informal-care/>.
- European Commission and Social Protection Committee. (2021). *Long-Term Care Report. Trends, Challenges and Opportunities in an Ageing Society, I*. Prieiga per internetą: <https://www.socialserviceworkforce.org/system/files/resource/files/longtermcare.pdf>.
- European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. (2021). *Long-term care report – Trends, challenges and opportunities in an ageing society, II, Country profiles*. Publications Office. Prieiga per internetą: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/183997>.
- European Commission. (2021). 2021 Long-Term Care Report: Trends, challenges and opportunities in an ageing society. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8396&furtherPubs=yes>.
- Eurostat. (2024). Long-term care (health) expenditure; Social protection benefits. Old age function. Benefits in kind. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00214/default/table?lang=en&category=t_hlth.t_hlth_care.

- Evandrou, M. (1997). Baby Boomers: Ageing in the 21st Century. *Ageing & Society*, 17(5), 579–590.
- Fagan, C. ir Norman, H. (2013). Men and gender equality: tackling gender segregation in family roles and in social care jobs (p. 199–223). In *Gender and the European labour market*. Routledge.
- Fahlgren, S. (2013). The paradox of a gender-balanced workforce: The discursive construction of gender among Swedish social workers. *Affilia*, 28(1), 19–31. doi: 10.1177/0886109912475162.
- Fine, M. (2012). The future of Australian aged care: Organisational, service, and societal trends. *Journal of Aging & Social Policy*, 24(4), 316–330.
- Froese, A. (2017). Organizations in balance: revitalizing the concept of organizational equilibrium. *Uwef Umwelt-WirtschaftsForum*, 25(1–2), 51–59. doi:10.1007/s00550-017-0453-8.
- Gatz, M., Smyer, M. A. ir DiGilio, D. A. (1984). The concept of the continuum of care: From theory to practice. *The Gerontologist*, 24(5), 606–609.
- Gori, C., Fernandez, J.-L. ir Wittenberg, R. (sud.). (2016). *Long-term Care Reforms in OECD Countries – Successes and Failures*. Policy Press. Prieiga per internetą: <https://policy.bristoluniversitypress.co.uk/long-term-care-reforms-in-oecd-countries>.
- Guy, M. E. ir Azhar, A. (2018). Emotional Labor Meanings, Gender, and Culture: A Comparative Assessment. *Administrative Theory & Praxis*, 40(4), 289–303. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/10841806.2018.1485452>.
- Guy, M. E. ir Newman, M. A. (2004). Women's jobs, men's jobs: Sex segregation and emotional labor. *Public Administration Review*, 64(3), 289–298.
- Guogis, A. ir Gudelis, D. (2005). Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros galimybės Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 12.
- Helmke, G. ir Levitsky, S. (2004). Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*, 2(4), 725–740. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/3688540>.
- Hicks, S. (2015). Social work and gender: An argument for practical accounts. *Qualitative Social Work*, 14(4), 471–487. doi: 10.1177/1473325014558665.
- Himmelweit, S. (2008). Policy on Care: A Help or Hindrance to Gender Equality? In Jacqueline Scott, Shirley Dex ir Heather Joshi (sud.). *Women and Employment*, 15. Edward Elgar Publishing.
- Hochschild, A. R. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. University of California Press.
- Huber, M., Rodrigues, R., Hoffmann, F., Gasior, K. ir Marin, B. (2009). *Facts and Figures on Long-Term Care: Europe and North America*. European Centre for Social Welfare Policy and Research.
- Hussein, S., Mohamed, I. ir Manthorpe, J. (2016). Male workers in the female-dominated long-term care sector: evidence from England. *Journal of Gender Studies*, 25(1), 35–49. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/09589236.2014.887001>.
- Yeandle, S. (2020). *Peer review on 'Work-life balance: promoting gender equality in informal long-term care provision'*. Brussels: European Commission.
- Ilgalaikės priežiūros dienos centrų įrengimas, mobilių komandų aprūpinimas įranga ir transporto priemonėmis. Prieiga per internetą: <https://www.esinvesticijos.lt/kvietimai/ilgalaikes-prieziuros-dienos-centru-irengimas-mobiliu-komandu-aprupinimas-iranga-ir-transporto-priemonemis>.
- Indrašienė, V. ir Katkonienė, A. (2011). Pagalbos namuose paslaugų teikimo vertinimas. *Social Inquiry into Well-Being*, 10(2), 267–278.
- Informacinis pranešimas. (2022). *Lietuvos statistika*. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/-documents/files/Socialines%20paslaugos%202021_statitsine%20informacija.pdf.
- Joshi, D., Abhishek, S., Nandi, S. ir Sinha, D. (2024). Feminization of the Health and Care Workforce in India and South Asia: Implications for Women's Labor and Decent Work. In Ravindran, T. S., Sivakami, M., Bhushan, A., Rashid, S. F. ir Khan, K. S. (sud.). *Handbook on Sex, Gender and Health*. Springer, Singapore. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1007/978-981-19-9265-0_37-1.

- Junevičienė, J. (2020). *Neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos: socialinės politikos priemonės ir globėjų požūriai*. Mokslo daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras, Vytauto Didžiojo universitetas.
- Kane, R. A. ir Kane, R. L. (1987). *Long-Term Care: Principles, Programs, and Policies*. Springer Publishing Company.
- Kauno diena*. (2022). Lietuvos visuomenė sensta: kokia ateitis laukia ilgalaiškės priežiūros paslaugų? Prieiga per internetą: <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/sveikata/sveikata/lietuvos-visuomene-sensta-kokia-ateitis-laukia-ilgalaikes-prieziuros-paslaugu-1084943>.
- Kodner, D. L. ir Spreewenber, C. (2002). Integrated care: Meaning, logic, applications, and implications – a discussion paper. *International Journal of Integrated Care*, 2(4), e12. doi: [10.5334/ijic.67](https://doi.org/10.5334/ijic.67).
- Kučikienė, O. (2015). Gydomo ir slaugos organizavimas ilgalaiškės priežiūros institucijose. *Geriatrijos aktualijos*, konferencijos leidinys, 1. Vilnius: Baltijos idėjų grupė ir partneriai.
- Kuhlmei, A. ir Budnick, A. (2023). Informal caregivers in Germany: achieving work-life balance. *Bundesgesundheitsblatt, Gesundheitsforschung, Gesundheitsschutz*, 66(5), 550–556. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s00103-023-03687-3>.
- Lamura, G., Polverini, F., Principi, A. et al. (2004). *National Background Report for Italy*. EUROFAMCARE. Services for Supporting Family Carers of Elderly People in Europe: Characteristics, Coverage and Usage.
- Lawrence, T. B., Suddaby, R. ir Leca, B. (sud.). (2009). *Institutional work: Actors and agency in institutional studies of organizations*. Cambridge university press.
- Lee, K., Revelli, M., Dickson, D. ir Marier, P. (2022). Who cares? Preferences for formal and informal care among older adults in Québec. *Journal of Applied Gerontology*, 41(1), 227–234. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0733464820976436>.
- Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-558/A1-183 „Dėl slaugos ir socialinių paslaugų bendro teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 76-3029.
- Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2023 m. liepos 21 d. įsakymas Nr. A1-492/V-836 „Dėl ilgalaiškės priežiūros paslaugų teikimo tvarkos aprašo ir ilgalaiškės priežiūros paslaugų teikimo pagrindų kvalifikacijos tobulinimo programos turinio gairių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2023 07 21, Nr. 14982.
- LSMC. (2021). Nepublikuoti projekto „Jaunimo užimtumas pagyvenusių žmonių globos sektoriuje visuomenės senėjimo kontekste“ duomenys. Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-GEV-20-8.
- Lundsgaard, J. (2005). Consumer Direction and Choice in Long-Term Care for Older Persons, Including Payments for Informal Care: How Can It Help Improve Care Outcomes, Employment and Fiscal Sustainability? *OECD Health Working Papers No. 20*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1787/616882407515>.
- Lupton, B. (2006). Explaining men's entry into female-concentrated occupations: Issues of masculinity and social class. *Gender, Work & Organization*, 13(2), 103–128. doi: [10.1111/j.1468-0432.2006.00299.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2006.00299.x).
- Mažeikienė, N. ir Dorelaitienė, A. (2011). Socialinių darbuotojų vyrų nehegemoninio vyriškumo patirtys iš feministinės biografinio tyrimo perspektyvos. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 2, 55–74. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/cc317d92-67a2-4480-9916-f7f5b8d2cf84/content>.
- Medeiros, T. J., Barbosa, G. C., Alves, L. C. D. S. ir Gratão, A. C. M. (2022). Work-family balance among caregivers of elderly people: a systematic review. *Cadernos Brasileiros de Terapia Ocupacional*, 30, e3154. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1590/2526-8910.ctoAR241831542>.
- Moskos, M. ir Isherwood, L. (2019). ‘The wrong sex’? Understanding men’s representation in the Australian aged care sector. *Journal of Industrial Relations*, 61(1), 105–128. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0022185618811862>.

- Müller, B. (2019). The careless society—Dependency and care work in capitalist societies. *Frontiers in Sociology*, 3, 44. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3389/fsoc.2018.00044>.
- OECD. (2022). *Integrating Services for Older People in Lithuania*. Paris: OECD Publishing. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1787/c74c44be-en>.
- OECD. (2023). *Health at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1787/7a7afb35-en>.
- Parrenas, R. S. (2001). *Servants of Globalization: Women, Migration, and Domestic Work*. Stanford University Press.
- Pease, B. (2011). Men in social work: Challenging or reproducing an unequal gender regime? *Affilia*, 26(4), 406–418. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0886109911428207>.
- Perkins, R. ir Repper, J. (2021). Editorial - A crisis in social care: time for rethinking? *Mental Health and Social Inclusion*, 25(4), 321–325. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1108/MHSI-11-2021-096>.
- Prowse, P., Prowse, J. ir Snook, J. (2017). Austerity and the Living Wage: the Case of Care Workers in England. Prieiga per internetą: <https://shura.shu.ac.uk/16543/>.
- Riedel, M., Kraus, M. ir Mayer, S. (2016). Organization and supply of long-term care services for the elderly: A bird's-eye view of old and new EU member states. *Social Policy & Administration*, 50(7), 824–845. doi: 10.1111/spol.12170.
- Rummery, K. (2021) Gender equality and the governance of long-term care policy: new comparative models and paradigms. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 37(1), 16–33. doi:10.1017/jics.2020.16.
- Scott, W. R. (2001). *Institutions and organizations*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Skučienė, D., Uleckienė, A., Moskvina, J. ir Bartkus, A. (2015). *Senėjanti visuomenė: kaip mes pasirengę?* Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Stone, R. I. (2000). Long-term care for the elderly with disabilities: Current policy, emerging trends, and implications for the twenty-first century. *Milbank Memorial Fund Report*. Prieiga per internetą: https://www.milbank.org/wpcontent/files/documents/0008stone/LongTermCare_Mech5.pdf.
- Valstybės duomenų agentūra. (2024). Oficialiosios statistikos portalas. Duomenų bazė. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinių paslaugų tyrimas. Globos įstaigos. Suaugusiųjų globos įstaigos. Globos įstaigų seniems žmonėms skaičius metų pabaigoje. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.
- Valstybės duomenų agentūra. (2024c). Oficialiosios statistikos portalas. Duomenų bazė. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinė apsauga (pagal ESSPROS). Socialinės apsaugos išlaidos išmokoms pagal funkcijas. Socialinės apsaugos išlaidos išmokoms negalios atveju. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/-statistiniu-rodikliu-analize#/>.
- Valstybės duomenų agentūra. (2024d). Oficialiosios statistikos portalas. Duomenų bazė. Gyventojai ir socialinė statistika. Gyventojai ir socialinė statistika. Gyventojų užimtumas ir nedarbas. Užimti gyventojai. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=d9193ca6-fdb6-479f-8d73-d996b7842426#/>.
- WIBM. (2024). Only 16% of Washington's Social Workers are Male – and It's a Real Problem. WIBM. *Washington Initiatives for Boys and Men*. Prieiga per internetą: <https://wibm.us/social-workers-lack-of-gender-diversity-a-real-problem>.
- Wilmoth, J. R., Bas, D., Mukherjee, S. ir Hanif, N. (2023). *World social report 2023: Leaving no one behind in an ageing world*. UN. Prieiga per internetą: <https://desapublications.un.org/publications/world-social-report-2023-leaving-no-one-behind-ageing-world>.
- Witz, A. (1992). *Professions and Patriarchy*. Routledge.
- Zigmantavičius, A. ir Daugėlienė, D. (2021). Socialinių darbuotojų vyrų profesinio tapatumo formavimasis. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 28(2), 129–151. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.7220/2029-5820.28.2.5>.

- Žalimienė, L. ir Dunajevus, E. (2015). *Socialinės paramos dilema – tarp autonomijos ir paternalizmo*. Vilniaus universitetas.
- Žalimienė, L., Blažienė, I. ir Junevičienė, J. (2020). What type of familialism is relevant for Lithuania? The case of elderly care. *Journal of Baltic Studies*, 51(2), 159–178. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/01629778.2020.1746368>.
- Žalimienė, L., Junevičienė, J., Blažienė, I. ir Miežienė, R. (2019). *Lūkesčiai dėl globos senatvėje: socialinės paslaugos ir jų organizacinės formos*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. Prieiga per internetą: <https://lstc.lt/leidiniai/>.

THE DEVELOPMENT OF THE LONG-TERM CARE SECTOR FROM THE PERSPECTIVE OF WORKFORCE FEMINIZATION

Laimutė ŽALIMIENĖ | <https://orcid.org/0000-0003-0445-4643>
Jolita JUNEVIČIENĖ | <https://orcid.org/0000-0002-8472-5863>

Department of Social Policy Research
at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
laimazali@gmail.com, jolita.juneviciene@lstc.lt

Summary

The issue of women's predominance in the long-term care sector has garnered significant attention from researchers both in Lithuania and internationally. As populations age and many countries face labor shortages in the long-term care sector, attracting male workers is increasingly being considered as a potential solution to address these challenges. Moreover, male employees are important not only in terms of promoting gender balance, which is linked to employee well-being within organizations, but also in meeting service users' preferences for same-gender caregivers when discreet assistance is required.

On the other hand, the feminization of the workforce in the long-term care sector is also examined as a potential issue of women being "trapped" in this sector due to institutional, structural conditions, as well as prevailing cultural norms and gender stereotypes. This article employs an institutional approach and draws on key concepts from Pierre Bourdieu's field theory to categorize the factors contributing to the feminization of the long-term care workforce. The analysis of these factors reveals that the feminization of the labor force in this sector is a multifaceted phenomenon. Rapid changes are unlikely, and highly complex measures are needed to address this issue effectively.

Keywords: long-term care; the elderly; workforce; feminization; institutional causes; gender stereotypes.

PADĖTIES DARBO RINKOJE DIFERENCIACIJA LIETUVOS REGIONUOSE IR JĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

Laima OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERAUSKIENĖ | <https://orcid.org/0000-0002-7969-3254>

Arūnas POCIUS | <https://orcid.org/0000-0002-4045-511X>

LSMC Sociologijos instituto

Darbo rinkos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

laima.okuneviciute@dsti.lt, arunas.pocius@dsti.lt

Santrauka. Straipsnyje vertinami nedarbo skirtumai Lietuvos apskrityse ir aptariami nedarbą lemiantys veiksniai, kadangi prabėgus po pandemijos krizės situacija darbo rinkoje tapo vėl labiau komplikauta. Bendras vidutinis metinis nedarbo lygis, darbo jėgos tyrimų duomenimis, šalyje 2022–2023 m. išaugo nuo 5,9 iki 6,8 proc. Tyrimu siekiama įvertinti padėties darbo rinkoje diferenciaciją Lietuvos regionuose. Atsižvelgiant į gana įtemptą socialinę ekonominę situaciją, šiame darbe analizuojamos situacijos darbo rinkoje tendencijos šalies apskrityse, prioritetą teikiant registruoto nedarbo rodiklių stebėsenai, kadangi Užimtumo tarnybos duomenys pagal regionus yra gerokai išsamesni nei užimtumo tyrimų būdu nustatomi rodikliai. Be to, detaliau analizuojami autorių išskirti padėties darbo rinkoje diferenciaciją Lietuvos regionuose lemiantys veiksniai. Jų įtakai apžvelgti pasirinkti itin aktualūs socialiniai ekonominiai rodikliai pagal šalies regionus: BVP vienam gyventojui lygis, darbo apmokėjimas bei skurdo rizikos lygis. Vertinant situaciją darbo rinkoje šalies regionuose, nedarbo tendencijos siejamos su užimtumo lygio pokyčiais.

Raktažodžiai: nedarbas, užimtumas, darbo rinka, darbo rinkos politika, regionai, bendras vidaus produktas (BVP), darbo užmokestis, skurdo rizikos lygis.

Įvadas

Problemos aktualumas. Netgi nepriklausomai nuo nedarbo ir užimtumo svyravimų padėties, darbo rinkos diferenciacijos išmatavimas visada tradiciškai išlieka aktualia problema. Lietuvoje nėra pakankami ištyrinėti ir situaciją darbo rinkoje lemiantys veiksniai šalies regionuose. Kai kurie šalies regionai tradiciškai rodo žemesnius darbo rinkos rodiklius, todėl šios teritorijos kelia didelį susirūpinimą dėl nedarbo problemų ir užimtumo galimybių. Pavyzdžiui, santykinis registruoto nedarbo rodiklis, Užimtumo tarnybos duomenimis, Ignalinos raj. 2023 m. siekė 12,7 proc., o 2021 m. – net 19,5 proc., sudarydamas net penktadalį šios savivaldybės darbingo amžiaus gyventojų. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad nėra tikslių duomenų apie darbo jėgą šalies savivaldybėse, faktinis nedarbo lygis turėtų būti žymiai didesnis. Akcentuotina ir tai, kad mažesni šalies regionai neretai tampa nepatrauklūs naujoms darbo vietoms kurti. Siekis įvertinti padėtį darbo rinkoje šalies regionuose yra aktuali mokslinė problema. Straipsnyje analizei atlikti taikomi vienas kitą papildantys įvairūs duomenų šaltiniai, darbo rinkos rodiklių vertini-

mai atliekami remiantis skirtingomis metodologijomis, kurios sąlygoja santykinio nedarbo skaičiavimus tiek nuo darbo jėgos, tiek nuo darbingo amžiaus gyventojų. Pastarieji skirtumai itin išryškėja analizuojant jaunimo nedarbą.

Kita vertus, nedarbo lygis darbo jėgos tyrimų duomenimis, 2022–2023 m. šalyje išaugo 0,9 procentinio punkto (nuo 5,9 iki 6,8 proc.), tuo tarpu registruotas nedarbas nuo darbingo amžiaus gyventojų šiuo laikotarpiu, Užimtumo tarnybos duomenimis, tiek pat sumažėjo – 0,9 procentinio punkto (iki 10,9 proc.). Pastarąją tendenciją, išryškėjusius skirtumus būtų ypač sunku interpretuoti neatsižvelgiant į tai, kad nemaža dalis ankstesnių bedarbių pateko tarp besirengiančių darbo rinkai asmenų ir neteko savo bedarbio statuso. Tokiu būdu pastarasis registruoto nedarbo sumažėjimas yra susijęs ne su realiu nedarbo sumažėjimu, o institucinių veiksnių poveikiu darbo rinkai. Minėtos aplinkybės, be abejonės, turi įtakos registruoto nedarbo rodiklių pokyčiams šalies regionų darbo rinkoje ir koreguoja stebimas tendencijas, į kurias svarbu atsižvelgti vertinant realią situaciją darbo rinkoje šalies regionuose.

Straipsnio tikslas – įvertinti padėties darbo rinkoje (užimtumo ir nedarbo) skirtumus šalies regionuose.

Uždaviniai:

- apžvelgti atskirus veiksnius atspindinčių rodiklių įtaką šalies regionų darbo rinkos raidai;
- įvertinti nedarbo rodiklių raidos ypatumus šalies regionuose;
- palyginti jaunimo ir pagyvenusių žmonių situacijos darbo rinkoje pokyčius.

Tyrimo laukas yra orientuotas į ilgesnio laikotarpio statistinių duomenų analizę. Tačiau patys situacijos vertinimo laikotarpiai, priklausomai nuo darbo rinkos rodiklių svyravimų ypatybių bei duomenų disponavimo ir grafinio vaizdavimo galimybių, konkrečiais atvejais gali skirtis. Duomenų šaltiniai – Valtininkų duomenų agentūros (VDA) ir Užimtumo tarnybos (UT) duomenys. Straipsnyje remiamasi kai kuriais mokslo projekto „Užimtumo iššūkiai ir atsparumas darbo rinkoje: socialiniai ir individualūs ištekčiai bei jų stiprinimo kryptys“ (Nr. S-MIP-24-27), finansuojamo Lietuvos mokslo tarybos lėšomis, rezultatais.

Tyrimas apima tiek užimtumo, tiek nedarbo teritorinių skirtumų vertinimą Lietuvoje, tačiau prioritetas teikiamas nedarbo rodikliams. Statistiniai duomenys iliustruoja nedarbo tendencijų analizę pagal šalies regionus, jaunimo ir pagyvenusių žmonių amžiaus grupes. Itin svarbus tyrimo lauko elementas – teritorinių darbo rinkos rodiklių pasiskirstymo vertinimas. Atsižvelgiant į disponuojamų statistinių rodiklių vertinimo galimybių specifiką, duomenų analizė apima šalies apskričių lygmenį. Tyrime taip pat yra išskiriamos jaunimo ir pagyvenusių žmonių amžiaus grupės, pagal kurias atliekama detalesnė nedarbo analizė. Svarbu pastebėti, kad aiškių tyrimo lauko ribų pagal šias demografines grupes faktiškai neegzistuoja. Todėl tyrimo autoriai įvadinėje straipsnio dalyje konkrečiai neidentifikuoja jo ribų, faktiškai pritaikydami prie statistinių duomenų ir skirtingų jų šaltinių disponavimo galimybių. Svarbu tik paminėti, kad tradiciškai oficialiojoje statistikoje išskiriama 15–24 metų amžiaus jaunimo grupė labiau atspindi jos pažeidžiamumą darbo rinkoje. Tuo tarpu 16–29 metų amžiaus jaunimo intervalas iliustruoja bendrą darbo rinkos politikos aprėpties prioritetą (lauką) registruoto nedarbo atžvilgiu, nors kaip rodo statistiniai duomenys, 25–29 metų amžiaus jaunų žmonių nedarbo lygis yra gerokai žemesnis nei anksčiau minėtoje amžiaus grupėje. Aptarę tyrimo aprėpties intervalų problemas, pristatysime tyrimo metodologiją, kurios taikymo galimybes iliustruoja joje pateiktų rodiklių suskirstymas į atskiras šalies regionų grupes.

1. Tyrimo metodologija

Kiekvienos šalies regioninę darbo rinką veikia bendrieji ekonominiai veiksniai. Pastarųjų įtaką išreiškia bendra šalies makroekonominė padėtis (BVP, investicijos, darbo apmokėjimas, darbo našumas, infliacija ir pan.). Gyventojų užimtumas regionuose kinta priklausomai nuo bendrųjų šalies ekonominės rai-

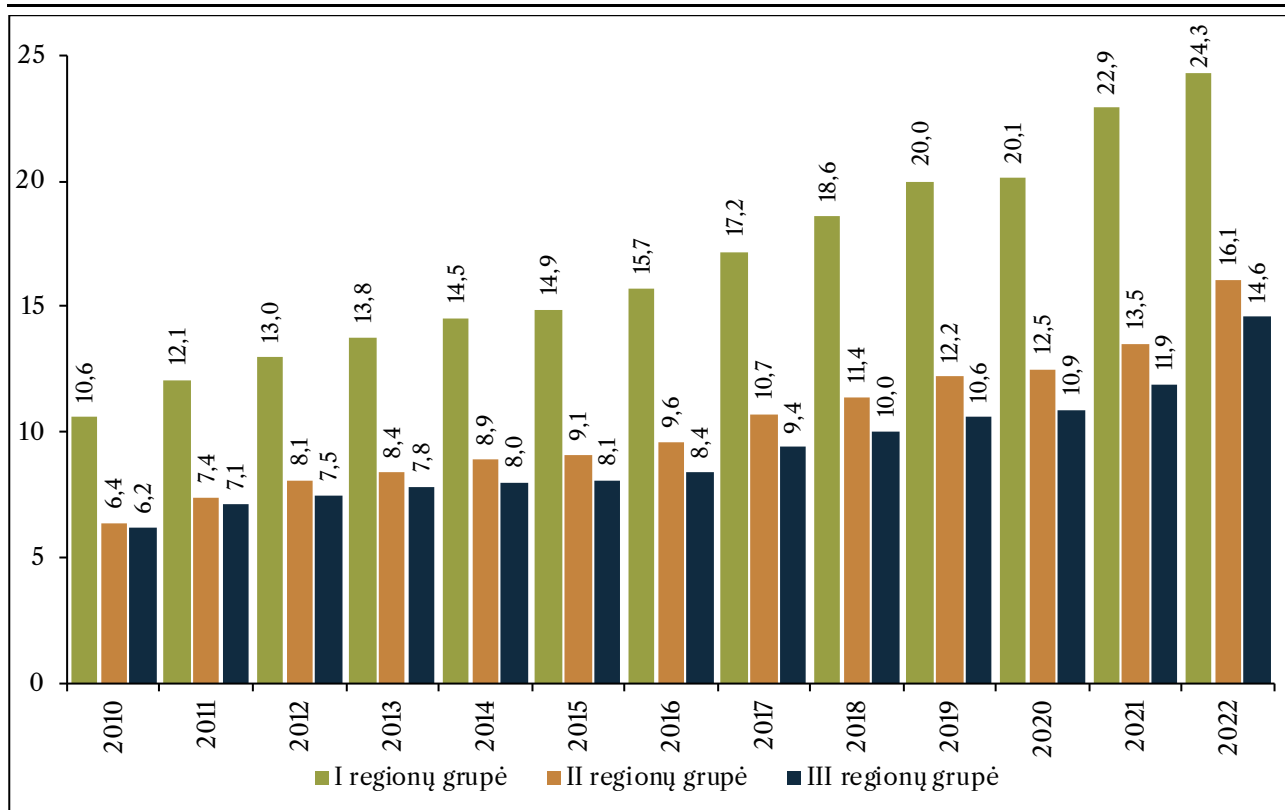

dos ciklą, kurie automatiškai yra susieti su ES ir kitų šalių rinkomis. Tai reiškia, kad esant ekonominiam pakilimui arba nuosmukiui daugumoje ES ar kitų pasaulio šalių, jie atsikartoja ir Lietuvoje, kurioje vykstantys ekonominiai ir socialiniai procesai negali būti kažkokia ypatinga ilgesnį laikotarpį trunkanti išimtis bendrame tendencijų fone. Tas pats principas galioja ir regionų lygmeniu. Pavyzdžiui, užimtumo lygis, VDA duomenimis, dėl ekonominio pakilimo poveikio 2010–2019 m. padidėjo visose šalies apskrityse, ta pati tendencija išliko ir 2019–2020 m., nepaisant pandemijos krizės poveikio. Žinoma gali pasitaikyti ir nemažai išimčių, kurios iliustruotų nukrypimus nuo bendrosios tendencijos (ypač trumpuoju laikotarpiu). Tiek padėties darbo rinkoje diferenciaciją, tiek nukrypimus nuo bendrosios tendencijos gali sąlygoti išskirtinis (specifinis) įvairių veiksnių poveikis regionų lygmeniu. Pavyzdžiui, spartesnį nedarbo lygio augimą atskirame (ypač mažesniame regione) gali sąlygoti stambios įmonės bankrotas. Kita vertus, investicijų pritraukimas bei naujų didelių įmonių atsiradimas mažesniame šalies regione paskatina gerokai spartesnį užimtumo augimą, kuris pasireiškia kaip nukrypimas nuo bendrosios tendencijos šalies ar regionų grupės mastu.

Todėl vertinant darbo rinkos rodiklius, reiktų atsižvelgti į tai, kad užimtumo rodiklių variacijos laikui einant kai kuriose mažose apskrityse gali būti pakankamai didelės. Analizuojant naujesnius pokyčius šiame dešimtmetyje, buvo pasirinktas 2020–2023 m. laikotarpis, kuris atspindi stebimų pokyčių aktualijas po pandemijos krizės. Analogiškai galima pasakyti ir apie nedarbo pokyčių stebėseną šiame dešimtmetyje. Deja, ne visais atvejais galima išvengti paklaidų, atsitiktinių svyravimų bei „šėšėlinio“ užimtumo įtakos regionų lygmeniu, nors jų poveikis per ilgesnį laikotarpį turėtų išsilyginti. Kita vertus, mažesniems regionams dažniausiai būdinga didesnė rodiklių variacija nei didžiosioms apskritims. Išskirtiniai užimtumo ir nedarbo rodiklių pasiskirstymo analizėje pagal regionus yra taip pat 2007 m. ir 2010 m. Tais metais buvo pasiekti palankiausi ir atitinkamai nepalankiausi užimtumo ir nedarbo rodikliai šalies mastu, nors didžiausias BVP nuosmukis Lietuvoje buvo 2009 m. Todėl atsižvelgiant į tai, kad į šalies ekonomikos nuosmukius ir pakilimus darbo rinka sureagoja kiek vėliau, skirtingų rodiklių svyravimų pikai gali ir nesutapti.

Tiriant atskirų nagrinėjamų rodiklių teritorinius skirtumus, straipsnyje buvo taikytas dvejopas regionų grupių išskyrimas. Vertinant nedarbą pagal atskiras gyventojų grupes, išskirtos dvi šalies regionų grupės – didesnės ir mažesnės šalies apskritys (pvz., 9, 10 pav.). Tuo tarpu nagrinėjant situaciją darbo rinkoje lemiančius veiksnius, detalesnę analizę leidžia atlikti visų regionų suskirstymas į grupes pagal atskirus rodiklius. Pirmąją regionų grupę sudaro didžiausios šalies apskritys (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos), antrąją – vidutinės (Šiaulių, Panevėžio, Alytaus), trečiąją – likusios mažesnės apskritys. Pastarieji grupavimo rezultatai iliustruoja regionų grupių skirtumus priklausomai nuo jų dydžio (urbanizacijos masto). Pasirinktos metodikos rezultatus gerai iliustruoja BVP vienam gyventojui rodiklis pagal šalies regionus. Tokios analizės svarbą liudija tai, kad įvairių šalies teritorijų gyventojų integracijos į darbo rinką galimybių realizavimas priklauso nuo atskirų šalies regionų ekonominio potencialo (BVP lygio rodiklio vienam gyventojui).

Statistiniai duomenys atskleidė didėjančius ekonominio potencialo skirtumus tarp didžiųjų ir mažesnių šalies regionų. Per ilgą laiką sukurtos pridėtinės vertės vienam gyventojui skirtumai tarp didžiųjų ir mažesnių regionų augo (1 pav.). Tačiau ekonomikos augimo rezultatų skirtumai tarp vidutinių (II regionų grupės) ir mažesnių šalies regionų buvo itin nežymūs. Be to, šiame dešimtmetyje (2020 ir 2022 m.) regionų grupių ekonominiai skirtumai 2020 ir 2022 m. ėmė mažėti (1 pav.), nors dar išliko žymūs. 2022 m. didžiųjų šalies (I grupės) regionų BVP vienam gyventojui rodiklis buvo 1,7 karto didesnis nei mažųjų (III grupės) regionų.

Skaičiavimų šaltinis: VDA duomenys.

1 pav. BVP vienam gyventojui (to meto kainomis) rodiklio dinamikos palyginimas pagal šalies regionų grupes⁵ (tūkst. Eur)

Autorių atliktas regionų grupavimas į tris grupes yra vienas iš vidutinių dydžių (vidurkių metodo) taikymo pavyzdžių. Tačiau dar didesnius skirtumus tarp atskirų šalies teritorijų iliustruoja tarp palankiausioje ir nepalankiausioje situacijoje esančių šalies regionų variacijos masto rodiklių analizė. Konkretus variacijos masto rodiklis išreiškia didžiausių ir mažiausių nagrinėjamų reikšmių skirtumą pagal regionus (1 lentelė). Kita vertus, regionų grupių vidurkių ir atskirų variacijos rodiklių palyginimas leidžia tikrai įsitikinti, ar didžiausi nagrinėjamų rodiklių nukrypimai nėra atsitiktinio pobūdžio tendencijos, labiau nutolusios nuo bendrų šalies raidos dėsningumų, kurie yra svarbūs darbo rinkai. Prieš atlikdami detalesnę analizę, įsivedame prielaidą, kad ekonominės raidos (BVP lygio vienam gyventojui) netolygumai šalies regionuose yra susiję su teritoriniais situacijos darbo rinkoje skirtumais ir žymiu mastu juos sukelia.

2. Atskirų veiksnių įtakos analizė šalies regionų darbo rinkai

Ekonominiai veiksniai turi įtakos tiek užimtumo, tiek nedarbo rodikliams. Todėl trumpai apžvelkime šalies ekonominės padėties diferenciacijos ypatybes pagal atskirus regionus. Tradiciškai didžiausia BVP vienam gyventojui reikšmė stebima Vilniaus, mažiausia – Tauragės apskrityse. Išimtis buvo 2022 m., kur mažiausias BVP lygis buvo Telšių apskrityje. Nors atsižvelgiant į didelius ekonominės raidos skirtumus, Lietuva daugiau laikoma vieno regiono šalis, tačiau panašu, kad šalies ekonominio augimo skirtumai pradeda stabilizuotis. 2021 m. pasiekęs rekordines aukštumas (2,73 karto), BVP vienam gyventojui lygio santykinis variacijos masto rodiklis 2022 m. kiek sumažėjo (iki 2,67 karto), nors išliko vis dar labai aukštas. Pakankamai žymus 2021–2022 m. buvo ir maksimalios reikšmės santykio su vidurkiu sumažė-

⁵ Kaip jau buvo minėta anksčiau, pirmąją regionų grupę sudaro didžiausios šalies apskritys (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos), antrąją – vidutinės (Šiaulių, Panevėžio, Alytaus), trečiąją – likusios mažesnės šalies apskritys.

jimas (1 lentelė). Tai rodo, kad BVP skirtumų sumažėjimas tarp Vilniaus apskrities ir kitų regionų nebuvo atsitiktinis reiškinys, nors pastarosios naujos tendencijos galimą tvarumą turėtų patvirtinti ilgesnio laikotarpio duomenys.

Akcentuotina, kad lyginant BVP vienam gyventojui santykio reikšmę su ES vidurkiu, Eurostato duomenimis, pagal perkamosios galios paritetą mažiausias šis rodiklis 2022 m. buvo Slovėnijoje (sieki 67 proc.). O maksimalus BVP santykis su ES vidurkiu 2022 m. buvo Liuksemburge (sieki net 261 proc.). Tokiu būdu galima daryti išvadą, kad nepaisant didelių ekonominės raidos skirtumų šalies regionuose, anaipol ne mažesnė netolygios ekonominės raidos problema egzistuoja ir visos ES mastu. Svarbu paminėti, kad pastarasis BVP santykio rodiklis Lietuvoje dėsningai augo (2022 m. jau sieki net 90 proc. ES vidurkio).

1 lentelė. BVP vienam gyventojui (tūkst. Eur to meto kainomis) rodiklio svyravimai pagal apskritis, VDA duomenimis

Metai	Maksimali reikšmė	Minimali reikšmė	Variacijos mastas (procentiniais punktais) ⁶	Santykinių variacijos mastas (kartais) ⁷	Minimalios reikšmės santykis su vidurkiu (proc.) ⁸	Maksimalios reikšmės santykis su vidurkiu (proc.) ⁸	Maksimalaus rodiklio apskritis	Minimalaus rodiklio apskritis
2010	13,2	5	8,2	2,64	0,66	1,74	Vilniaus	Tauragės
2015	18,7	7,1	11,6	2,63	0,68	1,79	Vilniaus	Tauragės
2019	25,5	9,7	15,8	2,63	0,7	1,84	Vilniaus	Tauragės
2020	25,7	9,8	15,9	2,62	0,69	1,81	Vilniaus	Tauragės
2021	29,8	10,9	18,9	2,73	0,7	1,9	Vilniaus	Tauragės
2022	35,3	13,2	22,1	2,67	0,69	1,84	Vilniaus	Tauragės
Vidutinė reikšmė	24,7	9,28	15,42	2,66	0,69	1,82	Vilniaus	Tauragės

Nepaisant pandemijos krizės poveikio, aukščiausias užimtumas šiame dešimtmetyje stebimas Vilniaus apskrityje (2 pav.). Čia jis buvo žymiai didesnis nei kitose didžiuosiuose šalies regionuose (Kauno ir Klaipėdos apskrityse). Tai iš esmės atitinka maksimalius BVP vienam gyventojui rodiklio skirtumus tarp sostinės ir kitų šalies regionų. Be to, analizės rezultatai iš esmės patvirtina ankstesnę prielaidą, kad ekonominės raidos netolygumai šalies regionuose sukelia teritorinius situacijos darbo rinkoje skirtumus, kadangi aukščiausias užimtumas šiame dešimtmetyje yra didžiausių šalies regionų grupėje, o stebimi šio rodiklio skirtumai didžiųjų ir mažesnių šalies regionų yra pakankamai ženklūs. Sudėtingiau būtų įžvelgti reikšmingesnius užimtumo skirtumus tarp vidutinių ir mažesnių šalies regionų, tačiau ir patys ekonominės raidos indikatoriaus – BVP vienam gyventojui – skirtumai tarp šių regionų grupių yra itin nežymūs.

Nors darbo vietų gausą iš esmės lemia regionų ekonominis potencialas, tačiau faktinius situacijos darbo rinkoje teritorinius skirtumus negalima paaiškinti vien tik netolygia ekonomikos raida. Antai žemiausias užimtumas ir aukščiausias nedarbas gana ilgą laiką yra būdingas Utenos apskričiai, nors BVP lygis šiame regione nėra žemiausias. Daugumoje šalies apskričių užimtumo lygis 2020–2023 m. padidėjo (ypač Kauno ir Marijampolės regionuose). Tačiau užimtumo lygis šiuo laikotarpiu sumažėjo Utenos ir Telšių apskrityse (2 pav.). Didžiausias užimtumas 2023 m. buvo Vilniaus apskrityje (net 78,7 proc.), mažiausias – Utenos (58,9 proc.).

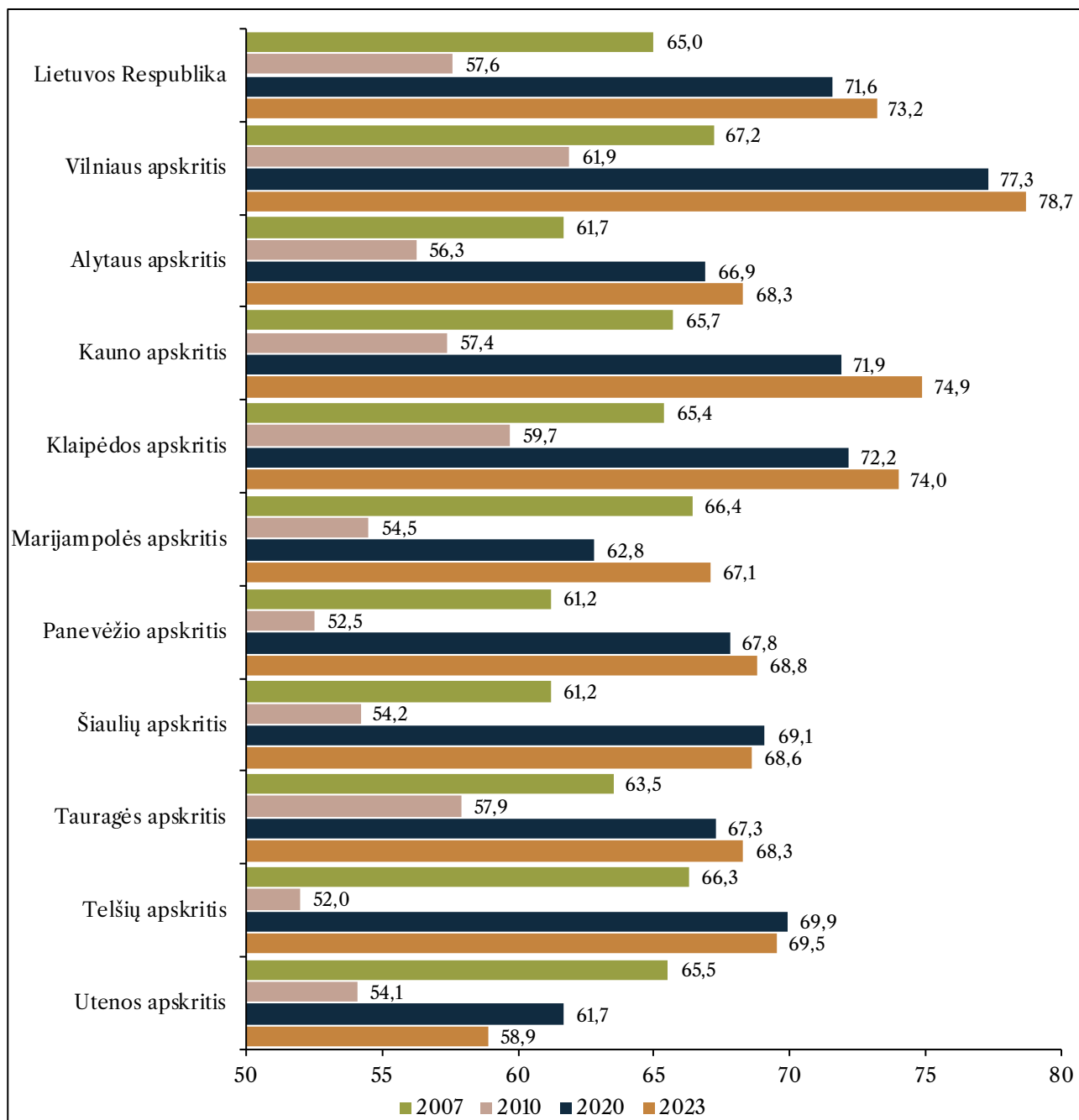
Kiti dėsningumai stebimi ilgalaikių pokyčių kontekste, lyginant skirtingų ekonominių pakilimų metus (2007 ir 2023 m.), užimtumo lygis atskirose šalies apskrityse žymiai padidėjo, išimtis Utenos apskritis,

⁶ Maksimalios ir minimalios rodiklio reikšmės skirtumas.

⁷ Maksimalios ir minimalios rodiklio reikšmės santykis.

⁸ Skaičiuojant naudota vidutinė rodiklio reikšmė pagal apskritis.

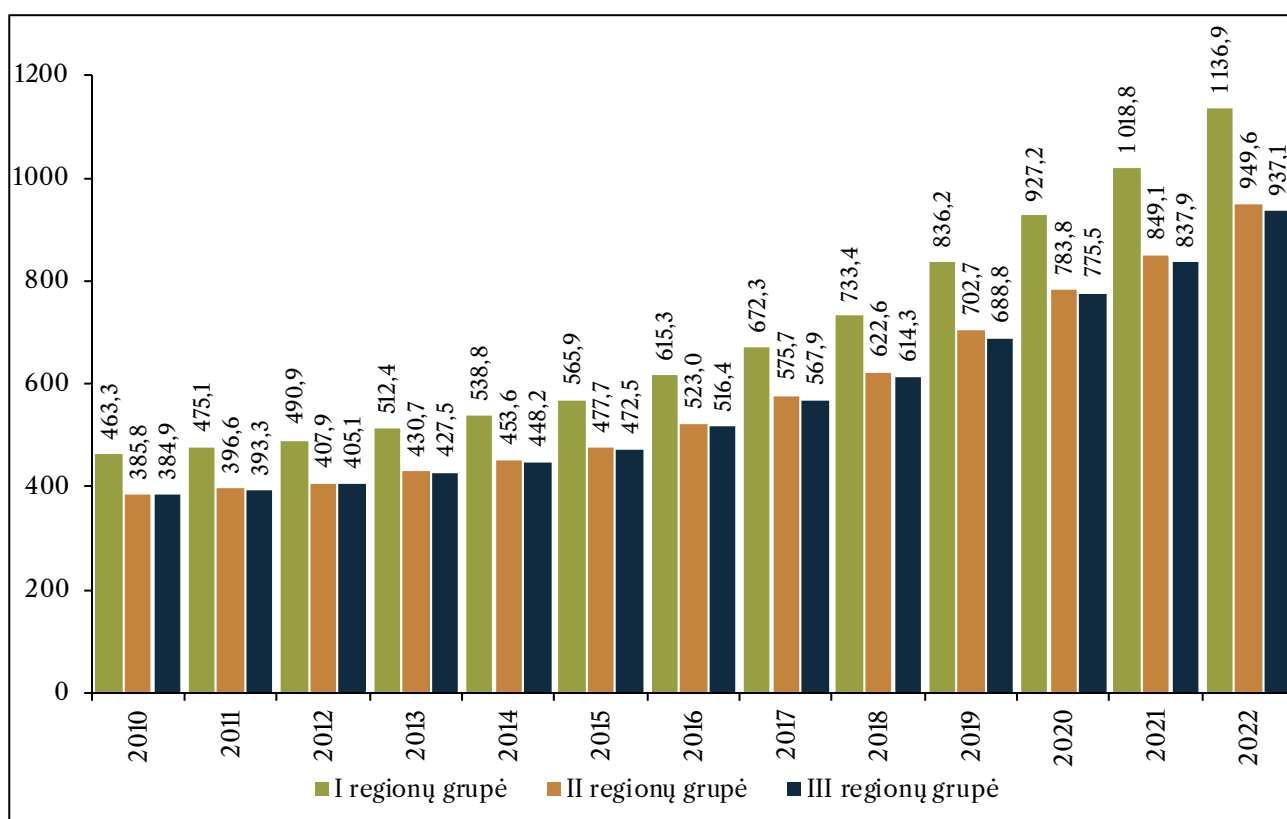
kur šis rodiklis gana žymiai sumažėjo. Minėtina, kad dar didesnis užimtumo augimas stebimas lyginant krizines situacijas (2010 ir 2020 m.). Tai netiesiogiai rodo žymiai didesnę ankstesnės pasaulinės krizės įtaką, lyginant su pandemijos metu stebimu situacijos darbo rinkoje pablogėjimo laikotarpiu. Jeigu per visą stebimą laikotarpį 2007–2023 m. užimtumo lygis šalyje išaugo tik 8,2 procentinio punkto, tai 2010–2020 m. – net 14 procentinių punktų.

2 pav. Užimtumo lygio pasiskirstymas pagal apskritis 2007–2023 m. (VDA duomenimis, proc.)

Labai svarbus regioninių skirtumų indikatorius – vidutinis neto darbo užmokestis. Kitokia situacija stebima nagrinėjant darbo apmokėjimo regioninį pasiskirstymą (lyginant su BVP lygio rodikliu), kur skirtumai tarp didžiųjų ir mažesnių šalies regionų grupių yra gerokai mažesni. Pavyzdžiui, mėnesinis neto darbo užmokestis 2022 m. tarp didžiausių ir mažiausių regionų grupės skyrėsi tik 1,2 karto (apie 20 proc.), o šis skirtumas 2010–2021 m. netgi nepakito (siekė 20 proc.). Tai liudija apie daugumą proporciją darbo apmokėjimo augimą regionų grupėse.

Tuo tarpu analogiškas BVP rodiklio vienam gyventojui skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios regionų grupės 2021 m. siekė beveik du kartus, nors 2022 m. sumažėjo. Pastaruosius gana nelogiškus neatitikimus galima būtų paaiškinti didesne darbo išteklių stoka mažesniuose regionuose ir galimai žemesniu darbo našumu. Mažesni darbo užmokesčio skirtumai yra labiau palankūs mažesniuose regionuose gyvenančiam jaunimui, nes darbo jėgos stoka neleidžia didėti santykiniams darbo apmokėjimo skirtumams tarp regionų grupių ir palengvina jaunesnių bei vidutinio amžiaus žmonių integraciją į darbo rinką. Vidutinis neto mėnesinis darbo užmokestis didžiausių šalies regionų grupėje 2023 m. siekė apie 1137 Eur, mažiausių – 937 Eur (3 pav.). Darbo apmokėjimas šio dešimtmečio pradžioje augo sparčiai didėjant infliacijai, todėl žymus jo augimas 2021–2022 m. daugiau atitiko nominalius nei faktinius pokyčius dėl neigiamos išaugusių kainų įtakos.

Skaičiavimų šaltinis: VDA duomenys. Analizėje (paveiksle) pateikiamos vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio reikšmės.

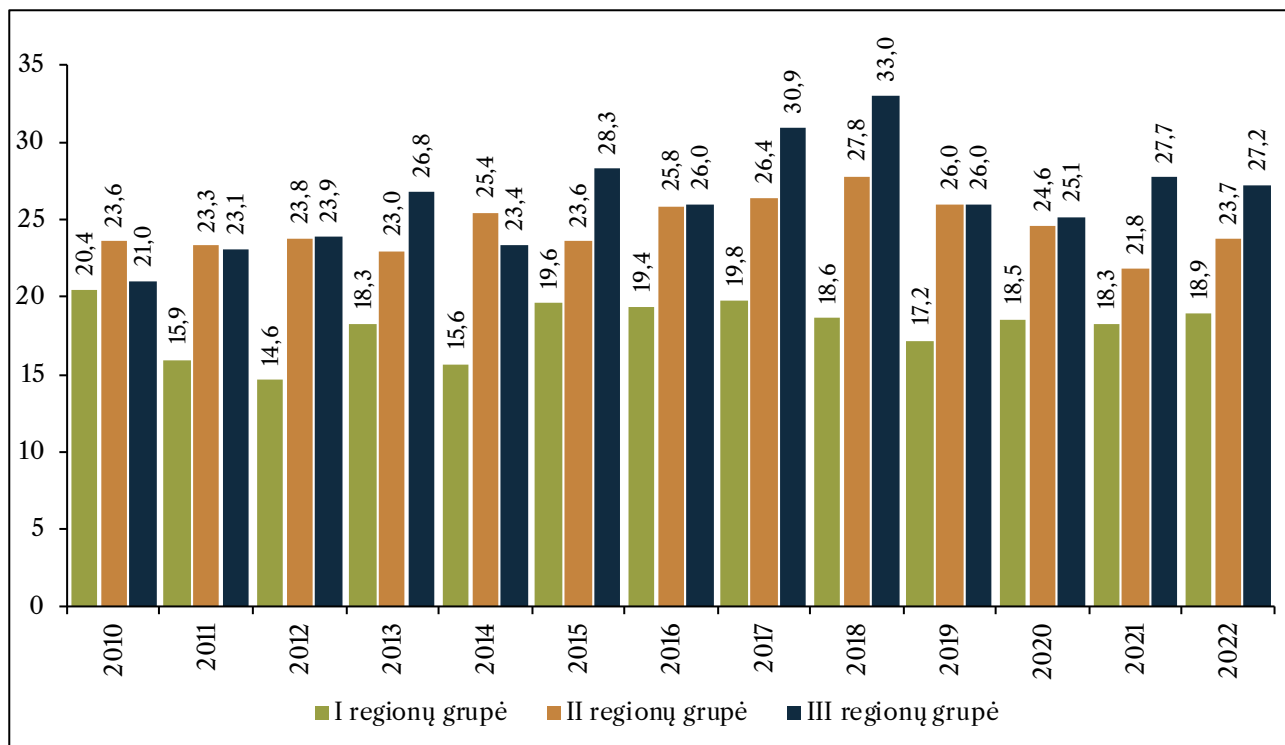
3 pav. Vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio rodiklio dinamikos palyginimas pagal šalies regionų grupes (Eur)

Apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, kad nepaisant palyginti spartaus neto darbo apmokėjimo augimo šalyje, santykinis šio rodiklio variacijos mastas išliko beveik nepakitęs (svyravo palyginti nežymiai – nuo 1,37 iki 1,41 karto), nors pastarieji faktiniai skirtumai galėtų būti ir mažesni, jei ne galimas šešėlinės ekonomikos požymis. Augant žmonių atlyginimams, absoliutinis šio rodiklio variacijos mastas didėjo. Aptariamam laikotarpiu didžiausio ir mažiausio atlyginimo santykis apskrityse netgi sumažėjo (nuo 1,41 iki 1,37 karto). Tačiau sparčiau augant darbo apmokėjimui bei esant aukštesnei infliacijai, santykiniai darbo apmokėjimo skirtumai tampa gerokai svarbesni už absoliutinius. Visą stebimą laikotarpį neto darbo užmokestis, analogiškai kaip ir BVP lygio vienam gyventojui atveju, tradiciškai didžiausias buvo Vilniaus apskrityje, mažiausias – Tauragės (2 lentelė). Taigi vidutinio darbo apmokėjimo lyderis ir autsaideris šalies regionuose faktiškai nesikeičia.

2 lentelė. Vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio rodiklio svyravimai ir jų intervalai pagal šalies apskritis, VDA duomenimis

Metai	Maksimali reikšmė	Minimali reikšmė	Variacijos mastas (procentiniais punktais)	Santyki- nės varia- cijos mastas (kartais)	Minimalios reikšmės santykis su vidurkiu (proc.)	Maksimalios reikšmės santykis su vidurkiu (proc.)	Maksi- malus rodiklio apskritys	Mini- malus rodiklio apskritys
2010	511	361,8	149,2	1,41	0,89	1,25	Vilniaus	Tauragės
2015	618,5	448,4	170,1	1,38	0,89	1,23	Vilniaus	Tauragės
2019	911,9	656,8	255,1	1,39	0,89	1,24	Vilniaus	Tauragės
2020	1004,9	750,6	254,3	1,34	0,91	1,22	Vilniaus	Tauragės
2021	1106,1	806,9	299,2	1,37	0,9	1,24	Vilniaus	Tauragės
2022	1242,2	907,4	334,8	1,37	0,91	1,24	Vilniaus	Tauragės
Vidutinė reikšmė	899,1	655,32	243,78	1,38	0,9	1,24	Vilniaus	Tauragės

Nors skurdo rizikos lygis pagal regionus yra eksperimentinės statistikos rodiklis, tačiau jo svarba socialinėje sferoje tikrai yra neabejotina. Skurdo rizikos lygis anksčiau nagrinėtų rodiklių atžvilgiu yra atvirkštinis dydis anksčiau nagrinėtiems rodikliams. Todėl nenuostabu, kad skurdo rizikos lygis III regionų grupėje buvo didžiausias, o I regionų grupėje – mažiausias. 2018 m. skurdo rizikos lygio reikšmė buvo aukščiausia. Net pandemijos krizei prasidėjus, matome, kad 2020 m. skurdo rizikos lygis nepadidėjo, nors atskirose regionų grupėse vėliau išliko pakankamai aukštas. Lyginant su BVP ir darbo apmokėjimo rodikliais, kur stebimi pokyčiai pagal regionų grupes išreikšti vientisa ir ryškiai išreikšta augimo tendencija, skurdo rizikos lygio svyravimai gerokai sudėtingesni. Skurdo rizikos lygis šalies regionuose stabilizavosi 2019–2022 m. augant ekonomikai ir darbo apmokėjimui, nors anksčiau jo svyravimai buvo gerokai didesni, tačiau didžiausių ir mažiausių regionų grupėse minėtu laikotarpiu buvo stebimas šio rodiklio augimas (4 pav.). Prieš pandemijos krizę (2018 m.) buvo pavojingai išaugę skurdo rizikos skirtumai tarp didžiausių ir mažiausių regionų grupių. Skurdo rizikos lygio skirtumai tarp šių regionų grupių augo beveik visą 2010–2018 m. laikotarpį, nors nuo 2019 m. sumažėjo.

Skaičiavimų šaltinis: VDA duomenys.

4 pav. Skurdo rizikos lygio dinamikos palyginimas pagal regionų grupes (proc.)

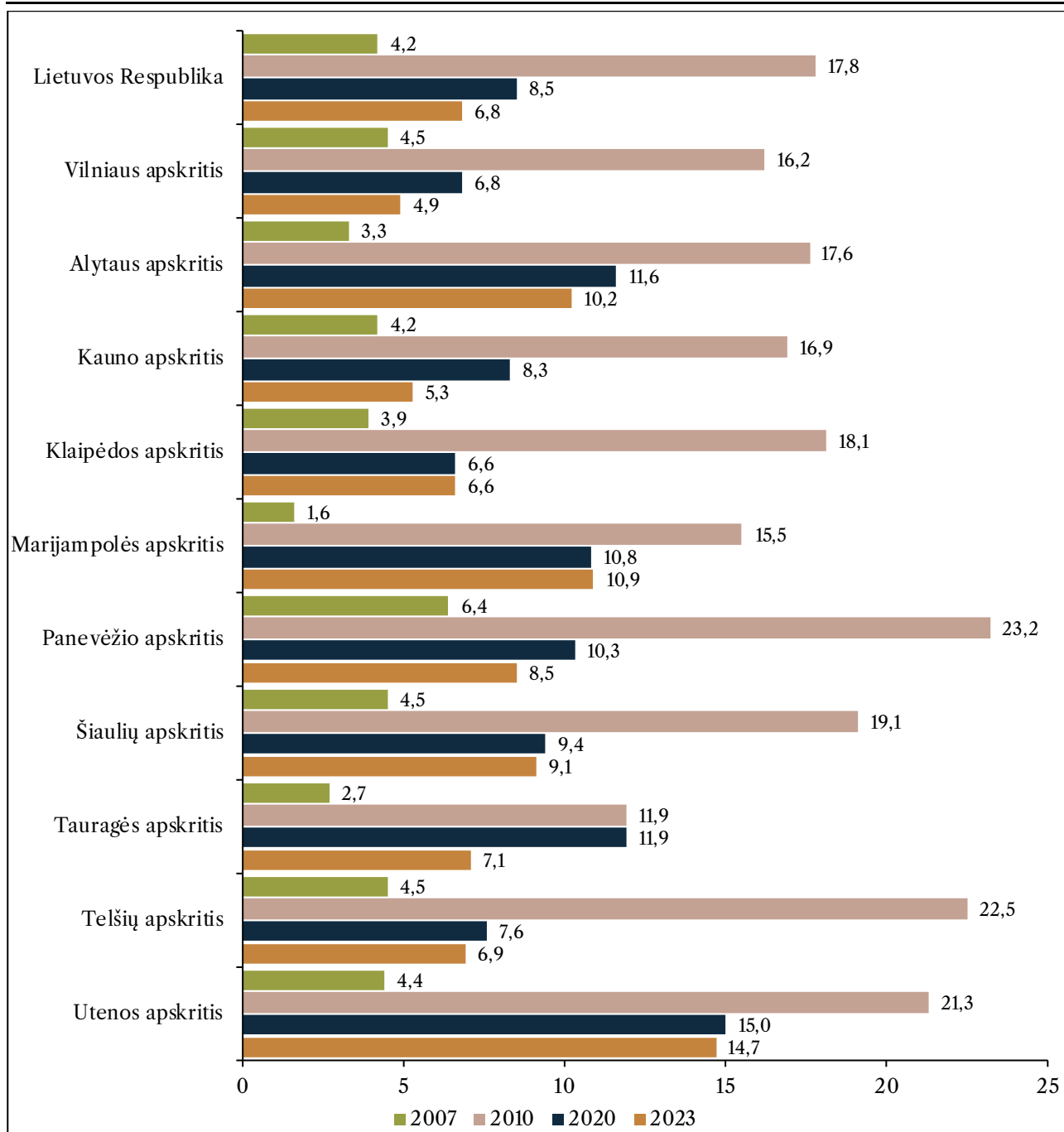
Mažesnės gyventojų užimtumo galimybės padidina skurdo riziką atskirose šalies regionuose. Statistiniai duomenys rodo, kad skurdo rizikos lygio rodiklio santykinis variacijos mastas pagal šalies regionus grėsmingai augo 2010–2021 m. laikotarpiu (nuo 1,53 iki 2,18 karto). Tokiu būdu skurdo rizikos lygis Telšių apskrityje 2021 m. buvo net 2,2 karto didesnis nei Vilniaus. Pastarasis skirtumas interpretuotinas kaip išskirtinis nukrypimas nuo bendrosios tendencijos, nes skurdo rizikos lygio diferenciacija regionų grupėse ėmė mažėti jau nuo 2019 metų. Kaip matome iš statistinių duomenų, skirtingose aukščiausio skurdo rizikos lygio teritorijose šio rodiklio reikšmė per visą stebimą laikotarpį siekė apie 30 proc. Kitaip tariant, net apie trys dešimtadaliai šių apskričių gyventojų skurdo. Be to, maksimalaus skurdo rizikos lygio geografija nemažai kito – atskirais metais tarp labiausiai skurstančių buvo Marijampolės, Alytaus, Utenos ir Tauragės apskričių gyventojai (3 lentelė).

3 lentelė. Skurdo rizikos lygio rodiklio svyravimai ir jų intervalai pagal šalies apskritis, VDA duomenimis

Metai	Maksimali reikšmė	Minimali reikšmė	Variacijos mastas (procentiniais punktais)	Santykinių variacijos mastas (kartais)	Minimalios reikšmės santykis su vidurkiu (proc.)	Maksimalios reikšmės santykis su vidurkiu (proc.)	Maksimalaus rodiklio apskritis	Minimalaus rodiklio apskritis
2010	27,00	17,60	9,40	1,53	0,82	1,25	Alytaus	Vilniaus
2015	31,70	16,70	15,00	1,90	0,69	1,31	Marijampolės	Vilniaus
2019	30,90	16,10	14,80	1,92	0,69	1,32	Marijampolės	Vilniaus
2020	29,40	17,40	12,00	1,69	0,76	1,28	Utenos	Vilniaus
2021	29,70	13,60	16,10	2,18	0,59	1,28	Telšių	Vilniaus
2022	29,20	15,50	13,70	1,88	0,65	1,23	Tauragės	Vilniaus
Vidutinė reikšmė	29,65	16,15	13,50	1,85	0,70	1,28	Marijampolės	Vilniaus

3. Nedarbo rodiklių raidos ypatumai šalies regionuose

Pasibaigus pandemijos krizei, nedarbo lygis šalies mastu pradėjo mažėti. Tačiau bendro nedarbo lygio sumažėjimas 2020–2023 m. šalies apskrityse buvo palyginti nežymus, išimtis – Marijampolės apskritis, kur nedarbas šiuo laikotarpiu netgi siek tiek išaugo. Didžiausias nedarbo lygis 2023 m. buvo Utenos apskrityje (14,7 proc.), mažiausias – Vilniaus apskrityje (tik 4,9 proc.). Maksimalus ir minimalus nedarbo lygio rodiklis skyrėsi net 3 kartus (5 pav.). Tai liudija apie itin aukštą santykinį nedarbo lygio rodiklių variaciją. Viena vertus, labai žemas nedarbas didžiosiose šalies apskrityse (Vilniaus ir Kauno) liudija apie tam tikrą ekonomikos perkaitimo grėsmę, kita vertus, aukštas nedarbas Utenos ir kai kuriose kitose mažesnėse šalies apskrityse rodo, kad netgi esant darbo išteklių trūkumui, nedarbo problemos nėra efektyviai sprendžiamos. Ekonomikos perkaitimo situacija 2007 m. kokybine prasme skiriasi nuo 2023 m. laikotarpio, kai nedarbas ėmė augti. Sprendžiant pagal itin žemą nedarbo lygį, ekonomikos perkaitinimas 2007 m. pasireiškė beveik visose šalies apskrityse, tuo tarpu 2023 m. šie požymiai buvo išryškėję tik keliose. Be to, nedarbo lygis 2007 m. visose šalies apskrityse buvo žemesnis nei 2023 m. Nepaisant to, kad nedarbo lygis šalies regionuose 2007 m. buvo žemiausias, ekonomikos perkaitimo kontekste tai anaip tol neleido daryti mums išvados apie palankią tuometinę situaciją darbo rinkoje. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tą faktą, kad užimtumas šalies regionuose tuomet buvo gerokai mažesnis nei šiame dešimtmetyje. Tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, jog nepaisant nedarbo lygio rodiklio svarbos, iš jo dinamikos negalima tiksliai spręsti apie situacijos darbo rinkoje palankumą ir stebimų pokyčių kontekstą. Tokiu būdu užimtumo lygis, ypač ekonominės raidos cikliškumo pasikeitimo sąlygomis, tampa pirmaeiliumi situacijos darbo rinkoje vertinimo kriterijumi, o nedarbo lygis – tik antraeiliumi, nors būtent šis rodiklis labiausiai akcentuojamas vertinant darbo rinkos politikos poveikį bedarbių integracijai.

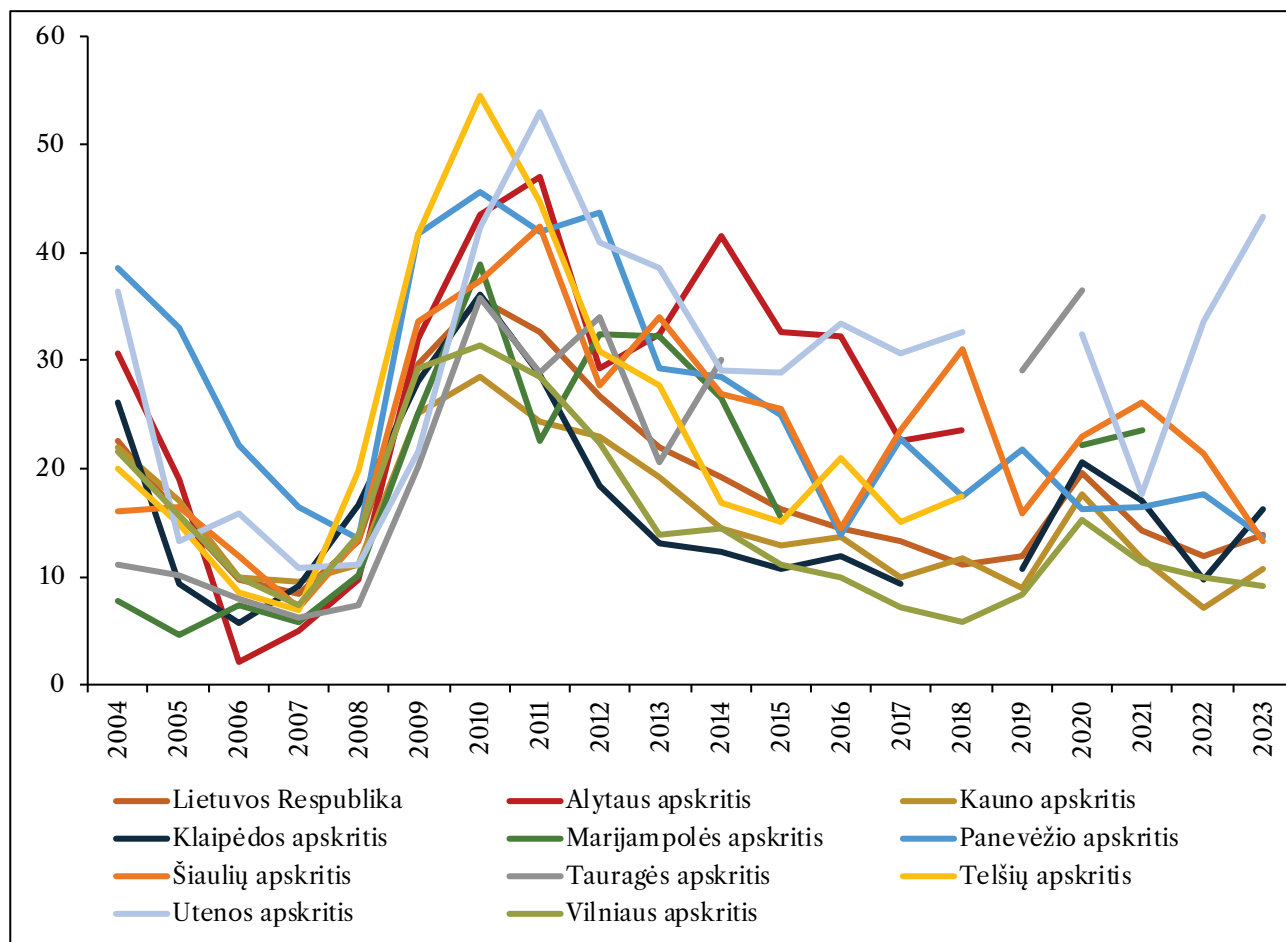

5 pav. Bendro nedarbo lygio pasiskirstymas pagal apskritis 2007–2023 m. (VDA duomenimis, proc.)

Panagrinėkime jaunimo nedarbo lygio dinamiką šalies regionuose per ilgesnį laikotarpį pagal VDA duomenis. Ypač sudėtinga situacija buvo ankstesnės pasaulinės krizės metu. Blogėjančią demografinę situaciją šalyje ekonominės krizės metu lydėjo aukštas jaunimo nedarbo lygis, kuris 2010 m. Lietuvos mastu siekė net 35,7 proc. (apėmė daugiau nei trečdaliį ekonomiškai aktyvių žmonių 15–24 metų amžiaus grupėje). Nepaisant to, 2010–2015 m. laikotarpiu šalies mastu jaunimo nedarbas mažėjo itin sparčiai (nuo 35,7 iki 16,3 proc.). Jaunimo nedarbo raidą atskiruose šalies regionuose lemia tiek šalies ūkio raidos cikliškumas, tiek regioniniai padėties darbo rinkoje skirtumai. Negalima ignoruoti ir paklaidų poveikio šiam rodikliui, nors jos daugiausia gali pasireikšti mažesnių regionų rodikliams (ypač vertinant ketvirtyinių rodiklių pokyčius).

Jaunimo nedarbo lygio rodiklis pasižymi itin didele teritorine diferenciacija, kuri prieš ankstesnę pasaulinę ekonominę krizę buvo sumažėjusi. Ankstesnės ekonominės krizės metu (2010 m.) nedarbo lygio

rekordas buvo pasiektas Telsių apskrityje (55 proc.), panašus nedarbo rodiklis 2011 m. buvo ir Utenos apskrityje, o Kauno apskrityje 2010–2011 m. šis rodiklis siekė apie 25 proc. (6 pav.). Nors jaunimo nedarbo lygis tiek šalyje, tiek daugumoje apskričių po ekonominės krizės gana sparčiai mažėjo, tačiau atskirose apskrityse jis netgi laikinai išaugo bei pasiekė itin aukštą lygį. Pavyzdžiui, didžiausias jaunimo nedarbo lygis 2014 m. buvo stebimas Alytaus apskrityje (41,6 proc.), nors Klaipėdos apskrityje buvo net 4,4 karto mažesnis. Palyginti sparčiai jaunimo nedarbo lygis šalies apskrityse mažėjo 2015–2018 m. laikotarpiu, bet Šiaulių apskrityje šis rodiklis 2017 m. laikinai žymiai išaugo.

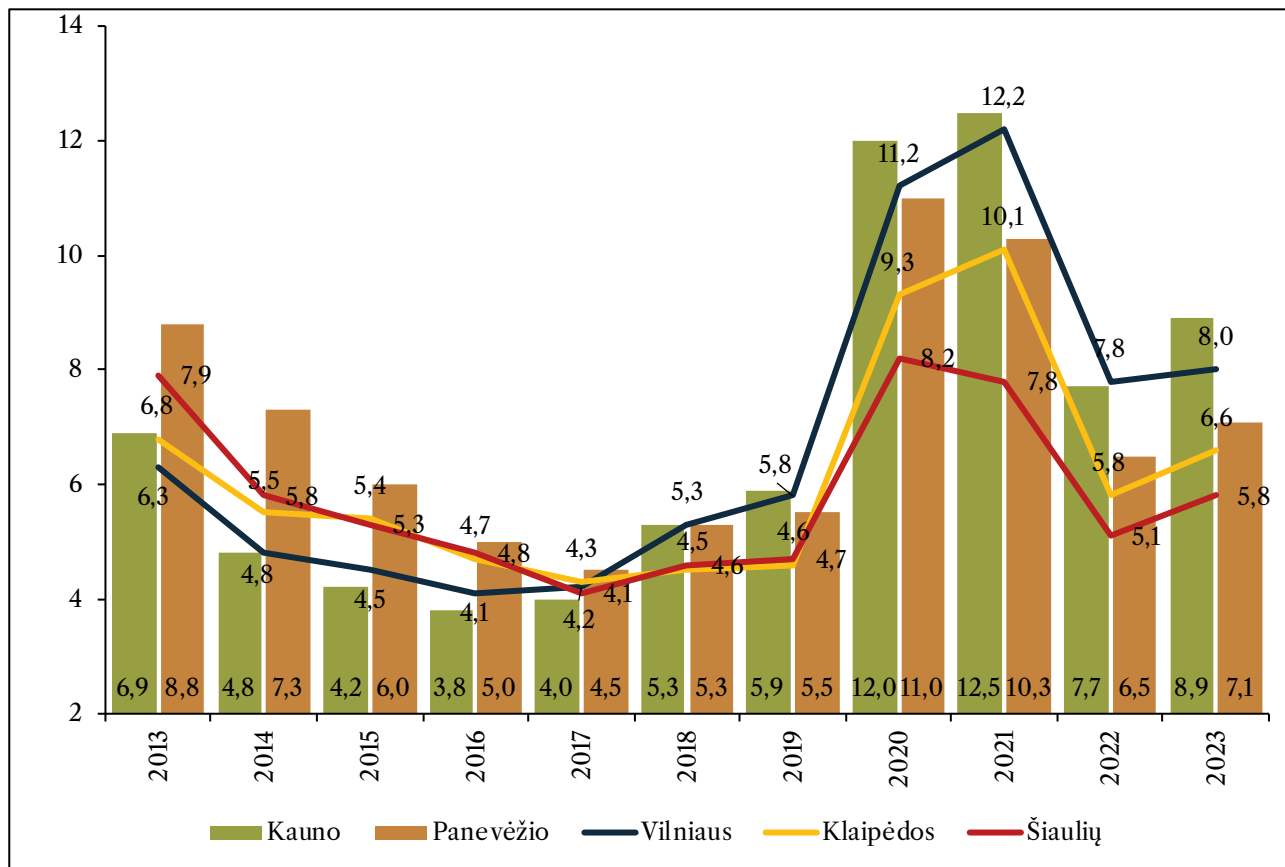
6 pav. Jaunimo (15–24 metų amžiaus) nedarbo lygio dinamika šalyje (VDA duomenimis, proc.)⁹

Nepaisant tolesnio jaunimo nedarbo lygio mažėjimo šalies mastu 2018 m., Kauno apskrityje ir atskirose mažesnėse šalies teritorijose (Utenos, Alytaus ir Telsių apskrityse) jaunimo nedarbo lygis pradėjo augti. Tai rodo padidėjusią jaunimo nedarbo diferenciaciją šalies regionuose 2018 metais. Aukščiausias jaunimo nedarbo lygis 2018 m. buvo Utenos apskrityje (sudarė net trečdalį darbo jėgos). 2018–2020 m. laikotarpiu jaunimo nedarbo lygis didėjo daugumoje šalies apskričių, o 2021 m. vėl ėmė mažėti. Pandemijos krizės metu aukščiausias jis buvo Tauragės apskrityje (36,3 proc.), mažiausias – Vilniaus apskrityje (15,3 proc.), pastarajame regione jis buvo net 2,4 karto mažesnis. Nepaisant pasibaigusios pandemijos krizės, itin spartus jaunimo nedarbo lygio augimas 2020–2023 m. pastebėtas Utenos apskrityje (nuo 17,7 iki 43,2 proc.). Mažiausias jaunimo nedarbo lygis 2021–2023 m. buvo Vilniaus ir Kauno apskrityse.

Tačiau tiksliau nedarbo lygio „bangavimus“, VDA duomenimis, pastaraisiais metais yra įvertinti sudėtinga, todėl tikslinga pasitelkti UT duomenis, kurie atspindi demografinio nedarbo lygio rodiklio po-

⁹ Kai kuriose apskrityse duomenys atskirais metais nepateikiami, nes statistinio įverčio paklaida viršija priimtą leistiną dydį.

kyčius. Nors šiuo atveju jaunimo nedarbo rodiklio dinamikos eilutė gerokai trumpesnė, tačiau analizei turime visus išsamius duomenis apie jaunimo nedarbą pagal apskritis nuo 2013 m. (7 pav.). Atsižvelgiant į analizei pateiktų rodiklių svyravimų sklaidos ypatybes, toliau esančiose diagramose pasirinktas kombinuotas diagramų vaizdavimo būdas, kur apskričių rodiklių reikšmės vaizduojamos kreivėmis ir stulpelinėmis diagramomis. Tai leidžia geriau stebėti nagrinėjimus skirtumus, kai rodiklių reikšmės dėl atskirais laiko tarpais sumažėjusių svyravimų skirtumų (amplitudės) pagal regionus itin supanašėja.

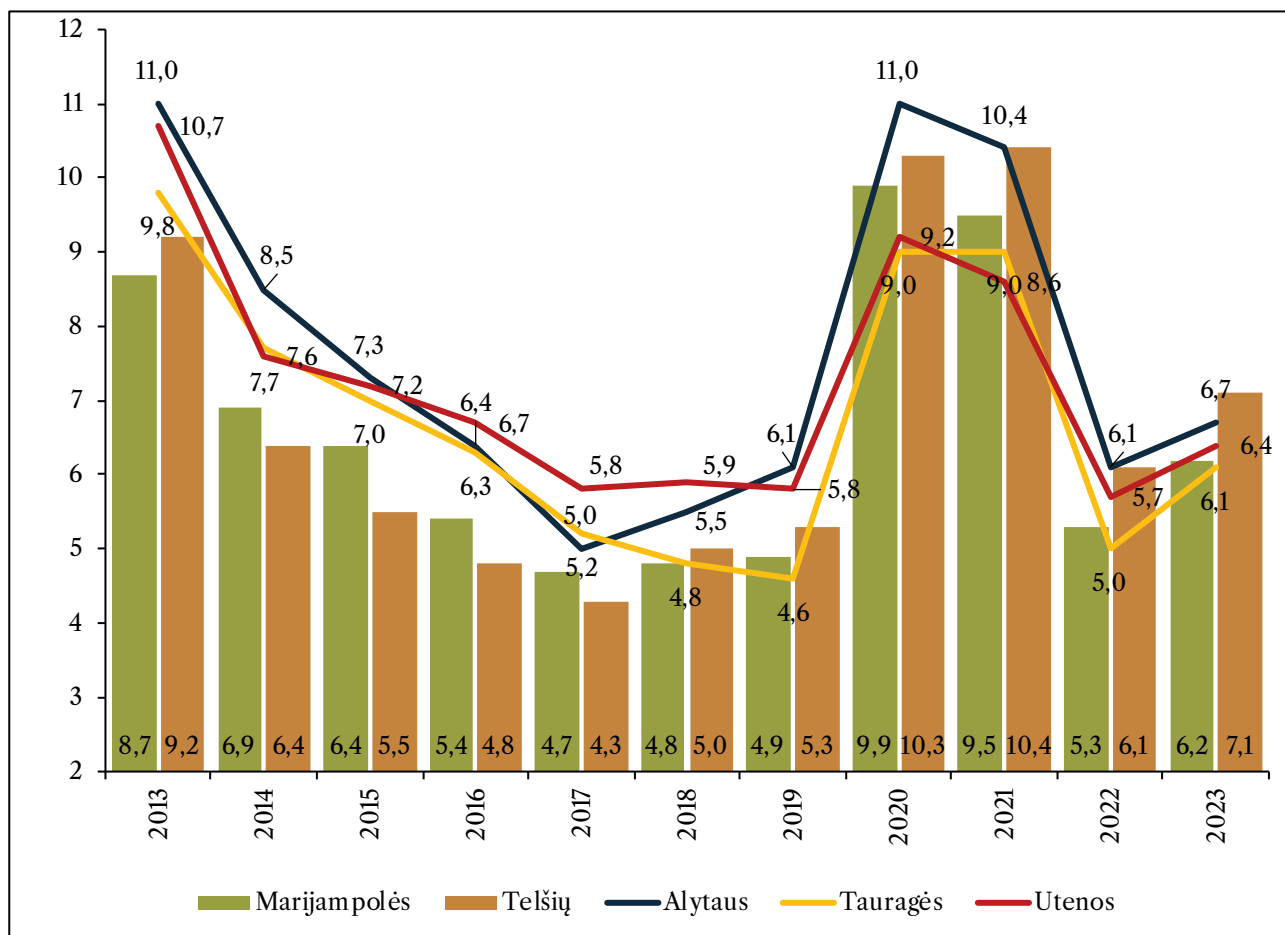
7 pav. Registruoto 16–29 metų amžiaus jaunimo nedarbo rodiklio (registruotų bedarbių ir atitinkamos darbingo amžiaus jaunimo grupės santykio) dinamika didesnėse šalies apskrityse (UT duomenimis, proc.)

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad trijose didžiausiose apskrityse (Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos) registruoto jaunimo santykinio nedarbo augimas 2021 m. tęsėsi nepaisant to, kad pandemijos ekonominė krizė baigėsi 2020 m., tuo tarpu, VDA duomenimis, jaunimo nedarbo rodiklis vėlesniais metais (2021–2022 m.) didžiausiuose šalies regionuose žymiai sumažėjo. Todėl galima įsivesti prielaidą, jog netipiską registruoto jaunimo nedarbo augimą anksčiau (2019–2021 m.) sąlygojo Užimtumo tarnybos teikiamos registracijos lengvatos šiai labiau pažeidžiamų bedarbių grupei.

Tačiau formaliai nėra aišku, kodėl integracijos į darbo rinką galimybėmis tuomet efektyviau nepasinaudojo būtent didžiųjų šalies regionų jaunimas. Be to, registruoto jaunimo demografinis nedarbo lygis didžiosiose apskrityse daugeliu atvejų 2020–2023 m. buvo aukštesnis nei mažesniuose regionuose. Tuo tarpu nagrinėjamo laikotarpio pradžioje (2013 m.) situacija buvo priešinga – registruoto jaunimo nedarbas buvo didesnis mažesnėse šalies apskrityse. Svarbu pastebėti, kad atsirado ir daugiau nerimą keliančių faktų, nes jaunimo santykinio nedarbo rodiklis mažesniuose regionuose 2022–2023 m. pradėjo augti gerokai sparčiau nei didžiuosiuose, nors šio rodiklio diferenciacija mažesniuose regionuose išliko pakankamai žema (svyravo tik nuo 6,2 iki 7,1 proc.) (8 pav.). Vertinant palankesnius mažesnių regionų ro-

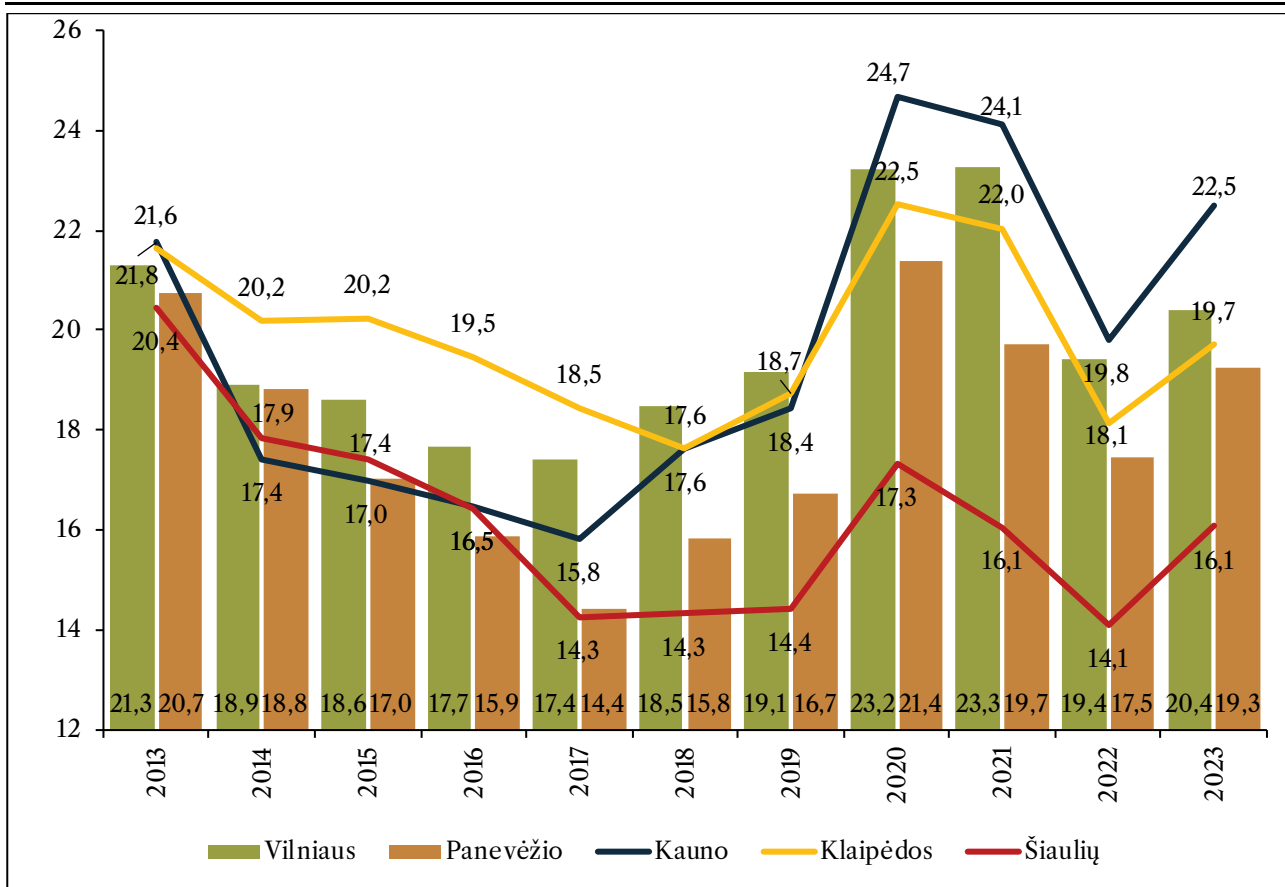
diklius, galima įžvelgti teigiamą didesnį darbo rinkos politikos poveikį registruoto jaunimo nedarbui stabilizuoti ir mažinti. Tačiau pastarasis pastebėjimas reikalauja detalesnių tyrimų.

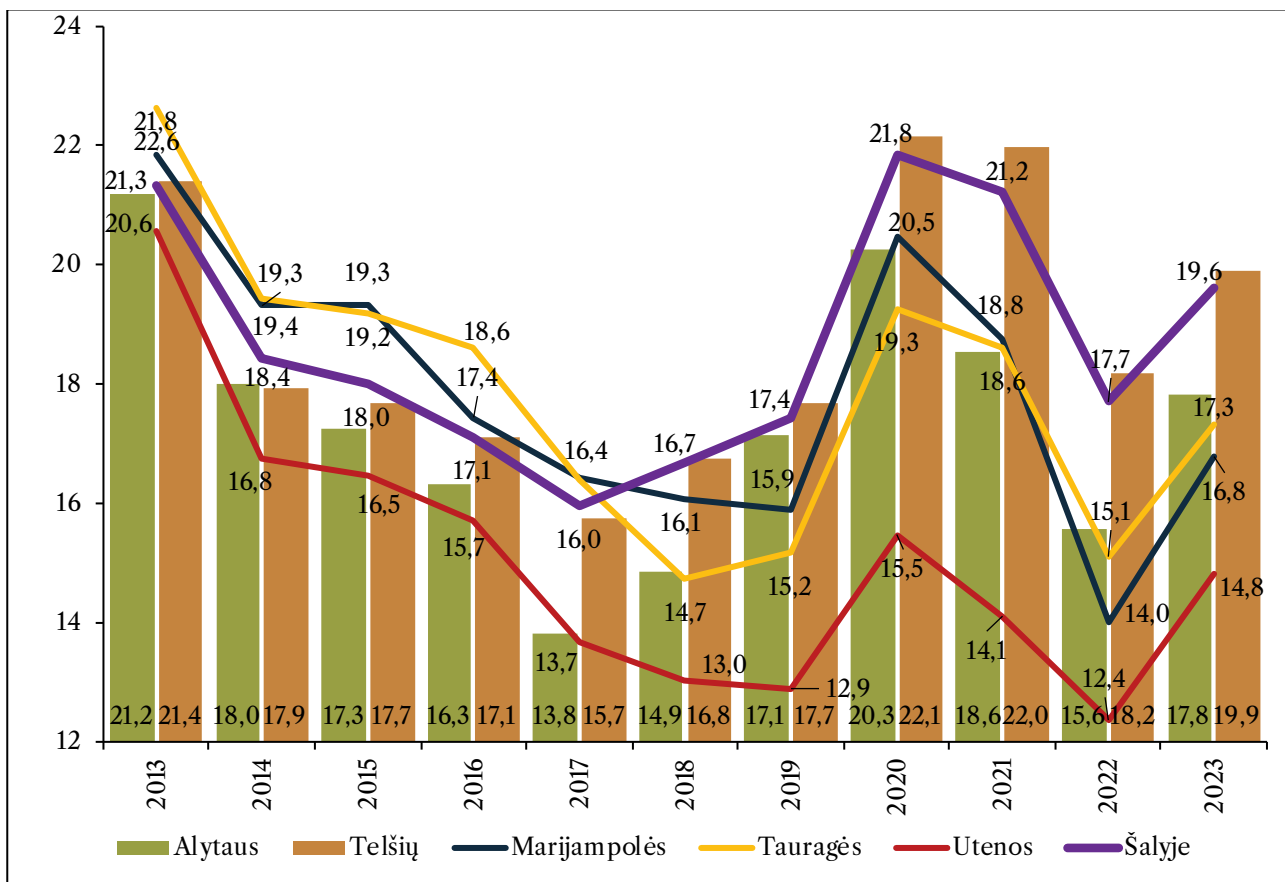
8 pav. Registruoto 16–29 metų amžiaus jaunimo nedarbo rodiklio (registruotų bedarbių ir atitinkamos darbingo amžiaus jaunimo grupės santykio) dinamika mažesnėse šalies apskrityse (UT duomenimis, proc.)

4. Jaunimo ir pagyvenusių žmonių situacijos darbo rinkoje pokyčių palyginimas

Įsivedę bendrąją prielaidą, kad dėl demografinių veiksnių poveikio jaunimo dalis tarp bedarbių mažėjo, o pagyvenusių bedarbių lyginamasis svoris augo, panagrinėkime Užimtumo tarnyboje registruotų tikslinių bedarbių grupių struktūrinius kaitos ypatumus. Svarbu paminėti, kad jaunų bedarbių dalies rodiklio dinamikos tendencijos pagal šalies regionus faktiškai atkartoja šios tikslinės grupės demografinio nedarbo lygio rodiklio pokyčius. Tai reiškia, kad registruoto jaunimo nedarbo lygio augimą lydi ir jų lyginamojo svorio tarp visų bedarbių didėjimas. Taip yra todėl, kad jaunimo nedarbo lygis kinta vidutiniškai sparčiau nei kitose bedarbių grupėse. Kadangi registruotų jaunų bedarbių lyginamasis svoris pagal regionus antroje praėjusio dešimtmečio pusėje sparčiai augo ir užgožė šio rodiklio sumažėjimą kitais laikotarpiais, tenka atmesti prielaidą, kad jaunų žmonių dalis tarp ieškančių darbo asmenų mažėjo. Atkreipkime dėmesį į tai, kad nuo pandemijos krizės ir po jos išryškėjo pakankamai didelė jaunimo lyginamojo svorio diferenciacija (ypač 2020–2021 m.). Didžiausias registruotų jaunų bedarbių lyginamasis svoris buvo Kauno apskrityje (jie sudarė net ketvirtadalį visų bedarbių). Tarp didesnių šalies regionų „jauniausi“ bedarbiai šiame dešimtmetyje buvo didžiosiose šalies apskrityse (Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos), mažiausias jų lyginamasis svoris stebėtas Šiaulių ir Panevėžio apskrityse (9 pav.).

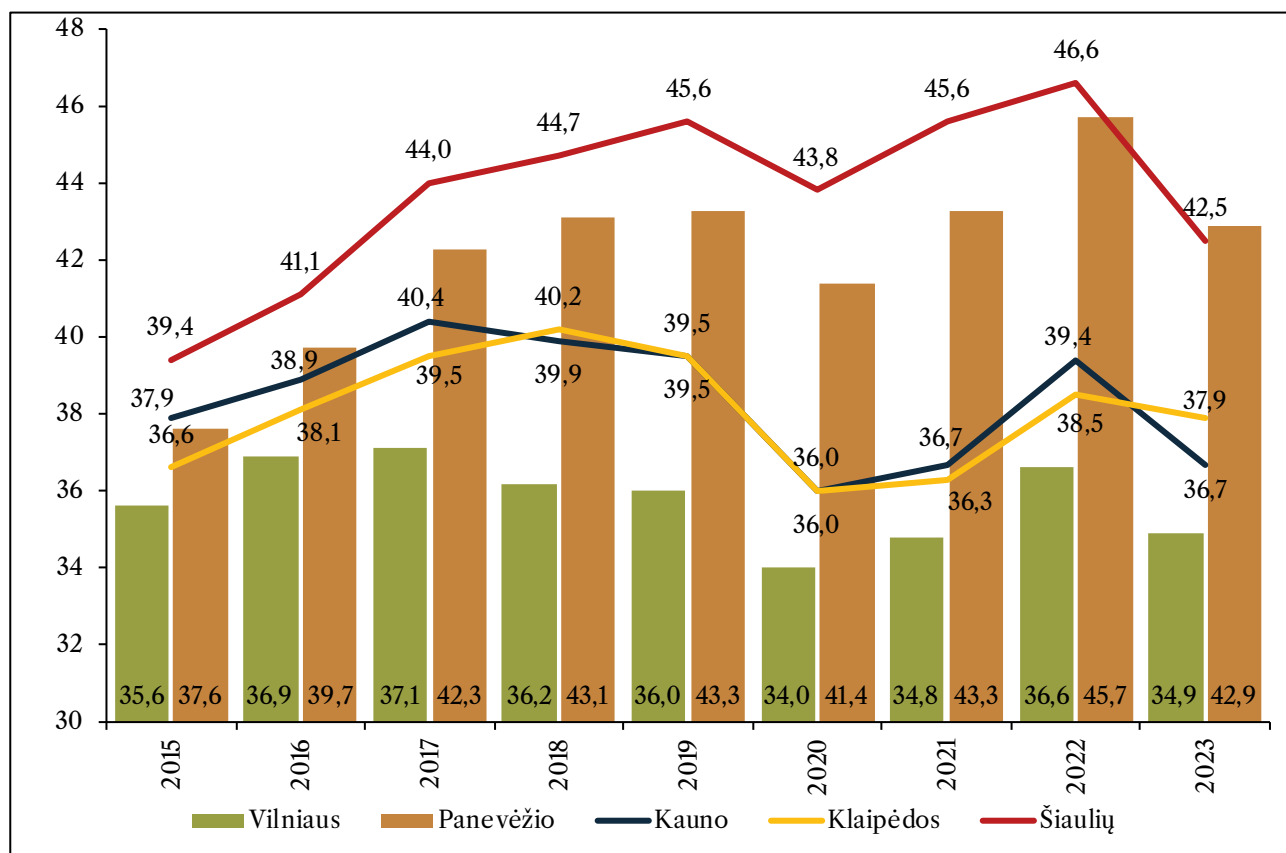

9 pav. Registruotų 16–29 metų amžiaus bedarbių dalis bendrame jų skaičiuje didesnėse apskrityse (UT duomenimis, proc.)

10 pav. Registruotų 16–29 metų amžiaus bedarbių dalis bendrame jų skaičiuje mažesnėse apskrityse (UT duomenimis, proc.)

Analogiškos jaunų bedarbių lyginamojo svorio tendencijos išryškėjo ir mažesnėse šalies apskrityse (10 pav.). Tačiau beveik visose jose jaunų bedarbių vidutiniškai buvo mažiau nei šalyje. Išimtį sudarė „jauniausia“ žemaitiška Telšių apskritis, kur jaunų bedarbių lyginamasis svoris 2020–2022 m. siekė apie penktadalį visų bedarbių ir buvo kiek aukštesnis nei šalies vidurkis (10 pav.). Tradiciškai mažiausia jaunų bedarbių dalis buvo Utenos apskrityje (2022 m. ji siekė vos 12,4 proc.). Labai panašiai keitėsi bedarbių dalis pagal šio rodiklio reikšmę „tarpiniuose“ mažesniuose šalies regionuose (Alytaus, Tauragės ir Marijampolės apskrityse). Jų reikšmės viena nuo kitos skyrėsi labai nedaug.

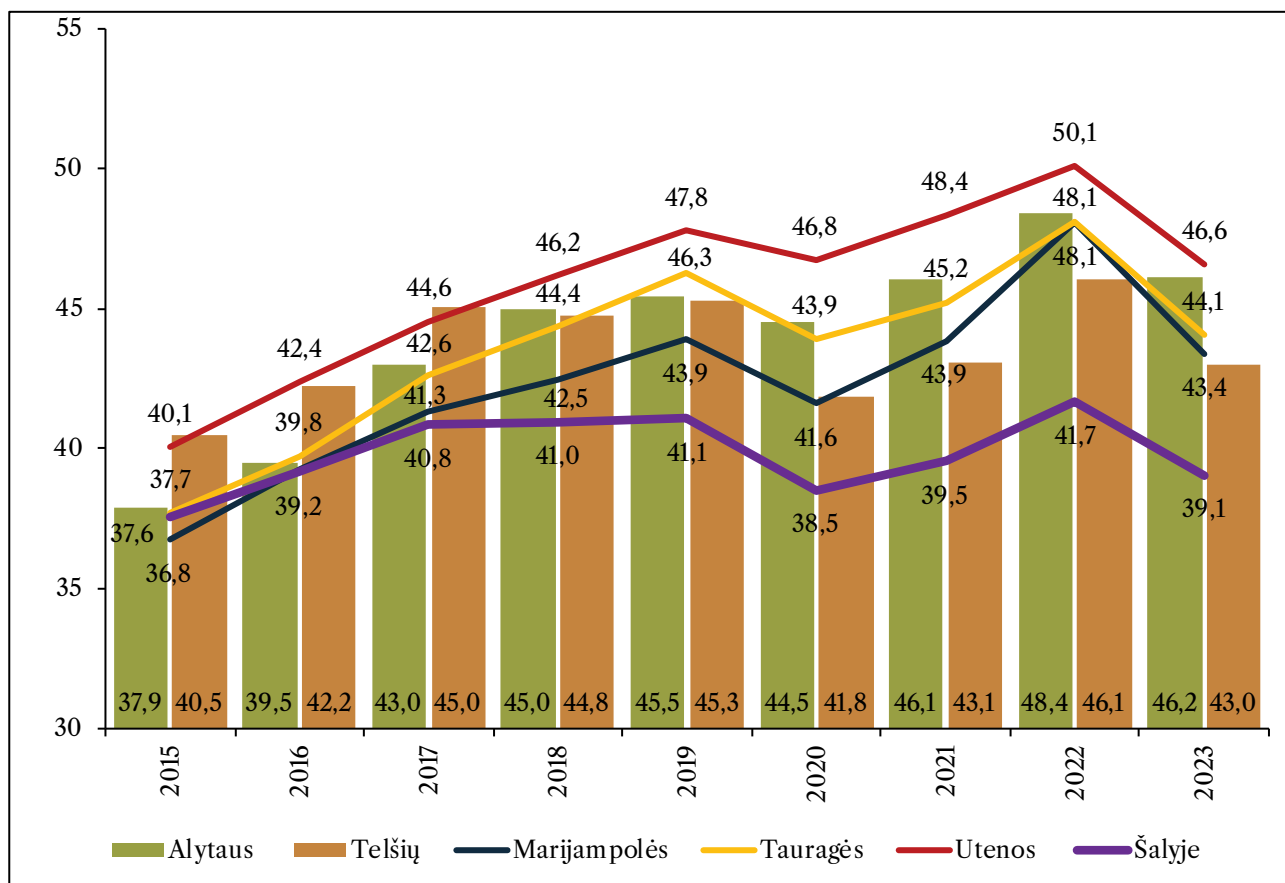
11 pav. Registruotų 50 metų amžiaus ir vyresnių bedarbių dalis bendrame jų skaičiujė didesnėse apskrityse (UT duomenimis, proc.)

Dėl gyventojų senėjimo pagyvenusių bedarbių daugiau nei jaunimo buvo daugumoje šalies regionų maždaug keletą kartų. Vadinasi, iš esmės turėtų pasitvirtinti ir mūsų iškelta ankstesnė prielaida, kad dėl neigiamo demografinių veiksnių poveikio pagyvenusių bedarbių dalis didėjo, tačiau šalies regionų mastu 2023 m. buvo stebimas itin ryškus laikinas ieškančių darbo asmenų tarp vyresnio amžiaus asmenų lyginamojo svorio sumažėjimas (11 pav.). Iš tyrimo rezultatų konteksto matome, kad demografinių veiksnių poveikis šalies regionų darbo išteklių senėjimui labiau pasireiškia ilguoju laikotarpiu. Tuo tarpu tikėtina socialinių ir institucinių veiksnių įtaka, dėl kurios vyresnio amžiaus bedarbių dalis laikinai sumažėja, yra labiau trumpalaikio pobūdžio. Tarsi patvirtina mūsų suformuluotą nuostatą pakankamai spartus vyresnio amžiaus žmonių nedarbo lygio rodiklio augimas 2022–2023 m., VDA tyrimų duomenimis, kadangi jis yra mažiau veikiamas institucinių veiksnių poveikio, nes dalis bedarbių nesikreipia į Užimtumo tarnybą. Antai nedarbo lygis Lietuvoje, VDA duomenimis, šiuo trumpuoju laikotarpiu 50–64 metų amžiaus bedarbių grupėse išaugo 1,5 procentinio punkto (net apie 20 proc.), gana žymiai viršydamas nedarbo lygio vidurkį šalies mastu. Tokiu būdu spartaus registruotų pagyvenusių bedarbių dalies sumažėjimo šalyje 2023 m. anaiptol nelydėjo nedarbo lygio rodiklio nuosmukis, atvirkščiai – šis rodiklis netgi

žymiai išaugo. Vertindami šią tendenciją, mes įsivedėme prielaidą, kad didelė pagyvenusių bedarbių dalis pateko tarp besirengiančių darbo rinkai asmenų (plačiau apie šią asmenų kategoriją žr. Užimtumo tarnybos skelbiamoje informacijoje)¹⁰. Pastarieji neturi bedarbio statuso ir didelė jų dalis dėl kvalifikacijos stokos gali sunkiai integruotis į darbo rinką.

Faktiškai egzistuoja gana žymi pagyvenusių bedarbių dalies rodiklio atvirkštinė priklausomybė nuo šalies teritorijų (jų grupių urbanizacijos laipsnio), kuri daugiau pasireiškia tarp didesnių šalies regionų. Kitaip tariant, kuo didesnis šalies regionas, tuo turėtų būti mažesnė pagyvenusio amžiaus bedarbių dalis. Mažiausia pagyvenusių bedarbių dalis buvo Vilniaus apskrityje, didesnė – Kauno ir Klaipėdos apskrityse, didžiausias jų lyginamasis svoris antroje regionų grupėje – Šiaulių ir Panevėžio apskrityse. Kitas pastebėjimas – per ilgesnį laikotarpį žymiai išaugę pagyvenusių bedarbių dalies rodiklio skirtumai tarp šalies regionų.

Apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, kad vyresnio amžiaus bedarbių dalies rodiklis ilgoju laikotarpiu (iki 2023 m.) augo visose šalies apskrityse. Statistiniai duomenys rodo, kad visose mažesnėse apskrityse pagyvenusių bedarbių dalis buvo didesnė už šalies vidurkį, tačiau vyriausi bedarbiai buvo Utenos apskrityje, o mažiausia jų dalis stebima Telšių apskrityje. 2022 m. kas antras Utenos apskrities bedarbis buvo pagyvenęs asmuo. Mažesnių šalies apskričių bedarbiai buvo vidutiniškai „senesni“ nei didesniųjų. Didžiosiose Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskrityse pagyvenusių bedarbių dalis buvo mažesnė nei šalies vidurkis. Sprendžiant pagal vyresnio amžiaus bedarbių dalies rodiklį, skirtumai tarp šalies regionų iki 2022 m. žymiai išaugo (12 pav.).

12 pav. Registruotų 50 metų amžiaus ir vyresnių bedarbių dalis bendrame jų skaičiujė mažesnėse apskrityse (UT duomenimis, proc.)

¹⁰ Daugėja paslaugų besirengiantiems darbo rinkai Užimtumo tarnybos klientams, <https://uzt.lt/naujienos/8/daugeja-paslaugu-besirengiantiems-darbo-rinkai-uzimtumo-tarnybos-klientams:267>.

Išvados

Analizės rezultatai parodė, kad ilgalaikį darbo užmokesčio ir BVP lygio vienam gyventojui rodiklių augimą Lietuvos regionuose lydėjo ir užimtumo didėjimas. Kita vertus, šalies regionuose trūko socialinės ekonominės raidos stabilumo dėl ilgą laiką egzistuojančios aukštos BVP vienam gyventojui lygio rodiklio diferenciacijos. Tačiau šio dešimtmečio pradžioje ėmė ryškėti ir šio rodiklio skirtumo stabilizacijos požymiai.

Analizuojant turimus rezultatus, reikia turėti omenyje, kad faktiškai visus nagrinėjamus rodiklius regionuose veikia įvairūs struktūriniai veiksniai. Straipsnio autoriai sau anaipol nekėlė metodologinio uždavinio įvertinti atskirų regionų (rodiklių) diferenciaciją „grynu pavidalu“, kuri yra nepriklausoma nuo šių struktūrinių veiksnių. Pavyzdžiui, BVP vienam gyventojui ir užimtumo lygio bei darbo užmokesčio rodiklių regioninius skirtumus sąlygoja labai nevienoda darbo vietų koncentracija vienoje ar kitose ekonominėse veiklose. Netgi nedarbo lygio atveju egzistuoja su darbo pasiūlos bei paklausos neatitikimu susijęs veiksnys, kuris lemia minėto rodiklio reikšmę regionuose. Todėl straipsnyje nagrinėjamų rodiklių regioninę diferenciaciją žymiu mastu galima tiesiog interpretuoti kaip įvairių struktūrinių veiksnių poveikio pasekmę.

Sumažinus šalies regionų ekonominės raidos skirtumus, galima būtų užtikrinti tolygesnę atskirų šalies teritorijų socialinę raidą ir jų darbo rinkos plėtrą. Pastaraisiais metais šiek tiek sumažėjo BVP lygio rodiklio santykiniai skirtumai tiek tarp didžiausių ir mažiausių šalies regionų grupių, tiek tarp Vilniaus ir Tauragės apskričių, kur šio rodiklio reikšmės buvo atitinkamai didžiausios ir mažiausios. Dėl stebimų ūkio perkaitimo požymių darbo rinkoje (apie tai liudija pablogėję bendrieji užimtumo ir nedarbo rodikliai 2022–2023 m. laikotarpiu) visai reali išlieka šalies ir jos regionų žymesnio ekonomikos nuosmukio rizika. Kita vertus, labai žemas nedarbas didžiausiose Vilniaus ir Kauno apskrityse liudija ir apie tam tikrą šalies ekonomikos perkaitimo grėsmę.

Ilgalaikis užimtumo augimas ir nedarbo mažėjimas teigiamai veikė skurdo rizikos lygio ir šio rodiklio skirtumų sumažėjimą regionų grupėse 2018–2022 m. laikotarpiu, nors jis išliko vis dar aukštas, ypač mažesnėse šalies apskrityje. Tuo pačiu pastebimos ir yra išlikusios nepalankių trumpalaikių svyravimų grėsmės, kurios faktiškai gali komplikuoti skurdo lygio sumažėjimą. Antai nepaisant pozityvesnių pokyčių, skurdo rizikos lygis didžiausių regionų grupėje 2019–2022 m. išaugo nuo 17,2 iki 18,9 proc.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad straipsnyje naudotas skurdo rizikos rodiklis neįvertina kainų skirtumo regionuose. Tačiau pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimuose tai nėra trūkumas, o tiesiog ribotumas, kurio objektyviai negali atskleisti tokio pobūdžio tyrimų rezultatai, tačiau mokslininkai, bendradarbiaudami su oficialios statistikos atstovais, galėtų inicijuoti tokius tyrimus, kuriuose atsižvelgiama į kainų ir vartojimo skirtumus regionuose. Faktiškai nemaža dalis mažesnes pajamas gaunančių mažesnių regionų gyventojų turėtų lengviau „sudurti galą su galu“ negu didmiesčių gyventojai, kuriuos slegia gerokai didesnė komunalinių mokesčių našta, nors, aišku, pabrangus energetiniams ištekliams, jų išlaidos taip pat išauga. Bet žemesnę „skurdo kartelę“ mažesniuose regionuose gali užtikrinti ir mažesnės kainos šalies periferijoje bei santykinai didesnės jų natūrinės pajamos.

Kitokį vaizdą stebime nagrinėdami atskirų demografinių grupių nedarbo struktūros teritorinius skirtumus. Analizės rezultatai rodo, kad šalies regionų skirtumai per ilgesnį laikotarpį gerokai padidėjo vertinant situaciją pagal jaunų ir pagyvenusių bedarbių lyginamojo svorio rodiklius. Tuo tarpu dar praėjusio dešimtmečio viduryje regionų skirtumai pagal šiuos rodiklius buvo palyginti nežymūs. Demografiniai bedarbių struktūros skirtumai pagal šalies regionus itin išaugo būtent praėjusio dešimtmečio pabaigoje.

Tuo pasireiškė atskirų šalies regionų situacijos darbo rinkoje išskirtinumas, tačiau galima pastebėti, kad šalies teritorijų skirtumai pagal pagyvenusių bedarbių dalies rodiklį nuo 2023 m. laikinai sumažėjo.

Dabartiniu metu turime santykinai „jauniausius“ šalies regionus, kur bedarbių daugiausia yra tarp jaunimo, o ieškančių darbo pagyvenusių žmonių – mažiausia (Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskritys). Antra vertus, seniausias darbo rinkos požiūriu šalies regionas yra Utenos apskritis, kurioje pagyvenusių bedarbių yra daugiausia, o jaunimo – mažiausia. Mažesnių regionų grupėje išsiskiria santykinai „jauniausia“ Telšių apskritis, kur šioje mažiau urbanizuotų teritorijų grupėje yra santykinai daugiau jaunimo ir mažiau pagyvenusių bedarbių. Iš esmės bedarbių struktūros pasiskirstymas atitinka šalies demografinės tendencijas.

Svarbu pabrėžti, kad auganti darbo išteklių (bedarbių skaičiaus) diferenciacija pagal amžių šalies regionuose tampa vis didesne grėsme jų sėkmingai socialinei raidai. Padidėję bedarbių struktūros demografiniai skirtumai yra netolygios regionų ekonominės ir socialinės raidos pasekmė, todėl į juos tiesiog būtina labiau atsižvelgti darbo rinkos politikos formuotojams. Taikant aktyvias darbo rinkos politikos priemones, svarbu kreipti dėmesį į konkrečios apskrities demografinę situaciją ir darbo išteklių struktūros specifiką. Tačiau reikia turėti omenyje, kad darbo rinkos politikoje silpnosios darbo rinkos grandys praktiškai išskiriamos labiau akcentuojant aukščiausio nedarbo lygio teritorijas savivaldybių lygmeniu. Tiek aukščiausio nedarbo lygio teritorijoms, tiek kitoms savivaldybėms būdinga gerokai didesnė bedarbių struktūros rodiklių diferenciacija nei apskričių lygmeniu, kurių rodikliai savotiškai „maskuoja“ šiuos skirtumus. Tai reikalauja dar gilesnio šios problemos tolesnio ištyrimo ateityje.

Literatūra

- Gil-Alana, L. A., González-Blanch, M. J. ir ir Poza, C. (2024). Labour market mismatches in G7 countries: a fractional integration approach. *Applied economics*, 1–17. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/0003684-6.2024.2305620>.
- Baertsch, L., Kleine-Rueschkamp, L. ir Miho, A. (2024). Regional Trends in Labour Market Tightness: Evidence from 30 OECD Countries. In *Shortages of Labour and Skills*, 59–68. Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.5771/9783748947769-59>.
- Cardona-Arenas, C. D. (2024). Exploring unemployment persistence: a probabilistic analysis in 20 OECD countries to understand its social implications. *International Journal of Sociology and Social Policy*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1108/IJSSP-06-2024-0245>.
- Caro, P. D. ir Fratesi, U. (2023). The role of Cohesion Policy for sustaining the resilience of European regional labour markets during different crises. *Regional Studies*, 57(12), 242–244. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2118252>.
- Cefalo, R. ir Scandurra, R. (2021). Territorial disparities in youth labour market chances. *Europe Regional Studies*, 8(1), 228–238. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/21681376.2021.1925580>.
- Corsi, M. ir Lodovici, M. S. (2013). Active Ageing and Gender Equality. Working Paper 13 (004). Université Libre de Bruxelles – Solvay Brussels School of Economics and Management Centre Emile Bernheim.
- Dashkova, E. S. ir Dorokhova, N. V. (2023). Regional labour market: A method for research. *Journal of New Economy*, 24(3), 119–135. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.29141/2658-5081-2023-24-3-6>.
- Eurostato duomenų bazė. (2024). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- Fana, M., Tolan, S., Torrejón, S., Urzi Brancati ir Fernandez-Macias, E. (2020). The COVID Confinement Measures and EU Labour Markets, European Commission, JRC Technical Reports. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.2760/079230>.

- Feng, Y., Lagakos, D. ir Rauch, J. E. (2024). Unemployment and Development. *The Economic Journal*, 134(658), 614–647. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/ej/uead076>.
- Ganong, P., Greig, F., Noel, P., Sullivan, D. M. ir Vavra, J. (2024). Spending and Job-Finding Impacts of Expanded Unemployment Benefits: Evidence from Administrative Micro Data. *American Economic Review*, 114(9), 2898–2939. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1257/aer.20220973>.
- Giannakis, E. ir Mamuneas, T. P. (2022). Labour productivity and regional labour markets resilience in Europe. *The Annals of Regional Science*, 68(3), 691–712. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s00168-021-01100-y>.
- Hartal, S., Kourtit, K. ir Carmen Pascariu, G. (2023). Spatial labour markets and resilience of cities and regions: a critical review. *Regional Studies*, 57(12), 2359–2372. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/003434-04.2023.2196301>.
- Meekes, J. ir Hassink, W. H. (2023). Endogenous local labour markets, regional aggregation and agglomeration economies. *Regional Studies*, 57(1), 13–25. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2050893>.
- Muhammad, R. ir Arif, M. (2024). Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on Unemployment Rate: Evidence in ASEAN. *Indonesian Interdisciplinary Journal of Sharia Economics (IJSE)*, 7(2), 2910–2926. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.31538/ijse.v7i2.4924>.
- Okunevičiūtė Neverauskienė, L. ir Pocius, A. (2024). Darbo rinkos raidos tendencijų vertinimas Lietuvoje: jaunimo padėties lyginamoji analizė. *Regional formation and development studies*, 42(1), 86–100. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15181/rfds.v42i1.2604>.
- Pocius, A. (2010). Padėties darbo rinkoje pokyčiai, užimtumo ir nedarbo rodiklių taikymo metodiniai ypatumai. *Lietuvos statistikos darbai*, 49, 26–33. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/LJS.2010.13944>.
- Pocius, A. ir Burneika, D. (2017). Padėties darbo rinkoje skirtumai Lietuvos regionuose. *Lietuvos statistikos darbai*, 56(1). Lietuvos statistikos darbai.
- Pocius, A., Moskvina, J. ir Gruževskis, B. (2023). Bedarbių perėjimas į užimtumą: stebėseną, rodikliai, lyginamoji analizė. *Lietuvos statistikos darbai*, 62, 20–36. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/ljs.2023.33983>.
- Scandurra, R., Cefalo, R. ir Kazepov, Y. (2021). Drivers of youth labour market integration across European regions. *Social Indicators Research*, 154(3), 835–856. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02549-8>.
- Tobin, S. (2024). Labour market resilience will be tested in the near term. *World Employment and Social Outlook*, 1, 19–36.
- Užimtumo tarnybos prie LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija. Daugėja paslaugų besirengiantiems darbo rinkai Užimtumo tarnybos klientams. Prieiga per internetą: <https://uzt.lt/naujienos/8/daugeja-paslaugu-besirengiantiems-darbo-rinkai-uzimtumo-tarnybos-klientams>.
- Valstybės duomenų agentūros (Lietuvos statistikos departamento) duomenų bazė. (2024). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize/>.
- Vankevich, A., Kalinouskaya, I., Zaitsava, V. ir Alyakseeva, A. (2023). Theoretical and Methodological Approaches to Analysis and Forecasting of the Labour Market within the Framework of Sustainable Development. E3S Web of Conferences 451, 05019. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202345105019>.
- Zokirjonova, F. Y. (2024). Unemployment and the main ways to reduce it. *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences*, 3(6), 73–76. Prieiga per internetą: <https://econferenceseries.com/index.php/srnss/article/view/4871>.

THE DIFFERENTIATION OF THE LABOR MARKET SITUATION IN LITHUANIAN REGIONS AND THE FACTORS INFLUENCING IT

Laima OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERAUSKIENĖ | <https://orcid.org/0000-0002-7969-3254>

Arūnas POCIUS | <https://orcid.org/0000-0002-4045-511X>

Department of Labour Market Research
at the LCSS Institute of Sociology
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania
laima.okuneviciute@dsti.lt, arunas.pocius@dsti.lt

Summary

The publication evaluates unemployment differences in Lithuanian districts and discusses the factors influencing unemployment, as the labor market situation became more complicated during the pandemic crisis. The average annual unemployment rate increased from 5.9% to 6.8% in 2022–2023. The study aims to assess the labor market situation in various Lithuanian regions.

Under such tense socio-economic situation, this work analyzes labor market trends in the country's counties, prioritizing the monitoring of registered unemployment indicators, as the data provided by the Employment Service by region is significantly more detailed than the employment survey indicators.

The article also provides a detailed analysis of factors identified by the authors as influencing labor market differentiation in Lithuania's regions. To evaluate their impact, key socio-economic indicators were selected by region, including GDP per capita, wage levels, and the risk of poverty. In evaluating the labor market situation in the regions, unemployment trends are associated with changes in employment levels.

Keywords: unemployment; employment; labour market; labour market policy; gross domestic product; wages; at-risk-of-poverty rate.

LAISVOS DARBO VIETOS IR STEBIMI POKYČIAI: LIETUVOS IR EUROPOS SĄJUNGOS TENDENCIJOS

Arūnas POCIUS | <https://orcid.org/0000-0002-4045-511X>

Boguslavas GRUŽEVSKIS | <https://orcid.org/0000-0003-1058-3927>

LSMC Sociologijos instituto

Darbo rinkos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

arunas.pocius@dsti.lt, boguslavas.gruzevskis@dsti.lt

Santrauka. Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse po 2008–2009 m. krizės nuolat didėja darbo jėgos pasiūlos ir paklausos neatitikimas. Darbdaviai vis sunkiau randa tinkamų, ypač aukštai kvalifikuotų, darbuotojų. Laisva darbo vieta yra nuostolinga kaip makrolygmeniu (šalies lygmeniu), taip ir mikrolygmeniu (įmonės). Todėl pagrindinis kiekvienos šalies darbo rinkos politikos tikslas – kad laisvos darbo vietos būtų kuo greičiau užimamos, t. y. kad būtų kuo mažiau laisvų darbo vietų. Kita vertus, mažesnis laisvų darbo vietų skaičius atspindi geresnes šalies socialinės bei ekonominės raidos perspektyvas, darbo rinkos politikos bei profesinio rengimo sistemos efektyvumą ir atitikimą ūkio poreikiams. Straipsnyje analizuojama laisvų darbo vietų užimtumo diferenciacija pagal skirtingus požymius ir aptariama laisvų darbo vietų užimtumą determinuojančių veiksnių įtaka.

Raktažodžiai: laisva darbo vieta, darbo pasiūla, darbo paklausa, darbo rinkos politika, nedarbas, užimtumas, darbo rinka.

Įvadas

Laisvos darbo vietos yra labai iliustratyvus ir daugiamatis šalies ekonomikos, socialinės politikos bei visuomenės raidos indikatorius. Jos ne tik charakterizuoja situaciją darbo rinkoje (nors tai yra pagrindinė šio fenomeno analizės ir tyrimų sfera) ir šalies ekonomikos raidos perspektyvas, bet ir parodo profesinio rengimo bei darbo rinkos politikos efektyvumą, šalies ir atskirų jos regionų investicinį patrauklumą. Todėl, mūsų nuomone, tyrimų šioje srityje ateityje turi daugėti, ypač atsižvelgiant į tai, kad esant ribotiems darbo ištekliams (Gruževskis ir Pocius, 2022), bus siekiama kuo efektyviau juos naudoti, taip pat siekiant, kad laisvos darbo vietos būtų kuo greičiau užimamos (Hoghton, 2021). Mažėjant darbo ištekliams Europos Sąjungos (toliau – ES) šalyse bei Lietuvoje ilguoju laikotarpiu, laisvų darbo vietų užimtumo ir efektyvaus darbo išteklių panaudojimo problemos tampa itin aktualios. Straipsnyje remiamasi kai kuriais mokslo projekto „Užimtumo iššūkiai ir atsparumas darbo rinkoje: socialiniai ir individualūs ištekliai bei jų stiprinimo kryptys“ (Nr. S-MIP-24-27), finansuojamo Lietuvos mokslo tarybos lėšomis, rezultatais. Tiriama problematika yra svarbi darbo rinkos politikos bei socialinės raidos sferoje. Vertinant Lietuvoje atliktus tyrimus šioje srityje bei parengtus straipsnius, galima teigti, kad darbo vietų

kaitos ir jų užimtumo tematika mūsų šalyje yra mažai ištirta sritis, kadangi beveik nėra publikacijų, kuriose būtų nagrinėjamos šios problemos (ypač naujesnių), nors įvairūs straipsniai ir analizės apima kai kuriuos, atskirai atsietus darbo rinkos elementus, pavyzdžiui, darbo pasiūlos ir paklausos analizę, nedarbo ar užimtumo analizę ir pan., todėl autorių pasirinkto tyrimo aktualumas abejonių kelti neturėtų. Taigi norima įvertinti laisvų darbo vietų santykinų rodiklių dinamikos tendencijas Lietuvoje bei kitose ES šalyse ir atskleisti darbo pasiūlos bei paklausos suderinamumo problemas. Autoriai siekia parodyti, kad neužimtų laisvų darbo vietų mažinimas postmodernioje visuomenėje yra pakankamai sudėtingas, kompleksinis procesas (ypač IT intensyvaus progreso sąlygomis), o tradicinių rodiklių naudojimas gali būti nepakankamai informatyvus.

1. Laisvų darbo vietų problemos sprendimas ir tyrimo metodologinės nuostatos

Laisvų darbo vietų užimtumo dinamika glaudžiai susijusi su darbo pasiūla ir paklausa, kuri yra persipynusi su ekonominėmis ir socialinėmis problemomis, todėl šį straipsnį tam tikra prasme galima laikyti tarpdisciplininiu. Darbo vietas (darbo paklausą) „kuria“ ekonomika, o darbo pasiūla (ieškantys darbo asmenys, bedarbiai) yra daugiau socialinės sferos prerogatyva. Nepaisant to, kad darbo vietos (laisvos darbo vietos, užimtumas) yra ir socialinių tyrimų sferos akiračiuje, mokslinėse publikacijose dažniau nagrinėtos būtent darbo pasiūlos problemos (pvz., Agnelio et al., 2014; Makštutis ir Vijeikis, 2008; Möller, 2017), kartais jos siejamos ir su natūraliu ekonominės raidos cikliškumu (Mueller, 2017). Tačiau dar prieš pandemijos krizę buvo galima rasti aktualių publikacijų, kurios susijusios su darbo pasiūlos bei paklausos suderinamumu (Ortego-Marti, 2017). Socialinių tyrimų sferoje labiau išryškėjusi darbo pasiūlos tyrimų kryptis greičiausiai atspindi valstybinių institucijų siekius spręsti nedarbo problemas, ypač krizinėse situacijose. Be to, darbo paklausos elementų (darbo vietų skaičiaus ir jų užimtumo) pokyčiai yra daugiau susiję su atskirų šalių ekonomine raida, kuri neretai „išslysta“ iš sociologinių tyrimų akiračio. Vertinant pastarųjų dešimtmečių tyrimų situaciją Lietuvoje, svarbu pastebėti, kad, nepaisant didelio darbo išteklių trūkumo, mokslininkų ir valstybinių institucijų dėmesys darbo paklausai (darbo vietų kaitos ir jų užimtumo problemoms) buvo menkas bei fragmentiškas ir jos dažniau buvo tiriamos kitų problemų fone (pvz., Okunevičiūtė Neverauskienė ir Pocius, 2017), nors pastarųjų metų publikacijose buvo nagrinėjami ir bedarbių perėjimo į užimtumą stebėsenos klausimai (Pocius, Moskvina ir Gruževskis, 2023).

Prieš pradėdami atliktų tyrimų rezultatų analizę, trumpai aptarsime bendras laisvų darbo vietų užimtumo problemas ES šalyse ir atitinkamų pokyčių darbo rinkoje perspektyvas. Pagal Eurostat (2021) apibrėžimą, laisva darbo vieta (angl. *a job vacancy*) – tai „naujai sukurta, neužimta arba netrukus atsilaisvinanti apmokama darbo vieta“. Norėdamas, kad laisva darbo vieta būtų užimta, darbdavys imasi aktyvių priemonių, kad darbo rinkoje susirastų tinkamą kandidatą. Visose šalyse laisvas darbo vietas siekiama kuo greičiau užimti, t. y. per įmanomai trumpiausią laiko tarpą. Viena vertus, tai norima padaryti dėl ekonominių priežasčių, nes laisva darbo vieta reiškia ekonominius nuostolius (nepagaminta produkcija, nesuteiktos paslaugos ir pan.). Kita vertus, to siekiama dėl socialinių priežasčių, kadangi yra darbo ieškančių asmenų, bedarbių, kuriems ekonominis neaktyvumas yra žalingas ir nuostolingas (pajamų bei profesinių ir bendrųjų kompetencijų praradimo kontekste, socialinės bei psichologinės pasekmės ir pan.).

Laisvų darbo vietų užimtumas ES šalyse yra pakankamai rimta problema. Ji įvairiose šalyse ir ekonomikos sektoriuose pasireiškia skirtingai, tačiau dėl demografinių ir technologinių pokyčių šita problema ateityje turėtų didėti. Verslo įmonių atstovai vis dažniau teigia susiduriantys su problema rasti tinkamų žmonių, kurie galėtų užimti laisvas darbo vietas. Remiantis Hoghtono (2021) pateiktais 2021 m. rugpjū-

čio mėn. vykdytos apklausos duomenimis, verslo atstovai teigia, kad, apskritai paėmus visus ekonomikos sektorius, ES sudėtinga užimti apie 13 proc. laisvų darbo vietų. Su didžiausiomis problemomis susiduriama viešbučių ir restoranų sektoriuje, kuriame sunku sumažinti net apie 30 proc. laisvų darbo vietų. Anot Hoghtono (2021), su laisvų darbo vietų užimtumu dažniau susiduria didelės įmonės, kurių 4 iš 10 patiria minėtą problemą. Lietuvoje 2021–2022 m. atlikti darbo vietų užimtumo tyrimai (Ataskaita, 2023) parodė, kad šalyje vis sunkiau sekasi pritraukti darbuotojų į laisvas darbo vietas švietimo, prekybos, statybos sektoriaus, medicinos srityse. Antra vertus, laisvų darbo vietų užimtumo problemą dažniau akcentavo mažų ir vidutinių įmonių darbdaviai nei didelių.

Esant santykinai dideliame skaičiu sunkiai užimamų darbo vietų, svarbu žinoti, kokie veiksniai lemia, kad įmonėse ir organizacijose susiduriama su šia problema. Pagrindinės to priežastys, nurodomos verslo atstovų, yra tinkamus įgūdžius turinčių kandidatų trūkumas (kaip nurodė 67 proc. respondentų), mažesnis skaičius paraiškų teikiančių kandidatų (minėjo 25 proc. respondentų) ir nepakankamas užmokestis už darbą (nurodė 15 proc. respondentų) (Hoghton, 2021). Rojas (2021) savo apžvalginame straipsnyje akcentavo, kad šiuo metu darbuotojų trūkumą sąlygoja neįprastai spartus ekonomikos augimo tempas, ypač po COVID-19 pandemijos. Taip pat pabrėžiama, kad dėl minėtų ekonomikos stabdymų pasikeitusi darbo paklausos struktūra atskiruose sektoriuose lemia darbo jėgos įgūdžių atotrūkio didėjimą, todėl tiek pačios verslo įmonės, tiek šalių vyriausybės turėtų aktyviau imtis darbuotojų permokymo ir efektyvesnio integravimo į darbo rinką.

Mangano ir Trendle'o (2017) tyrimo rezultatai atskleidė, kad reikšmingi veiksniai laisvoms darbo vietoms užimti yra kandidatams keliami įgūdžių reikalavimai; geografinė regiono, kuriame yra laisva darbo vieta, padėtis (t. y. šio regiono pasiekiamumas) ir įmonės, kurioje yra laisva darbo vieta, dydis. Tačiau jų tyrimo rezultatai neatspindi didelės veiksnių variacijos įvairiuose ekonomikos sektoriuose, kas rodo, kad veiksniai visose ūkio veiklose (sektoriuose) yra panašūs. Mūsų nuomone, toks apibendrinimas yra teisingas tik iš dalies. Pavyzdžiui, sveikatos apsaugos ar švietimo sektoriuje dažniau dominuoja kandidatų įgūdžių neatitikimo problema, transporto sektoriuje – žemo ar nepakankamo darbo užmokesčio problema, o žemesnės kvalifikacijos darbo vietų atžvilgiu (pvz., statybos sektoriuje) – darbo vietų pasiekiamumo ir patrauklumo pagal darbo pobūdį problema.

Verta atkreipti dėmesį į Letsoalo ir Mkhonzos (2017) atliktų tyrimų rezultatus, kurie atskleidė, kad vien tik trukmės traktavimas kaip pagrindinio indikatorius, kuris parodo, kad darbo vieta yra sunkiai užimama, gali būti klaidingas. Galimybės užimti tam tikrą darbo vietą ir trukmė, per kurią tai galima padaryti, priklauso nuo visumos ekonominių, sektorinių ir asmeninių veiksnių, o minėti veiksniai yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Tai patvirtina ir mūsų atlikto tyrimo konceptualią nuostatą, kad laisvų darbo vietų užimtumas yra kompleksinis, daugiafaktorinis fenomenas. Letsoalo ir Mkhonza (2017) labiau tyrinėjo laisvų darbo vietų užimtumą viešajame sektoriuje, tačiau jų pateiktos išvados, mūsų nuomone, yra universalios ir būdingos visam ūkiui.

Jau minėjome, kad dėl vykstančių demografinių bei technologinių pokyčių laisvų darbo vietų problema ES šalyse nuolat didės ir tai vis brangiau gali kainuoti mūsų ekonomikoms. Straipsnyje detaliau neanalizuosime, dėl kokių priežasčių neužimamos laisvos darbo vietos, tačiau tikslinga trumpai paminėti pagrindinius iššūkius šioje srityje. Remiantis Konle-Seidl (2020) ataskaitos, užsakytos Europos Parlamento, informacija, nuolat kintančios darbo rinkos sąlygos reikalauja, kad ieškantieji darbo nuolat priderintų savo įgūdžius prie kintančių rinkos poreikių. „Cedefop“ (2016) atlikto tyrimo duomenimis, darbo ieškančiųjų išsilavinimo ir įgūdžių srityje ES daugiausia susiduriama su šiomis problemomis: 46 proc.

suaugusiųjų turi žemą išsilavinimo lygį, mažus skaitmeninius ir pažintinius įgūdžius arba šie įgūdžiai yra pasenę, 54 proc. dirbančiosios populiacijos nėra pritaikę savo kvalifikacijos profesinėje veikloje. Kita problema, suaugusieji (ypač turintys žemą kvalifikaciją) bedarbiai vangiai dalyvauja mokymo programose, aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, pagal pateikiamą statistiką, bendrasis suaugusiųjų dalyvavimas švietime ir apmokymuose 2018 m. siekė tik 11,1 proc., šis procentas mažėja priklausomai nuo asmenų amžiaus.

Nemažėja ir jaunimo nedarbo problema bei jaunų žmonių galimybės greitai prisitaikyti ir užimti laisvas darbo vietas. Žemą kvalifikaciją turintiems jauniems žmonėms būdinga didesnė nedarbo ir ekonominio neaktyvumo rizika. Nustatyta, kad 18–24 metų amžiaus bedarbiai 2019 m. ES dažniausiai buvo abiturientais, kurie daugiausia turėjo žemesnės pakopos vidurinį išsilavinimą ir neketino toliau studijuoti ar mokytis. COVID-19 pandemijos metu jauni žmonės ES patyrė sunkesnę ir ilgiau trunkantį neišsprendiamą pandemijos poveikį, kuris kelia grėsmę jų socialinei ir ekonominei integracijai (Konle-Seidl, 2020). Kita vertus, būtina paminėti, kad ateityje jaunimo vaidmuo ES darbo rinkoje nuolat didės: 1) dėl mažėjančios jaunimo pasiūlos ir 2) dėl jų galimybių greičiau ir lanksčiau prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių. Prognozuojama, kad dėl ilgalaikių demografinių pokyčių (visuomenės senėjimo) potenciali darbo jėga ir toliau mažės, todėl visomis priemonėmis (nuo bendrojo ugdymo iki naujų, inovatyvių darbo rinkos politikos priemonių) būtina didinti jos panaudojimo efektyvumą (ypač jaunimo) ir trumpinti laisvų darbo vietų užimtumo laiką.

Darbo paklausai ir laisvų darbo vietų užimtumui vis didesnę įtaką daro ir technologiniai pokyčiai, arba vadinamoji Ketvirtoji pramonės revoliucija¹¹. Fareri ir kt. (2020) pastebi, kad technologinės pažangos ir veiklos skaitmeninimo įtakos darbo rinkai vertinimas yra miglotas klausimas. Viena vertus, IT panaudojimas gamyboje mažina darbo imlumą. Be to, skatina naujų darbo vietų atsiradimą: ir dėl IT plėtros, ir dėl augančio našumo bei vartojimo, t. y. skatina naujų darbo vietų atsiradimą ir tradiciniuose ūkio sektoriuose. Acemoglu ir kt. (2020) savo tyrimuose nustatė, kad pastebimas spartus su dirbtiniu intelektu (AI) susijusių darbo vietų skaičiaus didėjimas, kuris nuo 2010 m. augo sparčiai, o 2015–2016 m. laikotarpiu – itin sparčiai. Apskritai paėmus, apskaičiuota, kad su AI naudojimu susijusių darbo vietų skaičius išaugo apie 15 proc. per analizuotą 2010–2018 m. laikotarpį. Šis skaičius labiausiai auga įvairaus pobūdžio kontrolės ir specifikacijų tikrinimų srityse. Augimas labiau būdingas didelėms įmonėms, tačiau nėra toks spartus smulkiose ir vidutinio dydžio įmonėse. Šie tyrimai patvirtina, kad AI keičia atliekamų darbo funkcijų ir užduočių struktūrą, kadangi dalį užduočių, kurias anksčiau atlikdavo žmonės, dabar atlieka technologijos. Dėl atskirų procesų automatizavimo yra mažiau žemos ir vidutinės kvalifikacijos darbų. Tačiau tuo pat metu atsiranda poreikis atlikti naujo tipo užduotis (pvz., valdyti elektronines parduotuves, elektronines klientų duomenų bazes, informacines sistemas ir kt.), o tai, savo ruožtu, reikalauja naujų įgūdžių ir pasitarnauja naujiems, aukštos kvalifikacijos darbams atsirasti. Didžiausia problema yra ta, kad technologiniams pokyčiams esant itin spartiems, darbo jėga nespėja adaptuotis prie atitinkamų pokyčių. Susidaro 3 rūšių problemos: a) trūksta darbuotojų naujoms technologijoms aptarnauti; b) darbuotojams trūksta žinių naujoms operacijoms ar funkcijoms vykdyti; c) trūksta mokymo programų ir institucijų, galinčių operatyviai ir kokybiškai parengti reikalingus darbuotojus.

¹¹ Ketvirtoji pramonės revoliucija, dar vadinama Industry 4.0 (liet. Pramonė 4.0), – tai naujas ekonomikos raidos etapas, pasižymintis tokių technologijų kaip didieji duomenys, dirbtinis intelektas, daiktų internetas, robotika, 3D spausdinimas ir pan. sinteze, jų fizine, skaitmenine ir biologine sąveika. Nuo pirmųjų trijų pramonės revoliucijų naujoji skiriasi: pirma, savo greičiu, eksponentiniu plėtojimu; antra, savo placia įvairove, apimančia tiek ekonomikos, tiek verslo, visuomenės ir paties žmogaus paradigmos pokyčius; trečia, sistemų transformacijomis, apimančios valstybių, įmonių, pramonės sektorių ir visos visuomenės sistemų pertvarką; <https://eimin.lrv.lt/lt/veiklos-sritvs/pramone/pramone-4-0/>.

Tyrimo rezultatai taip pat parodė (Acemoglu et al., 2020), kad nors pastebimas su AI naudojimu susijusių darbo vietų skaičiaus augimas, tai dar nereiškia, jog mažėja darbo vietų, nesusijusių su AI naudojimu. Taip yra dėl to, kad AI gali pakeisti žmones atliekant tam tikras technines užduotis, todėl auga bendrasis veiklos produktyvumas ir kokybė. Didėjant veiklos produktyvumui, plečiasi ir veiklos apimtys, todėl kartu didėja ir paklausa su AI naudojimu nesusijusiai darbo jėgai (vadinamasis *productivity effect*). Be to, turime paminėti, kad atsiradus besimokančioms programoms, jos vis labiau pakeičia IT darbuotojus (programuotojus), nes sudaro sąlygas automatizuoti patį programavimo bei IT kontrolės ir valdymo procesą.

Apibendrinant pateiktą medžiagą, galima teigti, kad technologiniai pokyčiai (pažanga) prieštarai veikia darbo paklausą (darbo vietų dinamiką). Viena vertus, pastebimas spartus su dirbtiniu intelektu (AI) ir procesų automatizavimu susijusių darbo vietų (*high-skill*) skaičiaus didėjimas. Kita vertus, technologinės pažangos generuojamas aukštesnis produktyvumas lemia tai, kad didėja su AI naudojimu nesusijusios (*low-skill*) darbo jėgos paklausa. Manoma, kad technologinė pažanga mažiausiai paveiks fizinės ir psichinės sveikatos specialistų, socialinių darbuotojų, mechanikų ir remontininkų, pradinių klasių mokytojų, dizaino ir modeliavimo specialistų darbo paklausą, kadangi ši darba kol kas sunku automatizuoti. Labiausiai mažės finansų, duomenų apdorojimo ir analizės, matematinių technologijų, viešųjų pirkimų sričių darbų, kuriems būdingas aukštas automatizavimo lygis, paklausa. Dėl didėjančio produktyvumo mažėjančios darbo valandos ir augančios gyventojų pajamos lemia tai, kad auga poilsio ir laisvalaikio veiklų paklausa, tad ateityje daugės darbo vietų sporto, sveikatos, rekreacijos, turizmo, kultūros, kompiuterinių žaidimų, restoranų, gyventojų slaugos sektoriuose. Be to, reikia paminėti, kad nepriklausomai nuo IT panaudojimo tiesioginės įtakos darbo vietų dinamikai, nuolat didės IT panaudojimo būtinumas visose darbo vietose, todėl būtina kryptingai tobulinti darbo rinkos profesinio mokymo galimybes, plėtoti mokymo formų įvairovę bei mokymo turinio atitikimą realių darbo vietų poreikiams. Efektyvų šios problemos sprendimą gali užtikrinti tik glaudus bendradarbiavimas su vietos darbdaviais (Ataskaita, 2023) ir jų įtraukimas į numatytų sprendimų įgyvendinimą¹².

Autorių parengtos publikacijos apie darbo paklausą (laisvas darbo vietas) metodologija apima pakankamai įvairius duomenų šaltinius: Valstybinės duomenų agentūros, Užimtumo tarnybos ir Eurostato metinius duomenis. Tačiau **tyrimo laukas** sudaro itin svarbias Lietuvos darbo rinkos paklausos ir pasiūlos komponentų dedamąsias dalis: ne tik darbo vietų, bet ir nedarbo (nedarbo lygio, bedarbių skaičiaus) rodiklius. Laisvų darbo vietų situaciją charakterizuoja keletas esminių rodiklių, vienas jų – laisvų darbo vietų lygis, kuris nustatomas tyrimų duomenimis. Jis skaičiuojamas kaip laisvų darbo vietų dalis (likutis) iki tam tikros ketvirčio datos, nors metinio rodiklio atveju yra išvedamas iš ketvirtinių duomenų vidurkis. Kitas rodiklis – per atitinkamą laikotarpį užregistruotų laisvų darbo vietų skaičius (mūsų tyrimo atveju per metus). Jis nustatomas remiantis Užimtumo tarnybos duomenimis. Tyrimo metu taip pat buvo skaičiuojami papildomi išvestiniai darbo pasiūlos bei paklausos santykio rodikliai, kurie gerokai detaliau išreiškia darbo rinkos konjunktūros pokyčių ypatybes ir išryškina ilgojo laikotarpio darbo išteklių trūkumo problemas Lietuvoje. Situacijos analizė apima tiek vidutinio laikotarpio trukmės, tiek trumpalaikius vertinimus.

Autoriai atliko laisvų darbo vietų lygio¹³ ir analogiškų užimtumo ir nedarbo lygio rodiklių lyginamąją analizę pagal ES šalis. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad egzistuoja ir metodologiniai šių rodiklių vertinimo skirtumai – nedarbo ir užimtumo lygio rodikliai atspindi atitinkamo tiriamo reiškinių inten-

¹² Iš konsultacijų su LINPRA vadovais.

¹³ Laisvų darbo vietų ir visų darbo vietų procentinio santykio rodiklio.

syvumą, tuo tarpu laisvų darbo vietų lygis rodo, ne esamų darbo vietų santykinį gausumą (intensyvumą), o neužimtų darbo vietų dalį (panašiai darbo jėgos tyrimuose konstruojamas ir ilgalaikio nedarbo lygio rodiklis). Todėl iškyla rizika, kad remiantis vien tik šiuo rodikliu galima padaryti klaidingas išvadas apie laisvų darbo vietų gausumą (stoką ar perteklių) įvairiose ES šalyse. Atsižvelgiant į minėtus metodologinius rodiklių vertinimo skirtumus, straipsnyje neapsiribojama vien tik laisvų darbo vietų lygio analize, tačiau nagrinėjama ir jų atitiktis užimtumo bei nedarbo rodikliams.

2. Laisvų darbo vietų ir nedarbo lygio rodiklių raida ir tarpusavio priklausomybė Lietuvoje bei ES šalyse

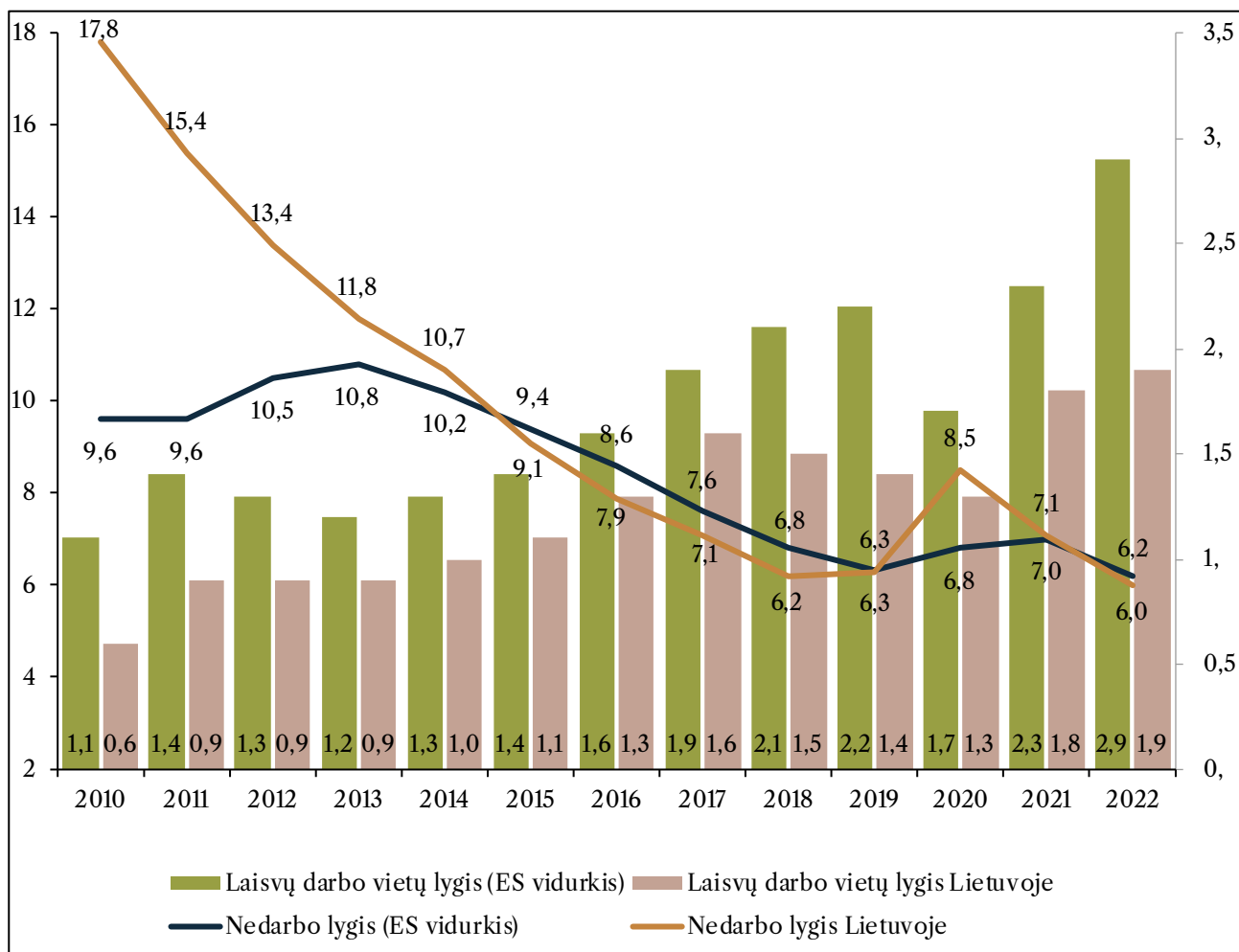
Laisvų darbo vietų ir nedarbo lygio rodiklių priklausomybė yra gana sudėtinga. Įprastai laisvų darbo vietų lygio mažėjimą lydi ir nedarbo lygio didėjimas. Tokią situaciją Lietuvoje matome ankstesnės pasaulinės krizės laikotarpiu. 2008–2010 m. mūsų šalyje itin sparčiai augo ne tik nedarbo lygis, bet ir mažėjo laisvų darbo vietų lygis (nuo 1,7 iki 0,6 proc.). Nors mažėjant nedarbui, prasidėjusio ekonomikos pakilimo metu (nuo 2011 m.) per ilgesnį laikotarpį laisvų darbo vietų lygis išaugo (tai tik patvirtina tarp šių rodiklių esanti atvirkštinė ryšį), tačiau egzistuoja nemažai nukrypimų nuo šios priklausomybės, ką iliustruoja stebimos kreivės. Antai gana spartus nedarbo mažėjimas Lietuvoje vyko pirmoje praėjusio dešimtmečio pusėje, tačiau laisvų darbo vietų lygis 2011–2015 m. laikotarpiu išliko beveik nepakitęs (išaugo vos 0,2 proc. punkto). Didesnį pagreitį laisvų darbo vietų lygio augimas Lietuvoje įgavo tik antroje praėjusio dešimtmečio pusėje, tiksliau, jo pradžioje – 2015–2017 m. laikotarpiu (šio rodiklio reikšmė padidėjo nuo 1,1 iki 1,6 proc.), vėliau buvo stebimas užsitęsęs šio rodiklio nuosmukis iki pandemijos krizės pabaigos – 2020 m., tik 2021–2022 m. vyko spartus jo šuolis (iki 1,9 proc.). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje laisvų darbo vietų lygis buvo vidutiniškai mažesnis nei ES šalyse per visą stebimą laikotarpį (1 pav.). Tuo tarpu laisvų darbo vietų lygio rodiklio atotrūkis tarp ES vidurkio ir Lietuvos netgi nesumažėjo, bet padidėjo (iki 1 procentinio punkto 2022 m.). Nepaisant to, per ilgąjį laikotarpį (2010–2022 m.) laisvų darbo vietų lygis Lietuvoje padidėjo net 2,6 karto.

Jau minėjome, kad laisvų darbo vietų ir nedarbo lygio rodiklių priklausomybė yra gana sudėtinga. Jeigu 2010–2014 m. aukštesnį nei vidutiniškai ES nedarbo lygį Lietuvoje buvo galima paaiškinti žemesniu laisvų darbo vietų lygiu ir jų stoka (ypač šio laikotarpio pradžioje), tai tolesnė jo dinamika nėra paaiškinama vien tik šio veiksnio poveikiu, kadangi įpusėjus ekonominiam pakilimui vis labiau pasireiškia ir kiti veiksniai – tokie kaip darbo išteklių trūkumas, darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimas ir pan.

Galima trumpai apibendrinti anksčiau pateiktą informaciją. Analizuojant Eurostato duomenis, buvo suformuluota išvada, jog santykinai daugiau laisvų darbo vietų nei Lietuvoje 2016 m. buvo kitose Baltijos šalyse, nors nedarbo lygis Latvijoje buvo daug aukštesnis. Žemiausias laisvų darbo vietų lygis 2016 m. buvo pietinėse ES valstybėse – Graikijoje, Portugalijoje ir Ispanijoje (sieki vos 0,7 proc.). Galima būtų išskirti ir šalių grupę, kur nedarbo lygis, 2016 m. duomenimis, buvo santykinai aukštesnis už ES vidurkį, tačiau laisvų darbo vietų lygis išliko santykinai aukštas (Kroatija, Latvija ir Suomija). Tai liudija apie rimtas laisvų darbo vietų užimtumo problemas šiose šalyse, netgi esant santykinai didesniai nedarbui. Kadangi aukštesnis nedarbo lygis rodo darbo išteklių perteklių, laisvos darbo vietos minėtose šalyse turėtų būti greičiau neužimamos dėl darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimo bei struktūrinio nedarbo poveikio nei dėl neigiamos demografinių veiksnių įtakos (Okunevičiūtė Neverauskienė ir Pocius, 2017).

Tiek Lietuvoje, tiek ES šalyse darbo paklausos situacija nuo praėjusio dešimtmečio vidurio gana žymiai pasikeitė. Bendras vidutinis laisvų darbo vietų lygis ES šalyse nuo 2016 iki 2019 m. gana sparčiai

augo (nuo 1,6 iki 2,2 proc.), tačiau pandemijos krizės metu (2020 m.) sumažėjo iki 1,7 proc., nors 2022 m., nepaisant krizinių reiškinių darbo rinkoje, jo augimas pasiekė rekordines aukštumas (išaugo iki 2,9 proc.).

1 pav. Laisvų darbo vietų¹⁴ ir nedarbo lygio rodiklių dinamika Lietuvoje ir vidutiniškai ES 2010–2022 m. (Valstybinės duomenų agentūros ir Eurostato duomenimis, proc.)¹⁵

Iš grafikų galime matyti (2, 3 pav.), kad aukštu nedarbo lygiu ir maža laisvų darbo vietų dalimi 2022 m. išsiskyrė Ispanija ir Graikija. Taip pat galime pastebėti, kad didžiausia laisvų darbo vietų dalis 2022 m. buvo Čekijoje, Nyderlanduose, Austrijoje ir Belgijoje. Nors nedarbo lygis Lietuvoje 2022 m. (6,0 proc.) buvo šiek tiek žemesnis už ES vidurkį (6,2 proc.), tačiau mūsų šalyje, lyginant su ES vidurkiu, buvo ir mažesnė laisvų darbo vietų dalis (atitinkamai 1,9 ir 2,9 proc.). Atmetus Graikiją ir Ispaniją, kur nedarbo lygis aukščiausias, o darbo vietų paieškos galimybės bene blogiausios, dauguma ES šalių 2022 m. turėjo pakankamai žemas nedarbo lygio reikšmes, kurios yra artimos natūraliai nedarbo normai arba netgi žemesnės už ją. Viena vertus, žemas nedarbo lygis pozityviai vertintinas reiškinys, tačiau itin žemas jo lygis atskirose ES šalyse rinkos ūkio sąlygomis rodo jų ekonomikos perkaitimo požymius (2 pav.).

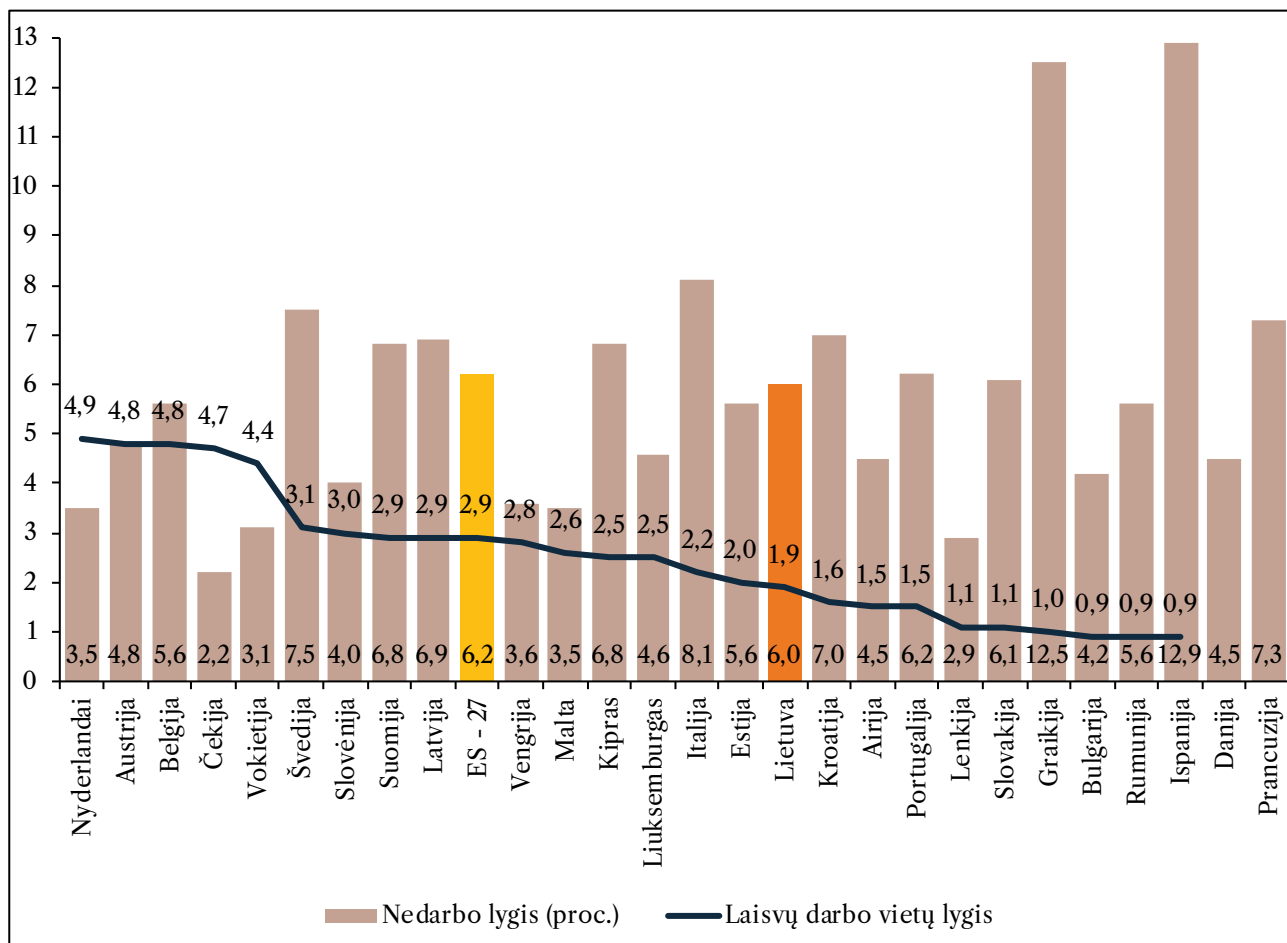
Galima tik patvirtinti ankstesniame tyrime padarytą išvadą, kad vertinant ES mastais, nedarbo lygis Lietuvoje buvo palyginti neaukštas (nuo 2015 m. jis beveik atitinka ES vidurkį, išskyrus trumpalaikį jo šuolį pandemijos metu), tačiau laisvų darbo vietų lygis buvo santykinai žemesnis nei ES vidurkis. Todėl sprendžiant pagal laisvų darbo vietų lygį galima būtų teigti, jog Lietuvos verslas, nepaisant didelės gy-

¹⁴ Laisvų darbo vietų lygis – tai procentinis laisvų darbo vietų ir visų darbo vietų santykis.

¹⁵ Skalė kairėje paveikslo pusėje rodo nedarbo lygio rodiklio reikšmę, dešinėje – laisvų darbo vietų lygio reikšmę, kurios diagramoje pateiktos konkrečiais skaičiais.

ventojų migracijos iš šalies, gana ilgą laiką santykinai mažiau susidurdavo su darbo vietų užimtumo problemomis nei didesnioji dalis ES šalių. Netgi esant bendram darbo išteklių deficitui, dėl itin spartaus darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimo Lietuvoje darbo vietų užimtumo galimybės mūsų šalyje nebuvo pačios blogiausios (Okunevičiūtė Neverauskienė ir Pocius, 2017).

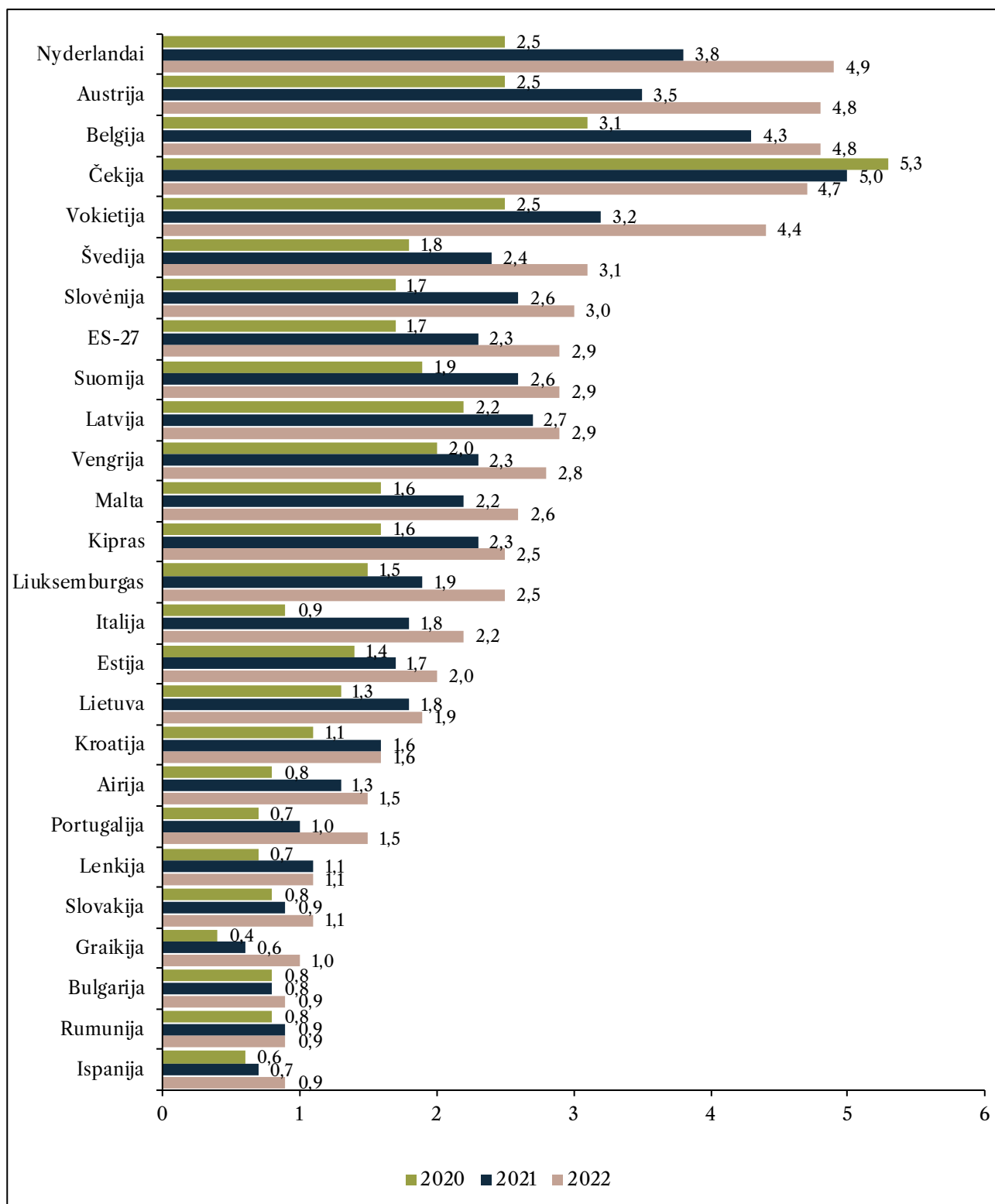
2 pav. Nedarbo lygio ir laisvų darbo vietų lygio priklausomybės pasiskirstymas ES šalyse 2022 m.¹⁶ (Eurostato duomenimis)

Pagal laisvų darbo vietų lygį, 2022 m. duomenis, ES šalis galima suskirsti į tris grupes. Santykinai žemas darbo vietų lygis būdingas Ispanijai, Graikijai, Portugalijai, Slovakijai, Rumunijai, Bulgarijai, Airijai, Lenkijai ir Kroatijai. Prie šitos šalių grupės vertėtų priskirti Lietuvą ir Estiją, nors jos užima savotišką tarpinę padėtį tarp žemo ir vidutinio laisvų darbo vietų užimtumo lygio šalių grupių. Pastarąją sudaro rytinės ir pietinės ES šalys bei Airija. Tačiau pagal situacijos darbo rinkoje vertinimą ši grupė nėra vienalytė, nes Ispanijai ir Graikijai būdingas aukštas nedarbo lygis, o Lenkijoje jis buvo itin žemas. Kaip matome, žemas laisvų darbo vietų lygis nesukėlė papildomos įtampos šios šalies darbo rinkoje. Be to, tikėtina, kad daugiau laisvų darbo vietų Lenkijoje labiau „išgraibsto“ nukentėję nuo karo Ukrainos pabėgėliai. Vidutinis laisvų darbo vietų lygis buvo būdingas Italijai, Švedijai, Latvijai, Kiprui, Maltai, Suomijai, Liuksemburgui, Slovėnijai ir Vengrijai, aukštas – Belgijai, Austrijai, Nyderlandams, Vokietijai ir Čekijai. Pastarųjų dviejų ES šalių grupių, kur laisvų darbo vietų lygis yra vidutinis ir aukštas, nedarbo lygio svyravimo amplitudė yra palyginti maža. Todėl galima teigti, kad laisvų darbo vietų lygis gana didelė dalimi atitinka nedarbo lygį šiose ES šalių grupėse. Kitaip tariant, egzistuoja gana didelė nedarbo ir lais-

¹⁶ Laisvų darbo vietų lygio rodiklis neapima visų ES šalių. Kaip jau minėta, laisvų darbo vietų lygis – tai procentinis laisvų darbo vietų ir visų darbo vietų santykis.

vų darbo vietų santykinių rodiklių atitiktis ES šalyse su vidutiniu ir aukštu laisvų darbo vietų lygiu. Kita situacija stebima žemo darbo vietų lygio šalių grupėje, kur žemą nedarbo lygį nebūtinai atitinka aukštas darbo vietų lygis, todėl galimi didesni nukrypimai nuo atvirkštinės stebimos šių rodiklių tarpusavio priklausomybės.

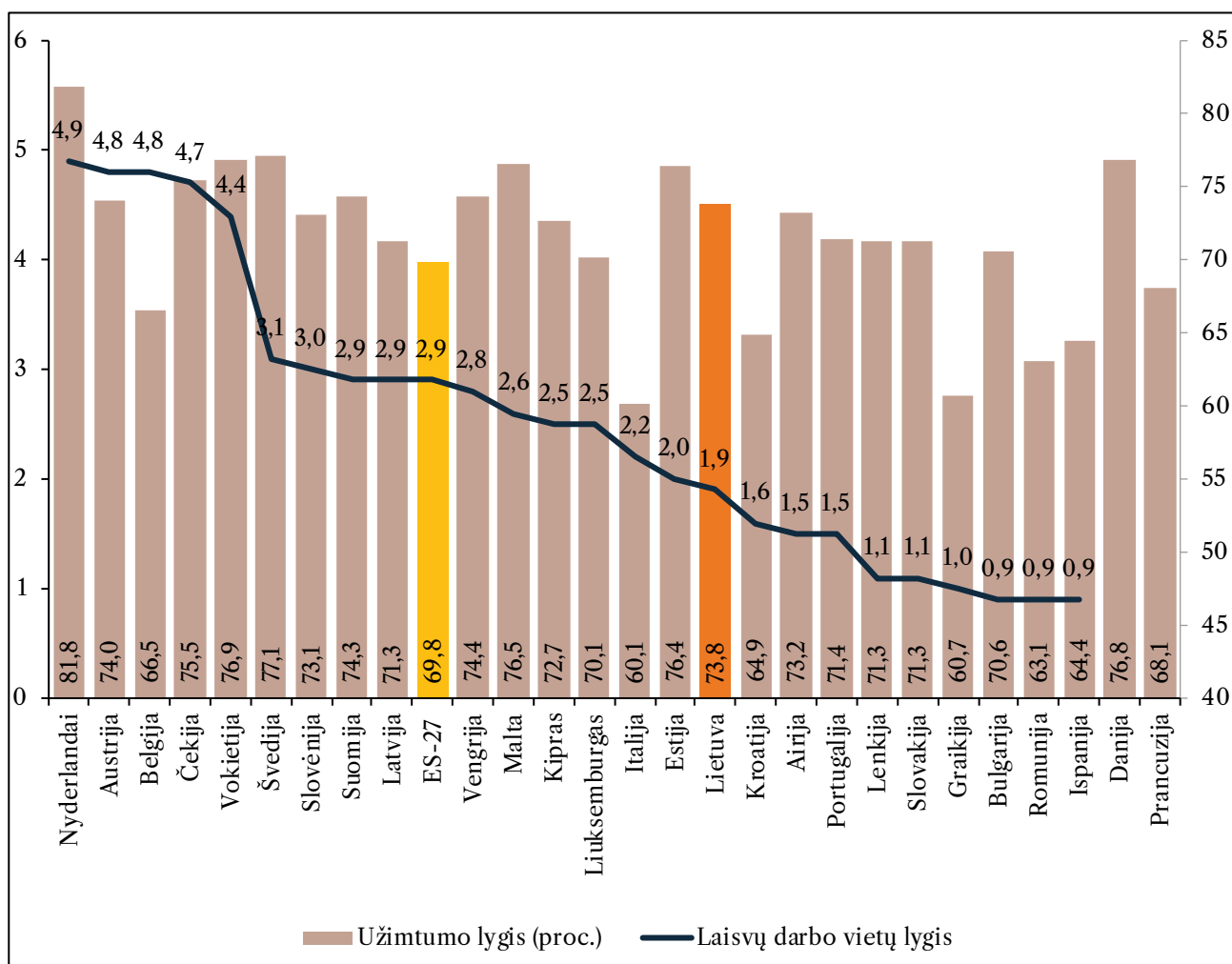

3 pav. Laisvų darbo vietų lygio dinamika ES šalyse 2020–2022 m. (Eurostato duomenimis, proc.)

Iš diagramos matome, kad vidutinis laisvų darbo vietų lygis ES mastu 2022 m. ne tik pasiekė anksčiau reikšmę, bet ir išaugo, gerokai viršydamas šio rodiklio reikšmę prieš pandemijos krizę (3 pav.).

Tačiau laisvų (neužimtų) darbo vietų dalies rodiklio gausėjimo tendencija būdinga ne visoms ES šalims. Neabejotina lydere pagal laisvų darbo vietų lygį prieš pandemijos krizę ES 2019 m. buvo Čekija, tačiau nagrinėjamo rodiklio reikšmė šioje šalyje iki 2022 m. žymiai sumažėjo (greičiausiai dėl darbo išteklių imigracijos). Santykinis darbo vietų gausėjimas ES šalyse dabartinėmis sąlygomis užtikrina darbo rinkos lankstumą ir padeda išvengti didesnės socialinės įtampos bei išlaikyti žemesnio lygio nedarbą.

Nors laisvų darbo vietų ir nedarbo lygio rodikliai neabejotinai koreliuoja tarpusavyje tiesiogiai, tačiau pastarasis ryšys nėra griežtas. Pavyzdžiui, nors aukščiausias užimtumo lygis, 2022 m. duomenimis, faktiškai atitiko maksimalų darbo vietų lygį Olandijoje, tačiau gretimai esančioje Belgijoje šis santykinis darbo vietų rodiklis buvo beveik toks pats aukštas, bet užimtumas buvo netgi mažesnis nei ES vidurkis (4 pav.). Kita vertus, Bulgarijoje užimtumo lygis buvo palyginti aukštas, bet laisvų darbo vietų lygis buvo vienas iš žemiausių. Svarbu pastebėti, jog Lietuvą buvome priskyre prie šalių su santykinai žemesniu darbo vietų lygiu (jis sudarė du trečdalius šio rodiklio vidurkio ES mastu). Nepaisant to, sprendžiant pagal bendrą užimtumo lygio rodiklį, ieškančių darbo asmenų Lietuvoje įsidarbinimo galimybės buvo pakankamai geros. Bendras užimtumo lygis 2022 m. šalyje siekė 73,8 proc. ir buvo gana žymiai didesnis nei ES vidurkis (5 procentiniais punktais).

4 pav. Laisvų darbo vietų ir užimtumo lygio rodiklių¹⁷ pasiskirstymas pagal ES šalis 2022 m. (Eurostato duomenimis, proc.)¹⁸

¹⁷ 15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygio rodiklis.

¹⁸ Skalė kairėje paveikslo pusėje rodo laisvų darbo vietų lygio rodiklio reikšmę, dešinėje – užimtumo lygio reikšmę, kurios diagramoje pateiktos konkrečiais skaičiais

Laisvų darbo vietų ir užimtumo lygio atitiktis požiūriu bene problematiškiausios šalys buvo Belgija ir Italija. Viena vertus, iš statistinių rodiklių atotrūkio matosi, kad darbo vietos palyginti blogai buvo užimamos Belgijoje, nes ten užimtumo lygis santykinai žemas (4 pav.). Kiek mažesnis laisvų darbo vietų ir užimtumo lygio rodiklių atotrūkis stebimas Italijoje, tačiau šiuo atveju egzistuoja rizika, kad užimtumo lygis joje yra itin žemas dėl galimo šešėlinės ekonomikos poveikio, todėl reali šių rodiklių atitiktis gali būti ir mažesnė. Svarbu pastebėti, kad sudėtingiausia situacija buvo Ispanijoje ir Graikijoje, kur itin mažą užimtumą atiko ir labai žemas laisvų darbo vietų lygis. Tačiau pastaroji priklausomybė nebuvo išimtis bendrame tendencijų fone, o tik dėsningai patvirtina įprastinį logiškai pagrindžiamą tiesioginį nagrinėjamų rodiklių tarpusavio ryšį.

Remiantis 2022 m. duomenimis, koreliacija tarp ES šalių nedarbo ir laisvų darbo vietų santykinų rodiklių buvo vidutinio lygio (-0,438) bei statistiškai reikšminga (p -value < 0,05) (1 lentelė). Neigiamas regresijos koeficientas liudija, jog augant laisvų darbo vietų lygiui ES šalyse, nedarbo lygis krinta. Toks palyginimas yra grynai sąlyginis, nes aukštesnį laisvų darbo vietų lygį ES šalyse faktiškai atitinka žemesnis nedarbo lygis ir atskirais atvejais galimi nemaži nukrypimai nuo stebimos vidutinės atvirkštinės tiesinės priklausomybės, kurie atspindi rodiklių būklės pasiskirstymą teritoriniu pjūviu atitinkamais metais, o ne jų dinamišką kitimą. Idealiu atveju koreliacijos koeficientas galėtų siekti -1. Tada laisvų darbo vietų lygio skirtumai būtų 100 proc. susiję su nedarbo lygio diferenciacija ES šalyse, bet koreliacijos koeficiento reikšmę sąlygoja ir kiti veiksniai, apie kuriuos buvo kalbėta anksčiau, tačiau jų tarpusavio sąveikos neatspindi nagrinėjamas ryšys, iš tikrųjų esantis gerokai sudėtingesnis.

1 lentelė. Nedarbo lygio ryšys su laisvų darbo vietų lygiu, remiantis ES šalių rodikliais. Porinės koreliacinės-regresinės analizės rezultatai 2022 m. (Eurostato duomenimis)

Koreliacinės-regresinės analizės rezultatai	2022 m.
Regresijos kvadratų suma	28,875
Determinacijos koeficientas	0,192
Koreliacija	-0,438
Koreliacijos modulis	0,438
Laisvasis narys – konstanta (<i>intercept</i>)	3,902
Regresijos koeficientas (<i>slope</i>)	-0,233
F statistika	4,993
p -value	0,03

Detaliau apžvelkime porinės koreliacinės-regresinės analizės rezultatus Lietuvos pavyzdžiu, remiantis laisvų darbo vietų skaičiais ir su jais susijusių svarbesnių rodiklių kitimu (2 lentelė). Pirmas dėsninumas – tai pakankamai stipri koreliacija bei reikšmingas koreliacinis ryšys ir jo modulis tarp laisvų darbo vietų ir nagrinėjamų BVP bei nedarbo rodiklių (p -value < 0,05). BVP ryšys su laisvų darbo vietų rodikliais yra teigiamas, o ryšys su nedarbo rodikliais yra neigiamas. Viena vertus, šalies ekonomikos augimas ilguoju laikotarpiu didino laisvų darbo vietų skaičių, kita vertus, padidėjusios jų užimtumo galimybės mažino nedarbo rodiklius. Netgi determinacijos koeficientas, kuris išreiškia skirtingų tiesinių porinės regresijos modelio lygčių atitikimą faktinėms nagrinėjamų rodiklių reikšmėms (jų pasiskirstymui) buvo gana aukštas (žymiai didesnis už teoriškai priimtą vidutinę reikšmę – 0,5), išskyrus ryšio tarp BVP vienam gyventojui ir laisvų darbo vietų lygio atveju, kur jo reikšmė buvo žemesnė. Kitas esminis dėsninumas – BVP vienam gyventojui lygio augimas ypač glaudžiai tiesiogiai sąveikauja su bendro laisvų darbo vietų skaičiaus didėjimu, tačiau gerokai silpniau ši tendencija susieta su laisvų darbo vietų lygiu (koreliacijos koeficientai atitinkamai siekė 0,814 ir 0,557). Pastarasis skirtumas aiškintinas neigiamų veiksnių, kurie susiję su darbo vietų užimtumo problemomis poveikiu: darbo pasiūlos ir paklausos

neatitikimu, darbo motyvacijos stoka ir pan. Būtent dėl šios priežasties nedarbas mažiau susietas su laisvų darbo vietų lygio rodikliu (2 lentelė).

2 lentelė. Laisvų darbo vietų rodiklių ryšio kitimas su realaus BVP vienam gyventojui, bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygiu Lietuvoje (Valstybinės duomenų agentūros duomenimis)

Koreliacinės-regresinės analizės rezultatai	Ryšys tarp BVP ¹⁹ ir laisvų darbo vietų lygio 2005–2022 m. (BVP~LVL)	Ryšys tarp BVP ir laisvų darbo vietų skaičiaus 2008–2022 m. (BVP~LVS)	Ryšys tarp bendro bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus 2008–2022 m. (B~LVS)	Ryšys tarp bendro nedarbo lygio ir laisvų darbo vietų lygio 2005–2022 m. (N~LVL)
Regresijos kvadratų suma	26340425	39734897	36238	171
Determinacijos koeficientas	0,310	0,662	0,742	0,676
Koreliacija	0,557	0,814	-0,861	-0,822
Koreliacijos modulis	0,557	0,814	0,861	0,822
Laisvasis narys – konstanta (<i>intercept</i>)	-0,042	-13494	30446,2	2,227
Regresijos koeficientas (<i>slope</i>)	0,000	2,789	-100,6	-0,104
F statistika	7,185	25,450	40,2	35,5
<i>p-value</i>	0,010	0,00001	0,000	0,0000

Pastabos dėl naudojamų lentelėje sutrumpinimų: LVL – laisvų darbo vietų lygis, simboliu ~ žymimas pirmo rodiklio poveikis antrajam (pvz., BVP~LVL ir pan.), LVS – laisvų darbo vietų skaičius.

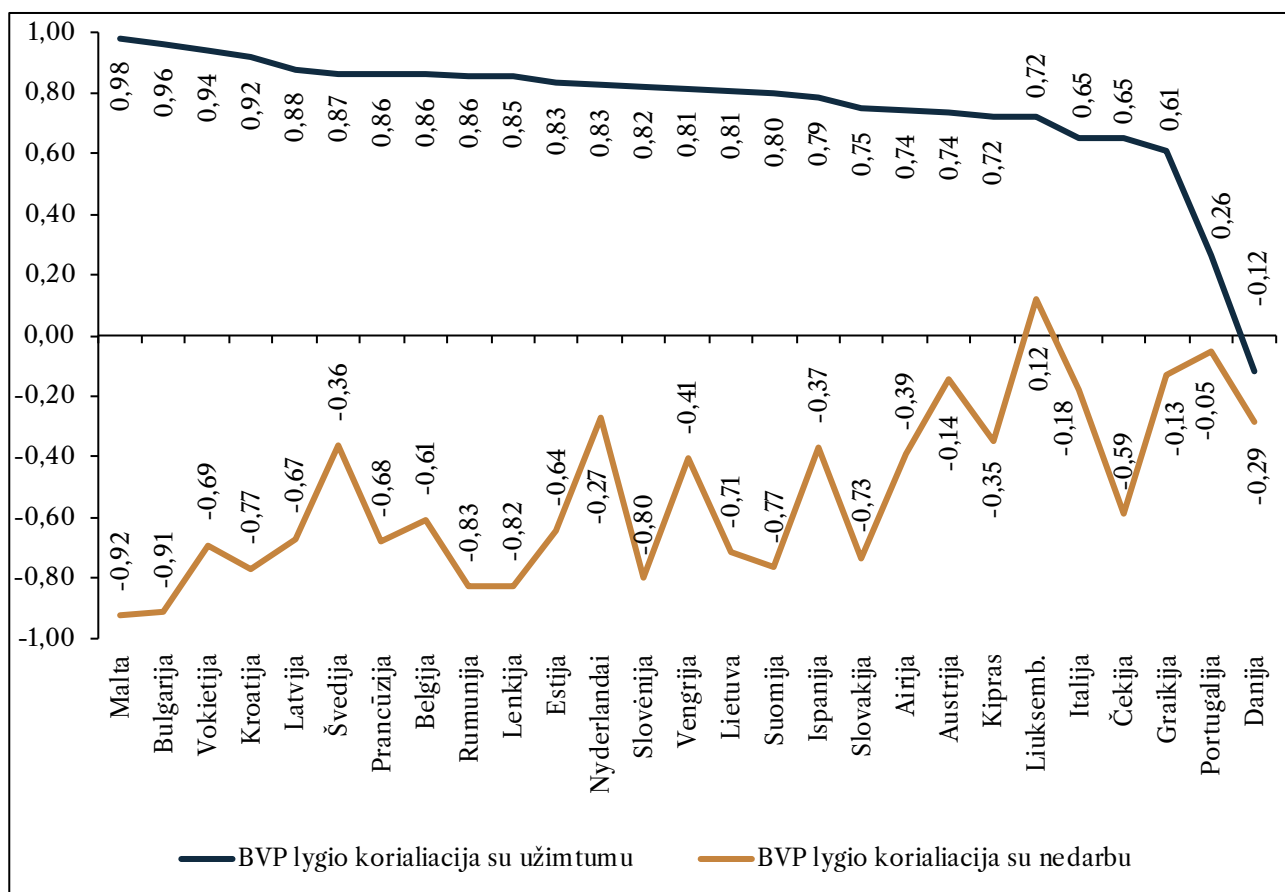
Įvairių ES šalių gyventojų užimtumo galimybes lemia darbo vietų gausa, kuri priklauso nuo jų šalių ekonomikos raidos. Tačiau ilgalaikis ekonomikos augimas toli gražu ne visada taip pat užtikrina užimtumo (užimtų darbo vietų) didėjimą ilguoju laikotarpiu. Geras pavyzdys yra Danija, kuri turėjusi aukštą užimtumo lygį dar ankstesniais dešimtmečiais, vėliau buvo stebimas netgi tam tikras jo nuosmukis (pvz., 2009–2013 m. šis rodiklis sumažėjo nuo 73,5 iki 70,7 proc.). Todėl ryšys tarp BVP vienam gyventojui ir užimtumo lygio rodiklių per ilgąjį laikotarpį šioje šalyje buvo itin silpnas (5 pav.). Tačiau silpnas BVP ir užimtumo lygio rodiklių ryšys yra tik atskiri išimtiniai atvejai. Kita vertus, atskirose ES šalyse matome ir itin glaudaus ryšio pavyzdžių tarp ekonomikos lygio augimo ir užimtumo (Malta, Bulgarija, Vokietija), kai koreliacijos koeficientas yra artimas vienetai. Šiais atvejais koreliacinis ryšys tampa artimas funkciniam ryšiui, kuriam būdinga tiesinė priklausomybė (ypač Maltoje – $p = 0,98$). Daugumoje ES šalių koreliacinis ryšys tarp BVP vienam gyventojui ir užimtumo lygio rodiklių yra pakankamai stiprus ir statistiškai reikšmingas (koreliacijos koeficientas Lietuvoje siekė net 0,81).

Mažėjant laisvų darbo vietų skaičiui, paprastai išauga nedarbas, gana dažnai „traukiasi“ ir ekonomika. Aukštesnis nedarbo lygis dažniau būna ekonomiškai silpnesnėse ES šalyse. Visgi atvirkštinis koreliacinis ryšys tarp BVP vienam gyventojui ir nedarbo yra dar sudėtingesnis nei užimtumo atveju. Koreliacinio ryšio glaudumas (jo modulis) tarp BVP ir užimtumo lygio rodiklių yra stipresnis nei jo ryšys tarp BVP ir nedarbo lygio rodiklių pagal ES šalis. Šiam reiškiniui paaiškinti yra bent kelios galimos priežastys. Neteikę darbo asmenys nebūtinai pereina iš užimtumo į nedarbą, dalis jų papildo ekonomiškai neaktyvių gyventojų gretas arba emigruoja. Iškyla rizika, kad ekonominių krizių laikotarpiais nemaža dalis anksčiau dirbusių darbuotojų pereis į neoficialią darbo rinką. Tai dar vienas atvirkštinis ryšys tarp užimtumo ir nedarbo iškraipantis veiksnys. Galimai dalis netekusių darbo vietų darbuotojų dalyvaudami aktyviose priemonėse pateks į Užimtumo tarnybos vykdomų darbo rinkos politikos priemonių poveikio akiratį – tokiu būdu bus sumažinamas nedarbas. Mūsų tyrimas atskleidė, kad glaudesnis ir statistiškai reikšmingas

¹⁹ Realus BVP vienam gyventojui (Eur), Eurostato duomenimis.

ryšys tarp BVP lygio ir nedarbo kitimo paprastai egzistuoja tais atvejais, kai koreliacija tarp BVP ir užimtumo lygio rodiklių yra stipresnė. Stipriausias ryšys tarp BVP vienam gyventojui ir nedarbo lygio rodiklių buvo stebimas Maltoje, Bulgarijoje, Slovėnijoje ir Lenkijoje. Pastebima tendencija, kad minėtų rodiklių neigiamas atvirkštinis tarpusavio ryšys yra stipresnis Rytų Europos ES šalyse (Lietuvoje jis siekė $-0,71$), tuo tarpu ES senbuvėse jis paprastai būna mažesnis. Vertėtų atkreipti dėmesį ir į itin silpną, artimą nuliui, Italijos, Graikijos ir Portugalijos nedarbo ir BVP lygio rodiklių koreliaciją, kuriai tikėtina didesnės įtakos galėjo turėti nelegalus darbas („šėšėlinės“ darbo vietos). Visai kitos priežastys sąlygojo itin silpną ir netgi teigiamą nedarbo ir BVP lygio rodiklių ryšį Liuksemburge, kur nedarbo lygis buvo itin žemas ir ankstesniais dešimtmečiais, todėl tiesiog nebuvo „potencialo“ toliau jam mažėti²⁰.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad viršutinė kreivė (5 pav.) vaizduoja statistinius duomenis, kurie išreiškia BVP vienam gyventojui ryšio priklausomybę nuo užimtumo lygio, kur šalys išdėstomos ne bet kaip, o koreliacijos koeficiento mažėjimo tvarka. Tai leidžia ne tik vaizdžiai iliustruoti skirtumus tarp atskirų šalių, bet ir netiesiogiai iliustruoja ryšį tarp skirtingų užimtumo ir nedarbo lygio priklausomybių nuo BVP pokyčių. Jeigu toks itin glaudus ryšys tarp šių rodiklių egzistuotų, tai matytume tolygią, panašesnę į tiesę BVP lygio rodiklio ryšio su nedarbo mažėjimo lygiu kreivę. Tačiau būtent apatinės kreivės svyravimų netolygumai pagal atskiras ES šalis netiesiogiai rodo, kad atvirkštinis ryšys užimtumo ir nedarbo nėra itin glaudus, o yra gerokai sudėtingesnis. Tą patį galima pasakyti ir apie BVP bei nedarbo lygio rodiklio tarpusavio ryšį, kuris dažniausiai yra mažesnis nei užimtumo atveju.

5 pav. Bendro užimtumo bei nedarbo lygių koreliacijos koeficientų²¹ su BVP vienam gyventojui lygio palyginimas, remiantis 1998–2022 m. Eurostato duomenimis (pagal ES šalis)

²⁰ Be to, reiktų turėti omenyje Liuksemburgo darbo rinkos specifiką ir jos priklausomybę nuo atvykstančių darbuotojų.

²¹ Koreliacijos koeficientų modulio reikšmės yra reikšmingos nuo $|0,4|$ (p reikšmė). Kitaip tariant, reikšmingos yra tiek teigiamos, tiek neigiamos koreliacijos koeficientų reikšmės, nepriklausomai nuo šio rodiklio ryšio pobūdį išreiškiančio ženklų.

3. Darbo pasiūlos ir paklausos santykio rodiklių įvertinimas šalies mastu

Straipsnyje pateikta išvestinių darbo pasiūlos (bedarbių) ir paklausos (laisvų darbo vietų) santykio rodiklių skaičiavimo metodologija, pasinaudojus Užimtumo tarnybos (UT) ir Valstybinės duomenų agentūros (VDA) duomenimis. Gauti rezultatai remiasi skirtingais šaltiniais nustatytų rodiklių lyginamąja analize. Padėties darbo rinkoje stebėsenai šalies mastu atlikti pateikta keletas bedarbių ir darbo vietų skaičiaus santykio rodiklių skaičiavimo variantų. Pirmuoju atveju, atliekant skaičiavimus, apsiribota tik metiniais Užimtumo tarnybos duomenimis, antruoju – skaičiavimams imtas metinis bedarbių skaičiaus rodiklis, darbo jėgos tyrimų duomenimis, ir registruotas laisvų darbo vietų skaičius, Užimtumo tarnybos duomenimis (skaičiuojamas skirtingų duomenų šaltinių rodiklių santykis – VDA / UT). Šio rodiklio formali interpretacija (nepriklausomai nuo duomenų šaltinių) yra labai paprasta – tai bedarbių įsidarbinimo galimybes liudijantis rodiklis. Kai bedarbių skaičius lygus darbo vietų skaičiui, jo reikšmė siekia 100 proc. Nukrypimas nuo idealios santykinės bedarbių skaičiaus ir darbo vietų rodiklių pusiausvyros egzistuoja tada, kai jo reikšmė arba viršija, arba mažesnė nei 100 proc. Pirmuoju atveju bedarbių yra daugiau nei darbo vietų, antruoju – darbo vietų daugiau nei bedarbių. Tyrime vadovaujama metodologine nuostata, kad registruotas darbo vietas gali užimti visi save bedarbiais laikantys (arba priskirti jiems) asmenys, nepriklausomai nuo to, ar jie yra užsiregistravę Užimtumo tarnyboje, ar ne. Registruotų laisvų darbo vietų skaičius – intervalinis rodiklis, atspindintis jų registraciją Užimtumo tarnyboje per metus.

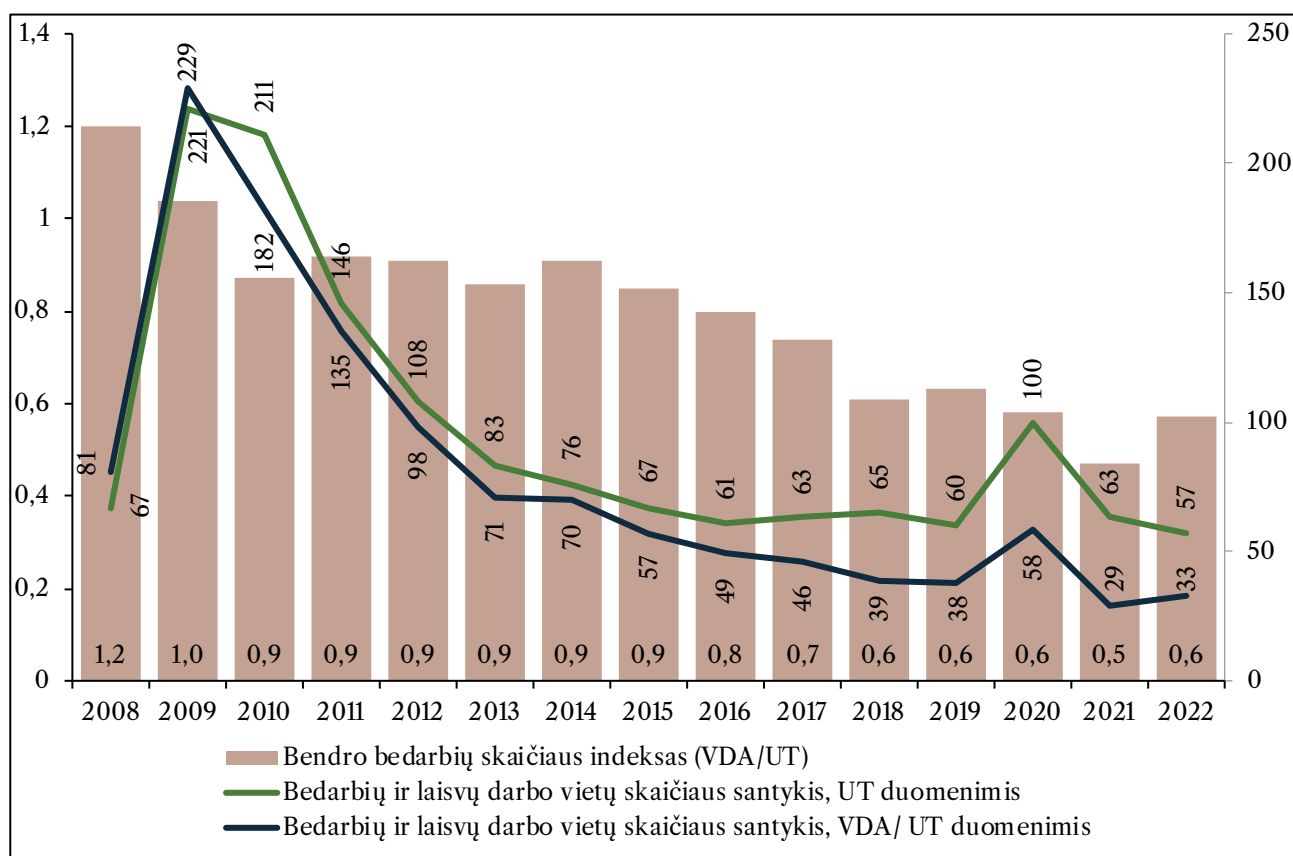
Kaip matome (6 pav.) iš dinamikos eilutės, žymesnis bedarbių skaičiaus ir registruotų laisvų darbo vietų skaičiaus santykio nukrypimas nuo pusiausvyros „iš viršaus“ šalyje stebimas tik dėl pasaulinės krizės poveikio 2008–2011 m., tuo tarpu šio santykinio rodiklio nukrypimas „iš apačios“ buvo nuo 2012 m. Kitaip tariant, santykinį darbo paklausos perteklių ilgą laiką iliustravo žemesnės nei 100 proc. bedarbių ir registruotų laisvų darbo vietų skaičiaus santykio reikšmės. Svarbu pastebėti, kad gana ilgą laiką, remiantis skirtingais duomenų šaltiniais, įvertinto nagrinėjamo rodiklio reikšmės buvo gana panašios, tačiau didesni stebimi skirtumai pradėjo ryškėti nuo praėjusio dešimtmečio vidurio (6 pav.).

Bedarbių skaičiaus ir registruotų laisvų darbo vietų skaičiaus rodiklių skirtumai priklauso nuo papildomai į analizę įtraukto bedarbių skaičiaus indekso reikšmių (Okunevičiūtė Neverauskienė ir Pocius, 2024). Pastarasis išreiškia bedarbių skaičiaus santykį, išreikštą vieneto dalimis, Valstybinės duomenų agentūros ir Užimtumo tarnybos duomenimis (VDA / UT). Kuo šis bedarbių skaičiaus indeksas labiau nukrypsta nuo vieneto (sąlyginės pusiausvyros), tuo didesnis skirtumas tarp atskirų bedarbių skaičiaus ir registruotų laisvų darbo vietų skaičiaus santykio rodiklių reikšmių. Kaip tik didžiausias šių rodiklių skirtumas buvo stebimas dėl pandemijos krizės poveikio (2020–2021 m.), kai bedarbių skaičiaus indeksas buvo mažiausias. Tai rodo, kad Valstybinės duomenų agentūros pateiktas bedarbių skaičius buvo gerokai mažesnis nei tas, kurį deklaravo Užimtumo tarnyba²².

Galima teigti, kad autorių išskirto bedarbių skaičiaus indekso nukrypimai teoriškai galimi tiek „iš viršaus“ (kai jo reikšmė didesnė nei 1), tiek „iš apačios“ (kai jo reikšmė mažesnė nei 1). Tiek dabartinėmis, tiek ankstesnės pandemijos krizės (2020–2021 m.) sąlygomis stebimi nukrypimai „iš apačios“, tačiau šalies darbo rinkoje buvo laikotarpis, kai bedarbių skaičiaus indeksas gerokai viršijo 1. Tikėtina, jog kuo mažesnė šio rodiklio reikšmė, tuo Užimtumo tarnyboje santykinai yra daugiau užsiregistravusių asmenų, kuriems trūksta įsidarbinimo motyvacijos. Tokia padėtis ypač išryškėjo dėl pandemijos krizės poveikio (2020–2021 m.), kai bedarbių skaičiaus indekso reikšmė buvo mažiausia, nors padėtis nuo

²² Šitie skirtumai darbo rinkos statistikoje yra dėsningi, nes Lietuvoje, kaip ir kituose pasaulio šalyse, Užimtumo tarnybos ir Duomenų agentūros (Statistikos departamentai, Eurostatas) naudoja skirtingus duomenų šaltinius.

2022 m. ėmė gerėti. Pereinant prie ypač išaugusio bedarbių skaičiaus ir registruotų laisvų darbo vietų skaičiaus santykio maksimalaus atotrūkio interpretacijos, galima pateikti keletą pastabų. Pirma, vertinant formaliai, pastarasis santykis, Užimtumo tarnybos duomenimis, pandemijos krizės metu 2020 m. buvo pasiekęs optimalią reikšmę – 100 proc., nors 2022 m. žymiai sumažėjo (iki 57 proc.). Tačiau gerokai mažesnis užimtumo tyrimais nustatomo bedarbių skaičiaus ir registruotų laisvų darbo vietų santykio rodiklis faktiškai rodo dar mažesnę realų darbo paklausos ir pasiūlos suderinamumą. Kitaip tariant, gerokai sumenkus į Užimtumo tarnybą patekusių ieškančių darbo asmenų užimtumo motyvacijai, laisvų darbo vietų užimtumo galimybės santykinai sumažėjo. Taigi, atsižvelgus į Valstybinės duomenų agentūros duomenis, vienam statistiniam bedarbiui 2020–2022 m. laikotarpiu galėtų atitekti net dvi darbo vietos, nors darbo vietos gali būti neužimamos ir dėl darbo pasiūlos bei paklausos neatitikimo, menko darbo apmokėjimo, teritorinio mobilumo galimybių nebuvimo ir pan.

Škaičiavimų šaltiniai: Užimtumo tarnybos ir Valstybinės duomenų agentūros duomenys.

6 pav. Pagal skirtingus duomenų šaltinius įvertinto bedarbių skaičiaus ir registruotų laisvų darbo vietų skaičiaus santykio palyginimas su bendro bedarbių skaičiaus indeksu Lietuvoje (proc.)²³

4. Darbo pasiūlos ir paklausos santykio diferenciacijos kaita šalies regionuose

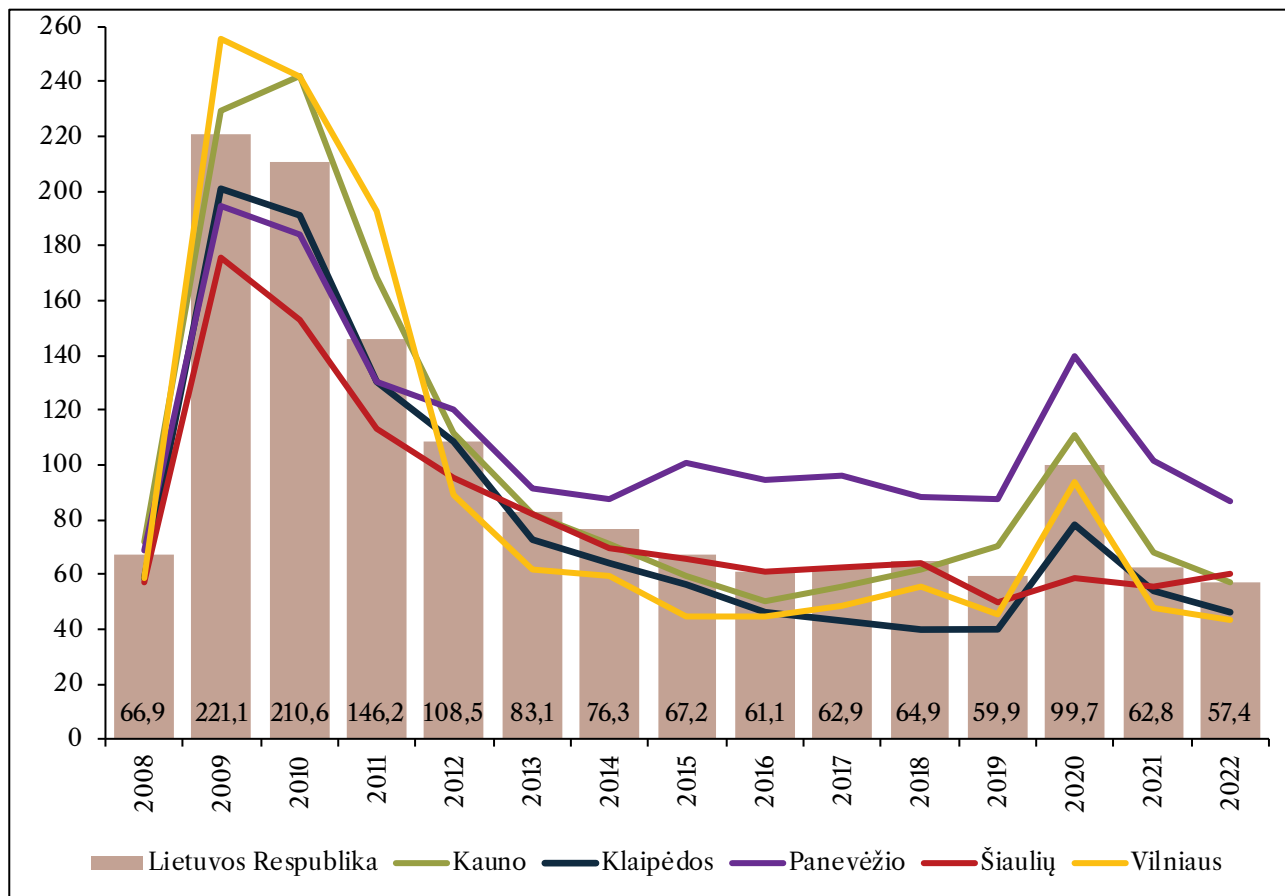
Kaip matome iš diagramų, bendro bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus santykio diferenciacija labiausiai buvo išaugusi pasaulinės krizės metu, vėliau stebimi skirtumai padidėjo pandemijos krizės metu, nors jų mastas buvo gerokai mažesnis. Svarbu taip pat situaciją stebėti ir bendro bedarbių bei laisvų darbo vietų skaičiaus optimalaus santykio požiūriu, kur yra pakankamai svarbus jau minėtas 100 proc. kriterijus, nors dėl turimų rodiklių ypatumų jis yra daugiau apytikrio pobūdžio. Vertinant konceptualiai,

²³ Skalė kairėje diagramos pusėje rodo bedarbių skaičiaus indekso reikšmę vieneto dalimis, dešinėje – bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus santykio rodiklių reikšmes.

palankiausiai padėtis turėtų būti vertintina ne tada, kai bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus santykis yra žemiausias, o tada, kai jis priartėja prie 100 proc. reikšmės, kuri išreiškia apytikrą darbo pasiūlos ir paklausos santykio suderinamumo ribinę reikšmę.

Nors iš didesnių šalies apskričių reikėtų išskirti Panevėžio regioną, kuriame jau nuo 2012 m. darbo pasiūlos ir paklausos santykio rodiklis buvo didžiausias per visą 2012–2022 m. laikotarpį, tačiau būtent šioje apskrityje darbo pasiūla ir paklausa labiau suderinta ir buvo labiausiai artima pusiausvyros rodikliui – 100 proc. (7 pav.).

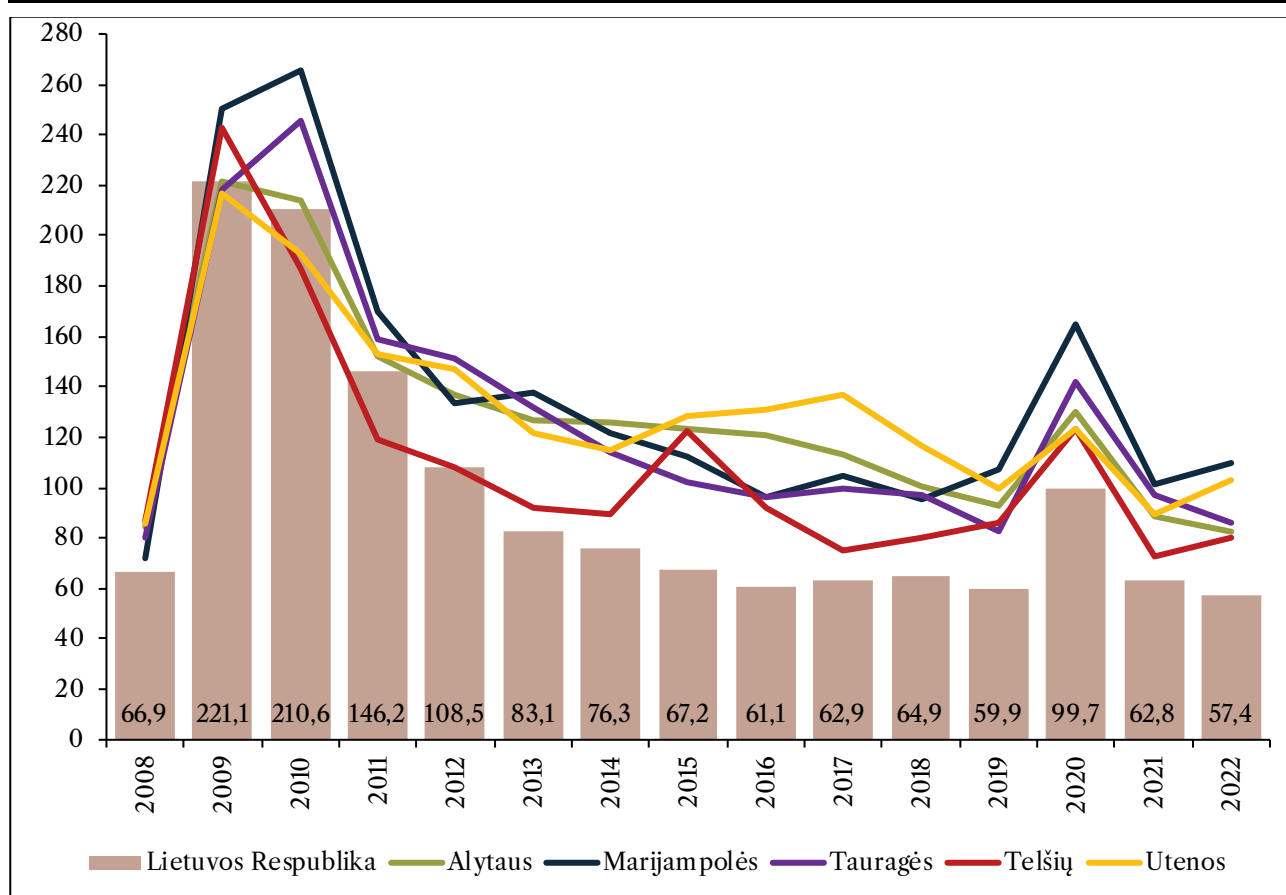

7 pav. Bendro bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus santykis didesnėse šalies apskrityse (Užimtumo tarnybos duomenimis, proc.)

Be to, nedarbo lygis Panevėžio apskrityje, Valstybinės duomenų agentūros duomenimis, pastaraisiais metais toli gražu nebuvo aukščiausias šalies regionų mastu 2023 m. – 8,5 proc. (artimas šalies vidurkiui). Nepaisant to, kad didžiosiose Vilniaus ir Klaipėdos šalies apskrityse darbo pasiūlos ir paklausos santykis nuo 2013 m. buvo žemiausias, situacija nėra jau tokia džiuginanti, nes esant tokioms žemoms šio rodiklio reikšmėms, išspręsti darbo išteklių poreikio problemas yra itin sunku. Mažiausia tarp didesnių regionų darbo pasiūlos ir paklausos santykio rodiklio reikšmė buvo Klaipėdos apskrityje 2018–2019 m. (siektė tik 40 proc.).

Situaciją vertinant formaliai darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumo požiūriu, padėtis mažesniuose regionuose beveik visą laiką buvo palankesnė, išskyrus – ekonominių krizių poveikio laikotarpiais (2009–2010 ir 2020 m.). Apskritai darbo pasiūlos ir paklausos santykis mažesnėse apskrityse buvo palankesnis nei didesnėse, nors beveik visuose šiuose regionuose jis buvo didesnis nei 100 proc. Ryškesnė išimtis – Telšių apskritis, kur jau nuo 2013 m. laisvų darbo vietų buvo daugiau nei registruotų bedarbių (8 pav.).

8 pav. Bendro bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus santykis *mažesnėse šalies apskrityse* (Užimtumo tarnybos duomenimis, proc.)

Svarbu konstatuoti, kad tarp mažesnių šalies regionų nedarbo lygis Telšių apskrityje buvo žemas (2022 m. – 4,0 proc., 2023 m. – 6,9 proc.). Kitas mažesnių regionų kraštutinis – santykinai aukštas nedarbo lygis Utenos apskrityje (2022 m. – 11,7 proc., 2023 m. – net 13,7 proc.), nors joje darbo pasiūlos ir paklausos santykis tarp mažesnių regionų nuo 2021 m. buvo artimiausias optimaliai šio rodiklio reikšmei. Šio „paradokso“ paaiškinimas turėtų būti gana paprastas – regione trūksta pakankamos kvalifikacijos ir motyvuotų dirbti bedarbių, kurie galėtų užimti siūlomas darbo vietas, nors formalus nedarbo lygio rodiklis yra itin aukštas. Pastarasis veiksnys kliudo labiau suderinti darbo pasiūlą su paklausa ir kituose šalies regionuose, tačiau sprendžiant pagal žemesnį nedarbo lygį, jo pasireiškimo mastas yra žymiai žemesnis. Nevertėtų atmesti ir šešėlinės ekonomikos įtakos, kuri gali formaliai pabloginti darbo pasiūlos bei paklausos suderinamumo rodiklį šalies regionuose. Krizinėse situacijose (2009–2010 ir 2020 m.) bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus santykio rodiklis ypač pavojingai „pašoko“ Tauragės apskrityje. Be to, ekonominių krizių metu šalies regionuose padidėjo nelegalaus darbo ir šešėlinės ekonomikos rizikos.

5. Rezultatų apibendrinimas

ES, taip pat ir Lietuvoje, darbdaviai vis dažniau pabrėžia laisvų darbo vietų neužimtumo problemą. Ji įvairiose šalyse ir ūkio sektoriuose pasireiškia skirtingai, tačiau dėl demografinių ir technologinių pokyčių jos aktualumas nuolat didės, atitinkamai didės šios problemos tyrimų bei analizės vaidmuo.

Pažymėtina, kad jeigu tik technologijos ir automatizavimas ateityje bus produktyvumo augimo pagrindas, darbo vietų mažės, todėl svarbu subalansuoti procesų automatizavimą ir naujų paslaugų, naujų

darbo funkcijų kūrimą. Vadinasi, politiniu aspektu technologinė pažanga turėtų būti skatinama taip, kad atsirastų papildomos (naujos) užimtumo galimybės, kad aktyviomis priemonėmis būtų ribojamas nedarbo augimas. Taip pat turėtų būti tobulinama profesinio rengimo ir darbo rinkos mokymo sistema bei programos, kurios turėtų padėti ieškantiems darbo greičiau adaptuotis prie technologinių pokyčių ir trumpinti laisvų darbo vietų užimamumo laiką.

Atsižvelgiant į metodologinius rodiklių skaičiavimo skirtumus bei siekiant didesnio skaičiavimų objektyvumo, skaičiavimams šalies ir jos regionų lygmeniu taip pat buvo papildomai taikomi bedarbių skaičiaus ir laisvų darbo vietų santykio bei absoliutinio darbo vietų skaičiaus rodikliai. Pirmasis rodiklis atspindi darbo pasiūlos ir darbo paklausos rodiklio santykį (jo suderinamumą) bei darbo rinkos konjunktūrą. Šiame tyrime buvo nustatyta, kad darbo pasiūla ir paklausa šalies bei jos regionų mastu labiausiai buvo suderinta tais atvejais, kai bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus santykis priartėdavo prie 100 proc. reikšmės.

Tyrimo rezultatai rodo, kad ekonominio pakilimo laikotarpiais darbo pasiūlos ir darbo paklausos rodikliai yra labiau suderinti mažesnėse šalies apskrityse, o didžiausi nukrypimai nuo pusiausvyros stebimi būtent didesniuose šalies regionuose, kur darbuotojų trūkumas pasireiškia labiausiai. Tai yra daugiau vyraujanti tendencija, tačiau galimos tam tikros išimtys. Nepaisant to, diskusijų gali sukelti tas faktas, kad mažesni šalies regionai iš geresnio darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumo gauna mažesnę naudą, nes juose nedarbo lygis būna vidutiniškai aukštesnis, ypač jis išauga ekonominių nuosmukių metais.

Skaitytojui gali kilti abejonių, kodėl palankiausiai darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumo padėtis turi būti vertinama ne tada, kai bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičius mažiausias, bet tada, kai jų santykis priartėja prie 100 proc., juk tokia situacija anaipol nerodo, kad bedarbių skaičius turi būti mažas. Tačiau minėtas santykinis rodiklis liudija situacijos vertinimą būtent darbo pasiūlos bei paklausos suderinamumo požiūriu, o itin žemas bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičiaus santykis rodo blogas ir pablogėjusias darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumo galimybes ir šiuo požiūriu negali būti vertintinas pozityviai.

Tenka pripažinti, kad netgi esant apibendrinančiam darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumo rodikliui 100 proc., negalima teigti, kad visi ieškantys darbo bedarbiai potencialiai gali užimti esančias darbo vietas, kadangi egzistuoja dar motyvaciniai, profesiniai-kvalifikaciniai ir teritoriniai integracijos į darbo rinką galimybių skirtumai (struktūrinis nedarbas). Todėl apibendrinantys darbo pasiūlos bei paklausos rodikliai (taip pat ir laisvų darbo vietų lygis), kaip ir kiti bendrieji dažniausiai taikomi oficialios statistikos darbo rinkos rodikliai, turi tam tikrų trūkumų ir vertinimo ribotumą.

Vertinant koreliacinės analizės rezultatus pagal ES šalis, galima dar kartą patvirtinti, kad ekonomikos (BVP vienam gyventojui rodiklio) augimas paprastai mažina nedarbą ir didina užimtų darbo vietų skaičių, nors egzistuoja tam tikros išimtys. Todėl nustatant nagrinėjamų rodiklių tarpusavio ryšių interpretacijos galimybes, analizės akiratyje itin svarbūs tampa ribiniai pavyzdžiai. Antai koreliacijos koeficiento tarp BVP ir užimtumo lygio rodiklių reikšmių pagal ES šalis svyravimai buvo labai artimi intervalui nuo 0 iki 1. Minimali, artima ribiniams dydžiams, koreliacijos koeficiento reikšmė buvo stebima Danijoje, maksimali – Maltoje. Kita vertus, galimi neigiamo koreliacijos koeficiento svyravimai tarp BVP ir nedarbo lygio rodiklių pagal ES šalis buvo labai artimi intervalui nuo -1 iki 0. Minimali koreliacinio ryšio reikšmė šiuo atveju buvo stebima Maltoje, maksimali (artima nuliui) – Liuksemburge.

Iškyla natūralus klausimas, ar nagrinėjant aptariamų rodiklių reikšmes, artimas nuliui, koreliacijos koeficientas apskritai reiškia ryšio tarp tiriamų reiškinių nebuvimą, ar kitus „paslėptus“ tyrimo aspektus, kurie netelpa į formalius jo rezultatų interpretacijos rėmus? Juk galima teigti, kad sustojus ekonomikai ir nekuriant BVP, užimtumas neegzistuos, nes loginis ryšys tarp šių rodiklių yra daugiau nei akivaizdus,

todėl negalima tvirtinti, kad Maltos atveju jis egzistuoja, o Danijos – ne. Akivaizdu, kad dėl ekonomikos augimo įprastinėmis sąlygomis per ilgą laiką turėtų sumažėti nedarbas, nors Liuksemburgo atvejis tarsi formaliai nepatvirtina tokio ryšio buvimo.

Bandant interpretuoti iškilusį prieštaravimą, vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad augant ekonomikai, nedarbo lygis Liuksemburge faktiškai yra išsėmęs savo mažėjimo galimybes ir jau gana seniai svyruoja ties natūralios nedarbo normos riba. Pavyzdžiui, 2010 m. nedarbo lygis Liuksemburge siekė tik 4,4 proc., 2022 m. – 4,6 proc. *Tokiu būdu žemi koreliacijos koeficientai reiškia ne tiek ryšio tarp BVP augimo ir nedarbo nebuvimą, kiek ryšio pokyčių nebuvimą (santykinį stebimos situacijos pastovumą)*. Analogišku principu vertintinas ir mažas ryšys tarp ekonomikos ir užimtumo lygio rodiklių kaitos. Nors ir yra aišku, kad stebimi atvejai – tai daugiau tik kaip išimty bendrame tendencijų fone, tačiau priežastingumo ryšys tarp ekonomikos (jos lygio) augimo ir darbo rinkos rodiklių yra gerokai sudėtingesnis ir „nesutelpa“ į jų tarpusavio ryšio masto nustatymo rėmus.

Svarbu pastebėti, kad koreliacinio ryšio analizės rezultatai tarp BVP ir užimtumo bei nedarbo rodo didelius gautų rezultatų svyravimus pagal ES šalis. Tokią įvairovę galima paaiškinti tuo, kad nepaisant nagrinėjamų rodiklių svyravimų cikliškumo, BVP atskirose šalyse gali augti, netgi mažėjant ar nekintant dirbančiųjų skaičiui šalyje, nes tai gali būti labiau susiję su našumo augimo proveržiais. Tačiau vis dėlto daugelyje šalių koreliacinis ryšys tarp užimtumo ir BVP buvo stiprus. Gerokai sudėtingesnė situacija vertinant nedarbą, kur koreliacinis ryšys su BVP paprastai būna silpnesnis nei užimtumo atveju (atskiroje šalyse nedarbo lygio svyravimų amplitudė buvo palyginti nežymi).

Kaip jau minėjome, šiuolaikinei ES šalių ekonomikai bei darbo rinkai didelę įtaką daro migracijos procesai. Faktiškai migracija formaliai gerina laisvų darbo vietų užimtumą šalyje, nes užimamos laisvos darbo vietos tose ekonominėse veiklose, kur yra jaučiamas darbuotojų trūkumas. Tačiau iškyla nedarbo lygio padidėjimo rizika dėl imigracijos, nes užimama dalis darbo vietų, į kurias pretenduoja migrantus priimančios šalies (pvz., Lietuvos) piliečiai. Šiaip ar taip, užimtumo ir nedarbo bei laisvų vietų rodiklių dinamika labiausiai priklauso nuo ekonominės raidos cikliškumo, migracijos poveikis čia yra antraeilis. Be to, tais atvejais, kai imigruoja daug ne kvalifikuotų arba žemos kvalifikacijos darbo išteklių, imigracija gali pabloginti, o ne pagerinti darbo pasiūlos bei paklausos suderinamumą ir sukelti didesnę nedarbą.

Išvados

Laisvų darbo vietų užimtumo galimybių didinimas yra kompleksinis ir daugiatis ekonominis bei socialinis fenomenas. Jis ne tik charakterizuoja situaciją darbo rinkoje, tačiau charakterizuoja ir šalies ekonomikos raidos perspektyvas, parodo profesinio rengimo bei darbo rinkos politikos efektyvumą, atskleidžia darbo jėgos mobilumo (teritorinio ir profesinio) galimybes.

Santykinis laisvų darbo vietų skaičiaus gausėjimas ES šalyse dabartinėmis sąlygomis užtikrina darbo rinkos lankstumą ir padeda išvengti didesnės socialinės įtampos bei išlaikyti nedarbą žemesnio lygio. Sukaupia patirtis liudija, jog bene dažniausiai analizėje yra naudojamas laisvų darbo vietų rodiklis. Kita vertus, autorių atlikto tyrimo rezultatai rodo tam tikrą laisvų darbo vietų lygio rodiklio taikymo ribotumą, todėl siūloma plačiau naudoti laisvų darbo vietų santykinius rodiklius.

Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad ekonominio pakilimo laikotarpiais darbo pasiūlos ir darbo paklausos rodikliai yra labiau suderinti mažesnėse Lietuvos apskrityse, o didžiausi nukrypimai nuo pusiausvyros stebimi būtent didesniuose šalies regionuose, kur darbuotojų trūkumas pasireškia labiausiai.

Mažėjant laisvų darbo vietų skaičiui, paprastai išauga nedarbas, gana dažnai „traukiasi“ ir ekonomika. Aukštesnis nedarbo lygis dažniausiai būna ekonomiškai silpnesnėse ES šalyse. Visgi atvirkštinis koreliacinis ryšys tarp BVP vienam gyventojui ir nedarbo yra dar sudėtingesnis nei užimtumo atveju. Koreliacinio ryšio glaudumas (jo modulis) tarp BVP ir užimtumo lygio rodiklių yra stiprenis nei jo ryšys tarp BVP ir nedarbo lygio rodiklių pagal ES šalis. Šiam reiškiniui paaiškinti yra bent kelios galimos priežastys. Netekę savo darbo asmenys nebūtinai iš užimtumo pereina į nedarbą, dalis jų papildo ekonomiškai neaktyvių gyventojų gretas arba emigruoja. ES šalių darbo rinka vis labiau priklauso nuo migracinių procesų, kurie gali didinti, taip pat ir mažinti darbo jėgos pasiūlą bei atitinkamai daryti įtaką, kad būtų užimtos laisvos darbo vietos.

Literatūra

- Agnello, L., Castro, V., Tovar Jalles, J. ir Sousa, R. M. (2014). Fiscal adjustments, labour market flexibility and unemployment. *Economics Letters*, *124* (2), 231–235. doi: <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2014.05.029>.
- Acemoglu, D., Autor, D., Hazell, J. ir Restrepo, P. (2020). AI and jobs: evidence from online vacancies. *National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 28257*. Prieiga per internetą: <https://www.nber.org/papers/w28257>.
- Ataskaita apie laisvų darbo vietų, registruotų Užimtumo tarnyboje, analizę (LMT projektas „Darbo rinkos ir socialinės paramos politikų sąveikos metodikos įgyvendinimas“, buvo vykdomas pagal LMTLT ES finansavimą Nr. 13.1.1-LMT-K-718-05-0008), 2023.
- Brazienė, R. (2017). Jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką. Darbo rinkos pokyčiai: problemos ir galimybės. *Lietuvos socialinė raida*, *6*, 88–102. Vilnius: LSTC. doi: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.12.1.3853>.
- Brazienė, R. ir Mikutavičienė, I. (2015). Diskriminacijos dėl amžiaus raiška Lietuvos darbo rinkoje. *Filosofija. Sociologija*, *26* (2), 87–98.
- Cedefop. (2016). Future skill needs in Europe: critical labour force trends. Prieiga per internetą: <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications/5559>.
- EU labour force survey – methodology. (2021). Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=eu_labour_force_survey.
- Eurostat. (2021). Job vacancies. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/job-vacancies>.
- Fareri, S., Fantoni, G., Chiarello, F., Coli, E. ir Binda, A. (2020). Estimating Industry 4.0 impact on job profiles and skills using text mining. *Computers in Industry*, *118*, 103222. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.compind.2020.103222>.
- Gruževskis, B., Pocius, A. ir Bankietienė, V. (2009). Lietuvos darbo rinkos statistikos raida. *Lietuvos statistikos darbai*, *48* (1), 41–54. doi:<https://doi.org/10.15388/LJS.2009.13956>.
- Gruževskis B. ir Pocius A. (2022). Lietuvos jaunimo ir pagyvenusių žmonių padėties darbo rinkoje kaitos transformacijos: demografinis požiūris. *Filosofija. Sociologija*. T. 33. Nr. 4. Prieiga per internetą: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/filosofija-sociologija>.
- Hoghton, C. (2021). Job vacancies becoming harder to fill. Prieiga per internetą: <https://www.yourmoney.com/-editors-pick/job-vacancies-becoming-harder-to-fill/>.
- Konle-Seild, R. A. (2020). The Future of Work – Implications for Public Employment Services in the EU. Prieiga per internetą: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/658205/IPOL_BRI\(2020\)658205_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/658205/IPOL_BRI(2020)658205_EN.pdf).
- Letsoalo, A. ir Mkhonza, L. (2017). Understanding the Hard to Fill Vacancies (HTFVs) in the Public Service Sector: Case of selected National Departments. Public Service Sector Education and Training Authority, Pretoria. Prieiga per internetą: <http://pseta.org.za/wp-content/uploads/2018/05/Understanding-the-Hard-to-Fill-Vacancies-HTFVs-in-the-Public-Service-Sector-Case-of-selected-National-Departments.pdf>.

- Makštutis, A. ir Vijeikis, J. (2008). Jaunimo įsidarbinimo problemos Lietuvoje. *Vadyba*, 2(13), 78–81. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367171987827/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Mangan, J. ir Trendle, B. (2017). Hard-to-fill vacancies: An analysis of demand side responses in the Australian state of Queensland. *Economic Analysis and Policy*, 54, 49–56.
- Möller, J. (2017). Youth unemployment in Europe from a regional perspective. *CESifo Forum*, 18 (2), 11–18.
- Mueller, A. I. (2017). Separations, sorting and cyclical unemployment. *American Economic Review*, 107(7), 2081–2107.
- Okunevičiūtė Neverauskienė, L. ir Pocius, A. (2024). Darbo rinkos raidos tendencijų vertinimas Lietuvoje: jaunimo padėties lyginamoji analizė. *Regional formation and development studies*, 42, issue 1, 86–100. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15181/rfds.v42i1.2604>.
- Okunevičiūtė Neverauskienė, L. ir Pocius, A. (2020). Darbo rinkos politikos rezultatus išreiškiančių bendrųjų ir tikslių grupių rodiklių kaitos įvertinimas. *Lietuvos statistikos darbai*, 59 (1), 1–13. doi: <https://doi.org/10.15388/LJS.2020.16784>.
- Okunevičiūtė Neverauskienė, L. ir Pocius, A. (2017). Nedarbo tendencijos Lietuvoje, jų palyginimas ES šalių darbo rinkos raidos kontekste. *Lietuvos socialinė raida: Darbo rinkos pokyčiai: problemos ir raidos galimybės*, 6, 71–88.
- Ortego-Martí, V. (2017). The cyclical behavior of unemployment and vacancies with loss of skills during unemployment. *Macroeconomic Dynamics*, 21(6), 1277–1304.
- Pocius, A., Moskvina, J. ir Gruževskis, B. (2023). Bedarbių perėjimas į užimtumą: stebėseną, rodikliai, lyginamoji analizė. *Lietuvos statistikos darbai*, 62, 20–36. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/LJS.2023.33983>.
- Pocius, A. (2010). Padėties darbo rinkoje pokyčiai, užimtumo ir nedarbo rodiklių taikymo metodiniai ypatumai. *Lietuvos statistikos darbai*, 49, 26–33. doi: <https://doi.org/10.15388/LJS.2010.13944>.
- Pocius, A. ir Miežienė, R. (2018). Ilgalaikio nedarbo tendencijų ir regioninių skirtumų įvertinimas Lietuvoje. *Lietuvos statistikos darbai*, 57(1), 3–16. doi: <https://doi.org/10.15388/LJS.2018.3>.
- Rojas, J.-P. F. (2021). Struggle to fill job vacancies worsens at fastest rate for 24 years – survey. Prieiga per internetą: <https://news.sky.com/story/struggle-to-fill-job-vacancies-worsens-at-fastest-rate-for-24-years-survey-12351445>.
- Valstybės duomenų agentūros (Lietuvos statistikos departamento) duomenų bazė. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniurodikliu-analize1>.

FILLING JOB VACANCIES AND OBSERVED CHANGES: TRENDS IN LITHUANIA AND THE EU

Arūnas POCIUS | <https://orcid.org/0000-0002-4045-511X>

Boguslavas GRUŽEVSKIS | <https://orcid.org/0000-0003-1058-3927>

Department of Labour Market Research
at the LCSS Institute of Sociology

A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania

arunas.pocius@dsti.lt, boguslavas.gruzevskis@dsti.lt

Summary

The mismatch between labour supply and demand has been growing steadily in Lithuania and other EU countries since the 2008–2009 crisis. Employers face increasing difficulties to find the suitable, especially highly skilled, employees. Unfilled vacancies are loss-making at both macro (national) and micro (company) levels. Therefore,

the main objective of labour market policy in each country is improving efficiency of filling vacancies, i.e. shortening time it takes to fill each vacant job position. On the other hand, filling vacancy rates illustrate clearly country's prospects for socio-economic development, characterise the effectiveness of labour market policy, also answers the question how effective and relevant the training system is, in other words how does it serve economic needs. The article analyses the differentiation of filling vacancies' rates according to various factors and discusses the influence of those factors towards vacancy filling rates.

Keywords: job vacancy; labour supply; labour demand; labour market policy; unemployment; employment; labour market.

ĮVAIRIOS VISUOMENĖS GRUPĖS IR SOCIALINĖ POLITIKAJŲ GEROVEI. Lietuvos socialinė raida
Nr. 13 – Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas, 2024. – 117 psl.

ISSN 2424-497X (internete)

Lietuvos socialinė raida yra Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto tęstinis recenzuojamas mokslo leidinys, kuriuo toliau plėtojama 2004 m. Socialinių tyrimų instituto pradėta Lietuvos socialinės raidos Europos Sąjungoje publikacijų serija. Čia publikuojami originaliais mokslinių tyrimų rezultatais pagrįsti empiriniai ir teoriniai moksliniai straipsniai, kuriuose nagrinėjama įvairių reiškinių įtaka šalies socialinei ir ekonominei raidai. Leidinys leidžiamas kartą per metus. Tryliktajame *Lietuvos socialinės raidos* numeryje pateikti straipsniai, kurių autoriai analizuoja įvairių visuomenės socialinių, religinių grupių (migrantų iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos; Lietuvos ortodoksų (stačiatikių); bevaikių vyrų; pagyvenusių asmenų; bedarbių) padėtį, socialinius procesus (visuomenės nuostatas, bevaikystę, prokreacines nuostatas), paliečia įvairias socialinės politikos sritis (ilgalaikę priežiūrą, darbo rinką, migracijos politiką), ieško ir siūlo socialinės politikos sprendimus visuomenės gerovei stiprinti.